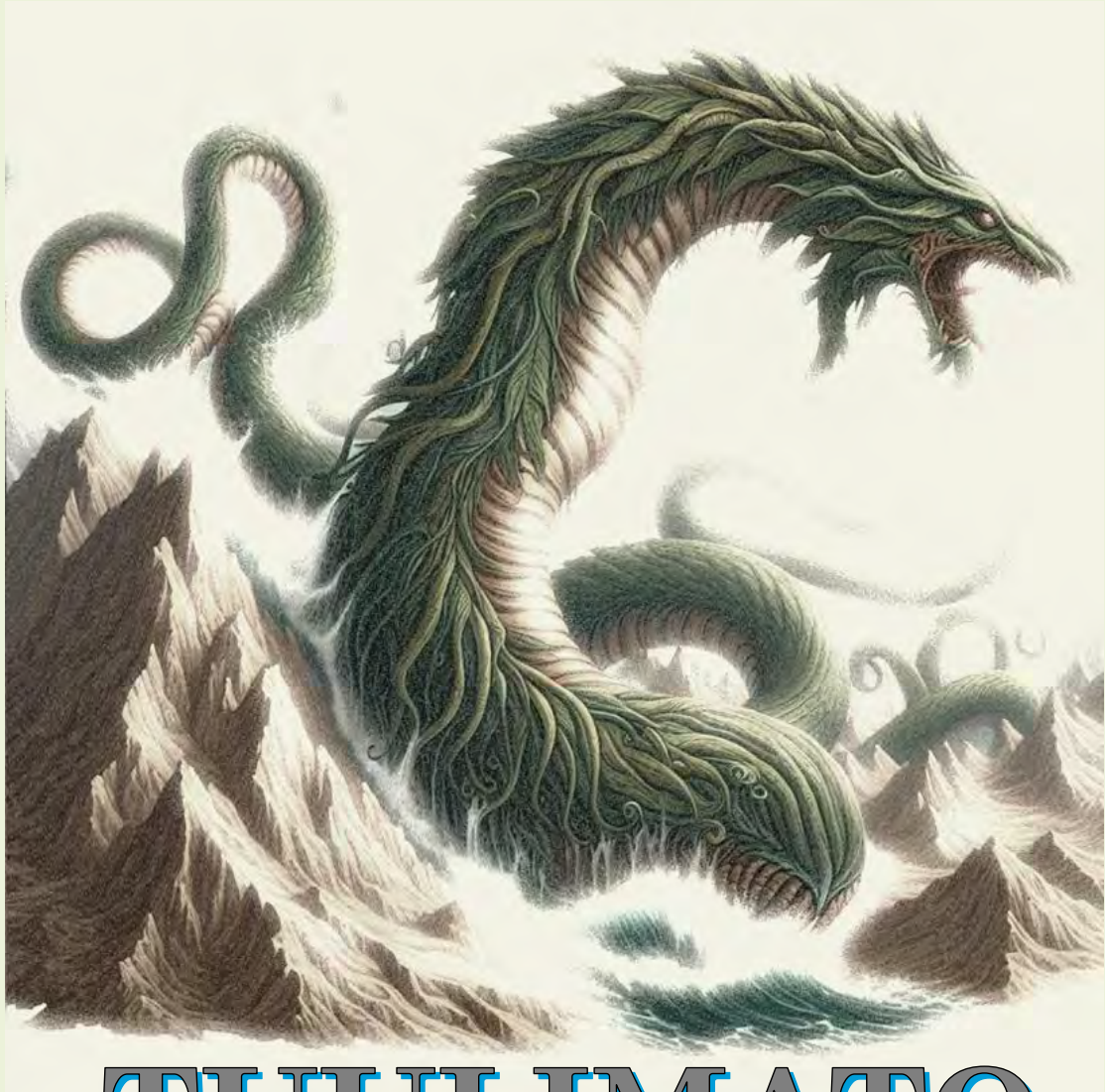

Osmolaisten maa 3/10

TUULIMATO

MAASTA NOUSI

Marita Råman

Tuulimato maasta nousi - Osmolaisten maa 3/10
2024 Espoo
© Marita Råman

ISBN 978-952-65151-2-0

Kansi, taitto ja kuvamuokkaus

Kansikuva tuotettu AI:n avulla

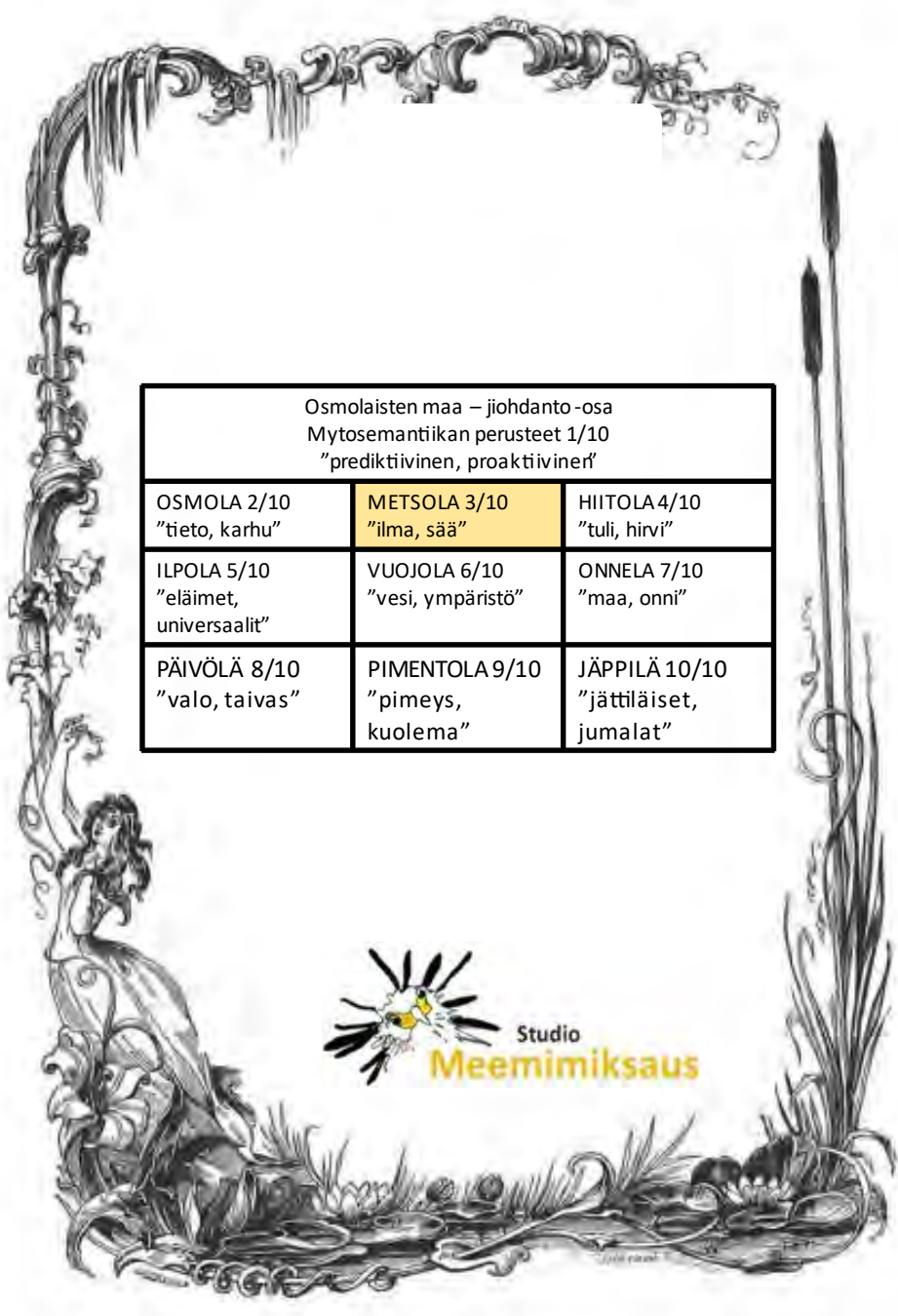
Tuulimato maasta nousi,
Lapakäärme laineelta,
Sylkensä mereen sylki,
Laapsahutti laineeseen,
Tuulipa tuon tuolta toi,

Osmolaisten maa 3/10

METSOLA TOPOS

Ilmarisen toiminnan piiri

Osmolaisten maa – johdanto-osa Mytosemantiikan perusteet 1/10 "prediktivinen, proaktiivinen"		
OSMOLA 2/10 "tieto, karhu"	METSOLA 3/10 "ilma, sää"	HIITOLA 4/10 "tuli, hirvi"
ILPOLA 5/10 "eläimet, universaalit"	VUOJOLA 6/10 "vesi, ympäristö"	ONNELA 7/10 "maa, onni"
PÄIVÖLÄ 8/10 "valo, taivas"	PIMENTOLA 9/10 "pimeys, kuolema"	JÄPPILÄ 10/10 "jättiläiset, jumalat"

Alkusanat s. 6
Johdanto s. 15

OSA I METSOLA

Julkaisusarja osmolaisten maa s. 20
Metsolan mutra s. 21
Yli meren mennäkseni, takaperin tullakseni s. 22
Tsendokut s. 23

OSA II ILMARINEN

Nykyilmaristen elonkaavaprinsiipit s. 33
Ilmarinen s. 38
Ilmavuutta ilmaisuun s. 43
Ilmaroinin aika s. 49

OSA III MATKALAISET

Matkalaiset s. 53
Haukansilmin nähtynä s. 57
Kysyin kyntörastahalta s. 58
Lohikäärme ja neito s. 61
Kokolta koprat, havukalta haarottimet s. 66

OSA IV SÄÄTILA

Almanakka säiden ja töiden opastajana s. 73
Sääilmiöinti meemeinä s. 75
Sääilmiöt s. 77
Säämerkityslajit s. 86
Kansanrunosäkeet meteorologian siivittämänä s. 88
Jaakko, ukkosen jylinän poika s. 90
Myytti ja persoonallisuuden kehittyminen s. 93

OSA V ILMANSUUNTA

Ilmansuuntien merkitys ja tuulet s. 96
Kova tuuli s. 99
Myyttiset ilmansuunnat ja luotola s. 101
Luotehinen s. 106
Paikat ja linnut eri ilmansuunnissa s. 115
Ilman lintu on ilolintu s. 117
Tuuleisen nosto s. 122

OSA VI MYTOSEMANTIikka

Kerronnan keinot s. 130

Toiston lajit s. 131

Metonymia s. 132

Hauen laulu metonymiana s. 135

Langrishin meemiluokat s. 137

Eepinen luokittelu s. 141

Burryman – takiaismies s. 146

Toteemisuuden kaiut s. 148

Matka sfääreistä maan kamaralle s. 152

Kätketyt koodit s. 155

Kaksosten probleema s. 165

OSA VII MYTTI TOPOS

Huotola luotolana s. 163

Sariola s. 171

Vivan myyttitopossfääri s. 173

OSA VIII HAHMOTUSKEINOT

Perusperiaatit s. 183

Haltijatarkuvia s. 202

Vertailu varhemmista nimilähteistä s. 204

Mytologiset nimet s. 205

OSA IX LUKULUOTSI

Komposition lukuluotsaus s. 212

Käsitteet

Viitteet

Kirjallisuus

Liitteet 3 kpl

ALKUSANAT

Viklin eli solvakon sanat

Puhun puut lehdettömäksi,
Kanervikot kukattomaksi,
Kankaat kasvamattomaksi,
Vesat nousemattomaksi,
Alapaadet kalliosta,
Meren mustiksi kiviksi.
Otan tuska kassarasi,
Jolla kaivan kantoloita,
Jolla juurin juurakoita,
Jolla kuhmuja parannan
Ihosta ihmisraukan,
Karvasta kavon tekemän, (SKVR VII4 loitsut/3140 yk)

Tämä kasvillisuuteen ja puihin kohdistuva solvaava uhkaus taudinaiheuttajaa kohtaan sisältää otsikoinnissa arvoituksellisen nimen ”Viklin sanat”. Solvakon sanat viittaavat vähemmän edullisen ulkomuodon omaavaan naiseen, josta nykysuomessakin elää pejoratiivinen sanonta vanha kurppa, kun tarkoitetaan ikääntynyttä ja jo hieman ryppyistä naista. Lastenlorujen numeroloruissa on jäänteitä tästä runolaulun tyypistä. Loitsija pyrkii uholla ja uhkailullaan karkottamaan taudin aiheuttajan. Pelote koskee syksyistä luontoa, mikä viestii kansan tunnoista kylmää ja kosteaa vuodenaikaa kohtaan. Kurpan tilalla on joskus kurki, ja topoksena Kärpälä kuten alla olevissa lukuloronäytteissä:
Kuudes kurppa Kärpälässä, (SKVR XI/478)
Kuudes kurki Kärpälästä, (SKVR XI/388)

Lastenloruissa on muitakin jäämiä myyttisestä toposkäytänneestä, jota tässä työssä pohditaan myyttisenä struktuurina, rakenteena.

Yyten tooten,
Tola mola reunaa, repsis,
Viitola Vaatola,
Kuutola Kantola,
Sepeti ja pukki. (SKVR XIII2/8400)

Kantola, Mantola, (SKVR XII1/2927)

Linkki: Kolmen konstin timpermanni
<https://www.youtube.com/watch?v=iVLWm6Yoo-w>

Opiskeluaikana uskontotieteessä Tom Sjöblomin kurssi vaihtoehtoisista historioista oli kiehtova, kurssin ideaa kuvaa hyvin viihdetaitelija Erkki Liikasen esittämä, säveltämä ja sanoittama laulu Kolmen konstin timpermanni, joka on aikamme runolaulua sen kevyeltä saralta. Kansallisista myyteistä voi ja saa tehdä meemejä ja pilaa, mutta kuten kaikessa huumorissa, taustatietoa ja sanavarastoa on oltava, jotta vitsi avautuisi.

Koen minäkin olevani kolmen konstin timpermanni, välineinä triaalit ja triadit johdannaisineen. Kolmen konstin timpermannin laulun loppukaneetissa vitsi on tajuttavissa paremmin esitettynä, koska intonaatio viittaa tiettyyn vähemmistöryhmän puhetapaan, romaneihin. Liikasen laulun sanoissa on runolaulun ja myyttien perustehokeino, toisto ja kertosaakeet. Pilailun kohteeksi on joutunut Piispa Henrikin surma, Viipurin Pamaus ja Lasse Telakaarti, sekä kansallisorunoiija J.L.Runeberg torttuineen, vaimoineen ja tuotantoineen sekä onnettomuuden kootut selitykset. Kalastajahuumori pilkahtaa, kun piispa näkee luciferin, minkä johdosta seurueelta loksauttaa leuat eli jää haavi auki.

Kolmen konstin timpermanni

*Mä olen kolmen konstin
timpermanni,
halki, poikki, pinoon.
Musta historiankirjoitus
on mennyt vähän vinoon.
Oisko mahdollista pariin
juttuun oikaisua saada,
ei kai minun jutut hallitusta kaada.*

Lähti talvikalaan Lalli,
kainalossaan pilikkipalli.
Oli surviaisen toukkaa,
piispan väki nauroi moukkaa.
Sanoi sul on huonot pilkit,
kiilsi vallasväen silkit.
Silloin koukkuun tarttui hauki,
hiippakunta haavi auki.

Kumartuivat katsomaan,
Lalli haki hamaraa,

iski hauen päätä siel,
piispan kalju oli tiel.
Kumartuivat katsomaan,
Lalli haki hamaraa,
iski hauen päätä siel,
piispan kalju oli tiel.

*Mä olen kolmen konstin
timpermanni,
halki, poikki, pinoon. ...*

Oli Knuutinpoika Posse,
kova rokan perään jos se,
joskus sattui sitä saamaan,
heitti hernekeitot naamaan,
mutta viholliset ketut piirittivät
että letut sekä keitto alkoi käydä
eikä lääkettä hän löydä,
juoksee linnan kellariin,
kaatuu ruutitynnyriin,
pelkkä sattumus PUM PUM
tuo Viipurin pamaus.

Juoksee linnan kellariin,
kaatuu ruutitynnyriin,
pelkkä sattumus PUM PUM
tuo Viipurin pamaus

*Mä olen kolmen konstin
timpermanni,
halki, poikki, pinoon. ...*

Meissä kaikissa on vika,
mutta vaimo Frederika
nosti Runebergin maineen
niin kuin myrsky nostaa laineen.
Rouva keksi tarinoita,
Runebergin marinoita tyyntytteli,
sanoi: tortut leivo,
Olgalta saat korput.
Pane sekaan vähän hiivaa,
mut et yhtään tippaa viinaa.

Iloisempi naamatalulu
tai ei auta Maamme-laulu.
Pane sekaan hieman hiivaa,
mut et yhtään tippaa viinaa.
Iloisempi naamatalulu
tai ei auta Maamme -laulu.

*Mä olen kolmen konstin
timpermanni,
halki, poikki, pinoon. ...*

Ei mei Sandels mistään nimismiestä
puukottanut.
Sandels istu ihan rauhassa
ojanpientareella,
ja leikkas puukolla leipää,
kun nimismies tul polkupyörällä
ja kaatu suoraan puukkoon.

Myyttien tulkinnat ovat vaihtoehtoisia historioita ja kertomuksia ja yksilöllisestä näkökulmasta katsottuna ja kuultuna. Mytosemantiikka pyrkii todentamaan ja edistämään sekä laajentamaan vaihtoehtoisia tulkintoja. Tuulet ja merimieslaulut kuuluvat yhteen, niin myös kansanhuumori ja runous. Liikasen loppusäe on monikerroksisuudessaan oivaltava ja erinomaista sanatajua edustava, koska loppusäkeessä on kerrostuneena stereotypia, ihannoiti ja rituaalinen selittely, eli vielä viimeisessä säkeessäkin on viitsi, joka kohdistuu niinkin juhlavaan toimitukseen kuin karhunpeijaiset, jossa formulana kerrotaan karhun ihan itse juosseen keihääseen.

Kuten Claude Lévi-Strauss intiaanimytologioista on osoittanut, niin ilmiöillä ja sankareilla on myyteissä hyvät ja pahat puolensa. Ukkonen hedelmöittää maan, mutta myös aiheuttaa tulipaloja. Tuuli siementää, mutta myös tuhoaa hirmumyrskyissä puita. Yllä esitetty laulu on toisellakin tapaa merkittävä sanoitus. Ollessani opintoaikana saamassa ohjausta emeritus professori Juha Pentikäiseltä, jonka neuvot olivatkin viisaat ja kauaskantoiset. Hän hyväksyi ajatukseni huumorista myyttien oleellisena osana. Pentikäinen totesi: Sanotaan, että kasku on pieni myytti, joten sen kunniaksi tuo pieni ralli.

Kehittelyn alla olevassa mytosemantiikan menetelmässä on tässä alkuvaiheessa mukana kolme maailmaa, jotka semanttisesti voidaan jakaa kolmeen lajiin, aktorikvaliteetteihin, motiivirealiteetteihin / Viite1 / sekä Juri Lotmanin spatiotemporaalisuuteen että Mihail Bahtinin kronotooppiin. Pelkkä aikapaikallisuus ei riitä kuvaamaan toiminnasta ja toimijoista sen enempää. Tarinaan tarvitaan sankari. Myyteissä kronotoopeista korostuu tässä tutkimuksessa lähinnä topos-sektori, koska ajanmääritys sekä mahdollinen tarinan toden peräisyys kuuluvat historiantutkimukseen. Myyteistä puhuttaessa voidaan kulttuuria tarkastella myös meemeinä, mutta verkossa vellovat kuva+puhekupla muodostelmat eivät ole kuin yksi laji meemeistä. Laajempaan näkökulmaan tarvitaan vaikkapa meemikaava, perusmuodossaan viisiosainen, metatiedon kanssa seitsenosainen. Näitä kehitelmiä on selostettu ja kokeiltu aiemmassa

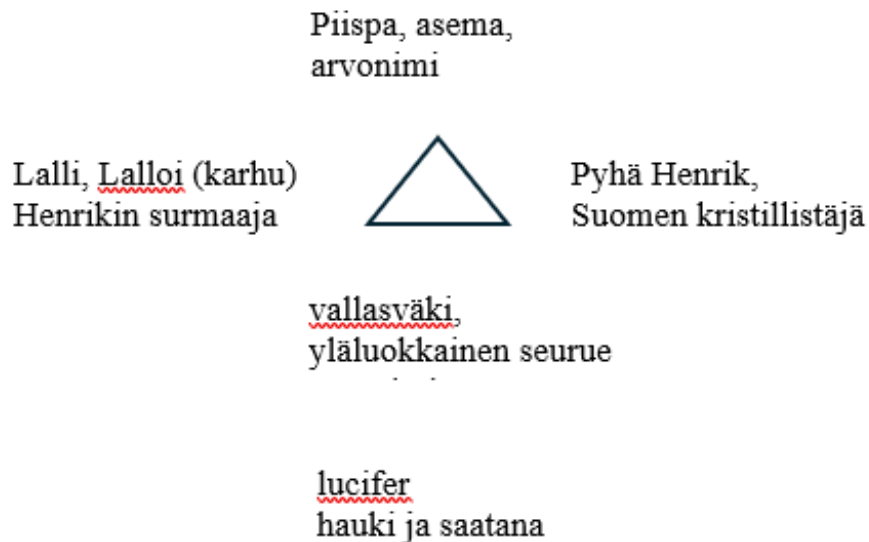
tuotannossani. Motiivi on aihe, joka on kummunnut jostain todeksi kerrotusta tai koetusta. Se kertoo syyn tapahtumien kulkuun.

Lyhyesti luonnehtien Kolmen konstin timpermannin mytosemanttinen luonne paljastuu metakehikosta eli struktuurista kuten alla. Motiivirealiteetilla tarkoitetaan tässä aihetta ja myyttien vallitsevaa tarinaa, valtameemiä. Aktorikvaliteetti voi ilmetä monin eri tavoin, psykologisesti, sosiaalisesti tai fyysisesti. Tässä aktoria on lähestytty arvoaseman tai nimen mukaan. Lalli oli talonpoika. Hoviväki oli vallasväkeä.

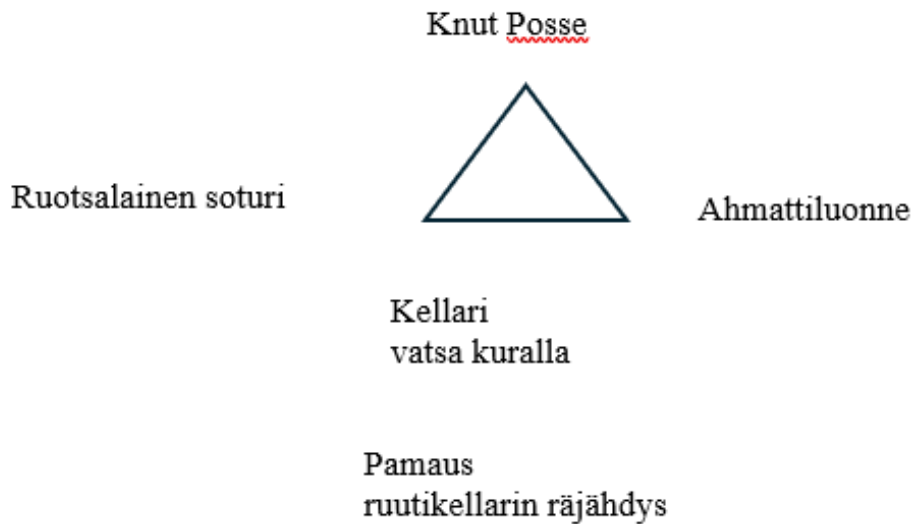
Aktorikvaliteetti Piispa Henrikin surma	Motiivirealiteetti I Viipurin pamaus	Motiivirealiteetti II Runebergin tortut	Kronotooppi Tapahtumapaikat
Henrik	Soturi Posse (ruotsalainen)	Runoilija 1800-luvulla	Köyliö surmalaulu
Lalli	Piiritys (häätä=tarve ulostaa)	Frederika (tomera vaimo)	Viipuri 1495 kansantarina
Piispa	Kellari (vatsan metafora)	Tortut (nimikkoleivos)	Porvoo 1800-luku
Vallasväki	Pamaus (ruutiräjähdyks)	Sandels (sotamarsakka, kreivi)	Ojanpiennar surmaselitys
Lucifer (hauki, piru)	Ahmatti (hernekeitto+letut)	J.L Runeberg (kansallisrunoilija)	Pasila, Pöllölaakso MTV3 studio 1977

Taulukko 1. Kolmen konstin timpermannin meemimaailman aktorit.

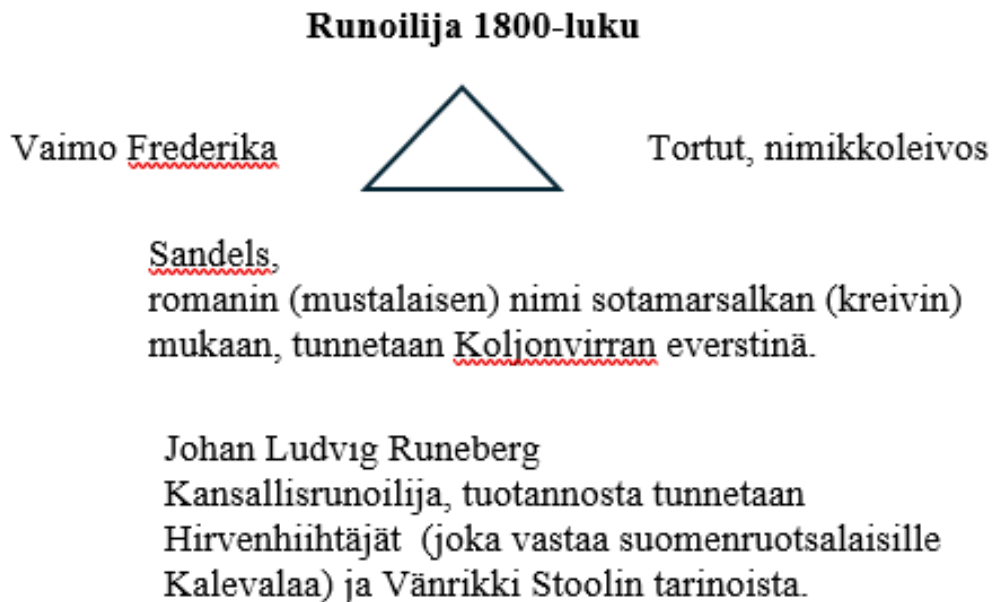
Piispa Henrikin surmavirsi meemikaavana:

Knuutinpoika Posse meemikaavana:

Runebergin tortut meemikaavana:

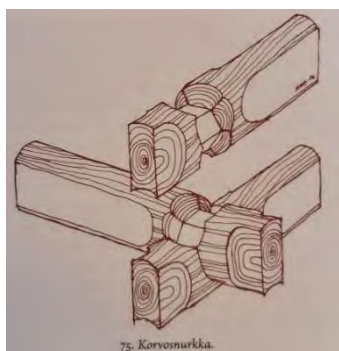
Korkean ja matalan kohtaaminen on tyypillinen taustateema Liikasen Kolmen konstin timpermannissa. Jokaisesta meemikuviosta voisi ja olisi ehkä tarpeenkin selostaa tarkemmin tarinoihin liittyviä vivahteita kuten erähenkisyys metatietona, tiettävästi Erkki Liikanen on kuten kaimansakin käväissyt pilkillä sekä hirvenmetsästyksessä, joten erätarinointikin on tuttua. Viihdetaiteilija Liikanen on ollut myös Pertti Metsärinteen orkesterin rumpalina, yhtye tunnetaan mm. laulusta Hirvenmetsästys. Toisintonimien tutkimuksestani on ollut se hyöty, että monet jo unohtuneet sanat ja nimet ovat aikanaan merkinneet muutakin. Lalli tulee sanasta karhu, Piispa Henrikin surma saa tarinana oivan käänteen, kun häntä väitetään laulun sanoissa kaljuksi. Jää miettimään, mikä on totuus. Kaljuako on selitetty Lallin piispanhiipan ryöstöllä, jossa päänahka lähti hiipan mukana mukaan, vai miten? Erähenkisyys kolmen konstin timpermannilla kuitenkin on vahvasti esillä, joten luultavaa on, että näitä karjalaisia erämies-runolaulajien verenperintönä saatuja kaskuja on kuultu ja kerrottu enemmänkin. Kalastus tulee esiin pilkillä ollessa saadusta pirunkalasta luciferista, hauesta.

Koljonvirran eversti Sandelsia, myöhemmin sotamarsalkkaa, arvoltaan kreiviä on luonnehdittu "rauhalliseksi" asenteeltaan, johon jäljet johtavat laulaja Liikasen rallissa kompilaatioon Possen onnekaasta ripulista Viipurin pamauksessa sotamies Sven Tuuvan äkilliseen vatsatautiin isoisten edessä. Runeberg kirjoittaa Vänrikki Stoolin tarinoissa tilanteesta, jolloin Kauppilassa oli tukala taistelutilanne, joten adjutantti tuli kesken taistelun pyytämään Sandelsia näyttäytymään joukoille. Sandels vastasi: "... nyt käykää istumaan, ja lautanen käskekää; ja sitten syökää huoleti vaan, ja syötyä ryypätkää, ja juotua syökää uudelleen, se on käskyni ummelleen."

Punaisena lankana kolmessa tarinassa on ruoka, aihe josta erätarinat mielellään kertovat. Erästystä on tarvittu ravinnon hankintaa. Surmavirressä ollaan kalalla, Viipurin pamauksessa syödään onnekaan torstain ja Thorin kunniaksi juhlaruokaa: rokkaa + pannukakkuja eli lettuja, Sandelsin pöydässä oli tarjolla epäilemättä miestä väkevämpääkin ja pötyä pöydässä. Runebergin tortuissa on siinäkin ristiviittaus ruokaan ulosteen peitenimessä torttu.

Luonnontarullisesti ja/tai ekopsykologisesti tulkiten kyse on ahmatin hedonistisesta luonteenlaadusta heikkoutena muutoin uljaaksi ja neuvokkaiksi tunnetuissa persoonissa. On kyse tarinan aktorikvaliteetista tai kvaliasta. Metatietona ja motiivirealiteettina on tarinoiden juonen luonnontarulliset viitteet, hauki (lucifer lucifer), karhu (lalli, lalloi), runo (hirvi), joten laulun sanoitusta voisi luonnehtia miltei arkkimyyttiseksi, suomalaisen faunan metamytologiaksi. Tapahtumilla on tapahtumapaikkansa. Kronotooppit ovat Henrikin surma Köyliössä noin 1100-luvulla; Viipurin Pamaus 1500-luvun taitteessa (1495) Viipurin kaupungissa sekä Runebergin koti Porvoossa 1800-luvulla. Loppukaneetin romani ja puukko edustavat myyttistä epämääräistä paikkaa ja aikaa ojanpientarella. Lopuksi on Pasilan Pöllölaakso ja siellä MTV3:n studio 1900-luvulla, jonka taltiointi elää elämäänsä netissä.

Salvostyytit ja nimet

Kuva 1. Korvossalvain

Korvossalvain eli korvonurkka on salvain, jonka kaula on veistetty 6-kulmaiseksi korvaukseen. Salvain on lukko, nurkka, pii, valtapii, kahden seinähirren loveamalla tehty liitos. Tunnetaan myös nimillä salpamo, salvamo, salmo ja salvan sekä salvos, salpaus. Nurkkamuodoissa ei ole yhtä ja yhtenäistä nimitystä. Vuoraamattomassa rakennuksessa nurkkasalvokset kiinnittivät katsojan huomiota, joten kirvesmiehet salvoivat nurkkia huolellisesti ja niihin syntyi alueellisia perinteitä.

Salvaimessa on ohuemmaksi lovettu kaula ja paksumpi nurkanpää. Sen mukaan miten kaula ja nurkanpää veistetään, muodostuu erilaisia salvaimia eli nurkkia. /Viite 2 /

On oletettavissa, että rakennusperinteestä kumpuavat sanat nurkkakuntaisuus ja kulmakunta, jolla on tarkoitettu rajoitetun piirin tapaa toimia ja ajatella. Monien nurkkanimien joukosta olen intuitiivisesti valinnut "tulokortin" 25:een ruutuun sopivan nurkkanimen. Nurkka on rakenteissa sekä sisäpuolelta että ulkopuolelta tarkasteltavissa ja siten hyvä perinteinen ja konkreettinen lähtökohta endo- ja eksonäkökulman hahmottamiselle.

Rakentajan ammattisanasto kuvaa hyvin erikoiskielten eli fakkikielten omaleimaisuutta. Mytosemantiikka, joka pohjautuu sanoihin ja niiden merkityksiin, vaatii välttämättä sanaston tuntemusta tarkoitteesta. Koominen hahmo Näsä saattaa näin ollen viitata sekä näsäviisaaseen (nenäkäs) että kulmakunnan kundiin tai molempiinkin, jolloin kyse on heteronyymistä. Jos etsit somesta, miltä näsä näyttää, saat todennäköisesti meemiksi muodostuneen koomikon kasvot esiin tai sitten laatimani tulokortin nimikkonurkkauksen. Tätä kirjoittaessa esiin pompahtaa kuitenkin kompilaatiomeemi vastavalitusta presidentistä. /Viite 3/

Näsä (nässä) nurkkana on vanhempaa myyttistä perua, sillä nurkissa kävi kuhina, tuli lunta ja tietäjää sisään salvomesta. Kun muutetaan hakusanaksi nurkka, niin tulokseksi tulee pelkästä "nurkasta" 109 osumaa SKVR-korpuksesta. Ensimmäisenä on runo maailman muna-alkuisuus. Runossa Väinämöinen on sammon takoja ja neidon saaja, vaihtoehtoinen historia tässäkin. Eri yksikön sijamuodoissa hakutulos on peräti 374, nurkista tunkee sisään taidon osoituksena milloin Väinämöinen, milloin Lemminkäinen tai Kaukomieli. Kun huomioidaan myös monikkomuodot, niin saadaan 63 runo-osumaa lisää, mitä tutkia.

Lapsuuteni leikkeihin 1950-luvulla kuului nurkkajussi, jossa juostiin talon ympäri ja kolautettiin kepakolla nurkkalautaa, mistä toiset tiesivät varoa nurkkajussia ja juosta karkuun. Kyseessä oli ulkoleikki, runot puhuvat selvästi nurkasta salvoimena.

...
Sitten vanha Väinämöinen
Meni nurkasta tupahan,
Sai sisälle salvamosta.
Pohjon eukko, harvahammas
Niin sano sanalla tuolla:
Mikä sinä lienet miehiäsi
Ja kuka urohiasi,
Kun ei sinua koirat kuullut,
Eikä haukkujat havainnut,
Kuin tulit tupahan tähän?"

Sanoi vanha Väinämöinen:
En minä tänne tullutkaan
Tavoittani, tiedoittani,
Mahdittani, muistoittani
Tuntemattoman tupahan,
Tajattoman tanterille,
Tulin nurkasta tupahan,
Sain sisälle salvamosta
Tapoineni, tietoineni,
Mahtineni, muistoineni." ...
(SKVR 11 / 64 yk)

Siksipä on syytä elvyttää timpurintaito, ja nimetä 25-osainen topostaulukko timpurin taitoiseksi kompilaatioksi. Tässä lista, työn loppupuolella paljastuu nimikkoruutu.

Hakanurkka	Läpilukko
Hammasnurkka	Näsä
Jyrkkänurkka	Olkanurkka
Kakkonurkka	Pilarinurkka
Kalevannurkka	Pitkänurkka
Kirkkonurkka	Salanäsä
Korvossalvain	Sasunurkka
Kynsinurkka	Sisälukko
Kämmenys	Tappinurkka
Lautanurkka	Umpilukko
Leukapii	Viistonurkka
Lohenpyrstönurkka	Vinonurkka
Lukkonurkka	

1960-luvun Suomessa vielä käytettiin kuripitokeinona nurkassa seisottamista, piti seisoa kasvot seinää vasten ja olla hiljaa. Tehokeinoksi varmaan arveltiin häpeää, kun seisottaminen tapahtui luokkalaisten edessä.

Salvos, hirsien yhteen liittämisen tapa, voidaan toteuttaa monella eri tavalla ja tyylillä, toposten tulostaulukossa Metsola on nurkkasalvosmerkkiä "Näsä". Myyttisellä hiljaisella sisääntulolla nurkasta on vastineensa talouskielen nurkanvaltauksessa.

JOHDANTO

Kalevalan aineksena on käytetty kansanrunojen loitsuja, häärunoja ja kertovia sankarirunoja. Aiemmin Kielastajassa on tehty tulkintakoe funktioimalla Vladimir Proppin satukaavaan Kalevalan sisältö. Vuosien mittaan työstöprosessin aikana kaavasta tuli elonkaava, ja nyt on tavoitteena päästä funktioista pois kokonaan ja tilalla on periaatteen käsite. Alla on etsitty periaatteiden perusteeksi poimittu fraasiluettelo kansanrunoista. Tavoitteena on osoittaa, että eepisyys voi löytyä muutoinkin kuin vain sankaritaruista ja toiminnasta.

Elonkaavan periaatteiden fraasisto

Periaatteiluettelo on elonkaavan osioiksi muodostettuja kiteytyksiä, joiden pohjana on ollut Proppin satukaavana tunnettu morfologinen systeemi. Sittemmin A.J. Greimas pyrki systematisoimaan luetteloa yleispätevämmäksi, josta edelleen allekirjoittanut on muokannut hirvikronikoiden pohjalta toiminnallisen kaavan, joka lopulta on saanut nimen elonkaava. Seuraavassa testaan ajan mittaan hioutuneita funktioita eli nykyisiä periaatteiksi nimitettyjä tarinatekijöitä suhteuttamalla verrokiksi Proppin Morfologian 2. painoksen määrittelyjä Suomen Kansan Vanhojen Runojen esimerkkilauseisiin. Sikäli kuin pidän esimerkkejä kuvaavina, ohessa on apilan merkki. Propp-suomennos on kursivilla ja violetilla merkitty.

P1 poissaolo

- Eikä ole miehestä mennehestä, urohosta uupuvasta, vaan virsillä Vipunen kuoli, leikin lyöen Lemmingäinen.

- *Yksi perheenjäsenistä on poissa kotoa – Poissaolo*

P2 kieltö

- En anna tytärtäni, paljo on työtä tyttäressä

- *Kieltö on osoitettu sankarille – Kielto*

P3 kieltorikkomus

- Miksi nostit nokkoasi, ylemmäksi heinäjuurta

- *Kieltoa rikotaan – Rikkominen*

P4 tiedustelu

- Annas, Tuoni, tyttöäsi, maanalainen marjuttaisi!

- *Konna saa tietoja uhristaan – Tiedustelu*

P5 tiedon luovutus

- Ui poikki joesta Tuonen. sai sieltä sata sanaa, tuhat on muuta munkerrusta

- *Konna saa tietoja uhrin toiminnasta – Toiminta*

P6 petos

- Viekas Venhelän kuningas petti linnat, petti Narvat, petti puolet Puolan maata, Petterit petoksillahan
- *Konna yrittää huijata uhria ja anastaa jotain – Huijaus*

P7 konnuus

- Lappalainen kyyttösilmä piti viikkosta vihoa, ijän kaikista katsetta päälle vanhan Väinämöisen.
- *Uhri petetään ja hän auttaa vihollistaan – Osallisuus*

P8 puute

- Ennen kun ilman ollaksensa, naisetta elelläksensä; Murhe on muoritta elää, haleus on naisuetta.
- *A) Konna aiheuttaa harmia perheen jäsenille – Roisto*
B) Perheenjäseneltä puuttuu jotain tai hän haluaa saada jotain – PUUTE

P9 kehotus

- Kuin käyt miun käskyt, Astut jalka-askeleeni; Siis mie annan ainuani, heitän helle syötettyni
- *Puute tiedostetaan, sankarin opastus – Sovittelu, yhdistävä tapahtuma*

P10 vastatoimet

- Tuo Päivölän emäntä tuosta suuttui, tuosta sydänty, tuosta viikoksi vihastu, lauloi valkean jäniksen orren päähän istumahan. Lieto Lemminkäinen lauloi ruskean reposen, se söi jänön onneksehen. (LEMMINKÄINEN)
- *Päätös vastatoimista – Vastatoimista päättäminen*

P11 lähtö

- Heän läksi Konnusta kossii, Naimaan Narentkan päästä. Ajo Aapson kartanoon.
- *Sankari lähtee matkaan – Lähtö*

P12 kokeen määräys

- Äsken neiti annetahan, kun sä kynnät kyisen pellon (ANSIOTYÖ)
- *Sankaria koetellaan ja valmistellaan tehtävään – Luovuttajan 1. tehtävä*

P13 koetilanne

- Saanet tähän taivahalta, Otavaisen olkapäältä, Tuonet Kommille kätehen
- *Sankarin reaktiot tulevaan luovuttajaan – Sankarin reaktio*

P14 taikaesine

- Oota, konnan poika, mettästä kalikkaa! (käärmeen lumous, leppä
- *Sankari hyväksyy taikaesineen käytön – Taikakeinon*

P15 siirtyminen

- Sanoi nuori Joukavainen: Ken on tiedolta pahempi, Sen on tieltä siirtyminen.
- *Sankarin siirtyminen etsityn kohteen luo – Siirtymä paikkaan, opastus*

P16 taistelu

- Tuoni vaiten vastaeli: "Jo nyt annan ainoani, Heitän helle syötettyni.
- *Sankari ja konna kohtaavat – Taistelu*

P17 tuntomerkit

- Läpi mättähän menijä, puunjuuren pujottelija,
Männyn kerkän kiertelijä, silmä on liinan siemenestä, toini on simpukan jyvästä.
- *Sankari on tunnistettu – Tuntomerkit*

P18 voitto

- Otti parvesta parahan, tukkapäistä turpeimman, kassapäistä kaunehimman.
(KOKKOVIRSI)
- *Konna voitetaan – Voitto*

P19 puutteen poisto

- Sai tuo neion saaneheksi, saaneheksi, tuoneheksi
- *Tasapaino palautetaan, puute poistuu – Tasapaino saavutetaan; tarinan huippu*

P20 paluu

- Tuuli purtta tuudittaapi, viilettääpi; hoho-väki hoilottaapi, haahteamme huiskuttelee.
- Jo vaa illakko tulloo, Luojan lasko laskiaa, aika lie kotia mennä, aika kirjon,
aika karjan, aika ainoan emännän.
- *Sankarin paluu – Paluu*

P21 takaa-ajo

- Jo tulevi Pohjan eukko, lintu kumma liitelevi, harteista kuin havukka, vaakalintu vartalolta! Yllättävi Väinämöisen. Lenti purjepuun nenähän, vaate varpahan repäsi, päähän pielen seisahtaakseen.
- *Sankaria jahdataan – Takaa-ajo*

P22 pelastuminen

- Itse itki Väinämöinen: - Voi minua poloista poikaa, kun olen tullun näille maille, Näille maille vierahilla, Miesten syövähän kylähän, urohon upettajahan!"
- *Sankarin pelastuminen – Pelastus*

P23 yllätystekijä

- Mi sie vierahia olette, kun ei hauku meidän halli, mejän koira koukottanna?
- *Sankari saapuu kotiin tuntemattomana – Tunnistaminen*

P24 valesankaruus

- Allit laulelee lähellä - Kuikat kuikerretteloo: - Eipä veikko ollukana, venäläinen veisoapi, pajahtaa pahasukunen.
- *Valesankari esittää vääriä vaatimuksia – Perusteettomat väitteet*

P25 vaikea tehtävä

- Otti tuonkin tehdäksensä, ennen kuin ilman ollaksensa. (ANSIOTYÖ)
- *Vaikea tehtävää ehdotetaan – Vaikea tehtävä*

P26 suorituminen

- Pani nuoret soutamahan, Nuoret souti, aivot notkui, nenä joiku joutsenena, Airon pyyryt pyynä vinkui tellot tetrinä kukerti, perä kraakku kaarnehina.
- *Tehtävän suoritus – Ratkaisu*

P27 tunnistaminen

- Niin sukkulainen käessä, Kun on portimo pinossa; Niin on käämi sukkulassa, kun käpy oravan suussa. (HÄÄRUNO/KOKKOVIRSI)
- *Tunnistaminen – Tunnistus*

P28 paljastus

- Arvoan valehtelijan, ymmärtelen kielastajan, En tule vanhalla varakse, turvaksi tutisevalle.
- *Väärä sankari paljastuu – Paljastus*

P29 sankarin muutos

- Mänikö tähdeksi taivoseenko, Seppo haukkana jäljessä; Annukainen kiiskoiksi mereenkö, Seppo haukena jälessä.
- *Sankarin muodonmuutos – Muuttuminen, muodonmuutos*

P30 rangaistus

- Itse turvut tuskihisi, paisut pakkopäivihisi.
- *Konna saa rangaistuksen – Rangaistus*

P31 häät/ hautajaiset/peijaiset

- Mistä tiesit teukamoinen, kuulit kultainen omena? (HÄÄRUNO/KOKKOVIRSI)
- *Sankari palkitaan – Häät*

Violetilla merkitty satukaavan keskeinen toimija "sankari" sopii satuihin ja eepisiin taruihin, mutta samalla se paljastaa patriarkaalisen kerronnan rakenteen, jossa feminiini on motiivi ja objekti, toiminnan kohde ja syy; kun maskuliininen toimii sankarina, tekojen toteuttajana. Satujen loppuhuipentumana on tavoitteen saavuttaminen eli sankari saa tehtävän suoritettua ja palkaksi prinsessan ja puoli valtakuntaa. Häät ja hautajaiset ovat toisilleen verrannolliset tapahtumat, juhla. Toisessa surujuhla, toisessa ilojuhla. Yleispätevämmiin voidaan puhua aktantista, toiminnosta tai toiminnan piiristä, jossa hahmotetaan sekä toimija että toiminta yhdessä. Tämä mahdollistaa myös abstraktimpien kertomakokonaisuuksien ja diskurssien analysoimisen, varsinkin jos siihen käytetään jatkokehiteltyä elonkaavaa.

OSA I METSOLA

JULKAISUSARJA OSMOLAISTEN MAA

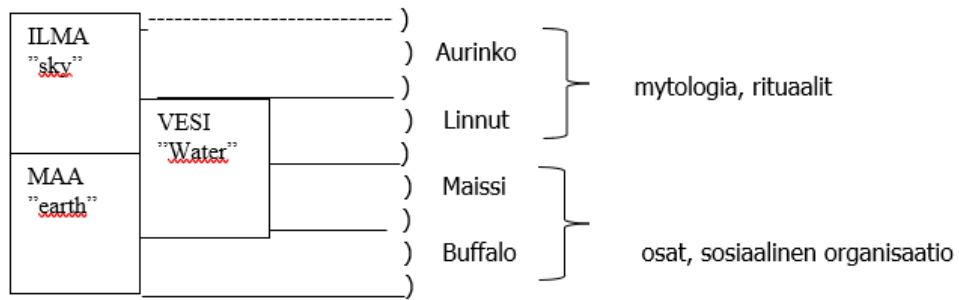
Alkuidea (LIITE x) kirjojen ristiin viittauksista on saatu Claude Lévi-Straussin neljän kirjan Mytologiikoita sarjasta, josta Lévi-Strauss toteaa "The semantic aspect still remains to be examined." Semanttinen aspekti jää vielä tutkimatta. (CLS 1978:420) Seuraavaksi hän viittaa semantiikkaansa aiemman tuotantonsa perusteella, ja rinnastaa keittotaidon poissaolevan ja läsnäolevan raan ja keitetyn oppositioon, sekä I osaan Mytologiikoita. Sarjan kakkososassa kirjoittaja pohtii periferiaa, marginaalista hunajaan kohdistuvien tapojen ja uskomusten merkitystä keittotaidossa ja peilaa tätä tupakka-uskomuksiin. Samaa tarkastelulinjaa noudattaa kolmaskin tetralogin osa, jossa keskitytään uloimpiin rajoihin, fyysisellä tasolla ruuansulatukseen ja kulttuurisella tasolla reseptiikkaan. Lévi-Strauss näkee pöytätavat verrannollisina tapaan, jolla ruoka valmistetaan. Näin syntyy toistaiseksi todentamaton kolmiyhteys ruuansulatukseen (po. ruokavalion?), reseptiikan ja pöytätapojen (po. ruokailutapojen?) välillä. Sulkuihin olen laittanut oman suomennosepäilyni esiin, koska suomalaisittain on hyvin vaikeaa nähdä järkevää yhteyttä vakiokäännöksille. Etnologisesti on helpompaa havaita ruokavalion, reseptiikan ja ruokailutottumusten välinen yhteys. /Viite 4 /

Kokki- ja kakkuohjelmien runsaudesta päätellen etnografian maestro on osunut tulkinnassaan asian ytimeen. Ruokailutottumuksiin on liitettävä Mary Douglasin määrittelemät taburuokakäytänteet. Yksilöllisempää hienosäätöä edustaa makumieltymykset, allergiat. Osa ruokatabuista on yhteisöllisiä kuten muslimien sianlihashyönteikielto,

RUOKAVALIO	RESEPTIIKKA	RUOKAILUTAVAT
------------	-------------	---------------

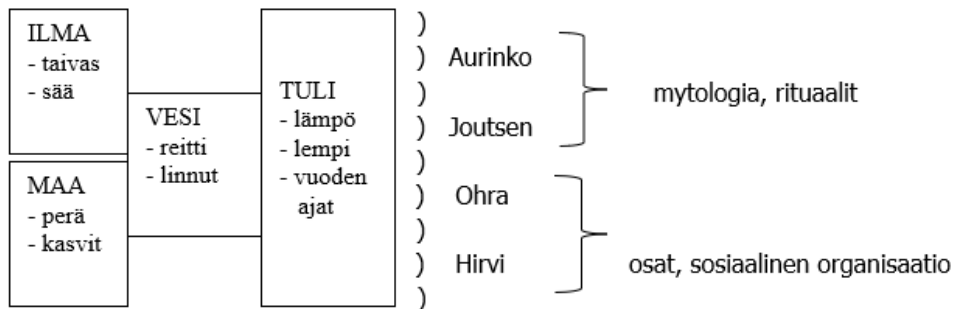
Claude Lévi-Strauss käyttää analyyseissään elementtijakoa.

Tässä sarjan osassa Metsola on ilmaelementti edustettuna. Mandan-intiaanien ateria-analyyssä. (CLS 1978:311), rinnastetaan elementit ja eläin- ja kasvikunnan edustajat sosiaalisiin ja rituaalisiin käytänteisiin. Se mikä on Claude Lévi-Straussin kuviossa "Sky" taivas, on suomalaisittain tulkittavissa ilmaksi, ilmanääriksi, koska paikka, jossa elämme telluksella on suomeksi nimeltään maailma. Tuhansien järvien ja soiden maassa on toki vesielementeilläkin paikkansa, mutta pohjoisen kylmissä olosuhteissa ei tulen eli lämmön elementti voi olla myyttisesti poissa oleva. Kokki- ja kakkuohjelmien runsaudesta päätellen etnografian maestro on osunut tulkinnassaan asian ytimeen.

Kuvio. Hyödyllinen myyttien tulkintadiagrammi CLS:n ajattelun mukaan

Elementtijako on useimmiten nelijakoinen, tai kuten kiinalaisilla, viisijakoinen. Julkaisusarjana jatko-osaa ja Hiitola-toposta ajatellen, tulielementti on välttämätön jatkotulkinnalle. Samoin intiaanielin ympäristön myyttisten tuotteiden suomalaistaminen, koska Suomen leveysasteilla ei liiku buffaloita eikä kasva maissi. Elämisen tarpeet kuitenkin ovat olleet samankaltaiset kuin intiaaniheimoillakin.

Kuvio 1. Hyödyllinen myyttien tulkintadiagrammi sovellettuna Osmolaisten maahan.

METSOLAN MUTRA

Intialaisessa mietiskelytraditiossa on sormioteille omat nimityksensä, mutrat. Edellä esitetyn perusteella Metsolan mutra muodostuu sormioteesta peukalo ja nimetön. Tämän voimavaikutuksen vastapoolina on vastaava vasemman käden ele. Vasemman käden kirjatopos vastaa teos Sanalistaista listateoriaan, jonka ytimessä on mm. lapsusten ja sanalistausten merkityspohdinnat. Mutra muodostuu rupisuutarin ja isotukin keskinäisestä suhteesta. /Viite 5/ Isotukkina toimii Ulamolalan lumo -teos. Oikean käden aiheisto luo sormioteen, jossa peukalo edustaa zoema, myyttinen meemi ja Metsolan rinnakkaisteoksen Kielastajan nimikkosormi kultahilli.

Metsolan mutra on ainut sormiote, joka Kalevalassa kuvataan. Yleensä sen tekee Lemminkäinen, kun on saanut käärmeoluen juotavakseen, poikkeuksena Väinämöinen, joka jonkinlaatuisella luomisretkellä

...

Kirjoitti kivehen kirjan,
Veti viivan kalliohon
Peukalolla päättömällä,
Sormella nimettömällä:
Katkesi kivi kahdeksi
Paasi kolmeksi palaksi. ...
Siitä kasvo kaunis tammi. (SKVR / 35 yk)

Miten sormiote sopii Metsola-topoksen teemaan? Metsola käsittelee säitä, ilmoja muuttolintuja, Ilmarinen on muuttolintujen jumalhaltija osmolaisten maassa. Tarkastelun kohteena ovat myös puut, erityisesti lehtipuut näkyvän vuodenvieränsä vuoksi, joten myyttimeemi ja kasvien ja lintujen teemat osuvat hyvin yhteen.

Ensimmäisen sarjan vasen peukalo vastaa Ulamolän lumoa, päättöteosta, jossa julkaisusarjan toposjakoa on systemaattisesti kehitelty suhteessa tiedossa oleviin jakoihin ja nimilistöihin sekä tulkintoihin. Kaksi myyttistä sanaa lappalainen ja matkalainen on toistuvasti vastoin todisteita tulkittu mytologiassa väärin. Matkalainen, jota Ilmarinen edesvei eli johdatteli on yksiselitteisesti ja ensisijaisesti muuttolintu, vasta sen jälkeen tuulta purjeisiinsa tarvitseva merimatkalainen. Lappalainen on yhtä yksiselitteisesti alkujaan tarkoittanut tietäjää ja/tai noitaa. Revontulten maassa kaikki eivät olleet lappalaisia, vaikka Lappi noitien maana tunnettiin.

YLI MEREN MENNÄKSENI, TAKAPERIN TULLAKSENI

Edellisissä teksteissä määritettiin kirjasarjojen otsikoinnin perusteella myyttiset nimet ja alustavasti systematisoitiin ne. Systematisointiprosessia voi jatkaa monin eri tavoin, mutta tässä käytän jo tutuksi tullutta ja kirjasarjan myötä kehittyneitä ugramemuodostelmaa hyväkseni tulkintakehikon muodostamisessa.

I VAIHE

Muodostetaan sapluuna 5x5 ruudukkoon ja sijoitetaan saadut sanat siihen mahdollisimman mielekkäiksi yhdistelmiksi.

JUMALHALTIJA- PARIT no. 14	USKOMUS- OLENNOT no. 1	TAIVAAN- TULET no. 3	RITUAALI- MENOT No. 23	RIITTI- TOIMITUS no. 17
NAISHALTIJA- HAHMO No. 24	VEDEN- HALTIJA no. 19	FAUNA- TOPOS No. 21	KÄÄRME no. 16	SAIRAUS no. 22
ROOLI no. 9	MYTTI- TOPOS no. 15	TÄHTI- TAIVAS no. 7	KOTIPAIKKA no. 6	ONNI no. 2
KEINOT No. 10	KAUSI- VAIHTELU no. 8	APAJA- TOPOS No. 18	TUTTU No. 13	VIERAS No. 20
NAISELÄJÄ no. 11	TRANS- FORMAATIO no. 4	MAAILMAN MERI No. 12.	UNELMAT no. 5	ARVO, TARPEET No. 25

II VAIHE

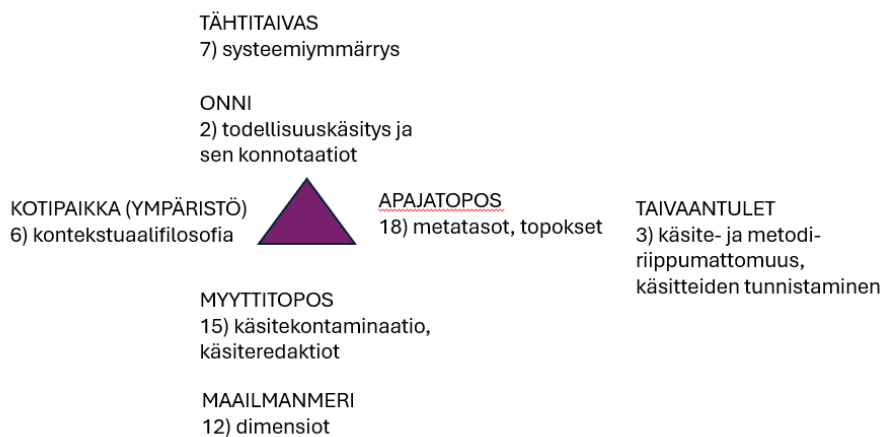
JAKO /RUUTU	PRINSIIPIT MYTTIHAHMOT	KUUSAMO SEMIOTIIKKATEESIT
1/2.	USKOMUSOLENNOT	1) kulttuurin alitajunta ja sen uusintaminen
2/15.	ONNI	2) todellisuuskäsitys ja sen konnotaatiot
3/3.	TAIVAANTULET	3) käsite- ja metodiriippumattomuus, käsitteiden tunnistaminen
4/22.	TRANSFORMAATIO	4) muutostekijänä ajatusmaailma ja sen suhteuttavat tekijät mm. valtapuhe
5/24.	UNELMAT	5) uuden löytäminen
6/14.	KOTIPAIKKA (YMPÄRISTÖ)	6) kontekstuaaliPilosoPia
7/13.	TÄHTITAIIVAS	7) systeemiymmärrys
8/17.	KAUSIVAIHTELU	8) luokittelun vaihtelu, kulttuuriaforistiikka, merkitysten muodostuminen
9/11.	ROOLI	9) tendenssiorientaatiot, merkitysmuotoilu
10/16.	KEINOT	10) tieteen poeettinen funktio, älyllinen intuitio
11/21.	NAISELÄJÄ	11) kvalia, ominaisuudet
12/23.	MAAILMANMERI	12) dimensiot
13/19.	TUTTU	13) omaleimaisuuden puute
14/1.	JUMALPARIT	14) binaarisuus ja uudet oppositiot
15/12.	MYTTITOPOS	15) käsitekontaminaatio, käsiteredaktiot
16/9.	KÄÄRME	16) merkityksen ongelmat
17/5.	RIITTI	17) ilmiöinti
18/18.	APAJATOPOS	18) metatasot, topokset
19/7.	VEDENHALTIJA	19) merkin spatiaalisuuden jatkumo, kontinguiteetti
20/20.	VIERAS	20) rajat, niiden häilyvyys vs. kieli
21/8.	FAUNATOPOS	21) mielen struktuurit
22/10.	SAIRAUS	22) selittäminen, tulkinta
23/4.	RITUAALI	23) esitys, visualisointi, "kuvailu"
24/6.	NAISHALTIJAHAMMOT	24) uustulkinta, korjaukset
25/25.	(MEEMIT) ARVOT/TARPEET	25) distribuutiot kulttuurilajeissa

Leikitellään satunnaisuudella, kun lähtökohtana on 25-jaollinen Kuusamon semiotiikkateesien luettelo.

III VAIHE

JUMALHALTIJAPARIT no. 14 14) binaarisuus ja uudet oppositiot	USKOMUSOLENNOT no. 11) kulttuurin alitajunta ja sen uusintaminen	TAIVAAN-TULET no. 33) käsite- ja metodiriippumattomuus, käsitteiden tunnistaminen	RITUAALIMENOT No. 23 23) esitys, visualisointi, "kuvailu"	RIITTOIMITUS no. 17 17) ilmiöinti
NAISHALTIJAHAHMO No. 24 24) uustulkinta, korjaukset	VEDENHALTIJA no. 19 19) merkin spatiaalisuuden jatkumo, kontinguiteetti	FAUNATOPOS No. 21 21) mielen struktuurit	KÄÄRME no. 16 16) merkityksen ongelmat	SAIRAUS no. 22 22) selittäminen, tulkinta
ROOLI no. 9 9) tendenssiorientaatio, merkitysmuotoilu	MYYTITOPOS no. 15 15) käsitekontaminaatio, käsitereaktiot	TÄHTITAIIVAS no. 7 7) systeemiymmärrys	KOTIPAIKKA no. 6 6) kontekstuaalifilosofia	ONNI no. 22) todellisuuskäsitys ja sen konnotaatiot
KEINOT No. 10 10) tieteen poeettinen funktio, älyllinen intuitio	KAUSIVAIHELU no. 8 8) luokittelun vaihtelu, kulttuuriaforistikka, merkitysten muodostuminen	APAJATOPOS No. 18 18) metatasot, topokset	TUTTU No. 13 13) omakeimaisuuden puute	VIERAS No. 20 20) rajat, niiden häilyvyys vs. kieli
NAISELÄJÄ no. 11 11) kvalia, ominaisuudet	TRANSFORMAATIO no. 44) muutostekijänä ajatusmaailma ja sen suhteuttavat tekijät mm. vattapuhe	MAAILMAN MERI No. 12. 12) dimensiot	UNELMAT no. 5 5) uuden löytäminen	ARVO/TARPEET No. 25 25) distribuutiot kulttuurilajeissa

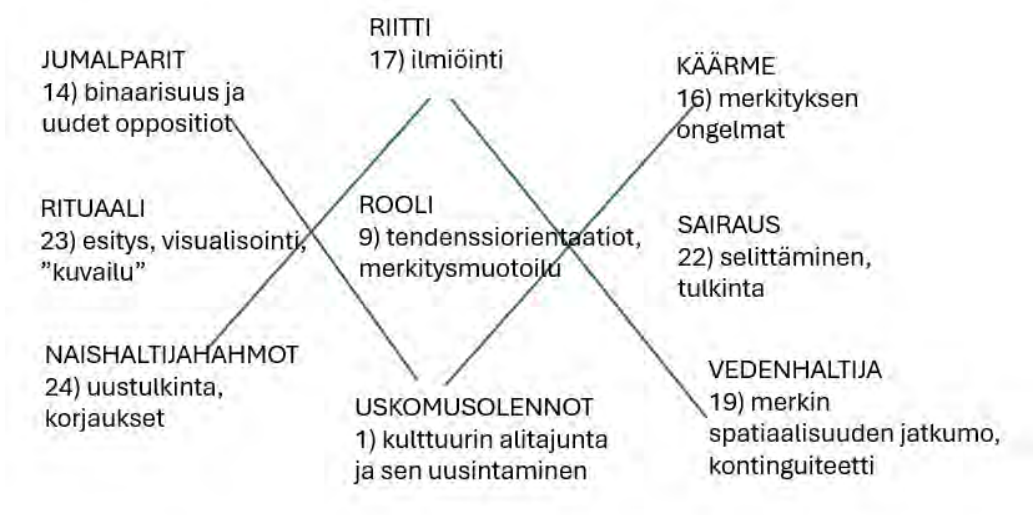
Testataan mielekkyyks saadusta asetelmasta mikäli mahdollista. Helpointa on aloittaa
keskusviisiöstä, joka täydentyy kahdella lisätekiijällä, jolloin saadaan muodostettua
meemikaava.

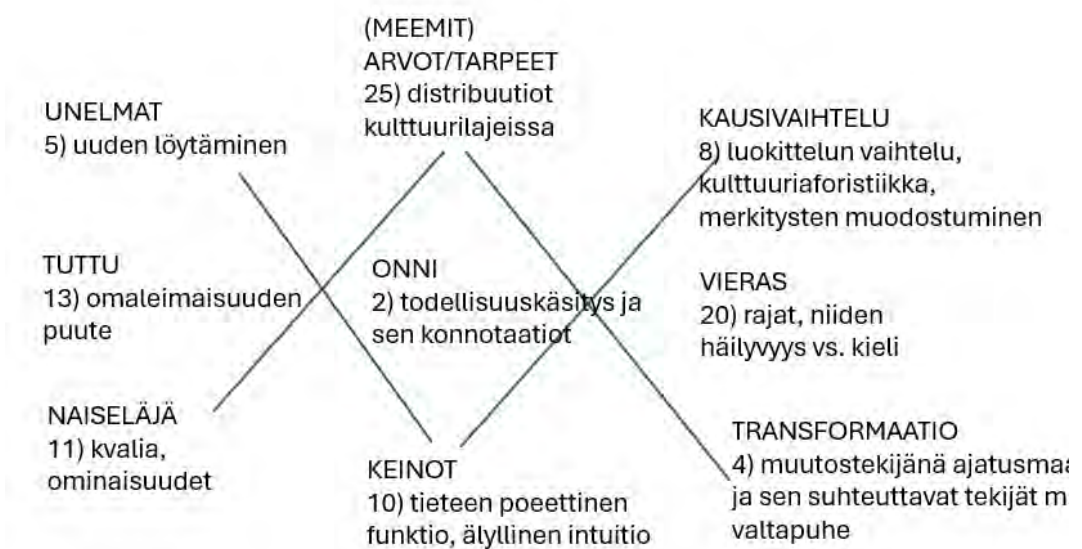
IV VAIHE

Muodostetaan sapluunasta kaksoismorfologinen asetelma ugramella, jolloin saadaan kaksi eri näkökulmaa ja tulkintalähtökohtaa saadun sanalistan merkityksille ja painotuksille.

Näkökulma A

Näkökulma B

Tiivistelmä kulmakohdista, myyttinen tietoisuus kohdistuu riitteihin esim. karhunkalloriitit, kosintariitit, syntymä- ja saunariitit. Fokuksena ovat topokset. Myyttiset hahnomimet edustavat metatasoa ja runokielen aikakautta, jossa myytit ovat runoutta, arvoituksia ja mysteereitä. Välivaiheen muodostaa allegoriat kielikuvineen ja attribuutteineen, formuloineen. Systemiset tulkintakehikot ovat demoottista, kuvailevaa kieltä, joka pyrkii jäsentämään nimiryppään merkitystä kulttuurissa, samalla kun menettely mahdollistaa yleisen näkemisen yksittäisessä.

JUMALPARIT ”binaarisuus ja uudet oppositiot”	RIITTI ”ilmiöinti”
NAISELÄJÄ ”kvalia, ominaisuudet”	(MEEMIT) ARVOT/TARPEET ”distribuutiot kulttuurilajeissa”

JUMALHALTIJA-PARIT no. 14	USKOMUS-OLENNOT no. 1	TAIVAAN-TULET no. 3	RITUAALI-MENOT No. 23	RIITTI-TOIMITUS no. 17
NAISHALTIJA-HAHMO No. 24	VEDENHALTIJA no. 19	FAUNA-TOPOS No. 21	KÄÄRME no. 16	SAIRAUS no. 22
ROOLI no. 9	MYYTTI-TOPOS no. 15	TÄHTI-TAIVAS no. 7	KOTIPAIKKA no. 6	ONNI no. 2
KEINOT No. 10	KAUSI-VAIHELU no. 8	APAJA-TOPOS No. 18	TUTTU No. 13	VIERAS No. 20
NAISELÄJÄ no. 11	TRANS-FORMAATIO no. 4	MAAILMAN MERI No 12.	UNELMAT no. 5	ARVO, TARPEET No. 25

Taulukko 2. Tulokortin teemaruudukkoa

LUONTO P7 Panu, Luonnotar	PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuometar	VEDENHALTIJAT P8 Vellamo, Vetehinen	KALLIOT P25 Kimmo, Maahinen	RAHA P24 Kratti, Loviatar	Metaprinsiipit Aloitusprinsiipit VALTA P28 Louhi, Elätti P29 Aarni, Hiisi Vastusprinsiipit KYLMYYS P26 Aurinko, Auteretar P27 Lemminkäinen, lämpö (lempi) Hallintaprinsiipit KOSMOS P30 Pohjantähti, Maailmannaula P31 Taivas, Sampo
MYYTTIELÄIN P18 Sotkotar, Käreetär	METSÄNVÄKI P6 Mimerkki, Pinneys	VESI P3 Ahti, LMelatar	HALTIJATTARET P7 Panu, Luonnotar	KOSTEUS P20 Terhetär, Udutar	
METSÄ P5 Metsänvanhin, Tapio	TULI P11 Lemmes, Liekkiö	VIRTA P1 Aallotar uolahatar	MAA P22 Äkräs, Vipunen	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo	
RIITTI P9 Hongatar, Karhu	VALOT P17 Kuutar, Pävätär	ILMA P2 ilmarinen, ilmatar	KUOLEMA P16 Kalma, Tuoni	SAIRAUS P21 Kivutar, Vammatar	
JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen	VOIMA P23 Kullervo, Rauni	ILMANSUUNTA P4 Etelätär, Suvetar	AIKA P14 Ajatar, Auringonväki	HALTUAUSKO P19 Tonttu, Haltia	

Taulukko 3. Tulokortti + 6 metatekijää uusryhmiteltynä uskomusolentoesimerkkeineen

LUONTO P7 Panu, Luonnotar	PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuometar	VEDENHALTIJAT P8 Vellamo, Vetehinen	KALLIOT P25 Kimmo, Maahinen	RAHA P24 Kratti, Loviatar	Metaprinsiipit Aloitusprinsiipit VALTA P28 Louhi, Elähti P29 Aarni, Hiisi Vastusprinsiipit KYLMYYS P26 Aurinko, Auteretar P27 lemminkäinen, lämpö (lempi) Hallintaprinsiipit KOSMOS P30 Pohjantähti, Maailmanlaula P31 Taivas, Sampo
MYTTIELÄIN P18 Sotkotar, Käreetar	METSÄNVÄKI P6 Mimerkki, Pinneys	VESI P3 Ahti, LMelatar	HALTIJATTARET P7 Panu, Luonnotar	KOSTEUS P20 Terhetär, Udutar	
METSÄ P5 Metsänvanhin, Tapio	TULI P11 Lemmes, Liekkiö	VIRTA P1 Aallotar uolahatar	MAA P22 Äkräs, Vipunen	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo	
RIITTI P9 Hongatar, Karhu	VALOT P17 Kuutar, Pävätär	ILMA P2 ilmarinen, ilmatar	KUOLEMA P16 Kalma, Tuoni	SAIRAUS P21 Kivutar, Vammatar	
JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen	VOIMA P23 Kullervo, Rauni	ILMANSUUNTA P4 Etelätär, Suvetar	AIKA P14 Ajatar, Auringonväki	HALTIAUSKO P19 Tonttu, Haltia	

Kuvio 2. Supisuomalaisen mytologian myyttimatriisi metaprinsiipeineen.

Kuvio on tiivistys pitkästä yli kaksikymmentä vuotta kestäneestä tutkimusmatkasta. Yksinkertaiselta huitaisulta vaikuttava kehikko sisältää yhdeksän tunnetun suomalaisen mytologian myyttihahmojen hakemistot tuhansine sanoineen ja lukuisine versioineen.

Aiemmin kirjasarjassa olen todennut, ettei aakkosmainen sanojen selittäminen ole lainkaan mielekästä, jollain tavoin kokonaisuus tulee ilmiöidä toisella tavalla kuin epostarinat. Vaihtoehtoja on vähän, koska perustana ovat nimiluettelot, jäljelle jää teemoittelu. Prinsiippinumerot ovat markkereita, mutta kuvio on testattu tekemällä malliksi meemikaavatesti. Osoittautui, että vihdoin olen löytänyt tavan muodostaa mytologia sanalistojen perusteella.

Aloitin "Kalevala uusiksi" -hankkeeni vuonna 2002, kun jäin parin vuoden tauolle työelämästä. Tuona aikana kokosin arkistoista perusmateriaalin sanalistoiksi, joita kertyi eri lähteistä lukuisia. Vasta pari vuosikymmentä myöhemmin kokonaisuus sanamassasta alkoi hahmottua, ja sitä varten tarvittiin julkaisusarja, jonka tulkintaosioksi tuli Osmolaisten maa, jossa suomalaisen mytologian aihepiirit on nimetty yhdeksäksi myyttitopokseksi. Siksi alkuun on hyvä katsastaa, millaisiin topoksiin valitsemani mytosemantikot ovat kiinnittäneet huomionsa.

Mukana kuviossa on kolme ajallista kerrostumaa, joiden edustajat on luokiteltu kaarteiksi. Vanhaan kaartiin kuuluu M.A. Castrénin, Kaarle Krohnin ja Elias Lönnrotin työt 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Keskikaartissa ovat Martti Haavio, ja Okkonen 1900-luvulla julkaistuine tutkimuksineen. Nykykaartia ja 2000-lukua edustavat uudemmat julkaisut, joita ovat tehneet Risto Pulkkinen, Anna-Leena Siikala ja Unto Salo.

Heidän markkerinsa ovat seuraavat:

Elias Lönnrot EL

Kaarle Krohn KK

Matias Aleksander Castrén MAC

Marrti Haavio MH

Iivar Kemppinen IK

Onni Okkonen OO

Unto Salo

Risto Pulkkinen RP

Anna-Leena Siikala ALS.

Näistä toposvertailuun soveltuu aineistokoonnin perusteella kuusi, joiden hakemistot on saatavilla. Toposten tarkastelijat on merkitty koodilistaukseen yllä vihreällä. Iivar Kemppinen ja Onni Okkonen ovat jostain syystä abjekteja, laiminlyötyjä lähteitä myyttitutkimuksessa. Elias Lönnrot on mukana Kalevalan luojana, mutta kokoamassani myyttisanastossa en huomionut topoksia. Arkeologian alan emeritusprofessori on huomionut paikkojen nimet tarkasti, mutta ei myyttisiä topoksia. Uuno Harvan teoksessa muinaisuskon maailmasta ei ole lainkaan hakemistoa, eikä laaditussa sanahakemistossa esiinnyt myyttitopoksia.

Erialaisten myyttisten paikkojen mainitseminen kertoo sekä tekijänsä tietämyksestä että intresseistä, mutta täysin välinpitämättömiä myyttisankareiden toimien näyttämölle ei ole suinkaan oltu. Erikseen on mietittävä, miten suhtautua sarjasta poikkeaviin paikkanimiin kuten Helveti, josta ei ihan varma voi olla, onko se yleis- vai erisnimi. Pääsääntöisesti mukaan on kelpuutettu vain la-, lä-loppuiset nimet. Niin kiehtovaa kuin olisikin laatia myyttinen maantieteellinen kartasto, jossa olisi kohdallaan Kuolleitten kylä ja kristallivuori sekä Myrkkylaakso murhan enkeleinen. Uuno Harvan teos suomalaisten muinaisuskosta päättyy kuvaan osmansolmusta, topostutkielma pyrkii jatkamaan tulkintaa, siksi nimi Osmansolmu. Tuoreemmista vaihtoehtotulkintoista Timo Heikkilä on metafyyssine tulkintoineen päätenyt selittämään pallomaisen osmansolmun atomia vastaavaksi energiasymboliksi, jolla oli tarvittaessa taikavarauksia. Saattaa olla, että ansiotöissä ehdotettu munasolmun teko tarkoitti osmansolmun solmimista.

Osoittautui, että Risto Pulkkinen kansanuskoa koskevan teoksen hakemistossa ei ole mainittuna yhtään kriteerin täyttävää toposta, niin otan tilalle Martti Haavion 1900-luvun puolivälissä tehdyn teoksen Suomalainen mytologia ja siinä mainitut topokset, koska nykykaartin kolmiosainen Unto Salon laatima teossarja ei sekään sisällä hakusanamainintaa myyttitopoksista. Mukaan toposten tarkasteluun kokonaiskuvan saamiseksi on otettu seuraavat tekijät ja teokset.

KK 1915	MAC 1853	IK 1960	MH 1967	OO 1968	ALS 2013
Hiitola	Joukola	Kalevala	Hiitola	Aurinkola	Hiitola
Hyymölä	Kalevala	Luotola	Honkola	Hiitola	Kalevala
Kalevala	Kuutola	Manala	Härkölä	Huotola	Manala
Lappala	Luotola	Pimentola	Ilmola	Härkälä	Pohjola
Luotola	Manala	Pohjola	Kalevala	<i>Kalevala</i>	Päivölä
Manala	Metsola	Päivölä	Kuittola	Kuutola	Sariola
Manula	Osmola	Sarentola	Kuola	Luotola	Tapiola
Matola	Pimentola	Tapiola	Manala	Manala	Tuonela
Metsola	Pohjola	Tuonela	Mehtola	Paimola	Väinölä
Osmola	Päivälä	Ulappala	Metsola	Pimentola	
Panula	Sariola	Untamola	Paimola	Pohjola	
Petola	Suvantola	Untola	Pimentola	Poitola	
Pohjola	Tapiola	Vuojola	Pohjola	Sariola	
Tapiola	Tuonela	Väinölä	Päivölä	Tapiola	
Tuonela	Tähtelä		Tapiala	<i>Tuonela</i>	
Perälä	Untamola		Tapiola	Ulomala	
Pimentola	Väinölä		Tuonela	Voiola	
Pimeälä			Vuola	Väinölä	
Pohjola			Väinölä		
Päivölä					
Sarantola					
Sariola					
Untamola					
Turjala					
Ulakkala					
Ulappala					
Vuojola					
Väinölä					
Väinälä					

Taulukko 4. Kuuden tutkijan topostarkastelut kolmelta vuosisadalta.

Koska Kaarle Krohnnin suomalaisten runojen uskonnossa ei ole hakemistoa laadittu, perustuvat saadut nimet teoksen tekstiin, joka perustuu suomalaisiin kansanrunoihin ja Krohnnin siitä saamaan käsitykseen. Seuraavaksi on syytä seuloa esiin ne yhteiset topokset, jotka ovat yhteisiä jokaiselle tulkitsijalle. Okkosen kohdalla hakemistossa ei ole mainintaa topoksesta, nimi tulee epäsuorasti esiin nimien kautta tekstissä. Osmola vilahtaa alaviitteessä Osmo-pohdinnan kanssa.

Yleiset nimet ovat rinnakkaisniminä säilyneet.

Manala => Tuonela

Mehtola => Tapiola (myös Metsolana tunnetaan)

Sariola => Päivölä (sariolassa jumaliset, salajoukko)

Pimentola => Pohjola

Osmola => Kalevala

Väinölä => Suvantola

Lönnrot päätyi antamaan työnsä nimeksi Kalevala, vähitellen Osmola jäi täysin unohtuiksi. Kuten näkyy, toposten määrä on vuosien mittaan pienentynyt kuin pyy maailmanlopun edellä.

HALTIJATTARET P15 Akatar auringonväki VUOJOLA	PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuometar SARIOLA	VEDENHALTIJAT P8 Vellamo, Vetehinen LUOTOLA	KALLIOT P25 Kimmo, Maahinen HIITOLA	RAHA P24 Kratti, Loviatar PIMENTOLA	Metaprinsiipit Aloitusrinssiipit VALTA POHJOLA / KALEVALA P28 Louhi, Elätti P29 Aarni, Hiisi Vastusrinssiipit KYLMYYS SARIOLA / TUONELA P26 Aurinko, Auteratar P27 lemminkäinen, lämpö (lempi) Hallintaprinsiipit KOSMOS TAPIOLA / SUVANTOLA P30 Pohjantähti, Maailmannaula P31 Taivas, Sampo
MYYTTIELÄIN P18 Sotkotar, Käreetar PETOLA	METSÄNVÄKI P6 Mimerkki, Pinneys METSOLA	VESI P3 Ahti, Melatar AHTOLA	LUONTO P7 Panu, Luonnotar PANULA	KOSTEUS P20 Terhetär, Udutar JOUKOLA	
METSÄ P5 Metsänvanhin, Tapio MEHTOLA	TULI P11 Lemmes, Liekkiö PÄIVÖLÄ	VIRTA P1 Aallotar vuolahatar VUOLA	MAA P22 Äkräs, Vipunen VÄINÖLÄ	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo UNTOLA	
RIITTI P9 Hongatar, Karhu HONKOLA	VALOT P17 Kuutar, Pävätär KUUTOLA	ILMA P2 ilmarinen, ilmatar ILMOLA	KUOLEMA P16 Kalma, Tuoni MANALA	SAIRAUS P21 Kivutar, Vammatar MATOLA	
JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen OSMOLA	VOIMA P23 Kullervo, Rauni UNTAMOLA	ILMANSUUNTA P4 Etelätär, Suvetar PÄIVÄLÄ	AIKA P14 Ajatar, Auringonväki AURINKOLA	HALTIJAUSKO P19 Tonttu, Haltia LAPPALA	

HALTIJATTARET P15 Akatar auringonväki VUOJOLA	PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuometar SARIOLA	VEDENHALTIJAT P8 Vellamo, Vetehinen LUOTOLA	KALLIOT P25 Kimmo, Maahinen HIITOLA	RAHA P24 Kratti, Loviatar PIMENTOLA	Metaprinsiipit Aloitusrinssiipit VALTA POHJOLA / KALEVALA P28 Louhi, Elätti P29 Aarni, Hiisi Vastusrinssiipit KYLMYYS SARIOLA / TUONELA P26 Aurinko, Auteratar P27 lemminkäinen, lämpö (lempi) Hallintaprinsiipit KOSMOS TAPIOLA / SUVANTOLA P30 Pohjantähti, Maailmannaula P31 Taivas, Sampo
MYYTTIELÄIN P18 Sotkotar, Käreetar PETOLA	METSÄNVÄKI P6 Mimerkki, Pinneys METSOLA	VESI P3 Ahti, Melatar AHTOLA	LUONTO P7 Panu, Luonnotar PANULA	KOSTEUS P20 Terhetär, Udutar JOUKOLA	
METSÄ P5 Metsänvanhin, Tapio MEHTOLA	TULI P11 Lemmes, Liekkiö PÄIVÖLÄ	VIRTA P1 Aallotar vuolahatar VUOLA	MAA P22 Äkräs, Vipunen VÄINÖLÄ	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo UNTOLA	
RIITTI P9 Hongatar, Karhu HONKOLA	VALOT P17 Kuutar, Pävätär KUUTOLA	ILMA P2 ilmarinen, ilmatar ILMOLA	KUOLEMA P16 Kalma, Tuoni MANALA	SAIRAUS P21 Kivutar, Vammatar MATOLA	
JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen OSMOLA	VOIMA P23 Kullervo, Rauni UNTAMOLA	ILMANSUUNTA P4 Etelätär, Suvetar PÄIVÄLÄ	AIKA P14 Ajatar, Auringonväki AURINKOLA	HALTIJAUSKO P19 Tonttu, Haltia LAPPALA	

Taulukko 5. Tulkinnan tulostaulukko, koko pätkä

Jälleen kerran työstövaiheessa sapluunaan livahti lapsus, prinssi P7 oli livahtanut taulukkoon kaksi kertaa ja ruutu oli näin väärässä paikassa. Yllä asia on korjattu, ja sen lisäksi työstin haaviolaisittain topospiirejä, jossa otetaan huomioon $a+b = c$ eli hahmot + paikat = mytosemanttinen tulkinta. Laatupäällikkyydestä on tässä asiassa ollut hyötyä, olen ammatillisesti harjaantunut etsimään, missä on juurisyy ja palauttamaan toimintaketjun alkulähteelle. Humanistinen puoli ei vielä ole kuitenkaan täysin jättänyt, tulkinnan taito on erikseen.

On epäselvää, onko suomalaisilla koskaan ollut jumalia, selvimmin kuva- ja kertoma-aineisto todistaa palvellun Biegga-gallesta, tuulenselkää, mutta kuten nimestä voi päätellä, tapa on ollut yleinen vain Pohjois-Suomessa Lapissa. Kuvassa Biegga-Gallesin valtikka muistuttaa ukkosvasaraa eli/tai Thorin vasara ja alle asetettu kaarivanne voi symboloida joko taivaan kantta tai sateenkaarta. Jumalankuva on muodostettu puusta juurakko ylöspäin. Oikeanpuoleisen palvojan sormiasento muistuttaa nykyistä sydänkuviomuodostelmaa.

Kuva 2. Ilmaris eli Bieggagalles on kuvattu Thor-jumalan kaltaisena ukkosvasaroineen. alhaalla on sateenkaarta kuvaamassa kaareva puu. Päälaella on taivaannaulan kaltainen tappi. Toinen miehistä uhraa syötävää (puuroa) Ilmariksen päänupista riippuu narussa luunkappale (lusikka). Asetelma viittaa vuodentulon turvaamisen rituaalitoimitukseen.

Rahanahneus ja valtapyrkimykset ovat edelleen arvossaan. Haltijoiden uskottiin suojaavan yksilön henkeä ja omaisuutta, saman tekee nykyään vakuutuslaitos. Koska perustavoitteenani on tehdä jonkinlainen testamentti tutkimustuloksestani, niin tulkintasapluunan ensimmäinen ruutu sopii hyvin kuvaan. Aloitin työprosessin vuonna 2002 tutustumalla mahdollisimman tarkasti suomalaisen mytologian naishahmoihin, metatietona työstin maailmalla kiertelevät meemit suomalaisesta mytologiasta. Pian jouduin toteamaan mahdottomaksi tiukat sukupuoliittelut tai sen määrittämisen, mikä tai kuka on sankari, jumala tai haltija. Siksi aloin nimittää myyttisiä hahmoja jumalhaltijoiksi elleivät ne selkeästi olleet kansanuskon olentoja kuten kratti, mara tai para.

Tästä on hyvä jatkaa, jotain tolkkua Vuojolaan, jota Kaarle Krohn piti Gotlantina, ja minä olen suomentanut sen Jumalten maaksi. Uskon näin kykeneväni todistamaan, ettei juonellinen, toiminnallinen eepospohjainen tulkinta ole ainoa mahdollinen mytologian koostamistapa. On sanottu nimien säilyttävän myyttisimmän aineksen pisimpään, kauan sen jälkeenkin, kun tieto niiden merkityksestä on kadonnut. Suomalaisissa sukunimissä on suomalaisen mytologian koko kirjo ja koodi tallella, vaikka jossain vaiheessa nimiä yritettiinkin ruotsintaa siinä onnistumatta.

TSUNDOKUT

METSOLA

Sanakirja
Dictionary...

Käsikirja
Handbook...

Introduction...
Opaskirja

Calendars...
Aikakirja

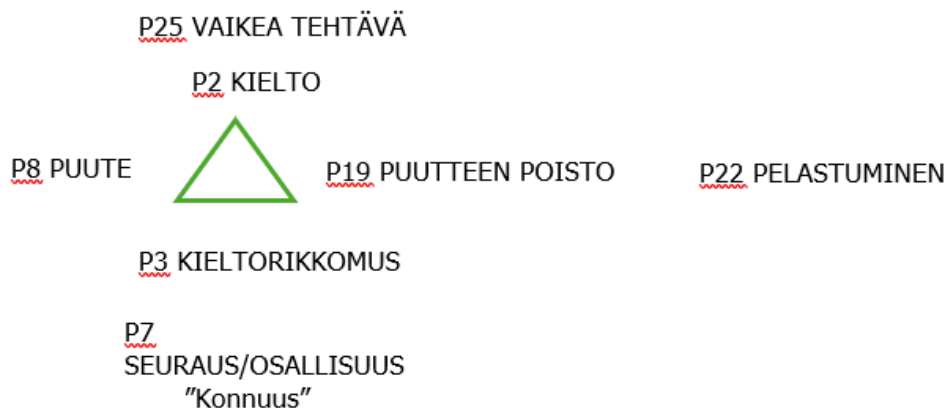
OSA II ILMARINEN

NYKYILMARISTEN ELONKAAVAPRINSIIPIT

Elonkaavan mukaisesti olen jaotellut työstöä varten aihepiirit kolmeenkymmeneenyhteen (31) periaatteeseen (aiemmin funktio), listaus on mahdollistanut lajittelun kategorioiksi, jotka sitten on viisiöinnillä testattu ugrameksi ja lopulta sijoitettu "tulokortiksi" ruudukkoon, jossa on 25 osiota. Ilmarisen topoksen nykytilan tulkintameemi on muodostettu suomalaisesta näkökulmasta.

1. Ilmatieteen laitos
2. Säätötoimet
3. Metsäpalo, savusumut, Ilmanlaatu
4. Almanakka, kalenteri
5. Säähavainnot, säpäpäiväkirja
6. Sääkartta, esitysmuoto
7. Sään muokkaus
8. Kaudet, jääkausi, hellekausi
9. Ilmastovyöhyke
10. Mytosemantiikka
11. Katsaus Metsolaan
12. Sormitus
13. Merkitys
14. Matkalaiset, lappalaiset
15. Ilmastonmuutos
16. Päästökauppa
17. Terminologia, sanasto
18. Ilmansaasteet
19. Uusiutuva energia
20. Säätö
21. Kulutuskäyttäytyminen
22. Tilastot
23. Veden säätö
24. Ilmastoaktivistit
25. Kestävä kehitys
26. Toimenpiteet
27. Ilmastonmuutoksen syyt
28. Meteorologia-
29. Mielenpideilmasto, asenteet
30. Luontokato
31. Metsola, Ilmarinen

Satukaavan mukaisen funktionnin perusteella prinssiipit voi ryhmittää viisiosaiseksi eeposfunktionneiksi, johon lisätään kolme metafunktiota. Ensin kuviossa on esitetty tämä aihio, minkä perään on konstruoitu Alan Dundesin aihioima käsitys satukaavan intiaanimyytien rakenteesta, jossa perustekijänä on puute ja puutteen poisto, eli disharmonia, epätasapainotila ja sen palauttaminen takaisin tasapainoon, harmoniaan. Dundes puhuu myös mediaattoreista, jolla tämä prosessi tapahtuu. Tämä kuvio voidaan ilmaista myös meemikaavalla, jossa lähtökohtana semeeminä ja fenoomina ovat toimintapari puute/puutostila ja tilanteen korjaaminen. Kärkimediaattorina toimii tällöin kielto, jonka seurauksena epätoivottu tilanne on syntynyt, kun kieltoa on rikottu, ja vallalle on päässyt myyttinen tila sen seurauksena. Valot (sampo) on varastettu, pimeys peittää maan jne. Ja kun perusmeemikaava on muodostettu, sitä voidaan täydentää metameemeillä strategeemi ja futureemi, josta edelleen tulkintakerrostumaa tarvittaessa voi hahmottaa 9-kohtaisen ugramen avulla. Se saadaan syntymään meemikaavan pohjalta.

Kuvio 3. Alan Dundesin esittämä intiaanisetujen tärkeimmät funktiot muunnettuna prinssiipinä meemikaava-asetelmaan.

Meemijako metameemeineen muodostaa 7-järjestelmän, josta voi muodostaa ugramen, joka vuorostaan voi syventää ja täydentää myteemijaon myteemin tulkintaa. Arvioidessaan M.I. Steblin-Kamenskijn myyttiesseetä Sir Edmund Leach toteaa myyttien tutkimusmetodien ja teorioiden heikkoudeksi kontekstiedon riittämättömyyden ja puuttumisen, jota ilman ei uskottavaa tulkintaa voi syntyä. /Viite 6 /

Tulkinta on aina jossain määrin valintakysymys. Jos otetaan peruslähtökohdaksi semeemiksi yleisen satukaavatulkinnan mukaan disharmoniatila, puute (P8) niin kyseessä on jokin tarve, joka ei täyty toivotulla tavalla. Ilmastonmuutoksessa kyse ei ole tiedon puutteesta, joka kytkeytyy aiheelmassa prinssiippiin P19 tilastot. Viime mainittu taas saa kumppanikseen kaksi prinssiippiä, P4 tiedustelu ja P5 tiedon luovutus. Tilastot saadaan aikaan mittauksilla, ja luovutetaan päättäjien ja käyttäjien tiedoksi julkisen instituution kautta. Ilmastotieteilijä on sadun sanaston konna, tiedustelija, joka ei välttämättä miellytä saastuttavaa tahoja, kun tuo esille saamansa tiedon, jota on halukkaasti etsinyt ja hakenut.

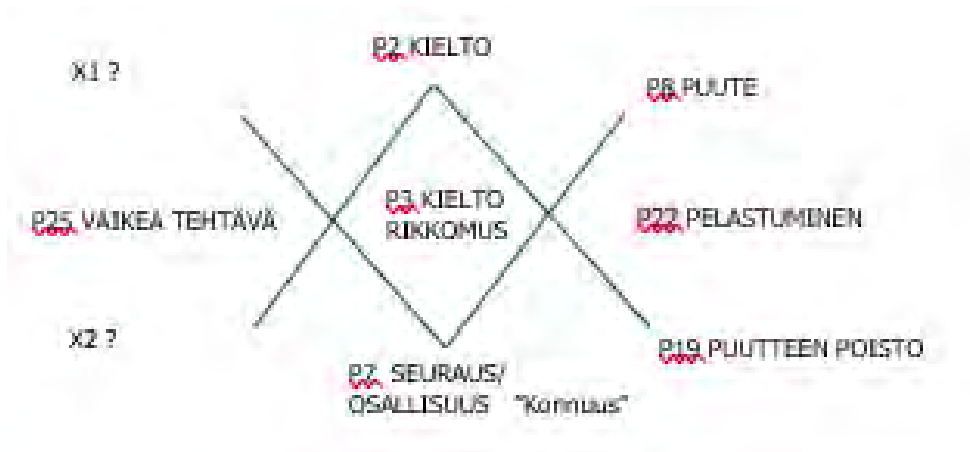
P4 tiedustelu

- Annas, Tuoni, tyttöäsi, maanalainen marjuttaisi!
- *Konna saa tietoja uhristaan – Tiedustelu*

P5 tiedon luovutus

- Ui poikki joesta Tuonen. sai sieltä sata sanaa, tuhat on muuta munkerrusta
- *Konna saa tietoja uhrin toiminnasta – Toiminta*

Näin tarina iteroituu, kun se saa lisäselvityksekseen muita prinssiipejä. Pelastuminen riippuu oleellisesti tietuinnista ja tiedon laadusta ja määrästä, siitä millaista tietoa onnistutaan saamaan, mutta ei asia siihen jää. Lopullinen pelastuminen saavutetaan niistä toimenpiteistä, joita päätetään tehdä tai jättää tekemättä. Kaavaan on tosin tällä tavoin saatu tarvittavat kaksi lisäprinssiippiä meemikaavan seitsemän osatekijän lisäksi. Elämässä eikä elonkaavassa kaikki ei silti ole kaavamaista, mukaan pyrkii tulemaan pari muuttujaa milloin mistäkin syystä. Esimerkiksi, vaikka tietoa on, niin se ei silti motivoi muutokseen, tieto itsessään ei ole ratkaisu vaan ratkaisun edellytys.

Kuvio 4. Prinssiipimuunto ugrameksi.

Ugramemuodostelma osoittaa, ettei ratkaisu löydy tiedosta tai tiedon määrästä eikä näin ollen oletuksesta P4 ja P5, koska ne luonnehtivat enemmän eeposfunktioinnin alkuprinssiipejä kuin tarvittavia toimia ilmastonmuutoksen hallitsemiseksi. Tarvitaan aiheesta vastusprinssiipit, eli mitä ensisijaisesti ilmastotaistelussa tulee voittaa. Näiksi prinssiipeiksi on eeposfunktiointina valikoituneet prinssiipit P21 ja P29 eli kulutusikäyttäytyminen ja mielipideilmasto asenteineen.

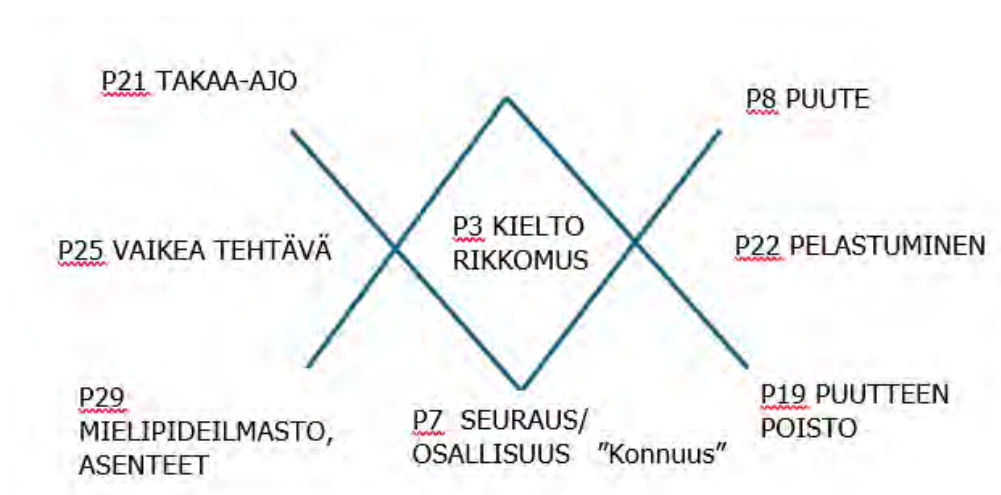
P21 takaa-ajo

- Jo tulevi Pohjan eukko, lintu kumma liitelevi, harteista kuin havukka, vaakalintu vartaloilta! Yllättävi Väinämöisen. Lenti purjepuun nenähän, vaate varpahan repäsi, päähän pielen seisaktaakseen.
 - Sankaria jahdataan – Takaa-ajo
- => KULUTUSKÄYTTÄYTYMINEN

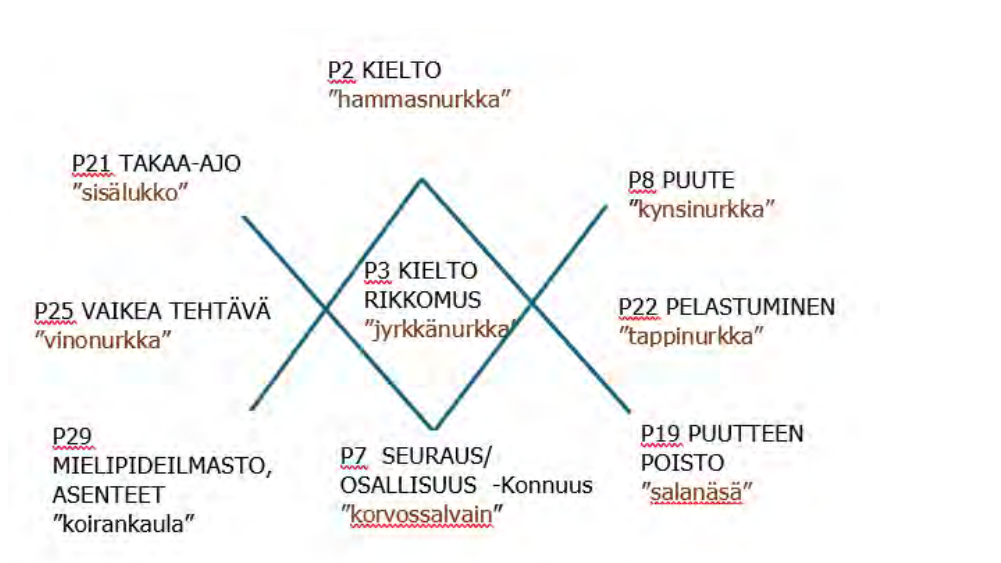
P29 sankarin muutos

- Mänikö tähdeksi taivoseenko, Seppo haukkana jäljessä; Annukainen kiiskoiksi mereenkö, Seppo haukena jälessä.
- *Sankarin muodonmuutos – Muuttuminen, muodonmuutos*
=> **MIELIPIDEILMASTO, ASEENTEET**

Systeemisesti asetelma on valmis, ja kaksi tuntematonta on asettumassa paikoilleen, jolloin ilamstonmuutosmyytin ugrameksi muodostuu kuvio.

Kuvio 5. Ratkaisut 2xx, puuttuvat ilamstofunktiot ovat P21 takaa-ajo ja P29 mielipideilamsto, asenteet

Kuva 5a. Ilmastougrame suhteutettuna elonkaavan periaatteisiin ja salvosnimikkeisiin.

Edellä mainitut eeposfunktioinnin metafunktiot ryhmiteltynä ovat alla. Sään muokkauksessa on vaaransa, jos väärintekoja pyritään korjaamaan muuntelemalla seurauksia eikä puututa juurisihin lainkaan, niin korjaustoimet jäävät paikallisten tulipalojen sammutteluksi. Alussa on periaatteille määritetty salvosnimet. Salvos on hirsien yhteen liittämisen tapa, joka voidaan toteuttaa monella eri tavalla ja tyylillä. Periaatteille on annettu kutsumanimiksi salvostyyppi, jonka koostetaulukko on esitetty tämän työn loppupuolella. Koska kerralla ei kaikkea voi käsitellä, on tarkasteluissa tyydyttävä joihinkin tarkennettuihin kohteisiin. Ugrame auttaa jäsentämään olennaisen, 25-kohtainen tuloskortti vuorostaan auttaa hahmottamaan, mitä suunnitellusta näkemyksestä ao. ugrame edustaa. Yhteisenä tekijänä toimii salvosten nimikkoruutu.

HALTIJATTARET P15 Näsä	PUUSTO P12 Lohen- pyrstönurkka	VEDENHALTIJAT P8 Kynsinurkka	KALLIOT P25 Vironurkka	RAHA P24 Viistonurkka	Metaprinsiipit Aloitusrinsiipit VALTA P28 Pyrstönurkka P29 Koirankaula Vastusrinsiipit KYLMYYS P26 Karhunoerse P27 Tappinurkka Hallintaprinsiipit KOSMOS P30 Lapinlastu P31 Suomen salamo
MYYTIELÄIN P18 Pitkänurkka	METSÄNVÄKI P6 Kirkkonurkka	VESI P3 Jyrkkänurkka	LUONTO P7 Korvossalvain	KOSTEUS P20 Sasunurkka	
METSÄ P5 Kalevan nurkka	TULI P11 Leukapii	VIRTA P1 Hakanurkka	MAA P22 Tappinurkka	VILJA P13 Lukkonurkka	
RIITTI P9 Kämmenys	VALOT P17 Pilarinurkka	ILMA P2 Hammasnurkka	KUOLEMA P16 Olkanurkka	SAIRAUS P21 Sisälukko	
JUMALAT P10 Lautanurkka	VOIMA P23 Umpilukko	ILMANSUUNTA P4 Kakkonurkka	AIKA P14 Läpikulukko	HALTIJAUSKO P19 Salanäsä	

Taulukko 6. Prinsiippiugramen suhde 9/31 elonkaavan tulosruutuihin salvosnimikkeinä.

On kysyttävä, onko tällaisella näennäisesti mielivaltaisella nimeämisellä ja kompilaatioilla mitään merkitystä tulkinnan kannalta. Oletettavasti on ja ei, sen mukaan miten perusasetelmat on onnistuttu tekemään. Tässä tapauksessa aihepiirit on nimetty, joten niistä voi muodostaa toiminnallisia pareja. Myyttien ja uskomusten suhde on tässä merkityksellinen. Vedenhaltijat P8 kuuluu uskomusperinteen piiriin, ns. alempaan mytologiaan, kun taas vesi on alkuelementtinä myyttinen taso ja kuuluu ylempään mytologiaan.

Maan ja maaperän eroosion vaikutuksesta maa köyhtyy. Ilmansaasteet saastuttavat luontoa ja häiritsevät luonnon tasapainoa. Keskeiseksi tekijäksi jää ihmisten ja luonnon hyvinvointi P21, jonka eteen asianomistajien tulee tehdä töitä, uskomusperinteessä järjestystä ja hyvinvointia hoitivat haltijat, arkikäytänteessä valtaapitävien on huolehdittava ratkaisuisista ja toimenpiteistä maan, veden ja ilman säilymisestä ihmiselle terveellisenä elinympäristönä.

Täten on hahmoteltu funktioille kansanrunoista prinsiippivastineet elonkaavaan, joka perustuu Vladimir Proppin esittämään ajatukseen satukaavasta. Prinsiipit ovat tarpeen sisällön tuottamisessa, topos edustaa struktuuria kalevalaisessa mielenmaisemassa.

Metsolan topoksen pääjumalhämo on Ilmarinen, tuulten, säiden, ilmojen, muuttolintujen, merimatkojen ja maantietäkaajien suojelija, Pitkäsän ja Räsäsän kaveri ja työtoveri.

Hannu Linturin esittelemillä meemitermeillä sanalista toimii kantameeminä, josta voidaan muodostaa rakennemeemi. Kantameemistön lista yhdessä rakennemeemin kanssa muodostaa selitysmemistön kehikon, jonka varassa tämän työn jäsentely on. Menetelmä sisältää spiraalimaisen kehikon, jossa on kolme kierrosta. Ensimmäinen vaihe on elonkaavan mukainen sanalistaus, toisen kierroksen muodostaa viisiöinti esimerkiksi perusmeemikaavalla. Kolmannella kierroksella jäsentely testataan ja tarkennetaan ugramemuodostelmalla. Metatasolla voidaan haluttaessa sijoittaa saadut kohdat 25-jakoiseksi taulukoksi eeposjaottelun mukaisesti, jolloin fokuksen lisämääreiksi jää kuusi periaatetta, jotka muodostavat kolme aiasparia.

Elonkaavan periaatteen edustavat reseptimeemiä, meemikaavan osatekijät valintameemiä, ja ugrame selitysmememiä. Kuusi ylämäärästä periaatetta muodostaa metafunktionnin, jossa

Aloituseriaatteenä ovat listan kohdat

- A) 7. Sään muokkaus, ja
- B) 27. Ilmastonmuutokset syyt.

Vastuseriaatteenä ovat

- A) 21. Kulutuskäyttäytyminen ja
- B) 29. Mielipideilmasto (asenteet).

Hallintaperiaatteenä jäävät

- A) 23. Veden sääntösty eli taito käyttää järkevästi vettä ja tieto veden riittävydestä, ja
- B) 28. Meteorologia

ILMARINEN

Ilmarinen on Väinämöisen ohella Kalevalan pääsankarihahmoja, joka mainitaan Lönnrotin Uudessa Kalevalassa peräti 27 runossa, kun koko Kalevalassa on 50 runoa. Ilmarisen tekojen sarjaan kuuluvat: a) metallien käsittely, sammon taonta, raudan kesytys sekä kultaneidon taonta. Hän on myös b) seikkailija, ryöstöretkeilijä, tulenetsijä ja valonvapauttaja, mutta ennen kaikkea c) sulhasmies, Pohjanneidon kosija, jonka onnistui saada Pohjan kuulu kaunotar puolisooseen. Pohjan neidosta tuli tosin myöhemmin äitinsä mallin mukainen häijy akka, paha puoliso kuten kauniille neidoille tarinoissa yleensä käy. Sitä kautta Ilmarisesta tuli vielä d) sureva leskimies, joka masentui todella vakavasti.

Saamelaisetkin tuntevat Ilmarisen, mutta ilman ja tuulen jumalana nimellä Ilmaris, ja jolla on toisintonimiä runsaasti. Toisintonimiä ovat mm. Ilmorinen, Ilmollinen, Ilmovoinen, Ilmanrinta, Ilmanlintu, ilolintu, Ilmoini. Onni Okkonen rinnastaa näiden lisäksi Ilmariseen myös toisintonimet Ilmori, Ilmora, Ilmoinen jumala, Ilmalainen sekä Ismo, Ismaro, Ismaroinen.

Ilmarisen nimeä pidetään yhtenä vanhimmista, mitä suomalaisessa mytologiassa ja sen sankarinimistöissä on. Ilmarinen on liitetty yläilmoisiin ja tämän jumalhaltijasankarin arvellaan tarkoittaneen aikoinaan ilman lintua, Altai-vuorten taivaanjumalakotkan kaltaista olentoa. Kansanrunojen merimiesten matkaloituissa tuulennostatuksessa Ilmarista nimitetään

ilolinnuksi. Ennen nykyistä matkustusmukavuutta matkalainen joutui säiden armoille. Koska Ilmarinen oli sään ja matkustajien jumala, oli hän varsin merkityksellinen myyttihahmo.

Suomalaisten keskuudessa elää vieläkin tarinoinnin aloitusrepliikki: Se on ilmoja pidellyt, sillä tunnettiin toisenkin lainen säätyyppi, rajuilma, joka enimmäkseen oli joko noitien tai ukkosen aiheuttama. Ilmarinen ei silti ollut pelkän auringonpaisteen ja poutasään hallitsija, vaan hänen alaansa olivat säiden vaihtelut ukkosilmaa lukuun ottamatta. Ilmarinen on myös sateen jumala ja siten on luonnollista, että hänet yhdistettiin myös veteen tai toimintaa kuvattiin yhdessä Väinämöisen kanssa.

Ilmarista on joskus mainittu myös sodan jumalaksi, koska Agricola jumalluettelossaan 1551 mainitsi hänet rauhan ja ilman tekijäksi. Rauhalla kuitenkin tarkoitettiin matkustukselle suotuisaa hyvää ja turvallista matkasäätä, joten Ilmarinen oli vastavoima Ukolle. Ukko oli rajuilman hallitsija ja Ilmarinen sen tynnyttävä, mutta myrskytuulen tuomaa rajuilmaa kutsuttiin ilmaksi.

Tavallisia ilmoja ja tuulia Ilmarinen pystyi hallitsemaan, mutta ei aivan kaikkea tuulta, ei ainakaan naisten mielialan vaihteluja. Kun hän monien urotekojen jälkeen vihdoinkin oli saanut Pohjan neidon mukaansa, häntä koeteltiin toden teolla. Nuori morsian vaati Ilmarista osoittamaan mieskuntoa loitsulauluin.

Ilmariselta anotaan eräässä merimiesten rukouksessa: "Pane poskes pussuksiin, puhalla iloinen ilma, minulle myötäinen myry". Ilmarinen oli samalla merimiesten ja tuulien jumala, jonka alaisuudessa jälkipolvien noidat kauppasivat merenkulkijoille solmuja, mitä useampi solmu avautui sitä vinhemmin kiisi pursi ja pullistuivat purjeet. Tuulennostatusaitojen lisäksi oli keinot myös myrskyn tynnyttämiseen. Majavanhavustalla voitiin asettaa meren myrsky, jos sitä heitti edes vähän veteen, niin myrsky tyyntyi heti. /Viite 7/

Ilmarista on pidetty myös takorautaseppänä ja tulen jumalana, jonka antiikkinen vastine on Olympos-vuorella on Hefaistos, seppä hänkin. Tämä kahtalaisuus tulen ja tuulen välillä, joiden kirjoitusasussa on vain pieni, yhden kirjaimen ero, on ehkä selitettävissä tulen syntyvaiheista, joissa nuotion tai kotalieden sytyttäminen edellyttää puhaltamista. Tuuli puhaltaa ja tuleen puhalletaan, joskus aivan hiljaa keuhkojen voimin, toisinaan taas täysin palkein, kun on ollut tehoa tarvis.

Gananderin mytologisen käsityksen mukaan Ilmarinen oli yksi Kaleva-jättiläisen pojista ja siten myös Väinämöisen veli, yksi kahdentoista jättipojan sarjasta. Näihin myyttisiin alkuaikoihin liittyy myös Sammon taonnan yhteydessä Ilmarisen kerskaus, että hän on taivaita takonut. Tämä voi olla jonkinlainen esimuoto sanonnasta "tähtimies", joka on tarkoittanut entisaikaan ylhäissukuista ja merkittävää henkilöä. Ganander mainitsee myös Ilmarista kutsutun apuun amputautiin, koska Ilmarinen valmisti hyviä nuolia, mutta Gananderin poimima näyte osoittaa sekin, että veden,

ylijumaluuden ja ilman haltijoiden tehtäväalueet ovat pahoin sekoittuneet toisiinsa. Arvatenkin sepän valmistamat riistan pyynnissä käytetyt nuolet ja tietäjien käyttämät kiviset ukonnuolet ovat olleet merkitykseltään hämärtyneitä, ja kuten loitsuissa yleensä, niin ilmoille on pusertunut kansanrunojen kerääjän haaviin jotain merkillistä ja outoa:

Jolla ma puskuja puserran,
Amputautia ajelen;
Itse Ilmoinen Jumala,
Itse Wanha Väinämöinen,
Itse Seppo Ilmarinen,
Tässä myöskin tarvitahan.

Pusertaminen sinänsä viittaa enemmänkin kiven käyttöön. Paisetauteja poistettiin painamalla kivellä kipeätä kohtaa. Tämä viittaa ukonnuoleen eli erikoiseen taikakiveen, jolla noidanampuma paise painetaan pois. Ihotaudeissa ja ihokylvyissä ilmakylvyt ovat melko myöhäinen keksintö, mutta kylmän ilman tapa saada iho kananlihalle eli pienille nyppylöille, on ilmeisesti saanut yhdistämään Ilmarisen myös paisetauteihin samoin kuin voimalliseksi ajatellun meteorikiven, ukonvaajan taikavoimainen vaikutus on havaittu tipahtaneen taivaasta kuin tulikipuna. Paiseet voivat olla polttavan tuskallisia. Näin amputaudin sanoissa on yhdistetty normaalit parannuskeinot, ja koska voimallisen loitsun on tiedettävä myös alkuperä, molempi parempi, on lueteltu tarkkaan kaikki mahdolliset mielleyhtymät mitä muistetaan tästä asiasta.

Myöhemmässä vaiheessa jumalista sankariksi laskeutuneena Ulamolän ulapoille ja Kalevalan kankaille Ilmarinen oli Väinämöisen veroinen tietäjä, joissain suhteissa parempi, joissain huonompi. Hän osasi takoa Sammon ja kultaneidon, mutta ei osannut soittaa kanteletta; valloitti Pohjan neidon, mutta ei osannut käsitellä häntä. Kaikessa hän pyrki turvautumaan taitoon, tehoon, tekniikkaan ja voimaan. Sankari uskoi voivansa takoa jopa eukon ikävänsä ikuisiksi, hän oli suomalaisena kuvanveistäjänä ensimmäinen laatuaan. Tehty pystö ei kuitenkaan lämmittänyt mieltä, ei edes kylkeä ja joutikin toiselle rakkaussuhteissaan onnettomalle - Väinämöiselle.

HYVÄ ILMA Jumalalta ei tulle ei sada eikä näy tähdet”.

ILMARINEN, jonka nimikkokansaa siis Ilmo-heimo oli alkuaan itse Ilman Ukko, kaiken olevaisen hallitsija. Väinö oli alkuaan Ilmarisen mainesana. Hänet käsitettiin Ilman Ukosta lähteneeksi tai hänen välittömässä yhteydessään toimineeksi voimaksi, joka loi maailman. Itse Väinö-sana on suomalaisten muunnos kreikkalaisesta ”phainos” sanasta, joka tunnetaan ylijumalana (SETV-lipas hs19) Ilmarinen

Seppä, 27/50 esiintymä

Rooleja:

- raudan kesytys (9)
- sammon taonta (10)
- pohjanneidon kosinta ja häiden vietto (18-25)
- kultaneidon valmistus (37)
- ryöstöretkeläinen (39-43)
- tulenetsijä (47-48)
- valonvapauttaja (49)
- pelkuri, Kullervon isäntä (Lönnotin sepite)

Lappalaisilla Ilmaris = ilman ja tuulen jumala, toisintonimet, Ilmorinen, Ilmollinen, Ilmovoinen, Ilmanrinta, Ilmanlintu, Ilmarin jumala ehkä vanhinta alkuperää Kalevalan sankarien nimistöissä. Votjakeilla Inmar ja Ilmer sanalla ilma on komissa ja opstjakissa mmyt. Merkitys. Ilmarinen ehkä ollut ammoin ilman lintu. Altaiden taivaanjumalakotkan kaltainen. Kulttuuriheeros myöhemmin.korostaa teknsien osaamisen arvostusta. Matkustussään jumala; nimi johtunee ilma sanan erikoistumisesta tark. Säätä ja rajuilmaa. (Kalevalalipas)

Ilmari, ilmarinen on Seppo Kalevalassa, ilman haltija. Inmar . Ilamrinen jumalana Merimiesten rukouksessa: "Pane poskes pussuksihiin, puhalla iloinen ilma, minulle myötäinen myry." Tulensynnyssä tulen iskijä (vanhassa Kalevalassa, vrt uusi 47:67 on ilman Ukko.

- tavataan myös Raudan synnyssä, kultaneidon taonnassa, kilpakosinnassa, kanteleensynnyssä ja sammont taonnassa (Viena) ja Vipusen virsi.

IV Lausumat	Luonnonsuojelu conservation	Luontokato failure of crops	Kierrätys recycling
XV Rajat	Ilmastoaktivistit climate aktivist	Monimuotisuus diversity	Ilmastonmuutos climate change

Ilmarinen, kalevalan kansan seppä; ilman, säiden ja tulen jumala; seppiien suojelushahmo

Ilmarinen eli Ilmari, seppä, »takoja iänikuinen», esiintyy 27:ssä Kalevalan 50 runosta. Hänen tärkeimpiä roolejaan ovat raudan kesyttäminen (9. runossa), sammon takominen (10), Pohjan neidon kosinta ja häiden vietto (18-25), kultaneidon valmistaminen (37), osallistuminen samporetkeen (3943) ja tulikipinän etsintään (47 48) sekä taivaanvalojen vapauttaminen Pohjolan kalliosta (49).

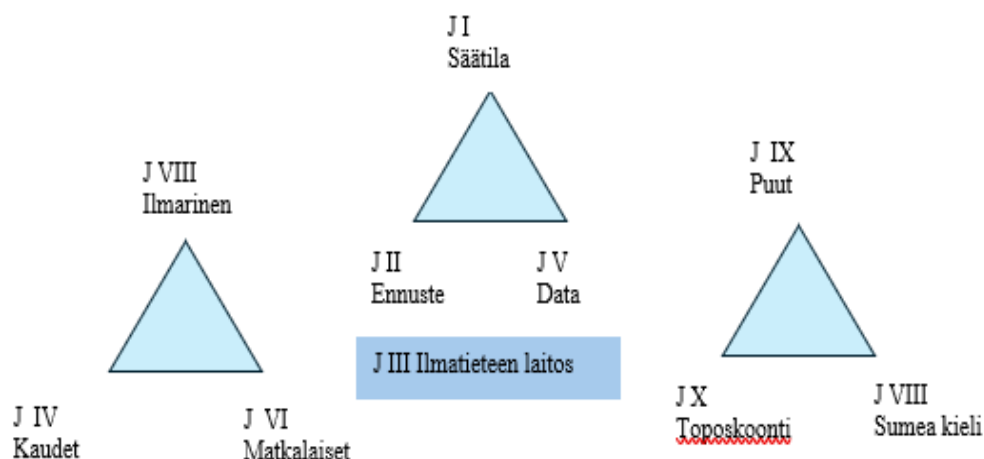
Lönnrot on määrätietoisesti lisännyt hänen osuuttaan eepoksen tapahtumissa ja inhimillistänyt hänen hahmoaan, esimerkiksi Kullervon isäntänä (31-34. runossa) ja samporetken pelkurina. Muinaisrunoissa hänen varmpimpia mainetekojaan ovat taivaan takominen, sammon eli kirjokannen valmistus, Kilpakosintarunon voittoisat työkokeet sekä kultaneidon teko. Yhdessä Väinämöisen kanssa hän iskee yläilmoissa ensimmäisen tulikipinän. Paikoin kansanrunoissa, samoin kuin Kalevalassa, Ilmarinen ja Väinämöinen esitellään veljeksinä.

Agricola sijoittaa Ilmarisen hämäläisten epäjumalien joukkoon: Ilmarinen Rauhan ia ilman tei, ja Matkamiehet edheswei. Tornionlappalaisessa noitarummussa ihmisenmuotoiseksi kuvattu Ilmaris selitettiin 1692 ilman ja tuulen jumalaksi.

Ilmarinen (kansanrunoissa myös--, Ilmorinen, Ilmollinen, Ilmovoinen. Ilmanrinta, Ilmanlintu, Ilmarin jumala) näyttäisi olevan vanhinta alkuperää Kalevalan sankarien nimistössä. Votjakkien taivaanjumala Inmar eli Ilmer omistaa vastaavan nimen, ja sanan ilma suomalais-ugrilaisilla vastineilla on mm. komin ja ostjakin kielessä mytologinen merkitys.

Parissa Ilmaris-runossa on säilynyt piirteitä, jotka viittaavat siihen, että kosmisiä luomistekoja tekevä Ilmarinen on ammuin ollut ilman lintu, -Altain suvun kansojen taivaanjumala-kotkan kaltainen. Kulttuuriheerokseksi, joka seppänä takoo ihmisille hyötyesineitä ja osallistuu Väinämöisen rinnalla seikkailu- ja kosintaretkiin, Ilmarinen todennäköisesti on kehittynyt vasta myöhemmin.

Taulukosta voi laatia merkkiverkon muodostamalla genoomeista lähtökohdan, jolloin muodostuu kolme ydinkolmiota. Saatu kehys parhaimmillaan auttaa muodostamaan merkkiverkon, jonka avulla sisältöä voi tuottaa. Joukon lyhenne on JI-X. Lähtäkohtana työlle on ollut Mikael Agricolan jumalluettelossa mainittu Ilmarinen matkalaisten suojelijana. Tämä kolmio on siten ydinkolmio, jossa ovat JI-kaudet, J6 matkalaiset ja JVIII Ilmarinen. Toisen peruskolmion muodostaa säätilan ennusteet, johon tarvitaan dataa. Joukkoina ovat Ennuste JII, säätila JI sekä V data. Kolmas ryhmä on tämän työn toinen painopistealue, jossa on huomioitu JIX puut, JVIII sumea kieli ja tehty JX toposkatsaus tulevia aikoja ajatellen, samalla kun ryhmittely on toiminut ajatuksia koostavana elementtinä ja testerinä.

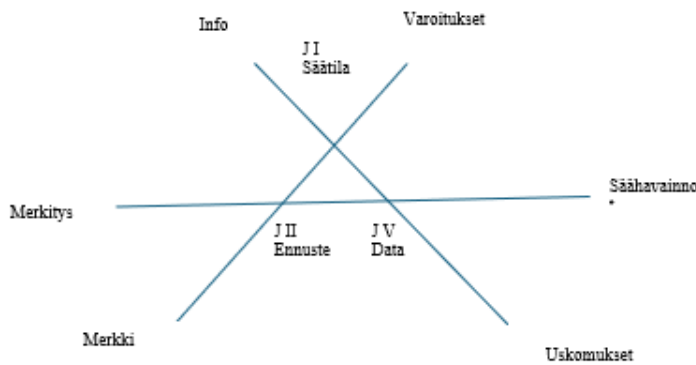
Kuvio 6. Ilmastojoukkojen kavalkasi.

Merkityslaji Meemijoukko	M1 Genoomi Kantameemi	M2 Semeemi Selitysumeemi	M3 Fenoomi Rakennemeemi
III Merkkiverkko Joukko I	Säätila	Info	Varoitukset
IX Uskomukset Joukko II	Ennuste	Merkitys	Merkit
V Tietotaito Joukko III	Ilmatieteen laitos	Instituutio Institution	Sääkartat weather maps
I Yleisyys Joukko IV	Kaudet	Vuodenkierto	Almanakka
VIII Ilmiöinti	Data	Säähavainnot	Uskomukset
ML XIII Tiedostaminen	Tilastot	Syklit	Ilmastovyöhyke
MLII Siirtymä Joukko V	Matkalaiset (linnut)	Luonto	Uusiutuva energia, tuuli
VI Tietämättömyys Joukko VI	Sumea kieli Puzzy language	Terminologia terminology	Fakkikieli jargon
X Kehitys Joukko VII	Päästökauppa	Kulttuuri	Kestävä kehitys
XII Todellisuudentaju	Päästöt	Hiilinielut	Toimenpiteet
IV Lausumat	Luonnonsuojelu	Luontokato	Kierrätys
XV Rajat	Ilmastoaktivistit climate activist	Monimuotisuus diversity	Ilmastonmuutos climate change
XI Erehdykset Joukko VIII	Ilmarinen, Metsola	Kotka	Metsäpalot
VII Sooloilu Joukko IX	Puut	Mytosemantiikka	Tuli
XIV Alitajunta Joukko X	Toposkatsaus	Käärme	Sormitus

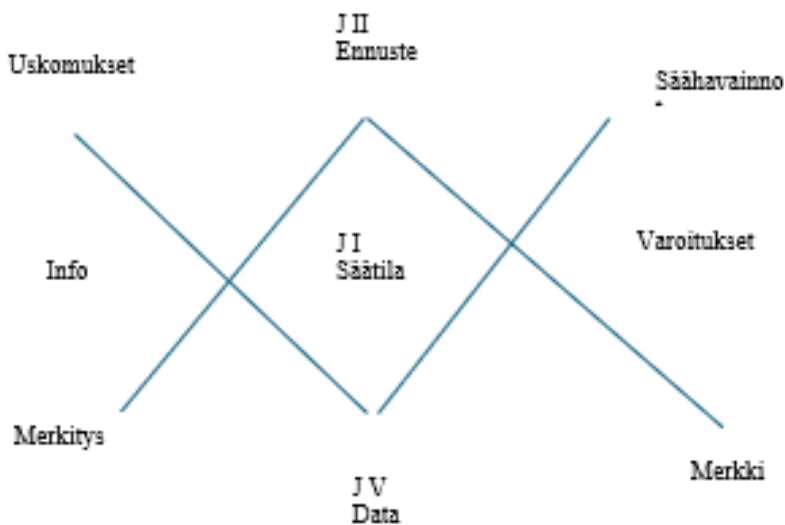
Taulukko 7. Merkityslajien kolme meemilajia.

ILMAVUUTTA ILMAISUUN

Näin on saatu konstruoidua kolme tulkinnallista merkityskenttää, kolme tulkintahorisonttia, joista voidaan muodostaa taulukon mukainen merkkiverkko tulkinnan avuksi.

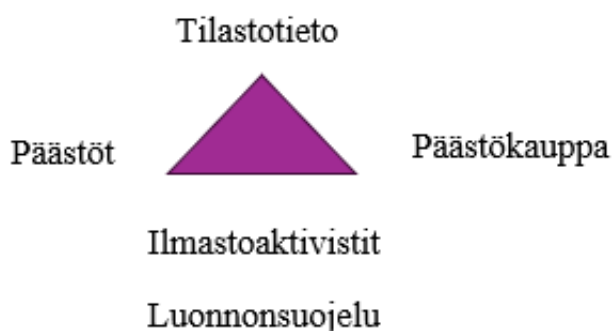

Koska tekijöitä muodostuu tällä tavoin yhdeksän näkökulmaa teemaan, niin sen sisäistä toimivuutta ja merkityskentän laatua voi kartoittaa ugramen avulla. Mikäli jäsentely on kuta kuinkin tehty aiheesta oleellinen esittäen, muunnon pitäisi onnistua, joten testataan. Periaatteessahan kyse on vain osatekijöiden keskinäisestä järjestyksestä. On etsittävä kolmioista toisiaan vastaavat aisaparit. lähtötekijäksi. Ottamalla peruskolmioiden semeemit keskustekijöiksi saadaan selville akselien kärjet, jotka ovat ennusteet ja data, jota nykyaikana muodostetaan tilastoinnin avulla, perinteessä tietoa taltioidaan myyteinä, uskomuksina ja sananlaskutietoutena mm. merkkipäivistä.

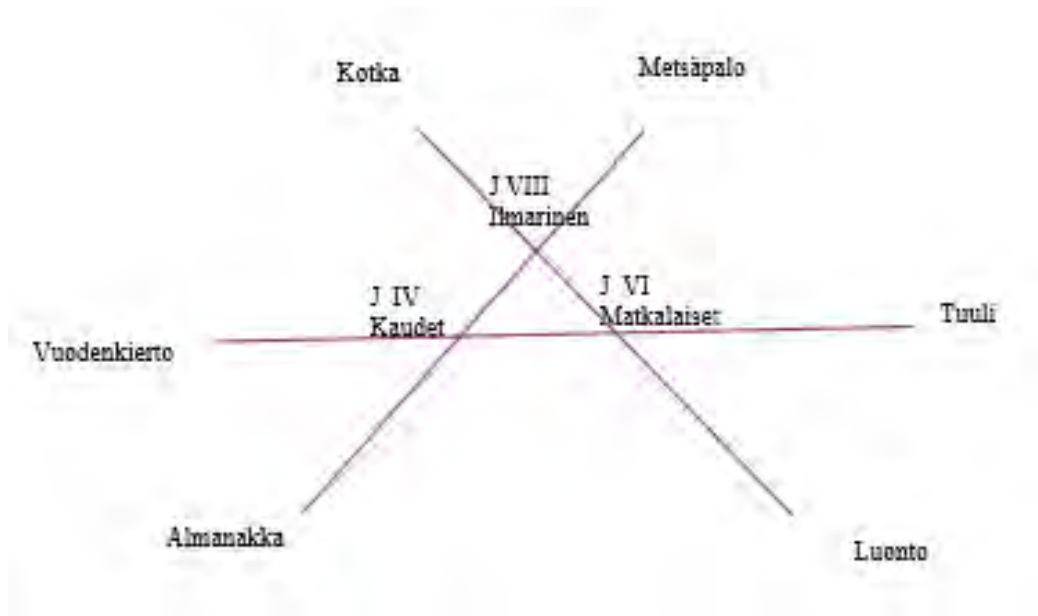

Kuvio 7. Ilmastoprosiippien ugramehahmotelma suhteessa kolmen maailman joukkoihin.

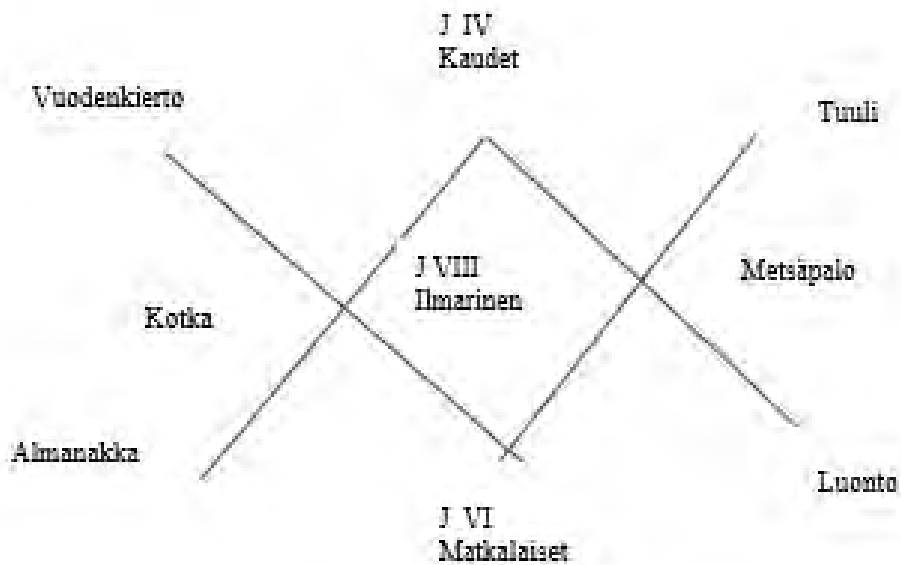
Näpäkästi meni läpi jäsenitys. Seuraavaksi kannattaa koeluontoisesti tarkastaa, mitä on jäänyt abjektiteemaksi kokonaisuudesta eli niistä teemoista, jotka taulukossa on jätetty harmaaksi alueeksi. Systeemissä, jossa on viisitoista osatekijää, on jäljellä viisi osajoukkoa teemasta. Ja kun niin somasti sattui, niin oikotie tulokseen saavutetaan perusmeemikaavalla. Osiot, jotka siihen vaikuttavat ovat 1) Tilasto, 2) päästöt, 3) luonnonsuojelu, 4) ilmastoaktivisti ja 5) päästökauppa. Nämä teemat luonnollisesti eivät ole perinnepainottuneessa tarkastelussa erityisesti esillä. Meemikaava on seuraava.

Tämä meemikaava tarvittaessa muodostaa metatietona tetran pohjasivun kolmen merkitysmaailman sivuille. Toisessa merkkiverkon silmukka on keskeinen asetelmassa, koska se edustaa Ilmarisen hallinta-aluetta Metsolaa muuttolintuineen.

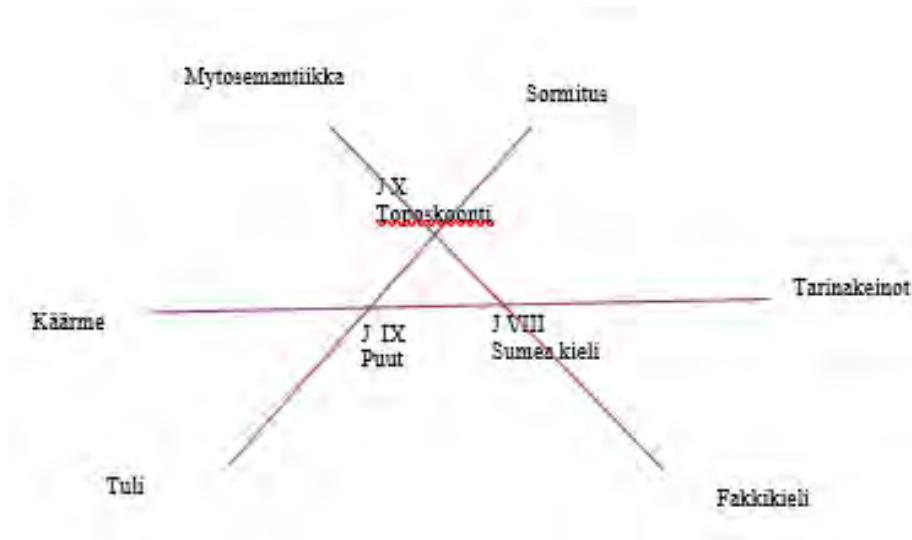
Kuvio 8. Perusjoukkojen JVI, JIV ja JVIII kulminaatiot.

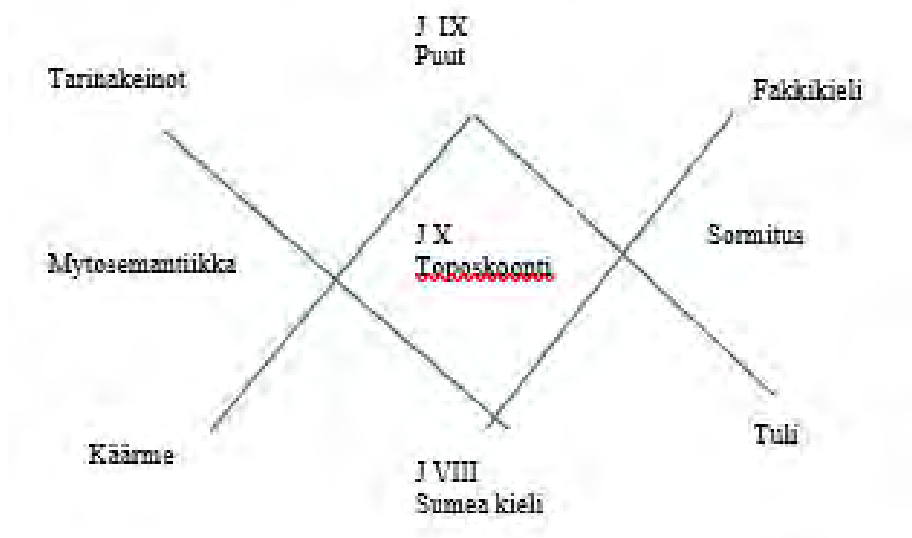
Kuvio 9. Perusjoukoista muodostettu ugrameasetelma.

Jäljellä on kolmas merkityskenttä, joka sisältää myös tulkinnan metatason topokset ja sormituksen, muiden osatekijöiden edustaessa enemmän substanssitetoutta. Tarinakeinot edustavat erilaisia kielellisiä keinoja kuten työssä tarkastellut formulat. Kolmen maailman sikermä osoittaa, että sisältö voidaan mallintaa eri tavoin sanoman muuttumatta. Makuasia on, painotetaanko suuntaruusussa väli-ilmansuuntia vai pääilmasuuntia.

Tuulet puhaltelevat intiaanimyyteissä ja suomalaisessa kansanrunoissa väli-ilmansuunnista luoteesta ja koillisesta erityisesti. Käärmeen sijoittaminen puu-kategorian alalajiksi voi ihmetyttää, mutta tässä käärme on symbolinen kerrontakeino, käärmettä käytetään salaman metaforana runoudessa. Salama on suuri metsäpalojen sytyttäjä, puita käytetään energian lähteenä takkapuina ja nuotiopuina, entisaikaan myös hellapuina. Sumea kieli on metaforista puhetta tai erikoissanastoa sisältävää kieltä. Kertovan runon keinot, formulat ja toistot, kerrot ovat runojen tehokeinoja, fakkikieli sisältää erikoissanastoa ammatin mukaan, muille puhe jää hämäräksi, sumeaksi.

Kuvio 10. Analogia joukkojen teemoihin.

Kuvio 11. Toposten koodit.

Puut ovat tuleen liittyvän semantiikan lisäksi arvoitusten vuodenaikaa kuvaavia vertauskuvia. Antti Aarneen mukaan puuarvoitukset ovat yleisimpiä kaikista arvoituksista. Vuotta verrataan esineeseen, jossa voidaan erottaa kuukausia, viikkoja ja päiviä vastaavia osia kuten esim. riimusauvoissa. Vuosiarvoituksissa puusta sanotaan:

Yksi puu, kaksitoista oksaa,
joka oksalla neljä pesää,
joka pesässä seitsemän munaa,
joka munassa kakasikymmentäneljä poikaa?

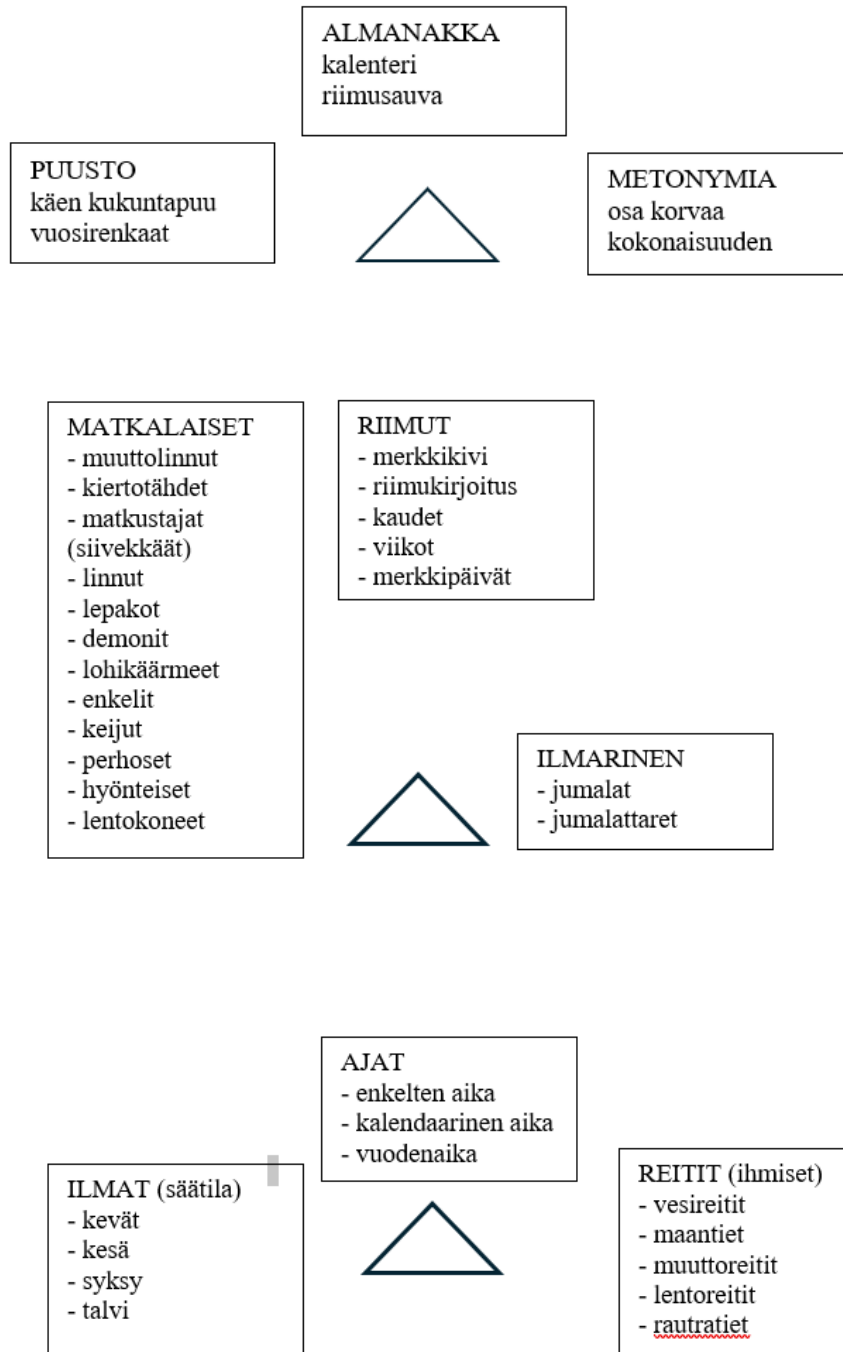
Puu on vuosi, oksat edustavat kuukausia, linnun pesät viikkoja ja munat viikonpäiviä. Tässä arvoitustyypissä toisinaan on mainittu myös vuoden 52 viikkoa. Itämainen vastine vuosiarvoituksesta puhuu vuodesta temppelinä, jossa on kaksitoista patsasta, kukin 30 hirrestä kokoonpantu. Hirsien ympäri juoksee kaksi vaimoa – yö ja päivä. / Viite 9/

V Tietotaito Joukko III	Ilmatieteen laitos Finnish Meteorological Institute	Instituutio Institution	Sääkartat weather maps
----------------------------	--	----------------------------	---------------------------

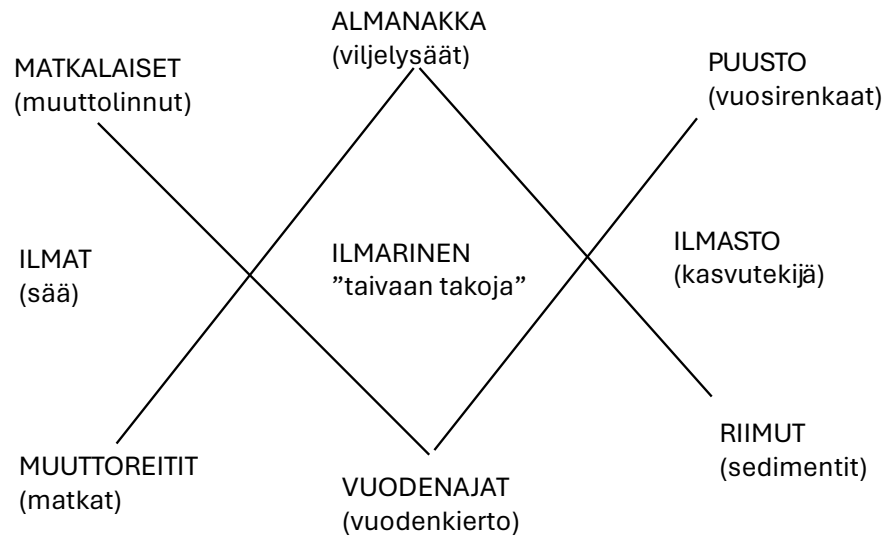
Metatiedoksi jäi merkityslaji V Tietotaito ja joukko III, joka kertoo virallisesta tieteellisestä säätiedon levittämisestä sääkarttoineen. Listaus on tehty viisitoistakohtaiseksi merkityslajiluetteloksi. Metatietona meemikaava voidaan täydentää kahdella osatekijällä strategeemilla ja futureemilla. Ne on kaivettavissa esiin tuolla kymmenjärjestelmän ylimääräisellä joukolla ja myteemijaon rinnastuksilla.

Ilmari, Ilmarinen, esiintyy kautta Kalevalan „seppona”, iän-ikuisena takojana, mutta on tämän toimen verrattain myöhään Suomen kansan käsityksessä omistanut. Ilmarinen Agricolan mukaan, joka lukee hänet hämäläisten jumalien joukkoon, Rauhan ia ilman tei ia Matkamiehet edhesivei. Samanlainen jumaluusolento oli kuvattuna erään puolisuomalaisen lappalaisnoidan rummulla, nimellä Ilmaris. Myös votjakkien Inmari, jota nykyään käytetään muhammedilaisilta ja kristityiltä opitun korkeimman Jumalan merkityksessä, vastaa äänteellisesti tarkoin sekä vartalosanan että päätteen puolesta Ilmaria. Yhteisenä niin kaukaisille sukukansoille ~uiin suomalaisille ja votjakeille (myös syrjäneille muodossa jen, aikaisemmasta jenm) on tämä ilman h a 1 t i j a n nimi mahdollisesti vanhin ja aikuperäisin jumalannimitys suomalaisugrilaisilla kansoilla (vrt. Jumala). Suomalaisissa loitsurunoissa ilmaantuu Ilmarinen jumalana eräässä Topeliuksen julkaisemassa Merimiesten rukouksessa, jossa häntä rukoillaan: „pane poskes pussuksihin, puhalla, iloinen ilma, minulle myötäinen myry”, sekä hyvin yleisesti Tulensynnyssä taivaisen tulen iskijänä (niin vielä Vanhassa Kalevalassa, Uudessa 47: 67 on sen sijalla usein kansanrunoss~kin tavattava ilman Ukko). Viimeksi mainitusta loitsurunosta on Ilmarinen todistettavasti Inkeris.sä joutunut Kultaneidon taontaan, r. 37, siten muuttuen tosin ihmeellisen, mutta inhimilliseli sepän niineksi. Kultaneidon taonnasta on sitten Ilmarinen Suomen-Karjalassa seppona kulkeutunut Raudansyntyyn; siellä se on myös kiertynyt Kilpakosintaan, Sainporetkeen ja Kantelensyntyyn. Vienan läänissä on se vielä väliiintynyt Sammon taontaan, sekä Vipusen virteen. Näin toteaa Kalevalan selityksssä J.R. Niemi.

ILMAROININ AIKA

Edellä on kolme tasta suhteessa toisiinsa.

Kuvio 12. Ilmarisen vaikutuspiirin metatekijöitä

Metsola-topoksen aihepiiriin on systeemisä nimetty sääilmiöt ja ilma, joiden Agricola-perusteiset hahmot ovat Ilmarinen, Ukko ja Rauni. Muita teemoja ovat muuttolinnut, pakkanen, sade, säätila, puut, tuulet, helle ja tuuli. Metsolan vastapoolina on Pimentola sekä Parbmo, kylmä, pimeä, kaamos, tähdet, lumi ja jää.

SKVR-korpushaussa Ilmaroinen hakusanalla löytyy vain neljä otosta. Ensimmäisessä runonäytteessä kosittu neito katsoo merelle ja huomaa: ...

Istu itse Ilmaroinen
 Jäinen kattila tulella,
 Jäinen kauha kattilassa,
 Lukeepi meren kaloja,
 Ahvenia arelevi,
 Kiiskiä kirokaloja,
 Poltti aitan ahvenilta,
 Ahven itki aittaansa,
 Muut kalat kotiansa. (SKVR IV1/75 yk)

Toisessa runonäytteessä, jonka otsikkona on Kronstadtin saaren kasvaminen, on Ilmaroinen on tulen syntyyn liitetty hahmo, runo on loppuosaltaan edellisen toisinto, jossa on eleellinen formula "löi kahta kämmentänsä". Edellisestä poiketen Ilmaroinen ulotti tulisen tuhon myös pajulintujen pesimäalueille.

...
Eikä ollut joutsen joukko,
Oli itse Ilmaroinen.
Löi tuo kahta kämmentänsä,
Viittä sormeaa viritti
Nähtyä tuhon tulevan,
Pojan tuiman purjehtivan.
Iski tulta Ilmarinen,
Välähytti Väinämöinen
Selvällä meren selällä,
Lakealla lainehella,
Iski tulta ilman piitä,
Ilman taklata tavoitti,
Poltti puolet Puolan maata,
Viskasi Viron rajalle,
Kahen puolen Kapriota,
Yli linnojen yheksän,
Kiiskiltä kivisen linnan,
Pajulinnan lintusilta. (SKVR IV1/618 yk)

Kolmannessa runossa, jossa Ilmaroinen mainitaan on ominaispiirteitä, yksi heti runon alussa, koska runo alkaa formulalla "Meren tyttö, metsän sulho", joka tahtoi naida meren laineista, ja sai kehotuksen luopua maisista varusteistaan. Tämän jälkeen vedenneito katsoi merelle ja huomasi purren lähestyvää.

...Eikä ollut kalojen parvi
Eikä joutsenen joukko,
Oli itse Ilmarinen
Vaski kattila kädessä,
Pitkä airo kainalossa,
Mittasi meren syvyyttä,
Katsoi aallon ankaruutta.
...
Kenen tuo tuloinen tuikki,
Kenen välkkyi valkeainen?
Ilmaroisen tulinen tuikki,
Väinämöisen välkkyi valkeainen.
Iski tulta Ilmaroinen,

. (SKVR IV1/1339 yk)

Välähytti Väinämöinen,
Iski tulta ilman piitä,
Ilman taklata tavotti,
Iski mustalla madolla,
Kirjavalla käärmehellä,
Iski tulta kynsistään,
Sorahutti sormistaan.
Tuiskahti tulen kipuna
Pojan polvien välistä;
Poltteli pojalta polvet,
Rikkoi rinnan neitoselta,
Poltteli kodit kaloilta,
Poltti aitan ahvenilta

Neljäs esimerkki on otsikoitu Tulen luvuksi, siinä Ilmaroinen iskee tulta kirjavalla käärmeellä yhdessä Väinämöisen kanssa. Sitten runo saa erilaisia aiheita, muun muassa kalaverkon syntymainintoja. Lopulta tukikipunan käsittelyyn tarvitaan Neitsyt Maaria, eikä vain tulen käsittelyyn, vaan myöskin parannustoimiin, sillä runon loppu siirtyy parannusloitsuun formuloineen. Näyterunojen muunnelmat osoittavat runon monin paikoin hämärtyneen alkuperäisestä.

Tulen Luku. ...

Iski tulta Ilmaroinen,
Väläytti vanha Väinämöinen

...

Saatiin se sininen siika,
jolla oli se valkeinen vahassa.

...

Neitsyt Maaria oli tuuvalta tuleva
Ylösestä taivosesta,
jolla oli hyinen kattila käissä,
Hyinen kauha kattilassa;
Se vasta kärsi käsiin mennä
ja hyppysin panella.

...

Metsiäinen pieni lintu,
Lennä tuonne, jonne käsken,
Yli yhdeksän meren,
Meri puolen kymmenettä,
Tuo mettä Tietolasta,
Vojdetta Tapiolasta,
Kahden kallion välistä,
Kiesuksen kielen alta,
Sima suussasi suloa
Kipeille voiteeksi
ja haavoille paranteiksi,
Että ei nämä öisin potisi
Eikä päivällä sairastaisi!

(SKVR VII5 / 211 yk) Vertailun vuoksi mainittakoon, että seppä hakusanalla osumia on 1445, seppo-haulla 545 osumaa ja takoja-sanalla 253 osumaa.

OSA III MATKALAISET

MATKALAISET

Matkalaisiin kuuluvat myös matkakalat, joiden tärkeimmät edustajat suomalaisessa kalakannassa on lohi ja ankerias. Molempiin kalalajeihin kuuluu muodonmuutokset eri kehitysvaiheissa.

Kasvatti emo kanoja, suuren joukon joutsenia.
Kanat aialle asetti, joutsenet joelle saattoi.
Tuli kokko, niin kohotti, tuli haukka, niin hajotti,
siipilintu, niin sirotti: yhen kantoi Karjalahan,
toisen vei Venäjän maalle, kolmannen kotihin heitti. (UK 31. runo)

Olipa lapsi lattialla. Lauloi lapsi lattialta:
"Jo tuli tuville näille liika lintu linnahamme.
Lenti kokko koillisesta, halki taivahan havukka;
siipi iski ilman äärtä, toinen lainetta lakaisi,
pursto merta pyyhätteli, päähyt taivoa tapasi.
Katseleikse, käänteleikse, liiteleikse, laateleikse;
liiti miesten linnan päälle, nokalla kolistelevi;
miesten linna rautakatto: ei siihen sisälle pääsnyt.

"Katseleikse, käänteleikse, liiteleikse, laateleikse.
Liiti naisten linnan päälle, nokalla kolistelevi;
naisten linna vaskikatto: ei siihen sisälle pääsnyt.

"Katseleikse, käänteleikse, liiteleikse, laateleikse.
Liiti neitten linnan päälle, nokalla kolistelevi;
neitten linna liinakatto: jo siihen sisälle pääsi!

"Liiti linnan patsahalle, siitä laskiye laelle;
liikahutti linnan lauan, istui linnan ikkunalle,
seinälle selinäsulka, satasulka salvoimelle.

"Katselevi kassapäitä, tukkapäitä tunnusteli,
neitiparvesta parasta, kassapäistä kaunihinta,
hele'intä helmipäistä, kukkapäistä kuuluisinta.

"Siitä kokko kouraisevi, havulintu haivertavi:
iski parvesta parahan, sorsajoukosta somimman,
hele'immän, hempe'immän, verevimmän, valke'immän.
Senpä iski ilman lintu, kynsi pitkä piirrällytti,
ku oli pysty pään piolta sekä varrelta valittu,
sulka-siltahan sulavin, hienukaisin höyheniltä." (UK 19. runo)

Tuossa lieto Lemminkäisen, tuon on Ahti Saarelaisen,
täytyi toisiksi ruveta, piti muuksi muutellaita.
Kokkona ylös kohosi, tahtoi nousta taivahalle:
päivä poltti poskipäitä, kuuht kulmia valaisi.

Siinä lieto Lemminkäinen Ukkoa rukoelevi:
"Oi Ukko, hyvä Jumala, mies on tarkka taivahinen,
jymypilvien pitäjä, hattarojen hallitsija!
Laaipa utuinen ilma, luopa pilvi pikkarainen,
jonka suojassa menisin, kotihini koitteleisin
luoksi ehtoisen emoni, tykö valtavanhempani!"

Lenteä leluttelevi, katsoi kerran jälkehensä:
keksi harmoan havukan sen silmät paloi tulena
kuni pojan pohjolaisen, Pohjan entisen isännän.

Sanoi harmoa havukka: "Ohoh Ahti veikkoseni!
Muistatko muinaista sotoa, tasapäätä tappeloa?"

Sanoi Ahti Saarelainen, virkkoi kaunis Kaukomieli:
"Havukkani, lintuseni! Käännäite kohin kotia!
Sano tuonne tultuasi pimeähän Pohjolahan:
'Kova on kokko kourin saa'a, kynälintu kynsin syöä.'" (UK 28. runo)

Mi oli ilman lintujaki, kahen siiven sirkovia,
ne tulivat tuiskutellen, kiiätellen kiirehtivät
kunnioa kuulemahan, iloa imehtimähän.

Kokko kun kotona kuuli sen soiran Suomen soiton,
heitti pentunsa pesähän; itse loihe lentämähän
soittohon sulan urohon, Väinämöisen vääntelöhön.

Korkealta kokko lenti, halki pilvien havukka,
allit aalloilta syviltä, joutsenet sulilta soilta.
Pieniäki peiposia, lintuja livertäviä,
sirkkuja satalukuisin, leivoja liki tuhatta
ilmassa ihastelivat, hartioilla haastelivat,
tehessä isän iloa, soitellessa Väinämöisen. (UK 41. runo)

Arvelee, ajattelevi. Itse tuon sanoiksi virkki:
"Mikäs neuvoksi tulevi, kukas pannahan etehen?"

Jopa muiksi muutaltihe, tohti toisiksi ruveta.
Otti viisi viikatetta, kuusi kuokan kuolioa:
nepä kynsiksi kyhäsi, kohenteli kouriksensa;
puolen purtta särkynyttä: senpä allensa asetti;
laiat siiviksi sivalti, peräpuikon purstoksensa;
sata miestä siiven alle, tuhat purston tutkaimehen,
sata miestä miekallista, tuhat ampujaurosta.

Levitäikse lentämähän, kokkona kohotteleikse.
Lenteä lekuttelevi tavoitellen Väinämöistä:
siipi pilviä sipaisi, toinen vettä vieprahteli.

Veen emonen, vaimo kaunis, hänpä tuon sanoiksi virkki:
"Oi on vanha Väinämöinen! Käännä päätä päivän alta,
luo'os silmät luotehesen, katso taaksesi vähäisen!"

Vaka vanha Väinämöinen käänti päätä päivän alta,
luopi silmät luotehesen, katsoi taaksensa vähäisen:
jo tulevi Pohjan eukko, lintu kumma liitelevi,
harte'ista kuin havukka, vaakalintu vartalolta!

Yllättävi Väinämöisen. Lenti purjepuun nenähän,
vaatevarpahan rapasi, päähän pielen seisotaikse:
oli pursi päin pu'ota, laiva laioin kallistua. (UK 43. runo)

Sanoi lieto Lemminkäinen: "Ohoh vanha Väinämöinen!
Miks'et ottanut minua kanssasi karehtijaksi?
Oisi lukot luikahtanna, takasalvat taittununna,
pääsnyt kuu kumottamahan, nousnut päivä paistamahan."

Vaka vanha Väinämöinen itse tuon sanoiksi virkki:
"Ei salvat sanoilla taitu, lukot loihulla murene
eikä kourin koskemalla, käsivarsin vääntämällä."

Meni sepponsa pajahan. Sanan virkkoi, noin nimesi:
"Ohoh seppo Ilmarinen! Taos kuokka kolmihaara,
tao tuuria tusina, avaimia aika kimppu,
jolla kuun kivistä päästän, päivän päästän kallioista!"

Se on seppo Ilmarinen, takoja iän-ikuinen,
takoi miehen tarpehia; takoi tuuria tusinan,
avaimia aika kimpun, kelpo kimpun keihä'itä,
eikä suurta eikä pientä, takoi kerran keskoisia.

Louhi, Pohjolan emäntä, Pohjan akka harvahammas,
siitti siivet sulkinensa, levahutti lentämähän.
Lenteli liki kotia, tuosta loihe loitommaksi,
poikki Pohjolan merestä sepon Ilmarin pajalle.

Aukoi seppo ikkunansa, katsoi, kuin tulisi tuuli:
ei ollut tulento tuulen, oli harmoa havukka.

Se on seppo Ilmarinen sanan virkkoi, noin nimesi:
"Mit' olet, otus, hakeva, istut alla ikkunani?"

Lintu kielelle paneikse, havukkainen haastelevi:

"Ohoh seppo Ilmarinen, takoja alinomainen,
kuin olet kovin osaava, varsin taitava takoja!"

Sanoi seppo Ilmarinen, itse lausui, noin nimesi:
"Ei tuo kumma ollekana, jos olen takoja tarkka,
kun olen taivoa takonut, ilman kantta kalkutellut."

Lintu kielelle paneikse, havukkainen haastelevi:
"Mitä, seppo, siitä laait, kuta, rautio, rakennat?"

Se on seppo Ilmarinen sanan vastaten sanovi:
"Taon kaularenkahaista tuolle Pohjolan akalle,
jolla kiinni kytketähän vaaran vankan liepehesen."

Louhi, Pohjolan emäntä, Pohjan akka harvahammas,
jo tunki tuhon tulevan, hätäpäivän päälle saavan.
Heti loihe lentämähän, pääsi poies Pohjolahan.

Laski kuun kivistä irti, päästi päivän kalliosta.

Itse muuksi muutaltihe, kyhäisihe kyyhkyseksi;
lenteä lekuttelevi sepon Ilmarin pajahan.
Lenti lintuna ovelle, kyyhkysenä kynnykselle.

Se on seppo Ilmarinen sanan virkkoi, noin nimesi:
"Mitä, lintu, tänne lennit, tulit, kyyhky, kynnykselle?"

Vastasi otus ovelta, virkkoi kyyhky kynnykseltä:
"Tuota lienen kynnyksellä sanomata saattamassa:
jopa kuu kivistä nousi, päivä pääsi kalliosta." (UK 49. runo)

HAUKANSILMIN NÄHTYNÄ

Taksonomiat vaihtelevat kansanomaisesti suuresti, mutta ne vaihtelevat myös ornitologian piirissä. Yksinkertaiselta vaikuttava kysymys, mitä haukkalintulajeja Suomessa tunnetaan 2000-luvulla saa yllättävästi monia eri vastauksia. Sarjassa Suomen eläimet Haukka, julkaistu 2005 kerrotaan heimoon kuuluvan 216 lajia ja Suomessa esiintyvän 15 haukkalajia, mukaan luettuna Sääksi eli kalasääski. Kuvat on esitetty 13 lajista, joten arvoitukseksi jää, mitkä kaksi lajia lasten tietokirjasta on jäänyt pois. Nettihauulla selviää, että kalasääsken luokittaminen haukaksi on vanhentunutta tietoa. Maallikolle on myös yllätys, että kotkat ovat haukkalintuja.

Taitavasti lukuluotsaamalla läpi infoviidakon olen tarkoitusta varten kerännyt netistä kolmesta eri lähteestä: Wikipediasta, Luontoportista ja Tiedonportailla -sivustoilta hakusanoilla "haukkalajit Suomessa". Tuloksena oli keskiarvo, jossa kaikki kolme mainitsivat kaksitoista (12) haukoiksi luokiteltavaa lajia. Lisäksi oli kaksi kolmesta lähteestä maininnut viisi muuta haukkalajia, 1) ampuhaukka, 2) muuttohaukka, 3) nuolihaukka, 4) tunturihaukka ja 5) tuulihaukka. Täten saamme systeemiksi 17-lajivalikoiman lintumytemien nimikkolinnuiksi. Haukkalintu merikotka esiintyy 1. julkaisusarjassa kirjan Myytti ja metodi kansikuvana, mikä osaltaan kertoo intuition olleen oikeassa keskeisen lintulajin hahmottamisessa suomalaisessa mytologiassa. Suomen iskelmätaivaalla oli 1980-luvulla hittikappaleena käännösbiisi muuttohaukasta, lintujen ja ihmisten kaukokaipuusta ja pakomatkasta valoisammille seuduille sekä matkan vaaroista. Riki Sorsan tähdenlento pysähtyi kurkku- ja keuhkosityöpään, muutto toiseen maailmaan koitti hänelle 63-vuotiaana. Muuttohaukan voi hyvästä syystä suomalaisessa mentaalimaisemassa edustavan balladimeemiä. /Viite 8/

Seuraavat kaksi meemien nimikkolintua valikoituvat kansanperinteen pohjalta, jossa tunnetaan demonisena ja maagisena tapahtumana taudinaiheuttaja, tautiprojektiilit, joihin kuuluvat kanit ja noidannuolet, pistokset ym. Demonimeemin lintu on ampuhaukka, koska karjaeläinten taudeista amputauti on tavallinen, magiameemin linnuksi on nimetty nuolihaukka mm. noidannuolen perusteella.

Kanahaukka	Varpushaukka	Piekana
Varpushaukka	Maakotka	Pikkukiljukotka
Merikotka	Hiiirihaukka	Isohaarahaukka
Hiiirihaukka	Piekana	Tuulihaukka
Arosuohaukka	Ruskosuohaukka	Ampuhaukka
Haarahaukka	Sinisuhaukka	Muuttohaukka
Niittysuohaukka	Arosuohaukka	Nuolihaukka
Kiljukotka	Niittysuohaukka	Punajalka-
Ruskosuohaukka	Merikotka	haukka
Mehiläishaukka	Haarahaukka	Tunturihaukka
Maakotka	Mehiläishaukka	
Kanahaukka	Sinisuhaukka	

<https://talinluontoikkuna.Pi/galleriat/haukat-ja-kotkat/>

KYSYIN KYNTÖRASTAHALTA

Laulurastas (*Turdus musicus*)

Varhaisten ornitologien lintujen toisintonimien keräilijöistä voisi mainita Melan lintukirjassa mainitut laulurastaan (*turdus musicus*) 1900-luvun vaihteessa kansan käyttämät toisintonimet, ja salojen satakielinen.

haukirastas	lahorastas	vasikkamatti
isolaulaja	rastahainen	viirpukare
korpirastas	ratoi	yölintu
kyntäjä	salojen	yörastas
kyntäjälintu	satakielinen	
kyntörastas	satakielinen	

Suomalaisessa kansanperinteessä eri lintulajeihin kuuluvia lintuja on nimitetty isotopialla satakieli, vaikka kyseessä voi olla sinirinta, laulurastas tai leppälintu, joita kaikkia kutsutaan semanttisella komparatiivilla, jossa sinirinta on taitava satakielinen (*Luscinia svecica*), laulurastas (*turdus philomelos*) salojen satakielinen ja leppälintu (*Phoenicurus phoenicurus*) huonompi satakielinen. Lisäksi on oikea satakielinen (*Luscinia luscinia*). Toisintonimien listaus osoittaa metonymiaa käytetyn lintuja nimitettäessä, kyntäjä on lyhenne kyntäjälinnusta, joten täysin kielen käytänteen mukaista on Aaro Hellaakosken runoilmaisu haukirastaasta hauen lauluna. Sen sijaan suurempi sekaannus voi tulla kyntörastaan nimittämisestä satakieliseksi, vaikka kyse on rastaasta. Nimityksellä viitataan vivahteikkaaseen laulutaitoon, ei lintulajiin. Yölintu voi helposti merkitykseltään yleistyä tarkoittamaan kaikkia yöllä aktiivisia lentäviä lajeja mukaan lukien lepakotkin, nuo nahkasiivet.

Jokin erityismerkitys liittyy laulurastaan yliedustukseen äänten jäljittelyssä ja toisintonimien määrässä. Tätä arvoitusta voidaan ratkaista formuloinnin avulla. SKVR-korpushaulla ei löydy kaikilla toisintonimillä yhtään hakutulosta. Yölintu-hakusanalla tulokseksi tulee 88 osumaa, joista monet maailmansyntyrunoksi luokitelluissa runoissa muodossa: Pääskylintu, päivälintu, yölintu, lepakkolintu, jolloin kyseessä on antiteettinen kerto. Säkeissä vastakohtina on yö ja päivä sekä lintu ja lentävä nisäkäs lepakko yölintuna. Symbolisesti pääskynen liitetään kansanrunoudessa legendoihin ja lepakko demonisiin tarinoin. Kuten Hellaakosken Hauen laulussa, jostain syystä haukirastas on synnyttänyt dualistisia ja diabolisia mielikuvia kansan mielenmaisemissa.

Samaa antiteettista kertoa noudattavat myös haukirastaasta saadun tuloksen rupriikit, joissa esiintyy antiteettinen otsikkoformulointi ”niin tyttö isän kotona – niin tyttö miehelässä”. Sama rupriikki löytyy myös hakusanalla kyntörastas. Vertailun vuoksi sanottakoon, että kyntäjä-hakusanalla löytyy peräti 88 osumaa, mutta niissä merkityshajonta on jo suuri eikä kaikki osumat koske lainkaan rastasta. Hauki-sanalla osumia löytyy 526, joista ei yksikään koske lintua, useimmilla tarkoitetaan kalaa, monet Ilmarisen ansiotyöstä kertovia.

Alustavasti yllä mainittujen löydösten perusteella todeta, että Hellaakosken Hauen laulu edustaa antiteettista runomuotoa kerronnassa ja hyödyntää kansanomaista leikkittelyä metonymialla, lyhenteellä laulurastaan nimestä. Mutta suhteessa kansanrunojen haukirastaaseen kyse on lähinnä analogisesta suhteesta esim. kyntäjään eli kyntäjälintuun alias haukirastaaseen. Monet laulurastaan toisintonimet edustavat synonyymista kertoa.

Tutkimuksellisesti tämä asettaa haasteita, koska osuvien tulosten vuoksi on ensin tiedettävä, 1) mitä synonyymisiä nimityksiä laulurastaasta kansa on kertonut ja käyttänyt. 2) On tiedettävä tai arvattava, millaisessa kirjoitusasussa ao. nimitystä esiintyy. Esimerkiksi kyntörastas voi olla muodossa kyntyrastras. 3) Löydöksistä on osattava erottaa, mikä kuuluu/ei kuulu sarjaan, kuten sisova.

Tämän selventämiseksi seuraavassa hieman hakutoimintojen metatietoa.

Kyntörastas	Kyntyrastras	Laulurastas	Rastas
20 osumaa	4 osumaa	1 osuma	10 osumaa

Yhteensä 35 osumaa voidaan jaotella kertovan runon keinoin kolmeen runoformulaan. Antiteettiseen runoformulaan viittaa A) Rupriikkimuoto, jossa viitataan vastakohtaisuuteen kodin ja miehen kodin "miehelän" välillä perusasetelmana on koti hyvänä paikkana elää, appivanhempien koti miniälle on kurja paikka. Peruskysymys kuuluu: Kummalla on parempi olla, työllä kotona vai miniällä miehelässä. Perusvastaus on myös vakio: Tyttönä kotona. Tämä kysymyksenasettelu episodi esitetään myös Kalevalassa, jopa useampaan kertaan.

Seuraavassa koonti rupriikkiformulasta: Niin tyttö isän kotona - niin miniä miehelässä. Valitettavasti lista on pitkäkö, mikä osaltaan todistaa, että kyseessä on melko merkittävä aihe, jota formuloituu.

SKVR osa, numero	Kyselyformula	Vastausformula
SKVR XIII, 620	Alko linnulta kysellä, Tiaiselt' tiustella, Kysyy kyntörastahalt'.	Alko rastas raksutella: "Ei tiainen mistä tiä,
SKVR V1, 1272	Kysyn kyntörastahalta, Tiaselta tiustelin.	Tianen miull' tiion anto, Kyntörastas raksutteli:
SKVR V2, 695	Kysyn kyntörastahalta. Tiiaselta tiustelin:	Tiijanen mulle tiion antaa, Kyntörastas raksutteli:
SKVR V2, 694	Tianenkin tiksahutti, Kyntörastas raksahutti:	-
SKVR V2, 702	Mie kyselin kyyhkysiilt, Kyselin kyntörastahiilt, Tijaseelt on tiijustin:	Tijane miul' tiijon anto, Kyntörastas raksahutti:
SKVR V2, 708	Kyssyy kyntyrastrasalta, Tiasella tieustella:	Tianen miulle tiion anto, Kyntörastas raksutteli:
SKVR V2, 714	Kysyinkyntörastahalta, Tiaiselt mie tieustelin:	Kyntörastas raksuttaapi, Tiainenki tiukuttaa:
SKVR XIII1, 617	tuli rastas vastahani.	Tianen paraten tiesi,

	Kysyin kyntörastahalta, tiaiselta tieustelin	kyntörastas raksuttavi:
SKVR XIII1, 618	Kysyin kyntörastahalta, Tiaiselta tiustelin:	Tiainen ei mitään tiä, Kyntörastas raksahutti:
SKVR XIII, 619	Kysyn kyntö-rastahalta, Tiaiselta tiustelin:	Kyntörastas raksuttapi:
SKVR XIII1, 622	Tuli mulle rastas vastahan. Kysyin kyntörastahalta:	Kyntörastas raksutteli:
SKVR XIII1, 1570	Mie kyselin kyyhkyseltä, Tipaselta tiijustelin,,	Tijainenkin leksahutti, Kyntö-rastas raksautti:
SKVR XIII1, 2397	Kyssyy kyntörastahilta, Tijaisilta tiijustella,	Tiainenkin tiksahutti, Kyntörastas raksahutti:
SKVR XIII1, 2614	-	Tuon miul tiksautti tiainen, Kyntörastas raksahutti:
SKVR XIII1, 2616	Kysyin kyntörastahalt, Tijaiselt tiijustelin,	Kyntörastas raksahutti, Tiainen tiksahutti:
SKVR XIII3, 8146	Tiaiselt me tiustelin, Kyntörastas raksuttapi.	-
SKVR XIII4, 10740	Kysyin kyntyrastahalt, tijaiselt mie tiijustelin,	Nii tijaine tiksahutti, kyntörastas raksahutti:
SKVR V3, 530a	[tiaiselt] on [tiustelin] - mie kysyin kylän akoilta:	[kynty rastas raksuttaa]pi, [tiainenki tiksutta]pi:
SKVR V3, 530	Kysyin kyntyrastahalta, tiaiselt tiustelin.	Kynty rastas raksuttaa, tiainenki tiksutta:
SKVR V2, 709	Kysyn kyntyrastahalta, Tiaselt' tiustelin:	Sano rastas raksahutti, Tianenkin tiksahutti,
SKVR XIII1, 626	tuli rastas vastahani. Aloin rastaalta kysellä:	*Rastas vastaan vast[aeli]*:
SKVR XIII1, 625	Tuli rastas vastahani. Kysyin kyntö rastahalta,	Kyntö rastas raksuttavi:
SKVR XIII1, 622	Tuli mulle rastas vastahan. Kysyin kyntörastahalta:	Kyntörastas raksutteli:

Taulukko 8. Runoformulana kyntörastaalta onnellisimman valinnan tiedustelu.

Tulkintojen kohteena on nyt

- I Aaro Hellaakosken Hauen laulu
- II SKVR Kyselyformula: Kysyin kyntörastahalta, tiaiselta tiedustelin
- III SKVR Vastausformula: Kyntörastas raksuttaa, tiainen tiksuttaa

Hauen laulu antiteettisena runona edustaa samankaltaisuutta runoformulaan kummassako parempi, lapsuuskodissa vai miehen kodissa. Synonyymikerto ilmenee laulurastaan kansanomaisissa toisintonimissä, joista toimiviksi osoittautui kyntörastas, rastas ja laulurastas. Rupriikeista tiedusteluformulaan nähden analoginen on runon otsikointi, Ison kotona ja miehelässä.

Hauen laulussa laulaja lurittaa niin villin synkän laulun, että kuulijat mykistyivät. Kyntörastaan vastauksissa kysyjä saa tietää miniänä olon raskaudesta, kun mikään ei miellytä. Jos mikä huonosti tulee tehtyä, se on miniän syytä. Miniän syyksi sanotaan, kun sika rikkoo seulan pohjan, lammakalua kattilat, se on kaikki miniän syytä. Hiiri kun kuolee huhmareeseen,

kärpänen kiven väliin, sekin on miniän syytä. Jos jokin hyvin on tehty, se on tyttärien työtä. Harvoin orjaa kiitetään, miniää ei milloinkaan. SKVR V1, 1273. yk

Runsas runoformuloiden käyttö viittaa laulurastaan olleen nuorten naimaikäisten naisten ennuslintu, jolta on tiedusteltu tulevaa kohtaloa miehelässä, kun käen kukunta on kertonut avioitumiseen ajankohdasta. Myöhemmin haukirastas ennuslintuna on kontaminoitunut ääntenjäljittelyn ykköslinnuksi, havumetsäseutujen tricksteriksi ja pilailijaksi. Varhaisin suhde silti liittyyne laulurastaan jumalilmentymään Ilmarisen nimikkolintuna, kuusessa tai katajassa laulajana ja pesijänä. Kalevalaisessa runoudessa sankareilla oli puheyhteys puiden kanssa, samoin kivien. Lemminkäisen äiti tiedusteli puilta poikansa Lemminkäisen kohtalosta, Ison härän tapossa jumalat piiloutuivat puihin, joissa laululinnut pesivät ja laulavat.

Formuloita on nimitetty englanniksi termillä "weathered words", joka viittaa sanajuurena ilmoihiin, mutta on hankalasti suomennettavissa. Lähinnä kyse on virttymisestä tai kauhtumisesta, kuluneista ja/tai vakiintuneista sanonnoista. Sinä missä antiikin oraakkelit välittivät viestejä jumalilta, niin suomalaisessa uskomusperinteessä ja mytologiassa linnut ja eläimet ovat toimineet sanansaattajina ja viestien välittäjinä prediktiivisessä kyselyvastausprosessissa.

LOHIKÄÄRME JA NEITO

Vertailevassa kansanrunotutkielmassaan Lohikäärme ja neito Martti Haavio on esittänyt erikoisen väitteen karhunpeijaisrunosta pohtiessaan Yrjänän päivän riittirunoutta, jonka johdantoformulaa on esitetty muodossa

"Läkkämästen, käykämästen,
käykäsme kären tulille,
Nokkalinnun nuotiolle."

"Lähtekäämme, käykäämme,
käykäämme kärjen tulille,
nokkalinnun nuotiolle."

Krohn on nimennyt johdantoformulan karhunpeijasten riittien "Kokin lauluksi". Karhulla on runsaasti eufemismeja, joista lintunen on yksi. Alkuformulasta ei voi ilman kontekstietoa päätellä, onko kyseessä lintu vai karhu, koska kärki ja nokkalintu ovat palokärjen peitenimiä. formulontiteoriassa Raymond P. Person, Jr on esittänyt kahden näkökulman tapaa tarkastella formuloita. Nämä kaksi näkökulmaa muodostuvat sanavalinnasta (word selection) ja kategoriaärsykkeestä (category-triggering). Riittirunous on formuloinneissaan lähellä arvoitusten maailmaa, se on sisäpiirin kieltä ja runoutta, johon osalliset tietävät ja tuntevat arvoituksellisen sisällön yhteisöllisen merkityksen.

Pohdintani lähti liikkeelle väitteestä, että selvästi linnun eufemismeihin viittaavia säkeitä väitetään karhunpeijaisriittirunoudeksi, itse asiassa runossa on hämäystä hämäyksen perään, koska nokkalintu tulilla saa mielikuvat siirtymään kokoon eli kotkaan. Jos karhu nyljettiin metsässä, tuli paikalle sytyttää nuotio. Semanttisena yhteisenä nimittäjänä toimii mänty, joka on sekä tikan suosima pesimäpuu että karhunkalloriittipuu. Männyn/hongan kaarna on punertavaa, mikä viittaa tuleen. Krohnin käsityksen mukaan em. johdantoformulaa edeltää

aloittavat säkeet:

Oi Jumala jonka annoit,
jota ei syödä laulamatta,
päättä puuhun kantamatta.

Laulanta jatkuu edelleen peitellen, sillä keitettäessä karhukeittoa, runoillaan edelleen heterotopisesti. Merkitykset viittaavat useampaan suuntaan laulettaessa:

Meillä on metso kiehumassa,
havulintu hautumassa,
koppelo kopajamassa.

Säkeet ilmeisesti harhauttavat mielikuvia metsoon mainitsemalla koppelotkin ja eufemismin havulintu. Kategorinen ärsyke on metso, toinen Metsolan hallitsevista eläimistä, toinen on karhu. Molempia voidaan kutsua metsästäjäkielellä kiertoilmaisulla "metsä" tai metso. Edelleen Krohn tulkitsee keittäessä lausutuiksi sanoiksi:

En minä sinua pihlajahierimellä,
vaan honkaisella, hyvällä puulla.

Lintumetaforaa käytetään vielä karhunkalloa syödessä. Vadissa olevaa karhunpäästä mies mieheltä pyöräyteltäessä laulettiin:

Nyt se ohto käänteilekse.
Nyt on ohto oveen päin,
Nyt on ohto perään päin.
Nyt se metsä käänteilekse,
Nyt se metsä väänteilekse,
kuin kuningas miekkoinensa,
metso pyrstösulkinensa.

Tämän tutkimuksen kannalta keskeistä riittirunossa on sen luonne kulkuelauluna, jossa sanavalinnoilla on myyttinen merkitys. Sumea puhe kiertoilmauksineen viittaa seremonialismiin, jonka syvempi merkitys on hämärtynyt useimmille kuulijoille ja laulajille.

Semanttisena rakenteena lauluissa on esitetty Metsolan maat, metsät kolmen keskeisen subjektin kautta. Puiden edustajana mainitaan honka, ja sivumennen pihlaja, kun vakuutetaan ettei lihoja hämmennetä tai häpäistä naispuolisesta puusta, lepästä tehdyllä hiertimellä. Havupuut luokitellaan maskuliiniseksi. Metsällä oltaessa nuotio, rompsu tai rakovalkea tehdään mieluiten honkapuusta. Kuten edellä mainittiin, sekä karhu että metso voivat saada peitenimekseen metsä. Runoesimerkissä yhdistyy zoemana lintulaji ja nisäkäslaji metsän eläinten kuningaseläiminä, Fytoomina, kasvikkunnan metsän kuningaslajina on honka. Siten metsänkuninkaan hautapaikaksi on valikoitunut honka, jonka jumalhaltijana on Panu, tulen ja puunhengen haltija. Peijaisrunossa selvästi viitataan vielä metsään, kun pitoihin kutsutaan metsänhaltijatkin.

Metsolan metinen muori,
metsän kultainen kuningas,

tule nyt häihin häkkösesi,
pitkävillasi pitoon!

Karhunkaltoa murtaessa vielä kutsutaan karhua ampulinnuksi ja kalloa puuhun kiinnittäessä kerrotaan sopivan puun valinnasta.

En minä pane pajuhun,
enkä raitahan rakenna,
panen puuhun puhtahasen,
honkahan hyvähän puuhun,
petäjähän kaunoisehen.

On olettavissa, että sanavalinta kärki ja nokka viittaavatkin johonkin korkea-arvoiseen, jota seremoniarunojen kuluksa kutsutaan myös auvoksi, hyväksi ja puhtaaksi. Kyse voi olla piilomerkityksestä, semanttisesta substraatista, joka elää nykypuheissa karkikolmikkona tai nokkamiehenä, jolla tarkoitetaan alansa parasta tai mestaria alallaan tai peräti metsänhaltijaa jumalana. Ison härän myyttisessä tapossa jumalat karkasivat pakoon metsän puihin, josta parhaiten tunnetaan Panu tulenhaltijana. Metsän ja Metsola-topoksen keskeisinä toimijoina ja hallittavina ovat näin ollen linnut, puut ja karhu.

Ilmarinen on Agricolan psalmtarin mukaan matkalaisten eli muuttolintujen suojelijajumala, ja samalla vuodenaikojen ja sen mukaisten säiden hallitsija. Pohjoisilla leveysasteilla lehtipuut ovat näkyviä vuodenaikojen markkereita, syksyllä ja talvella ne ovat kuin kuolleita, lehdettömiä ja vaikuttavat siltä, kuin niiden sielu ja elämä olisi lintujen myötä muuttanut pois. Havupuita nimitetään ikivihreiksi ja sellaisena ne ovat elämän symboleita. Sielulinnut eläinseremonialismissa ovat saaneet selkeimmän ilmentymänsä karhun ja metson mustan värityksen samankaltaisuudesta, samasta elinympäristöstä ja maskuliinisuudesta soidinmenojen ja siitinluun innoittamana.

Haavion esittämä kulkuerunoformula esittää sananvalintojen kautta kategoriaärsykeitä tulkinalle, sanavalinnat ulottavat semantiikan metsän puihin, jumaliin, eläimiin ja lintuihin. Vaikka Tapion nimeä ei erikseen mainita, niin kutsu karhunpeijaisiin viittaa metsän jumalhaltijapariin Tapioon ja Tapiottareen, jonka alaisuuteen metsänväki karhuineen ja metsoineen kuuluu. Metsola-topokseen on silti otettu vain puiden ja muuttolintujen tematiikka tarkasteltavaksi, koska Osmolaisten maan sarjassa on Ilpola-topos, joka edustaa suomalaisen kansanrunouden Paunaa tarkemmin.

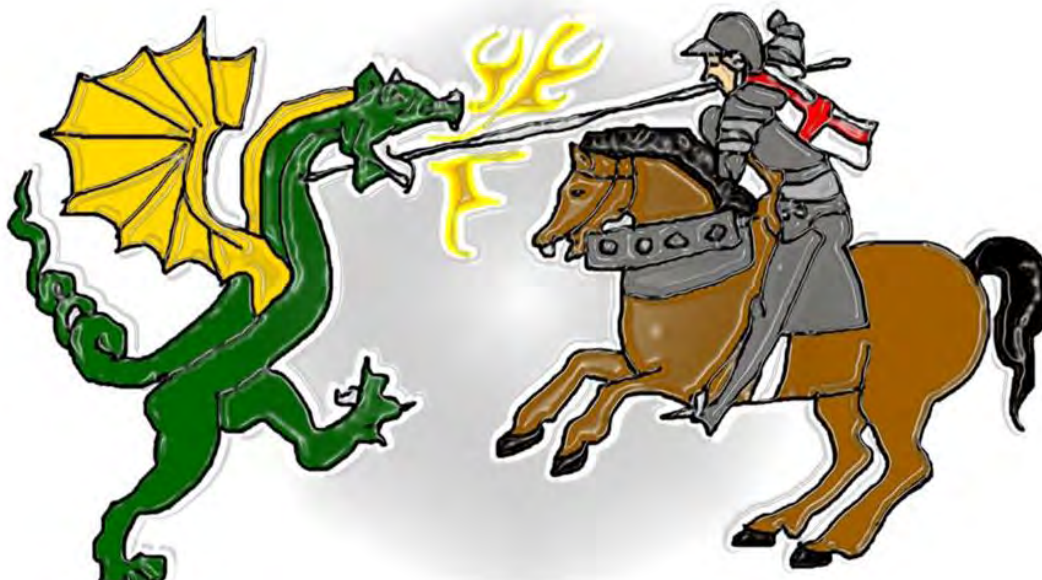
Metsolan topoksen jumalhaltijana on Ilmarinen, jonka ansiotöihin kuului Tuonen hauen pyytäminen, jonka hän onnistui tapaa kokon avulla. Tarinaa voidaan verrata tunnetumpaan lohikäärme-tarinamotiiviin. Ja yhtä lailla kun Martti Haavio pohdiskelee, missä vaiheessa Yrjänän riittiruno ja Yrjänän legendaruno ovat yhtyneet, voidaan kysyä missä vaiheessa lohikäärmeestä tuli tulta syöksevä. Alkujaan lohikäärmeen kerrottiin terrorisoineen ihmisiä. Keskiaikaisten draamojen esittäjinä olivat killat, esitykset olivat merkkipäivinä ja draamoja esitettiin pitojen yhteydessä ohjelmanumerona.

Yrjön päivä on keväällä 23.4. Yrjänän päivän juhlat olivat täten kevätjuhlia hedelmällisyyden lisäämiseksi, pidot muistuttivat peijaisia juominkeineen, kulkueineen ja mässäilyineen. Legenda Aurea /Viite 9/ on kokoelma pyhimystaruja. Haavion esittämänä Yrjänä oli sotatribuuni, kotoisin Kappadkiasta. Kerran Yrjänä saapui Libyaan Silenan kaupunkiin, jonka lähellä oli järvi, suuri kuin meri, ja järvessä oleskeli myrkyllinen lohikäärme. Usein tämä

lohikäärme oli ajanut asukkaat pakoon, kun nämä olivat aseineen hyökänneet sen kimppuun. Toisinaan lohikäärme tuli kaupungin muureille saakka ja myrkytti kaikki hengityksellään.

Alun perin lohikäärmeen voittaminen ei ollut pyhän Yrjänän sankariteko. Ristiretkiin asti Yrjänä oli megalomartyros, suurmartyryri, joten Yrjänää esittävässä vanhimmissa kuvissa ei esiinny attributteina lohikäärmettä eikä hevosta. Nuoremmissa kuvissa ritari Yrjänä on ratsun selässä, mutta lohikäärmettä tai neitoa ei edelleenkään näy, mutta jo vuosisata myöhemmin 1200-luvulla Yrjänän hevosen alla on hirviömäinen lohikäärme, ja taka-alalla seisoo kuninkaantytär. Vanhin tunnettu Yrjänä-legendan muoto on 400-luvulta, ja se on puhtaasti martyyritarina kristinuskon alkuvaiheista kidutuksineen. Kolmen kidutuskierroksen päätteeksi Georgios tuomitaan hirtettäväksi. Legendametamorfoosi muuttaa hengellisen pakanuutta vastaavan taistelevan sankarin ritarilliseksi lohikäärmeen voittajaksi attributteineen /Viite 12/ ja myrkyllistä ilmaa hönkäilevä peto muuttuu tulta syökseväksi.

Näennäisesti dilemma lohikäärmeen hengityksen luonteesta voi selittyä sillä, että kyseessä on sääilmiö, tultasyöksevän lohikäärmeen alkumielikuvana voi olla revontulet taivaalla, kun taas tuulimadon kaltaiset ilmiöt, ovat tuulen synnyttämiä sääilmiöitä, trombeja, tornadoja, taifuuneja . Aasialainen lohikäärmeperinne tunteekin monet lohikäärmeet taifuunina. Japanissa on mytologinen hahmo Puten, tuulen ja tuulisäkin jumala, Kiinassa tunnetaan taifuunilohikäärme Tats-Maki. Tornadot syntyvät kuivalla maalla, taifuunit merellä, ihmisten pelko kulminoituu lohikäärmeen hahmossa hallitsemattomiin luonnon voimiin, jotka uhkaavat ihmistä ja ilmestyvät ihmisten ilmoille voimalla ja arvaamattomasti maalta, mereltä tai taivaalta. Hallitsemattomat hirmumyrskyt ja oudot ilmiöt ovat saaneet allegorisen merkityksen pahojen voimien temmellyskenttänä ja olentumana.

Kuva 3. Perinteinen taisteluasetelma lohikäärme vs. Pyhä Yrjänä

1200-luvulla toimittama legendakokoelma "Legenda aurea". Tämä oli Euroopassa aikanaan erittäin suosittu teos. 1100-luvulla Yrjänän legenda saa uuden muodon, kreikkalainen suurmarttyyri saa attribuutikseen lohikäärmeen ja Perseus-, Andromeda- ja muut lohikäärmemyytit alkavat kietoutua Yrjänä-ritarin ympärille. Vanhin tunnettu Yrjänän ja lohikäärmeen legendan muoto on ns. Ambrosiana-teksti, joka on peräisin luultavasti 1100-luvulta. /Viite 11/

Makkartinkki kauhan kaapi. Runon IX1 236 kertojan antamana metatietona alaviite kertoo makkaratinkin olevan pakastiainen, joka nykykielessä tunnetaan talitiaisena (parus major). Kyykkylintu on arvoituksellisempi, koska Häkkisen lintusanakirjassa tunnetaan vain muoto kyykkyläinen, joka viittaa kolmeen kyykkylajiin 1) kalliokyyhkyy (columba livia), 2) uuttukyyhkyy (columba oenas), 3) sepelkyyhkyy columba palumbus). Viime mainittu kyyhky tunnetaan kansankielessä yleisesti toukomettisenä. Kun köpirunoissa teemana on matkaan tarvittavat siivet, niin kyykkylinnulta siipien saaminen sisältää ironiaa, joka perustuu kyyhkyjen ja metsojen paikkalintuomaisuuteen, kyykkylintu ei muuta. Mystinen nimitys kyyhky, voi viitata soidinmenoihin tai kiepissä pesimiseen. Kyykkyläinen, kyyhky on symbolisessa kuvastossa sekä kevään kuhertelun että rauhan symboli. Karhunpeijaisrunojen metsoa kutsutaan runoissa ensin nokkalinnuksi, sitten havulinnuksi ja lopuksi ampulinnuksi. Nokkalintu viittaa metson naksahaviin soidinäiniin, havulintu talviravintoon, joka perustuu havunneulasiin, ja metso sekä kyyhky ovat molemmat ampulintuja. Kyyhkyt aloittavat metsästyskauden ja metsot, koppelot ja teeret ovat kanalintuina riistalintuja. Toinen mahdottomuus runoissa on porsaan potkan antaminen kyykkylinnulle, koska metso ja kyyhky ovat kasvissyöjiä, mutta samalla säe kaikessa mahdottomuudessaan viestii mustalla kyykkylinnulla voitavan viitata myös karhuun lintusena, jolle possupaisti kyllä maistuu. Näin on köpiltely metsälintujen matkassa tovi, köpinä, kävelykeppinä ja matkasauvana sattumalta löytynyt vanha sana: köpi.

Kaisa Häkkinen toteaa kansanomaisista lintunimityksistä niiden olevan lähinnä yleisnimiä, jotka viittaavat johonkin joukkoon, lajiin tai sukuun. (Häkkinen 2004:15). Toisistaan suuresti poikkeavilla sukupuolilla naaraalla ja koiraalla voi olla oma nimityksensä. Metsokoiras on metso, metsonaaras on koppelo. Kalkas (Somateria mollissima) on haahkakoiras, erotuksena vaatimattomamman näköisestä haahkanaaraasta. Kansanrunojen lintunimet usein viittaavat miellehtymään, jonka lintu ihmismielessä ja elämänpiirissä herättää. Nämä nimet voivat olla hyvinkin vanhoja ja sidoksissa myyttiseen kerrontaan. Runoormulastakin voi olla kyse, jossa runon alussa mustien villojen kaupittelija ja lähtö Mustialaan saa päätteeksi tarinan kyykkylinnusta, joka voi viitata metsoon, toiseen mustaan metsän eläimeen.

Menin minä muinoin Mustialaan
Mustia villoja vaihtamaan
Musta koira, korpiruoka
Rupesi minua haukkumaan.
Minä aidan päälle pakosalle,
Aita alle rakosille.
Sieltä minä korean köpin löysin,... (SKVR X1 / 1544 yk)

KOKOLTA KOPRAT, HAVUKALTA HAAROTTIMET

Sententiajako on tässä työssä tehty haukkalajien perusteella, haukat (Accipitradae) edustavat käsitteenä yläkäsitettä, jonka alakäsitteeksi ja rinnalle sijoitetaan kotkat, piekanat ja jalohaukat. Lintulajien luokittelu muistuttaa tulkinnanvaraisuudessaan kansanrunojen lajiluokitusten epämääräisyyttä. Hyödyntämällä Lauri Harvilahden bylinoiden runotehokeinojen jakoa antiteettiseen, synonyymiseen ja analogiseen, voidaan SKVR-korpuksen haukka-antiin saada pontta, joskin syvämerkityksen etsiminen on melkoista raakustamista, koska hakusanaosumia yläkäsitteelle haukka on useita. Jotta sopivan sanaryypään löytää, on ensin tiedettävä mitä hakee eli on oltava riittävä metatieto asiasta.

Usein luokittelussa on rajankäynti erojen tekemisessä hankalaa, ja jossain määrin on turvaututtava mielivaltaisiin ratkaisuihin, jotta luokittelun voi tehdä. Luontoportti määrittää sivuillaan haukat päiväpetolintujen lahkoon, Accipitriformes kuuluvaksi heimoksi. Toinen Suomessa tavattavista laškoista on jalohaukkalinnut, Falconi Formes. Suomessa haukkojen heimoon kuuluvat myös molemmat maassamme tavattavat kotkat, useat haukat ja piekana. Aiemmin myös sääksi luokiteltiin haukkojen heimoon, nykyään omaan sääkset -heimoon. Jalohaukat eroavat haukoista erityisesti siinä, että jalohaukat tappavat saalinsa nokallaan, haukat jaloillaan. / Viite 12/

Iskulintua ei lainkaan mainita Kaisa Häkkisen suurtyössä kansanomaisista linnun nimistä. Kansanrunokorpuksessa se kuitenkin esiintyy eri taivutusmuodoissa peräti 51 kertaa, mikä todistane se sanan olleen yleisesti tunnettu, ja koska se esiintyy mm. hääriittirunoissa kokkovirsi, kyse on kotkasta, jonka kansanomaisina toisintoniminä on kokko tai iskulintu. Heterotopian ja isotopian käsitteiden välinen ero on lähinnä tarkastelusuunnassa. Isotopia viittaa eri nimityksillä samaan kohteeseen eli kyse on toisinto- tai peitenimistä. Antiteettinen nimipari perustuu vastakkaisuuteen, joka tulee tulkita rinnasteisuudeksi tässä tapauksessa. Vaakalintu on monimerkityksellinen myyttinen nimi kotkalle, sen rinnalla on kokko rituaalirunoudessa käytettynä, sulhasta tarkoittavana nimityksenä. Havukka on haukan kansanomaisesti käytetty nimimuoto, synonyymi iskulinnulle. Antiteettisyys muodostuu yläkäsitteen ja alakäsitteen vastakkaisuudesta.

Jako perustuu SKVR-korpuksen hakutulokseen, jossa on huomioitu sijamuotojaon mukainen sanahakutulos seuraavasti. Luonnollisesti harvinaisempiin sijamuotoihin ja

monikkomuotoon ei runsaasti tuloksia tullut.

Kuva 4. Jättikokko

Nimimuoto

kotka	300	osumaa
kokko	1407	osumaa
haukka	475	osumaa
havukka	152	osumaa
ilolintu	23	osumaa
ilmanlintu	9	osumaa
iskulintu	51	osumaa
ukkoslintu	0	osumaa
vaakalintu	6	osumaa

Itämerensuomalaisessa mytologiassa on hakemistoon merkitty ukkoslintu, mutta siinä muodossa suomalaiset kansanrunot eivät kookasta haukkalintua tunne, sen sijaan kotkan toisintonimi on kokko. Todennäköisesti Siikala on antanut periksi kiusaukselle käyttää käänkösilmaisua intiaanimytologian linnulle "Thunderbird" sen kummemmin asiaa miettimättä. Yhteensä korpuksessa oli lähes kaksituhattaneljäsatua hakutulosta.

Vertailun vuoksi mainittakoon, että "lintu" sanahauulla tulokseksi tuli **4740** osumaa,

joten haukat ovat hyvin edustettuina runoudessa, ja voi olettaa haukkojen olleen erityisen kunnioituksen kohde suomalaisessa lintumytologiassa, merkittävämpi kuin joutsen. Spesifimpiä tapauksia on huomioitu tässä tulkinnassa vai satunnaisesti, vaikka epäilemättä joukkoon tulisi lisätä myös ilmanlintu, joka on osittain sekaantunut sotkaan, sotkoiseen.

Jyskyjärveltä Mikko Huitturilta vuonna 1872 kerätty maailmansyntyruno kertoo maailman luomisen tapahtumista ja sammon menetyksestä.

Kotka saikin viimein kirjokannen, siitä tuli kylmä Pohjolaan; jos ei kirjokanta olisi silloin saatu, niin ei täällä olisi halloja eikä pohjan tuulia.

Tuopa on Pohjolan emäntä
Hiero kokon kouristansa,
Itsestänsä iskulinnun,
Työnsi on Väinön perästä
Kirjokantta ottamahan. (SKVR I1/14 yk)

- - -

Laulajan suorasanaisen kertomuksen mukaan saikin kotka viimein kirjokannen ja siitä tuli kylmä Pohjolaan. Pohjolan emäntä teki sen, vakuutti laulaja, ilkeydestä. Jos tuota kantta ei silloin olisi saatu, niin ei Karjalassa olisi halloja eikä pohjan tuulia.

...

Kesoilintu, kieloilintu,
Pääsköilintu, päivöiintu,
Iloilintu, ilmanlintu Maailmansyntyruno (SKVR IV2 / 1811 yk)

Hakusanalla ilmanlintu löytyy yhdeksän runoa, ilmalintu antaa 27 osumaa. Mettiäinen on ilmanlintu, joksi myös mehiläistä kutsutaan

Okseí.

Häävirsien rituaalinen virsi päänpanovirsi on sisällöltään kokkovirsi. Kuoleminen on tässä virressä metafora, jolla tarkoitetaan neidon menettämistä.

Kuoli turpein tukkapäistä,
Sen on kokko kopristanut,
Kaunehin on kassapäistä,
Se on haukan havulinnun,
Ken on somin sormuskäsistä,
Sen on iskenyt ilmalintu. SKVR I3 / 1657 yk

Ilmalintuna pidetään myös pääskystä

Pääsköilintu, päivälintu,
Se ihana ilmalintu
Lenteli kesoisen päivän,
Syksyisen yön pimiän, (SKVR III1 / 608 yk)

Kotkas lintu, korppilintu,
Se ihala ilmalintu,

Se on vilpas lentämää,
Vesi on valpas vieremää. (SKVR III1 /780 yk)

Seuraavassa on selkeästi sanotti luomisrunon linnuksi kotka. Munimiseen tarvittava ”murro” viittaa murtomaahan.

Se ihala ilmalintu
Lenteli kesäisen päivän,
Syksyisen yön pimiän;
Etsi maata maatakseen,
Lehtoa levätäkseen,
Murroa munitakseen.
Sai mättähän merestä.
Muni kultaisen munasen,
Valo vaskisen pesäsen.
Tuli tuuli aivon tuima,
Meren viihkura vihainen;
Vieräytti munat veteen,
Laski pesän laineisiin. (SKVR III2 /
2536 yk)

Pääsköilintu, päivöi lintu,
Ilointu, ilmalintu
Lenteli kesäisen päivän,
Syksyisen yön pimiän, (SKVR IV2
/1832 yk)

...
Jäi liuska liukumatta,
ojan kolkka koskematta.
Siihen seppä seisautui,
asettui ilmalintu. (SKVR XIII1 / 508
yk)

Leppälintu, leipälintu,
pääskyläinen päivälintu,
sirkkunen, sirakkalintu,
itikkainen, ilmalintu,

lenteli kesäisen päivän,
syksyisen yösydämen.
Mäni kuusaa kujertamaan. (SKVR
XIII1 / 732 yk)

Hakutoiminnolla kokkolintu tuli
seuraavia näytteitä esiin.

Kokkolintu, kurja lintu
Liiteleikse, laateleikse,
Selässä sinisen meren,
Hakevi pesän sijaa.
Keksi mustasen merellä,
Sinervöisen lainehilla.
Kokkolintu, kurja lintu
Muni munaista kolme
Pähän polven Väinämöisen.
Kokkolintu, kurja lintu,
Hierelempi, hautelempi,
Nousi tuuli luotehelta,
Toinen turma suvelta,
Jopa ajo Väinämöistä
Pimiähän Pohjolahan,
Miesten syöjähän kylähän. (SKVR
I1 / 127 yk)

Kokkolintu korpilintu,
Kokko Korpelan isäntä,
Lensi tuo laivoin maston puille,
Laivan keulalle kahahti.
Tuossa tuo kukkui, tuossa to lauloi
Tuossa sanoi tdoet sanomat, (SKVR
IV3 / 4150 yk)

Kuva. Gustave Doré teoksessa paroni Münchausenin tarinat

Koira mulle oravan haukkui.
Minä oravan kokkolinnulle,
Kokkolintu siipiänsä, sulkiansa
Yli meren mennäkseni,
Lammit leikutellakseni, (SKVR IX1 / 2340 yk)

Gananderin kokoelmasta on saatu vuodelta 1786 kilpakosintarunon katkelmia, joissa kokkoa kutsutaan korpilinnuksi.

Minne matkasi makaavi?
Hänpä taiten vastoavi:
Uuttuja uudistamahan.

- - -

Anna juosta jouhihännän ...
Ei halli valetta hauku,
luppakorva luskuttele
luppakorva lupsuttele.
Pian pistäyksen pihalle,
ulos uksen loukkahasta.

- - -

Aina on ilman annettuna
miehelle anelevatorille.

- - -

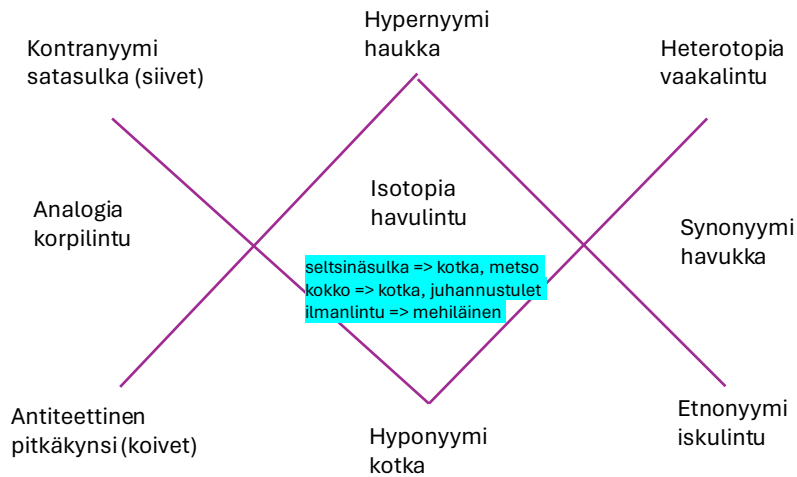
Tuli hauki hangotellen,
veen koira vengotellen.
Kokkolintu, korpilintu
lensi taivosten alatte,
kynnet viisi viikatetta ... (SKVR XV / 62 yk)

Kansanrunoissa, jotka on luonnehdittu merenajoa odottaviksi, on myös kerrottu kotkasta korpilintuna. Runon on laulanut Stepu-Akka Hamalasta 1800-luvun lopulla.

Kokkolintu, korpilintu
istuu meren kivellä
odottelee meren ajoa,
mitä myrsky maalle tuopi,
mitä vesi vierettelee.
Kun ei muuta, raatoin luuta
toukkajaa turoi mäelle.
Sieltä saapi sorsa suuruksia,
ilolintu iltasta.
Sorsa se soittaa, tikka tanssii,
muut linnut iloa pitää. (SKVR XV /
868 yk)

Tuo on vanha Väinämöini
Nosti polvensa merestä,
Jäsentänsä ylenti.
Sotkoinen ilmanlintu,
Lentää leputtelevi,
Etsivi pesän sijaa,
Jo muni munaista kolme (SKVR I1 /
14 yk)

Ilmarinen pyytää joissain runoissa: Mettiäinen ilmanlintu, ota vastat siiviksesi, leivinlapio pyrstökseksi! Tässä runokuvassa voi piillä esikuva noidan lennosta luudalla. Mettiäinen voidaan tulkita joko kyyhkyksi tai mehiläiseksi. Joissain runoissa mettiäinen on selvästi nimetty mehiläiseksi, ilmanlinnuksi, joka lentää yhdeksän meren yli kuuden kukkasen nenästä noutamaan mettä Ilmarisen pajaan teräksen tekovesiksi.

Kuvio 13. Haukan mytosemantiikka kansanrunonimistön perusteella.

Kotkaa voidaan pitää ilmanlintuna, mutta ilmalinnuksi kansanrunoissa nimitetään pääskystä ja ilmalinnuksi kutsutaan mehiläistä, joka kuuluu Seppo Ilmarisen raudan taonnassa tarvittavan karkaisuveden tarinaan. Pääskyläinen ilmalintu viittaa maailmansyntyrunaan ja samalla kansanuskomukseen pääskysen lentokorkeuden sääfunktioista, joka enteilee korkea- ja matalapaineita. Kun pääskynen lentää korkealla on tulossa hellesää, jos matalalla tulee satamaan piakkoin. Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, koska ilmanlintu, jonka Ilmarinen lähettää matkaan tulee noutaa ainekset yhdeksän meren takaa. Melkoinen suoritus hyönteiselle. Mettinen merkitsee joko mehiläistä tai sepelkyyhkyä, jota myös toukomettiseksi kutsutaan. Ilmarisella on ilmeisestikin useampia rooleja mytologiassa, hän on kosiomies, seppä, taivaan takoja sekä lintujen haltija ja lappalaisten maailman mies Veralden olmai, tuulten ja säiden haltija sekä Biegga-Galles.

Tapa, jolla Ilmarinen lähettää "mehiläisen" hakemaan karkaisuveteen tarvittavia aineksia on kiinnostava, koska se muistuttaa sammonryöstötarinan Pohjan akan lentonäytöstä satasulkana. Runossa SKVR XII1/4287 Ilmarinen kehottaa mehiläistä, ilmanlintua ottamaan vihdat eli vastat siiviksi ja leivinlapion pyrstökseksi matkalle yli yhdeksän meren. Perillä ilmanlintu löytää kuudesta kukasta sopivaa mettä, jonka tuo Ilmarisen pajaan. Vanha Ilmarinen hyväksyi ainekset sopivaksi teräksen tekovesiksi.

Metsien kuningaspuuna voitaneen pitää mäntyä, joka on erityisroolissa Metsolan puista karsikkopuuna, karhunkallopuna ja havulintujen pesimäpuuna. Metsän lentäviin kuuluu siivekkäiden lisäksi taikavoimainen leipälapio ja vastakset, ja salaperäinen sauva köpi, joka vaihtokauppojen kiertokulussa mahdollistaa kotkan siivet ja matkan yli maitten ja merien.

OSA IV SÄÄTILA

ALMANAKKA SÄIDEN JA TÖIDEN OPASTAJANA

Suomea opittiin kirjoittamaan 1500-luvulla Mikael Agricolan Raamatun käännöshankkeen myötä. Vuonna 1544 julkaistussa rukouskirja Bibliassa oli otteita myös almanakasta. työssä on otettu tekstin jäsennykseksi vuodenajat, jotka pohjoisen leveysasteilla ovat vaihtelevat sääiltään. Kesällä viheriövät lehtipuut ja maan kasvit, talvella ne peittyvät lumeen ja jäähän, vain talventörröttäjät muistuttavat menneen kesän kukinnoista. Agricolan ajantiedossa on huomioitu ajan terveydenhoidon käypä hoito -ohjeet, jotka lähinnä koskivat ravintoa ja suoneniskentää. Seuraavassa suomennokset rukouskirjan säkeistä säähavaintojen osalta.
/Viite 13/

Tammikuu

Minun nimeni on tammikuu,
jolla on kaksi päätä ja suu.
Vuosi minussa loppuu ja alkaa.
Syö, juo, hakkaa hirsii ja halkoja.

Metsätyöt – jätkäperinne, polttopuut

...

Helmikuu

Tuiskun, lumen, vilun ja pakkasen
kyllä minä saatan matkaan.
Ole lämpimässä ja älä syö
josta kylmätauti sinuun lyö.

Lumimyrskyt, lumi ja jää, tykkylumi puissa

...

Maaliskuu

Ilman kivutta sinä elää saat,
jos sinä teet kun minä manaan.

...

Mutta helteessä kylve moni kerta.
Mitäs tahdot syö ja juo,
jos onni sinulle kohtuuden suo.

Saunominen, saunapuut

...

Huhtikuu

Suuret tuulispäät ja vilut säät
minä teen, siirrän kirret ja jäät.
Niin kylvä siis ja tee toukoo.
ansapyynti

Keväthanget ja vihurit, vilustuminen, lintujen

...

Varo silmäsi, kurkkuasi ja kaulaasi.
Pyydä lintuja sinun paulaasi.

Toukokuu

Koko luonto nyt virkoopi,
meri, maa ja taivas ihastuupi,
iloitkoon siis vanha ja nuori,
linnut laulavat ja maa on tuore.

Lintujen kevätmuutto ja pesintä

Kesäkuu

Lehtiä, ruohoa ja yrttiä hyvää
kesäkuu antaa ja paljon jyvää....

Viheriöinti

...

Heinäkuu

Heinäkuu sen opin antaa,
että viikattees niitylle kannan.

Heinänteko

...

Elokuu

Nyt elosi leikkaa ja riihesi laita
talven varaksi, pidä hyvä tapa.

Elonleikkuu

...

Syyskuu

Märkä syys ja pehmeä maa
tulee, joka paljon hedelmää jakaa.
Nyt sinä kylvä talvisiementä,

Sadonkorjuu, syyskylvöt

....

Lokakuu

Viinimarjt nyt poimitaan,
talvea jo myös odotetaan,
puusta ja oksista lehdet lankee.
Paiskaa teuraan otsaan kanki.

Syysteurastus, lehtipuut

...

Marraskuu

Talvi tuli, jotas pyysit,
mitä suvi voitii, visusti kysy.
Lyhyt on päivä ja yö on pitkä,
Köyhäin elo on sangen sitkeä.

Kaamosaika alkaa

....

Joulukuu

Joulua varten kyllyiksi valmistetaan,
niin kaikkea iloksi hankitaan.
Kylmä elanto vahingon tekee.

Jouluruuat

...

SÄÄILMIÖINTI MEEMEINÄ

John Langrish (1999) luokittelee kolme meemityyppiä, joiden nimet hyvin kuvaavat niiden luonnetta: reseptimeemi (recipememe), valintameemi (selecteme) ja selitysmeemi (explaneme). Reseptimeemit kertovat, miten joku asia tehdään. Valintameemit tarjoavat vaihtoehtoja toiminnan haluttavasta lopputulemasta ja selitysmeemit kertovat, mitkä ovat toiminnan kantavat perusideat. Selitysmeemit auttavat valitsemaan ja valintameemit rajaavat hyväksyttävät reseptimeemit.

Deemillä tarkoitetaan sellaisten ihmisten 'heimoa', jotka jakavat saman uskomusperustan eli meemistön. Tyypillisiä deemejä ovat erilaiset seurat ja klubit, työyhteisötiimit, ja saman katsomuksen omaksuneet tiedeyhteisöt. Yhteisön hyväksyntä kiteytyy institutionaalistumisen kautta yhteisön yhteiseksi järjeksi eli rationaliteetiksi, jonka selitykset ikään kuin kanonisoidaan.

Skenaariossa voidaan tuottaa vaihtoehtoisia meemikombinaatioita ja asiantuntijametodein niiden uskottavuutta voidaan testata ja arvioida. Yksinkertaisempiakin keinoja on. Käytetään hyväksi ihmisen kuvittelukykyä ja otetaan malliksi sopiva metafora, johon analyysiä kokeillaan.

SELITYSMEEMI => TULKINTAMEEMI >> kantameemi+rakennemeemi

Elonkaavan mukaisesti olen jaotellut työstöä varten aihepiirit kolmeenkymmeneenyhteen (31) funktioon, joka on mahdollistanut lajittelun eeoskategorioiksi, jotka sitten on viisiöinnin kautta testattu ugrameksi ja lopulta sijoitettu "riskitaulukoksi". Tulkintameemi on muodostettu suomalaisesta näkökulmasta.

1. Ilmatieteen laitos
2. Säävaroitukset
3. Metsäpalo, savusumut, ilmanlaati
4. Almanakka, kalenteri
5. Säähavainnot, säpäiväkirja
6. Sääkartta, esitysmuoto
7. Sään muokkaus
8. Kaudet, jääkausi, hellekausi
9. Ilmastovyöhyke
10. Mytosemantiikka
11. Katsaus Metsolaan
12. Sormitus
13. Merkitys
14. Matkalaiset, lappalaiset
15. Ilmastonmuutos
16. Päästökauppa
17. Terminologia, sanasto
18. Ilmansaasteet
19. Uusiutuva energia
20. Säätila
21. Kulutuskäyttäytyminen
22. Tilastot

23. Veden sääntely
24. Ilmastoaktivistit
25. Kestävä kehitys
26. Toimenpiteet
27. Ilmastonmuutoksen syyt
28. Meteorologia
29. Mieli- ja ilmasto, asenteet
30. Luontokato
31. Metsola, Ilmarinen

Hannu Linturin esittelemillä meemitermeillä sanalista toimii kantameeminä, josta voidaan muodostaa rakennemeemi edellä mainitulla menettelyllä. Nämä yhdessä muodostavat selitysmestön kehikon, jonka varassa tämän työn jäsentely on. Täten menetelmä sisältää spiraalimaisen kehikon, jossa on kolme kierrosta. Ensimmäinen vaihe on elonkaavan mukainen sanalistaus, toisen kierroksen muodostaa ee- ja osviisiöinti. Viimeisellä ja kolmannella kierroksella jäsentely testataan ja tarkennetaan ugramemuodostelmalla. Metatasolla voidaan haluttaessa sijoittaa saadut kohdat 25-jakoiseksi taulukoksi ee- ja osjaottelun mukaisesti, jolloin fokuksen lisämääreiksi jää kuusi funktiota. Ne muodostavat kolme parivaljakkoa,

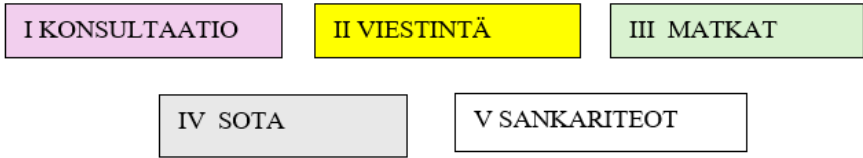
Elonkaavan funktiointi vastaa reseptimeemiä, ee- ja osfunktiointi valintameemiä, ja ugramet selitysmestöä. Kuusi ylimääristä funktiota muodostavat meta- ja funktioinnin, jossa A) Aloitusfunktioina ovat listan kohdat: 7. Sään muokkaus, ja B) 27. Ilmastonmuutokset syyt. Vastusfunktioita ovat A) 21. Kulutuskäyttäytyminen ja B) 29. Mieli- ja ilmasto (asenteet). Hallintafunktioiksi jäävät A) 23. Veden sääntely ja B) Meteorologia eli taito käyttää järkevästi vettä ja tietä veden riittävästä. Semanttinen tulkintakehikko saadaan, kun saadut ryhmät sijoitetaan taulukkoon.

Ilmatieteen laitos	Säätila	Säähavainnot	Tilastot	Kaudet (jääh.)
Sääkartta, merkit	Varoitukset	Sormitus	Ilmastonmuutos	Almanakka
Merkitys	Metsäpalot	Mytosemantiikka (selitysmestö)	Metsola, Ilmarinen	Luontokato
Päästökauppa	Matkalaiset	Katsaus metaan	Ilmasto	Päästöt
Kestävä kehitys	Uusiutuva energia	Terminologia	Aktivistit	Toimenpiteet

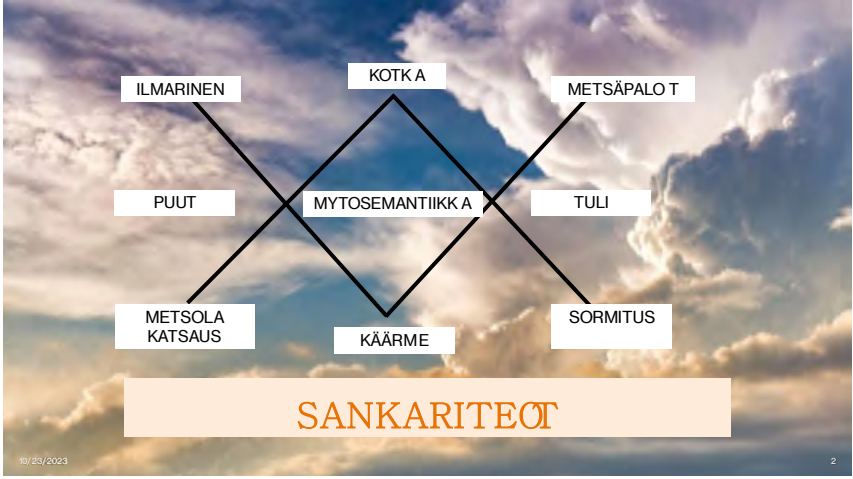
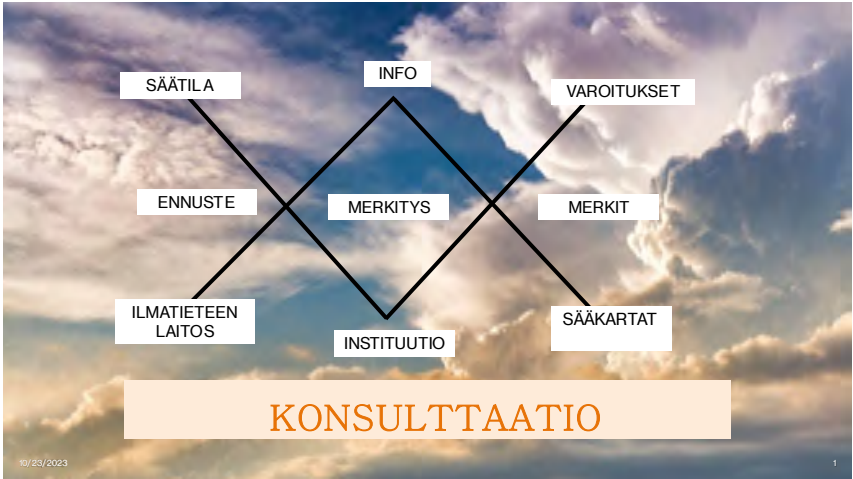
Taulukko 9.

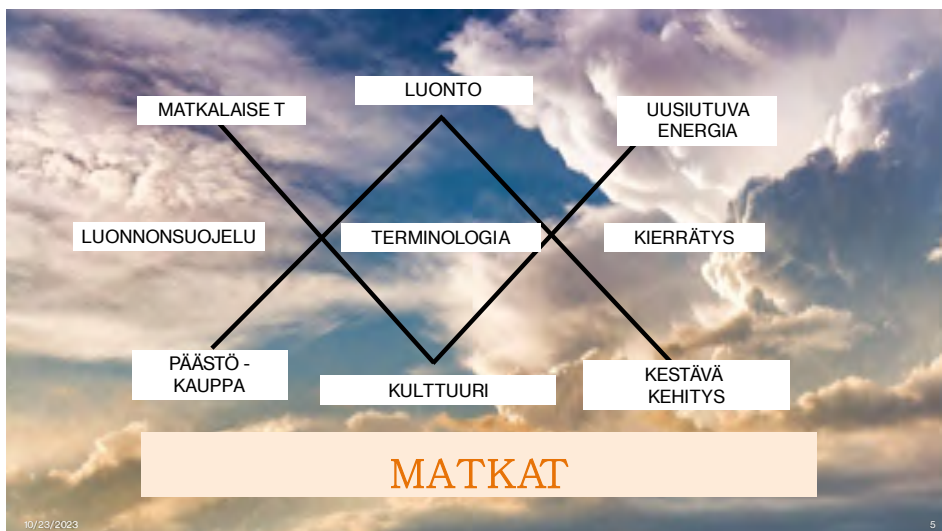
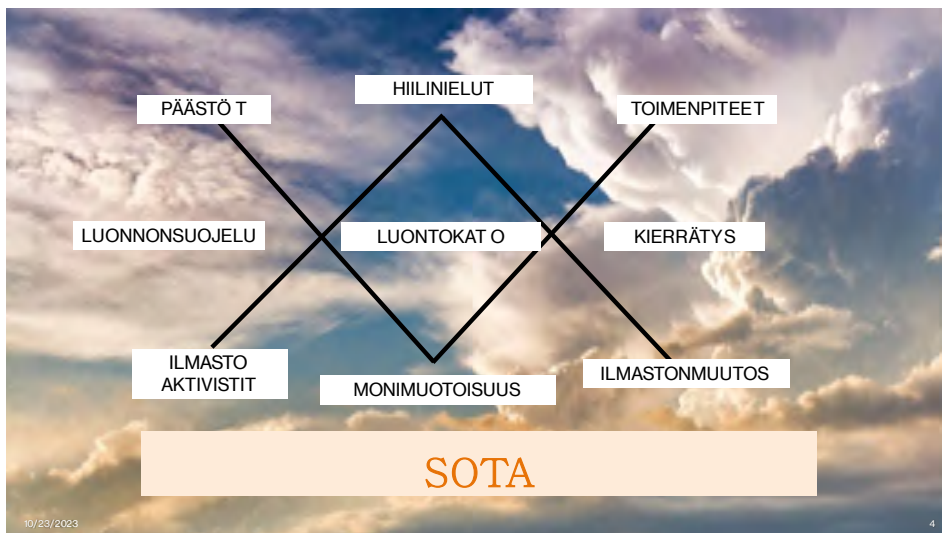
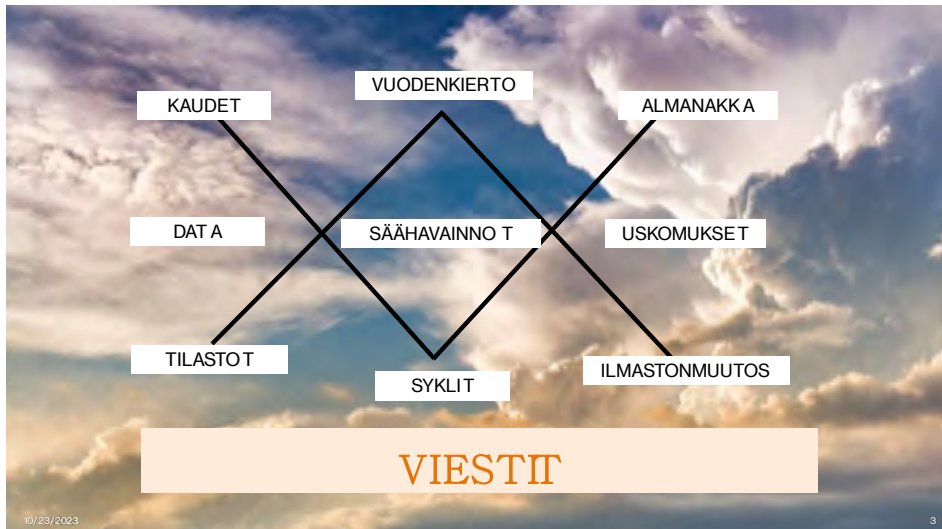
Selitysmestöinä mytosemantiikka, joka muodostuu kantameemistä ja rakennemeemistä.

Fokuksen muodostaa mytosemantiikka ee- ja osryhmästä sankariteot, se on selitysmestö, joka sisältää vertikaalisti rakennemeemin (struktuurin) ja horisontaalisesti kantameemit, eli substanssiaineiston, jota tässä tarkastellaan Metsola- ja topoksen jumalhaltijan Ilmarisen kautta. Taulukon värikoodit ovat seuraavat:

Jakoa on tarkoitus hyödyntää Metsola-topoksen tulkinnoissa, joiden apuna on käytetty edellä tehtyä kategorisointia ja ugramemuodostelmaa. Ugrame toimii teoksen sisällön hahmotuksena.

SÄÄILMIÖT

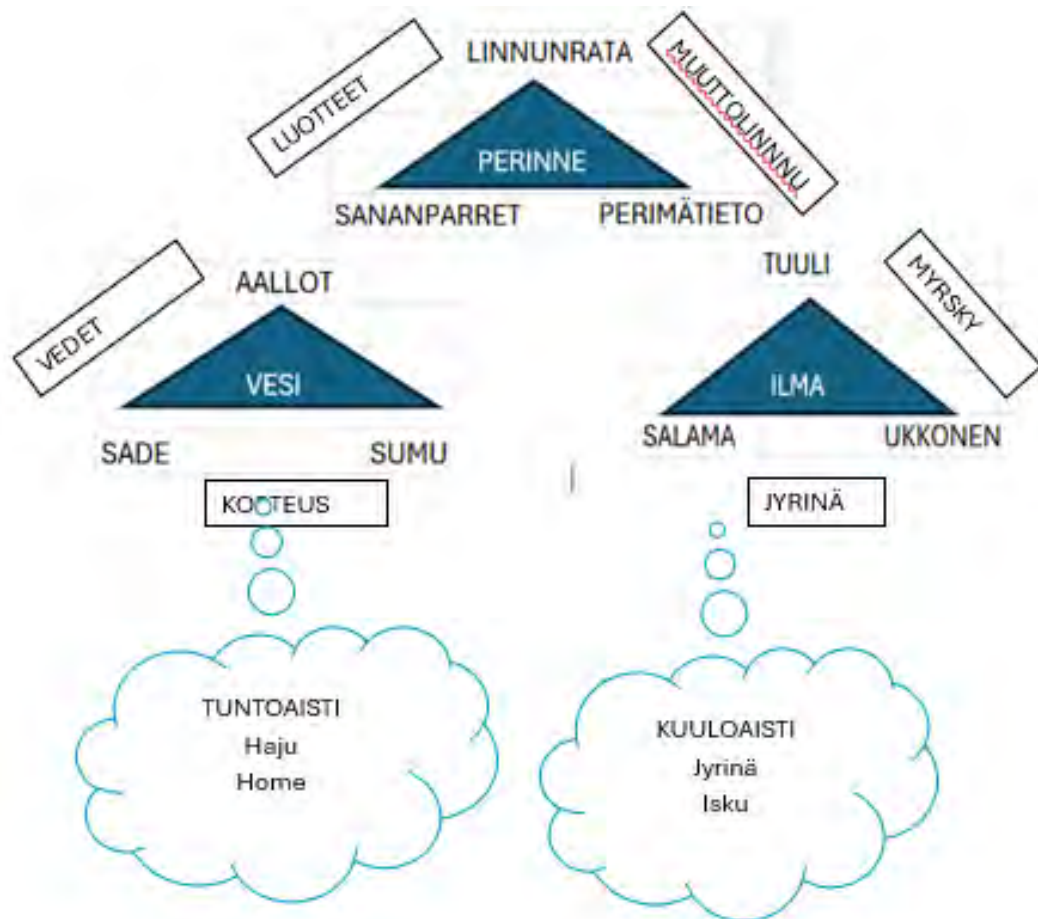
Säätila on hyvin muuttuvainen ilmiö, jokaiselle jollain tavoin merkittävä, vaikka elanto ei olisikaan suoraan riippuvainen säästä. Kokonaiskuvan saamiseksi tässä työssä on katsastettu kotikirjasto-otoksen perusteella ne sääilmiöt, joista meteorologia on popularisoitunut tietämystään suurelle yleisölle. Valitun meteorologiakorpuksen perusteella erottui aiheista suosituimmuus, jonka kymmenen kärjessä perusaiheesta ihminen ja sää. Markku Varis on tutkinut sumeaa kieltä ja Wierzbickaan viitaten puhuu semanttisista primitiiveistä, jotka voidaan tulkita universaaleiksi kielipalikoiksi, joista voi kompiloida uusia kokonaisuuksia lähes loputtomiin.

Perustavaa laatua olevia universaalisia eli semanttisia primitiivejä ovat mm. minä ja sinä, teonsanat ajatella, sanoa, haluta, tehdä ja voida, sekä laatusanat hyvä, paha, suuri ja pieni. Aikaa ja paikkaa ilmaisevat kronotoopit, adverbit kuten missä, alla ja yllä sekä ennen ja jälkeen ovat universaaleja semanttisia primitiivejä. (Varis 1998: 49-50) Tietokirjan kieli edustaa yleiskieltä, ja sellaisen kielen virallistettua muotoa, *languea*, kun taas kansanrunot ovat *parolea*, kielen vaihtelevuutta, täynnä kertoa ja kiertoilmaisuja. Virallisesta yleiskielestä voi hahmottaa tietyn kieliperimän sisään rakennetun struktuurin, kuten Claude Lévi-Straussin on todentanut intiaanimyönteissä.

Sanarypäs on muodostettu yhdistämällä sisältöluettelossa mainitut otsikot (7 kirjaa), yhdistämällä ja aakkostamalla saadut luettelot, jonka jälkeen siitä on poimittu erikseen ne aiheet, jotka esiintyvät kahdessa tai useammassa teoksessa otsikkotasolla. Koosteeseen jäi täten kymmenen aihepiiriä.

1	aallot
2	ihminen ja sää
3	linnunrata
4	perimätieto
5	sade
6	salama
7	sananparret
8	sumu
9	tuuli
10	ukko

Näistä sanoista, prinssiipeistä erottuu semanttinen primitiivi, joka asettuu luontevasti Charles Sanders Peircen triadisiksi rakenteeksi.

Kuvio 14. Suomalaisen sääperimätiedon peruskuvio,, ja kausaliiteetti aistimuksellisiin peruspelkoihin.

LUOTTEET

&

MUUTTOLINNUN

Nouse tuuli luotehesta johdattelee mielikuvat luotteisiin, varsinkin kun vanha perimätieto tietää Pohjolassa olleen tietäjiä, jotka kävivät tuulikauppaa myymällä taikasolmuja, joiden avulla kyettiin nostattamaan tuulta. Varmuutta asiaan tuskin koskaan voidaan saada, mutta on oletettavissa, että tuulen nousun kuvaus "Luotehesta" on väärinkäsitys ja/tai väärin kirjaus, kun tarkoitteena on ollut "Nouse tuuli luotehesta!" Luotteella on viitattu tuohon tuulta nostavaan taikasolmuun, osmansolmuun. Usein taikakalujen aktualisointi tarvitsi sopivat loitsusanat toimiakseen. Toinen samaan suuntaan viittaava aiheodiste tulee niin ikään pohjoisesta ulottuvuudesta, muistitiedosta lintujen herrasta, jota lappalaiset (noidan merkityksessä) kutsuivat lintujen herratarta samantapaisilla nimillä. loddedzan; luoteinen; lintujen haltijatar / Loddedzan loddsen-ahkkaz lintujen suojelijatar / loddedzan-olbmoh lintukotolaiset luotteiset / Loddedzan-olbmoh lintukotolaiset. / Viite 14/ olen kerännyt eri lähteistä vuonna 2009 julkaistussa teoksessa Kielastaja, supisuomainen mytologia. Koska ilmansuunnan lisäksi nimi monen eri tutkijan toimesta on tulkittu naispuoliseksi, niin se saattaa viitata matriarkaattiin.

Selkeimmin lintujen herratarta Loddedžânia on kuvaillut lappologi T.I. Itkonen, joka kertoo lappalaisten mytologiasta seuraavaa. Muuttolinnut muuttavat syksyllä Loddedžânin suojaan, jossa herratar kysyy sääskiltä (kalasääski), minne muutamat ovat joutuneet, kun eivät ole mukana. Vastaus on hieman kärkevä: Yksi putosi kiehuvaan veteen, toinen tarttui valuvaan pihkaan, kolmas tukehtui kääpäsuitsukkeen katkuun. Lintujen herratar oli talvehdintapaikan Barbmun haltijatar. Tuossa suuressa talvehdintamaassa, Barbmussa asui pikku-ukkoja. Itkonen 1948: 324)

VEDET

MYRSKY

Tiettömillä metsätaipaleilla vesistöt kesäkaudella ja jäätiet talvella ovat olleet päätapana kuljettava tavarointa ja ihmisiä pidempiä matkoja. Vesireitit veivät matkalaisia, joita Ilmarinen suojelee, mutta matkalaisten riesaksi saattoi nousta vaarallisen kova myrsky kaatosateina ja voimakkaana aallokkona. Suomalaisen mytologian hahmoista Uduatar ja Terhenetär viittaavat sumuiseen ilmaan, Väinämöinen nostattaa pakoretkellään sankan sumun eksyttääkseen takaa-ajajat. Aallokot ja sateet toimivat yhdessä, kun vesi höyrystyy taivaalle pilviksi, jotka sitten vuorostaan sateena luovuttavat kosteuden takaisin maahan ja sen vesistöihin.

KOSTEU

JYRINÄ

Sääsanasto on samalla tunnesanastoa. Kansanrunoissa tullaan tuiskuna tupahan. Kolmioasetelman perustana ovat kuulo- ja tuntoaistiin perustuvat semanttiset primitiivit. Kosteus ja kylmyys ovat toistensa kumppaneita, perimätiedon mukaan ukkosen jyrynä on pelätty, vaikka ääni onkin vaaraton. Tosin, kun on pelätty ääntä, niin sitä on pidetty salaman ja sen aiheuttaman tuhon mahdollisuuden merkinä.

Kun löylyn tervehdinnässä toivotetaan höyry sammaliin, niin sillä viitataan seinien tilkkeinä olevia sammaleita, jotka imevät kosteutta ja siten tiivistävät hirren rakoja, jotta ulkopuolelta tuleva ilman kosteus ei homehduttaisi rakennusta. Homeen aiheuttamat allergiset oireet ilmenevät ihossa, ihmisen tärkeimmässä tuntoaistissa. Ukkossalamat edustavat tulta, veden ja tulen liitto on perisuomalainen semanttinen primitiivi, jonka tunnetuimmat edustajat ovat vanhoissa jumalhatijoissa Autereinen ja Auteretar saunan ja löylyn haltijoina.

Hartosen ja Hotakaisen sääoppaiden perusteella ja edellä esitetyllä tavalla tehty sanakooste antaa erilaisen tiedonrakenteen. Siirrytään toisella tavalla ajattomiin aiheisiin. Keskeinen aihe on pilvet, joista työni kannalta kiinnostavin on pilvien kymmenjärjestelmä, josta Hartikainen kertoo.

Ha	helmiäispilvet
Ho	helmiäistä taivaalla
Ha	keskipilviä niin sateella kuin poudallakin
Ha	kumpupilvestä ukkospilveksi
Ha	maailmassa on kymmenen pilvisukua
Ho	pilvijuovia taivaalla
Ho	pilvisyyden arvioiminen
Ha	pilviä, rintamia ja rintamapilviä

SKVR-korpus liittää pilvet heinäntekoon. Samuli Paulaharjun kerää ja Anni Lehtonin kertoma taltiointi Oulusta heinänteossa pilvikertymien hersyttämät poudan sana, jossa toivotetaan pilvet meneväksi Pietulaan.

Menkää, pilvet Pietulahan,
 Siellä vettä tarvitahan,
 Siellä on lammet kuivanehet,
 Lätäköt läkähtynehet,
 Siellä on lapset ristimättä,
 Kansa on kaikki kastamatta! (SKVR I4 yk)

Muita selvästi erottuvia aiheita ovat vuodenaikojen vaihteluun liittyvät luonnehdinnat, kvaliat ja luonnonilmiöistä kiinnostaa ukkonen, tuuli, sateenkaari ja pilvet. Kansanrunoista ei löydy mainintoja sateenkaaresta, samaan tarkoittanee kuitenkin Väinämöisen ihastelema ilman impi, joka taivon kaarella kajotti tai salakaaren kaunis vaimo. Tämä on vielä melko suoraviivaisesti tulkittavissa, mutta revontulien nimeäminen tulimereksi nimellä Aluejärvi on jo häkellyttävän peittelevä kiertoilmaus.

Adjektiivit	Vuodenaika	luonto
ankara	talvi	ukkonen
kylmä	kevät	tuuli
kuuma	kesä	sateenkaari
lämmin	syksy	pilvet

Jokapäiväisessä puheessa tosiaan puhutaan ankarista talvista, kylmistä keväistä, kuumista kesistä ja lämpimästä syksystä. Tuuli voi puhaltaa kylmästi, ja ukkonen olla ankara. Sateenkaari ja pilvet ovat säännöllisen epäsäännöllisesti ilmaantuvia tilapäisilmiöitä.

V Tietotaito Joukko III	Ilmatieteen laitos Finnish Meteorological Institute	Instituutio Institution	Sääkartat weather maps
----------------------------	---	----------------------------	---------------------------

Kuvio 15. Tietäjän merkityskenttä / Sententia V = määrittäminen -> kognitiomeemit

Prinsiippien muodostelmasta on vielä jäljellä yksi taso, joukko III, joka rinnastuu merkityslajiin Tietotaito, joka on systeemissä meteorologinen tietämys, ja jota Suomessa edustaa Ilmatieteen laitos sääkarttoineen. Ennen sääkarttoja kansan uskomusperinne perusti tietonsa muistitietoon merkkipäivien ilmoista ja vannoi maamiehen kalenterin tai almanakan nimeen. Jotkut saattoivat tulla kuuluksi taidoistaan sääprofeettoina. Varhaisimmassa vaiheessa tietäjät ja noidat hallitsivat ja tunsivat sään oikut. Ensin oli tietäjä, sateentekijä, sitten säänennustajat, jotka nykyaika on korvannut meteorologeilla. Siten on perusteltua esittää perusasetelmaksi ym. tietotaidon joukko. Sääkartta on paikannus, entisajan tietotaito kohdistui paikallisesti, meteorologinen tieto on globaalia.

Lopputulemana säätietokorpuksen sisällöistä osoittautui, että taustalla häämötti suomalaisten peruspelko sääolosuhteista, pelättiin kosteaa ja pimeää, mikä heijastuu myös Sampo-tarussa pimeyden osalta. Vastaavasti on ihannoitu lämmintä ja kuivaa ilmaa eli poutasäätä, joka on varsinkin heinänteokoikaan merkityksellinen säätila. Siten ei ole sattuma, että kuukausista juuri heinäkuu on erityisesti huomioitu meteorologisissa sääoppaissa. Onhan se myös suomalaisten suosima loma-aika. Ennen olivat heinät, nykyisin lomat sääodotusten taustalla. Myyttisessä ja arkaaisessa arvostuksessa korostuvat lintujen muuttoajat, kevät- ja syysmuutto.

Suomalaisen mytologian keskeiset auktoriteetit ovat tehneet sanastojaan hekin, hakemistojen muodossa. Yhdistämällä nämä sanastot erottui tiettyjä teemoja, jotka olen sanoittanut. Tietotaidon merkityslaji saa näin rinnalleen myteemijaon kaksi ylimääräistä tekijää, koska merkityslajeja on vain viisitoista, mutta myteemilajeja seitsemäntoista. Edellä on taulukkolistausta perusmeemistöä testattu ugramella ja meemikaavalla. Viimeistä tietotaidon meemistöä on tarkasteltava kolmijakoisena systeeminä. Voidaan kokeilla aiemmin mainittua John Langrishin luokittelua reseptimeemiin, valintameemiin ja selitysmeemiin, jossa neljäntenä ja metatekijänä on deemi, jonka Langrishin määrittelee yhteisöksi, joka jakaa saman uskomusperustan eli meemistön.

Yhteisön hyväksyntä kiteytyy institutionaalistumisen kautta yhteisön yhteiseksi järjeksi eli rationaliteetiksi, jonka selitykset ikään kuin kanonisoidaan. Tästä esimerkkinä on suomalaisen mytologian perusteokseksi korotettu Elias Lönnrotin laatima Kalevala, joka edustaa virallista suomalaista mytologiaa Kalevala-entuusiastien keskuudessa. Toinen pääklaani edustaa ekopsykologista suuntausta, jota oppihistoriallisesti on kutsuttu myös luonnontarulliseksi koulukunnaksi. Tämä tulkintasuuntaus kannattaa suomalaisten kansanrunojen pohjavireen olevan pohjoisessa luonnossa, jonka mukaan Pohjola ja Kalevala ovat valon ja pimeyden, yön ja päivän sekä talven ja kesän vastakohtaisuudesta kumpuavia tunteenilmaisuja. /Viite 15/

Kolmas tulkintasuuntaus on ideologinen, Suomelle haluttiin luoda sankariaika ja historiallinen suuruudenaika. Tässä kansallisideologisessa prosessissa puhalsivat uudet tuulet, jossa kansallisen identiteetin rakennusaineena, reseptimeeminä olivat kansanrunot ja niistä tehtävä eepos. Alkoi innokas runojen keruu ja kareliaaninen innostus. Kokoon saatiin kunnioitettava määrä runotoisintoja ja muuta kansanperinneaineistoa. Keruutoiminta edustaa reseptimeemiä, haluttiin taltioida runojen rippeet mahdollisimman tarkoin. Valintameemit tarjosivat tietoa haluttavasta lopputulemasta eli todisteita suomalaisten runollisesta aistista ja muinaisesta suuruudesta. Elias Lönnrot toimitti oman valintansa perusteella runomassasta eepoksen, jolle oli kansallista tilausta. Selitysmeemin kannalta nämä toimet olivat kansallisen identiteetin nostatustoimia. Valintameemit rajaavat hyväksyttävät reseptimeemit, esimerkkinä resepti oli fennofilia, jotka kumuloituivat runoista konstruoitavaan kansallisen itsetunnon rakennusaineeksiin.

Deemissä yhteisön hyväksyntä kiteytyy institutionaalistumisen kautta yhteisön yhteiseksi järjeksi eli rationaliteetiksi, jonka selitykset ikään kuin kanonisoidaan. Ilmatieteen laitos on deemi, johon luotetaan säätietojen antajana. Jos asetelmaa aletaan purkaa edellä esitetyn kalevalaisen runouden esimerkin mukaan, niin millaiseksi asetelmassa reseptimeemi, valintameemi ja selityspeemi osoittautuvat? Puurinnastuksissa kaikissa kolmessa kohdassa on vastineena lehtipuu, saarni, jalava ja metsälehmus. Viime mainittu on suomalaisugrialaisten uhrilehtojen puu. Tällaisen uhrilehdon jäänteet olivat nähtävissä vielä 1990-luvun lopulla Uukunniemen (entinen Ukonniemi) harjulla. Samalla niemellä on nähtävissä verkkokivi sekä palvoskivi, jonka avulla pyydettiin, rapijoitiin kalaonnea ja kalastussäitä.

Mallijaossa merikotka symboloi luontomeemiä ja kalevalaisia loitsuja mukaan lukien elinkeinoloitsut. Sen rinnalla ruskosuohaukka ja eleellisyyssmyteemi sekä poppaukkoteema. Shamanistisessa maailmassa epäilemättä noidan loitsut olivat tärkeä osa elinkeino-onnen saavuttamisessa, sen ajan tietotaitoa. Tarve säiden säätelyyn ja ennakkointiin on edelleen sama. Sääit vaikuttavat kaikenlaisten matkaajien retken onnistumiseen. Kova tuuli ja myrsky haittaavat merellä, ilmassa ja maalla matkustavia. Reseptimeeminä, menettelynä on loitsiminen, ja valintameeminä keinot tai se turvaututaanko säätietäjiin, meteorologien tietämykseen. Siirtymä tietotaidossa on tapahtunut mahdin sisällössä. Meteorologi ei kuvittele voivansa kontrolloida säätä toisin kuin vanhojen aikojen tietäjät.

Kuvio 16. Peruskolmion meeminen kuvio luontotarullisena ilmiönä.

Kuviota ei voi yksinkertaistaa niin paljoa, että jokin katsantokanta olisi osoitettavissa kuuluvaksi johonkin kolmesta mainitusta meemistä. Sen sijaan sententioihin liittyvä kolmijakoinen aikaikkuna ennen-nyt-tulevassa saattaa olla mielekäs. Reseptimeemissä annetaan menettelyohjeet, meteorologiset säätiedotteet antavat varoituksia tiellä, vedessä, ilmassa tai metsässä liikkuville esimerkiksi voimakkaasta tai puuskaisesta tuulesta. Kansanuskossa tulkitaan puhureissa ja vihureissa olevan noidan liikkeellä ellei hän ole ottanut linnun, vaikkapa metson hahmoa. Vihuria kohdatessa on viskattava puukko tuulta päin, jotta lisävahinkoja ei sattuisi. Tietäjälaitos sisältää shamanistiset istunnot ja erilaiset tajunnan "tripit". Tähän kategoriaan kuuluvat ilmojen ja säiden laatuun vaikuttaminen rituaalisesti. Kun sadetta kaivataan, esitetään sadetanssi, kun tyyntä vesiliikenteessä, voidaan se nostattaa tai taltuttaa mielen mukaan. Mitä on ollut ennen on oleva vastakin. Tulevaisuudessa sään muokkausta taas jossain määrin tehdään ja hallitaan.

Kun kaksi muuta fokussententiaa listauksen mukaan käsittää sateen ja lemmen kategoriat kiinnostavimmassa kategoriassa mytologian asiantuntijoiden hakemistoissa, niin se on samansuuntainen ja linjassa sääluonnon asiantuntijoiden, meteorologioiden hakemistopainotuksessa, jossa korostuu kosteus ja pimeys. Sade tuo kosteutta, kosteus hometta ja lempi rinnastetaan lämpöön, lämpö kesähelteisiin ja valoisein öihin. Vastapuolella on talvipakkaset, pimeys, kaamos ja kylmyys. Suomalainen mytologia ja mytosemantiikka on luonnontarupainotteista, joskaan niin yksinkertainen asia ei ole kuin on esitetty. On esitetty luonnontarullinen tulkinta, jossa Joukahainen nähdään pakkasen edustajana ja Väinämöinen sulan veden tuojana. Luontoon Joukahainen liittyy nimensäkin perusteella, nimi viittaa vesilintu joutseneen. Sananlaskuissa talvi tulee joutsenen siiven alla.

Meteorologinen otsikkosanastopainotus	Mytologinen hakemistosanastopainotus
kosteus, pimeys / Talvi - kaamos	sade, lempi / Kesä - suvi
Pelkona homehtuminen ja kylmyys	Toiveena: valoisuus ja lämpö

Taulukko 10. Sanastopainotus.

Luonnontarullinen koulukunta on ollut häviöllä kalevalaisen runouden tulkinnassa, mutta näkökulmasta riippuen se on täysin pätevä näkemys. Metsolan mutra on näillä näkymin saamassa uuden otekuvion ja toposjaon, kun rinnakkaisteoksina ovat teokset Kielastaja ja Tuulimato maasta nousi, joissa molemmissa on pohdintaa SKVR-korpuksen runoja suhteessa lintuihin ja kasveihin. Supisuomalaisessa mytologiassa on keskeinen lähtökohta eeposfunktiot Kalevalan tapaan ja myteemijako. Tuulimato vyöryttää esiin topoksia, meemejä ja sententioita tuulten jumalan Ilmarisen valtakunnasta Metsolasta. Ensimmäinen kymmensarja julkaisuja pohti perusteita, Osmolaisten maa -sarja pyrkii tulkitsemaan kansanrunoja ekopsykologiselta ja luonnontarulliselta kannalta. Kun tutkimustraditio mainitsee Joukahaisen ja Väinämöisen kilpalaulannan allegoriaksi vuodenaikojen vaihtelulle, talven häviöksi keväälle, niin se tyystin unohtaa Joukahaisen hahmoon liittyvät muut puolet, mutta myöskin itse luontoon kuuluvat seikat. Joukahainen on ainut Kalevalan sankareista, josta kerrotaan syntytaruja. Väinämöinen ei luonut ainoastaan iloa, hän oli sivutoiminen demiurgi, luojajumala, joka taikoi kilpalaulajansa varusteet pilviksi, mättäiksi jne.

SÄÄMERKITYSLAJIT

Merkityslaji Meemilaji	M1 Genoomi Kantameemi	M2 Semeemi Selityseemi	M3 Fenoomi Rakennemeemi
III Merkkiverkko	Säätila weather	Info Information	Varoitukset warnings
IX Uskomukset	Ennuste prognosis	Merkitys meaning	Merkit prediction
V Tietotaito	Ilmatieteen laitos Pinnish Meteorological Institute	Instituutio Institution	Sääkartat weather maps
I Yleisyys	Kaudet seasons	Vuodenkierto cycle oP the Year	Almanakka almanac
VIII Ilmiöinti	Data data	Säähavainnot weather observations	Uskomukset beliefs
ML XIII Tiedostaminen	Tilastot statistics	Syklit cycles	Ilmastovyöhyke Climatic zone
MLII Siirtymä	Matkalaiset migratory birds	Luonto nature	Uusiutuva energia, tuuli renewable energy, wind
VI Tietämättömyys	Sumea kieli Puzzy language	Terminologia terminology	Fakkikieli jargon
X Kehitys	Päästökauppa emissions trading	Kulttuuri culture	Kestävä kehitys sustainable development
XII Todellisuudentaju	Päästöt emissions	Hiilinielut carbon sinks	Toimenpiteet measures
IV Lausumat	Luonnonsuojelu conservation	Luontokato Pailure oP crops	Kierrätys recycling
XV Rajat	Ilmastoaktivistit climate aktivist	Monimuotisuus diversity	Ilmastonmuutos climate change
XI Erehdykset	Ilmarinen, Metsola Pinnish weathergod and mythical topos	Kotka Eagle (Thunderbird)	Metsäpalot Porest Pire
VII Sooloilu	Puut Trees	Mytosemantiikka mytosemantics	Tuli Pire
XIV Alitajunta	toposkatsaus toposreview	Käärme snake	Sormitus Pingering

Taulukko 11. Merkityslajit meemeineen, keltaisella korostettu tässä työssä olevat aiheet.

Tulkintaa haettaessa on poimittava näkökulman mukaisia osioita yllä esitetystä systeemisestä taulukosta. Seuraavaan taulukko-otokseen on poimittu ne edellisestä taulukosta ne osiot, jotka jollain tavoin ovat esillä tässä kirjassa.

Merkityslaji Meemilaji	M1 Genoomi Kantameemi	M2 Semeemi Selitysumeemi	M3 Fenoomi Rakennemeemi
III Merkkiverkko	Säätila 20. weather	Info 28. Information	Varoitukset 2. warnings
IX Uskomukset	Ennuste 23. prognosis	Merkitys 13. meaning	Merkit 18. prediction
V Tietotaito	Ilmatieteen laitos Finnish 1.Meteorological Institute	Instituutio Institution 27.	Sääkartat 6. weather maps
I Yleisyys	Kaudet 8. seasons	Vuodenkierto 9. cycle oP the Year	Almanakka 4. almanac
VIII Ilmiöinti	Data 22. data	Säähavainnot 5. weather observations	Uskomukset 24. beliefs
MLII Siirtymä	Matkalaiset 14. migratory birds	Luonto 30. nature	Uusiutuva 19.energia, tuuli renewable energy, wind
VI Tietämättömyys	Sumea kieli 16. Puzzy language	Terminologia 17. terminology	25. Fakkikieli jargon
XI Erehdykset	Ilmarinen, Metsola 31. Finnish weathergod and mythical topos	Kotka 15. Eagle (Thunderbird)	Metsäpalot 3. Forest Pire
VII Sooloilu	Puut 7. Trees	Mytosemantiikka 10. mytosemantics	Tuli 29. Fire
XIV Alitajunta	toposkatsaus toposreview 11.	Käärme 26 snake	Sormitus 12. Pingering

FOKUS P21 **Kulutuskäyttäytyminen -> kulttuuri**

Taulukko 12. Kymmenen merkityslajia seitsemästätoista tarkastelussa mukana.

KANSANRUNOSÄKEET METEOROLOGIAN SIIVITTÄMÄNÄ

Aloituspinsiipit

7. Sään muokkaus / *P7 konnuus*

Lappalainen kyyttösilmä, piti viikkoista vihaa, iänkaikista katsetta päälle vanhan Väinämöisen.

27. Ilmastonmuutokset syyt / *P27 Tunnistaminen*

Niin sukkulainen käessä, Kuin on portimo pinossa; Niin on käämi sukkulassa, Kuin käpy oravan suussa. (HÄÄRUNO/KOKKOVIRSI)

Vastuspinsiipit

21. Kulutusikäytyminen / *P21 Takaa-ajo*

Jo tulevi Pohjan eukko, lintu kumma liitelevi, harteista kuin havukka, vaakalintu vartaloita! Yllättävi Väinämöisen. Lenti purjepuun nenähän, vaatevarpahan rapasi, päähän pielen seisotaikse:

29. Mieliympäristö (asenteet) / *P29 Sankarin muodonmuutos*

Menikö tähdeksi taivoseenko, Seppo haukkana jällessä; Annukainen kiiskoiksi mereenkö, Seppo haukena jällessä.

Hallintapinsiipit

23. Veden säännöstely / *P23 tunnistaminen (yllätystekijä)*

Mikä sinä lienet vierahia, kun ei hauku meidän halli, meidän koira koukottanna?

28. Meteorologia / *P28 paljastus*

Arvaan valehtelijan, Ymmärtelen kielastajan, en tule vanhalla varaksi, Turvaksi tutisevalle.

Luultavasti on jääkaudellakin laulettu, ... Olisi jopa mahdollista, että meihin asti on suullisen kirjallisuuden kautta siirtynyt jääkauden takaisia myyttisiä motiiveja...uskonkin, että kielen muoto, laulun muoto, lausumisen muoto sisältää muinaista kosmologista perinneainesta ehdottomasti eniten. (Krull 2012:40-41)

Haljalan luomislaulu

Mikä omenasta syntyy?

Sininen lintunen, sinikirjo, siipikirjo.

Liitelevi lintunen, liitelevi, laatelevi,

lensi meidän lepikköön,

putosi meidän hakamaalle,

arvasi meidän haavikkoon,

meni meidän männikköön. (Krull 2012: 22)

Virolainen kosmologinen kansanruno yhdistää linnut ja puut toisiinsa. Kirjava sinilintu päättyy neljään eri puulajia kasvavaan paikkaan, lajeista mainitaan leppä, koivu, haapa ja mänty. Suomalaisissa kansanrunoissa vastaavaa puihin hakeutumista tapahtuu ison sian tapossa, jossa härän vihastumista pelästyneet jumalahaltijat pakenivat ison sian tapossa vaahteraan, kuuseen, mäntyyn, raitaan ja muihin puihin. Sekä Krullin virolaisrunojen tulkinnassa että suomalaisessa Ison sian tappo -runoissa on sama seuraus, alkuaikojen tapahtumien

seurauksena siirtyivät jumalat maan päälle puiden haltijoiksi sinilinnun lennon myötä, suomalaisessa versiossa jumalat ryntäsivät puuhun pakoon ison sian hurjistumista. Linnut ja puusto liittyvät tulkinnassa yhteen ja toisaalla puulajit saavat jumalhaltijan.

Ukko kuuseen pakoon,
Petäjään pienet herrat,
Muut jumalat muihin puihin.

Suomalaisessa Ison sian runossa Lempäälästä kerrotaan alkuaikojen teurastustapahtumasta siirtymä, miten jumalat päätyivät puihin. Kaltti = sika, nimi tulee sanasta kalttaa, kaltattava.

Kaltti karjasta kasvoi,
jolla ol kärsä viittä kyynäröä,
selkä seitsemän vakolenkoa,
kun se kerran korviaan lotkautti
niin hyppäsi Visakanta vaahteraan
ja yönikkä raitaan,
muut jumalat muihin puihin. (SKVR VII5/343 yk)

Jumalten yhteys puihin on vanhaa perua, kuten myös jotkut metsiköt. Hirvenmetsästys on pohjoismetsien seudulla ikivanha toimeentulon muoto. Mutta vain karhu on saanut rituaalisen oman puulajin, hongan eli männyn nimikkopuukseen. Karhua tuskin voidaan pitää muinaissuomalaisten jumalana, mutta hienovarainen viittaus oksien klaaniin löytyy Kalevan poikien nimestä, jossa yhden pojan/jättiläisen/jumalana nimi on Soini ja toisen Kalevanpojan nimi oli Hiisi. Voitaneen olettaa, että karhuriitti on säilyttänyt oksien rituaalit, mutta karjalainen hirvirituaali on paljon hämärtyneempi, vain jokin Mantsinsaaren uhrijuhlalaulu on säilyttänyt sanareliktiin "sarvipäisistä jäniksistä". Kuitenkin Kalevalaankin otettu kansanruno nimittää hirveä Hiiden alaisuuteen kuuluvaksi eläimeksi. Muita toteemisia kasveja hirven syntyaineiksina ovat erilaiset vesikasvit ja muut puuainekset. Puulajeina rakennusaineista mainitaan raita sarvien raaka-aineena ja kuusen kaarna turkin materiaalina.

Päätyi hiidet kuulemassa, juuttahat tähyämässä.
Hiidet hirveä rakenti, juuttahat poroa laati:
pään panevi pötkelöstä, sarvet raian haarukasta,
jalat rannan raippasista, sääret suolta seipähistä,
selän aian aiaksesta, suonet kuivista kuloista,
silmit lammin pulpukoista, korvat lammin lumpehista,
ketun kuusen koskuesta, muun lihan lahosta puusta.

Hiisi neuvoi hirveänsä, porollensa suin puheli:
"Nyt sie juokse, hiitten hirvi, jalkoa, jalo tevana,
poron poikimasijoille, Lapin lasten tanterille!
Hiihätä hikehen miestä, Lemminkäistä liiatenki!" (UK 13. runo)

Hirvien suosikkiravintoa on haapa, jonka kuorta ne syövät mielellään. Pandoksi kutsuttu haapametsikkö on Yhdysvalloissa, mutta on vaarassa kadota hirvieläinten suihin. /Viite 16/

JAAKKO, UKKOSEN JYLINÄN POIKA

Joissain yhteyksissä olen maininnut suomalaisten mytologioiden innostuksen keskiaikaiseen pyhimystraditioon myyttien selittäjänä. Seuraavassa tarkastelen, mitä mytologi Uno Harvan ja etnologi Kustaa Viikunan tutkimusten pohjalta ukkosesta voidaan sanoa suhteessa brittien vanhaan Burryman-käsitteeseen. Tämä rinnastus osoittaa samalla mielekkyyden sattumanvaraisen systeemin luomisessa. Osmolaisten maan sarjassa on pohjalla näkemys satunnaisen myyttikirjapinon tsundokun jäsentäminen topoksiksi. Metsolan topoksen tsundokuna oli mm. folklore-ensyklopedia, jossa mainittiin Burryman, jonka hahmoon kuuluu ohdakkeinen takiaispuku. Ohdake symboloi ihmisen kovaa osaa tässä maailmassa, nälkää ja vilua sekä muuta puutetta.

Ensiksi Viikunan seloste naisten viikon päättävästä Ukon pyhästä, joka on myös Jaakon päivä, jolloin vedet alkavat viiletä, kun Jaakko heittää kylmän kiven järveen ja lopettaa sillä tavoin uimakauden – alkaa syyskesä. Sitten Uno Harvan tutkielma ukkosesta, ja yhtymäkohta takiaisiin, Burrymanin pukuun löytyy. Kasvien lisäksi Ukko on liitetty myös eläimiin.

Eläimet

- 1) **Ukonkoira** on perhosen toukka, joka on suuri, musta, karvainen, näkyy teillä sateen jälkeen, putoavat alas ukonpilvistä (ukkospilvistä) ja ennustaa sateista syksyä. Tuulta on luvassa ukonkoirien kulkusuunnan mukaan, joko samaan suuntaan tuulee tai sitten vastakkaisesta. Mikäli ukonkoira nähdään kevättälvella hangella, on odotettavissa varhaista kevättä. Sen verran merkittävä enne-eläin ukonkoira oli, ettei sitä saanut tappaa, koska surmaaja saattoi joutua silloin ukkosen uhriksi so. salaman lyömäksi. Toisintonimiä ukonkoiralle ovat: ukonturri, karvaturri, urri, josta on hokema. Urri, urri ukonturri! Urri on myös suomalainen sukunimi.
- 2) **Ukontäi**, arkistotietojen mukaan muutaman sentin pituinen kovakuoriainen. Inarin lapissa päjän tikki, iso maakiitäjä, ennustaa ukkosen tuloa, koska se vähän ennen ukonilman puhkeamista astelee polkua pitkin. Koltilla ukontäi oli termaz tikk. Kolarissa ukontäi lienee sama kuin turilas, joka tulee peltoon kovasta ukonilmasta.
- 3) **Ukonlehmä**, joka tunnetaan nimellä leppäkerttu (Coccinella), synonyymi Itä-Suomessa jumalan lehmä. Leppäkerttuakin pidetään ilmojen ennustajana.
- 4) **Ukonkorento**, sudenkorento
- 5) **Ukon oinas**, taivaanvuohi (Gallinago gallinago), liivissä pitkäsen kauris ja liettuassa ukkosen vuohi. Lintu enteilee ukonilmaa.

Kasvit

- 1) **Ukonauris**, Ukkosen nauris, ukonistukas, ukonkalli, pitkäsen palko, pitkäsen kylvö (Erysium cheiranthoides)
- 2) **Ukonlehti**, isolehtinen takiainen, lappa nemorosa, ruotsiksi torsborre
- 3) **Ukonkuusi**, iso ohdakelaji
- 4) **Ukonlumme**, kasvaa vanhoissa nurmipelloissa
- 5) **Ukonkaura**, villikaura
- 6) **Ukonsieni**, ukontuhnio, ukkosentuhme, maamuna, itiöitä käytetty taikoihin.

Varsin kirjava valikoima eri tyyppisiä kasveja ja eläimiä ei yksistään anna erityistä tulkintavihjettä, merkitystä saattaa olla sillä, että joidenkin kohdalla on sanottu niiden liittyvän ukonilmaan tai tuuleen tai toimivan ennemerkkinä vuodenaikojen ajankohdasta.

näkyä teillä sateen jälkeen, ennustaa sateista syksyä,
ennakoi tuulen suuntaa -> ukonkoira
ennustaa ukkosen tuloa -> ukontäi
Ilmojen ennustaja -> ukonlehmä
enteilee ukonilmaa -> ukonoinas

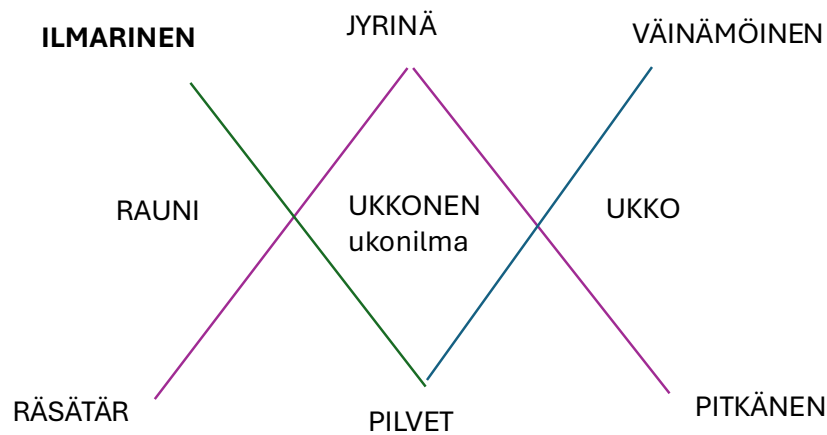
ENNUSTETTAVANA SÄÄ
ENTEENÄ ELÄINILMIÖ

UKKO KASVIT /Flora
UKON ELÄIMET / Fauna

Harvan mukaan Ukko oli pakanuuden aikaisen agraariyhteiskunnan tärkein jumala, koska ukonilma ja sade saivat viljan kasvun kukoistamaan. Ukkosta kutsuttiin myösvarhaisemmalla nimellä pitkänen. Vanha Raamatun käännös käyttää ukkosesta muotoa pitkäinen/pitkänen muodoissa: a) rupesi pitkäiset kuulumaan, b) pitkänen paukkuu. Pitkänen on tässä lähinnä ääntä, jylinää. Ukkoseen leimaukset ja pitkäiset kuuluivat yhteen, välähdykset ja jyrinä ovat ukonilman tunnuksia. Ukonilma pilaa maidon, maito alkaa piimimään. Peitenimiä ukkosella on isänen, ylkäinen, ylikäinen, ylinen.

Taikakeinoiksi ukkovalikoimasta sopii ukontuhnio ja ukkosenvaaja, joka on fulguriitti. Suomalaisessa kalenterissa Jaakon päivä ja Ukon pyhä sijoittuvat heinäkuun 25. päivälle. Kansanomainen Jaakko on saanut esikuvakseen Jaakob Sebedeuksen pojan. Jaakon päivä määrittää elonkorjuun säätä. Jos Jaakkona sataa, tulee huono satu. Mikäli sää on poutainen, loppukesä on satoisa. Jaakolle on annettu kollejä: Leveälakkinen, leveähattu tai törölakki. Laitilassa nämä liikanimet ovat tarkoittaneet vilja-aumaa ja kuhilasta. Viljapulaa on sanottu Hunker- ja Jaakoksi.

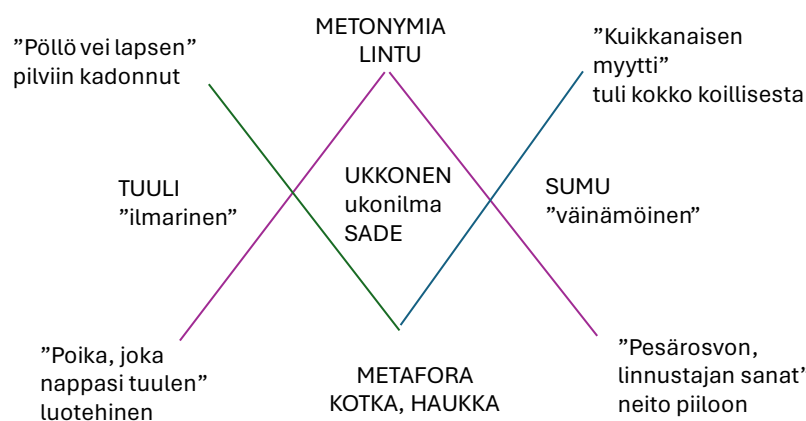
Ukon päivän ja Jaakon päivän syntysanat Kustaa Vilkuna on ottanut Raamatusta, jossa kerrotaan Jeesuksen nimittäneen veljekset Jaakobin ja Johanneksen ukkosen jylinä pojiksi, boanerges, joiden uskottiin pystyvän kutsumaan hävittävän tuulen taivaasta.

Kuvio 17. Suomalaisen mytologian ukkosilman ilmiöntikaava.

Jotta mahdollista yhtenevyyttä intiaanimytologiaan voisi löytyä, on käytettävä tulkinnassa mielikuvitusta ja haarukoitava kansanrunoja laajalla skaalalla. Lévi-Strauss pohtii intiaanisankareiden dualistisuutta, jossa kummallakin sankarilla on sekä hyvät että huonot puolensa. Sama teema on todettavissa myös suomalaisten myyttisissä sankareissa Ilmarisessa ja Väinämöisessä.

Ilmarinen tuulten haltijana mahdollistaa myrskyt, mutta myös suotuisat matkasäät. Myrskytuulet kaatavat puita, mutta tuulet myös siementävät kevähangeet ja kuljettavat talventörröttäjien siemenet laajemmalle alalla kuten Ilmarisen suojeleuksessa olevat linnutkin. Ukkonen hedelmöittää maan ja aiheuttaa tuhoa syyttämällä tulipaloja ja pirstomalla puita.

Kuvio 18. Intiaanimytologian struktuurin muunto mytosemantiikaksi SKVR-korpuksen avulla. Antiikin esikuvissa Boreas koillistuuli ryöstää neidon Rembrandtin maalauksessa ja Ruben kuvaa kuinka kotka sieppaa Gadymedes lapsen.

MYTTI JA PERSOONALLISUUDEN KEHITTYMINEN

Stebli-Kamenskij viittaa lyhyessä myyttitutkielmassaan länsimaisen sielukäsityksen syntyyn myyteissä ja uskomuksissa. Suomalaiset mytologit ovat pohtineet löylyn ja saunan merkityksiä henkenä ja sieluna. Tähän kategoriaan liittyy myös sielulinnun ja suojalinnun käsitteet. Suojalintuina on pidetty haukkaa ja kotkaa. Permiläisten figuriinien runsaat siivekkäät naisjumalattaret yhdistyneenä karhun, hirven tai muun eläimen kanssa ovat toistaiseksi arvoitus pohjimmiltaan, mutta johonkin ihmisessä ja hänen sielussaan ne viittaavat.

Raamattu vertaa ihmisen henkeä tuuleen: Kun tuuli puhaltaa hänen yllitsensä, ei häntä enää ole. Faedruksen kirjoituksissa Plato käydään keskustelu Sokrateen ja Faedruksen kesken.

Faedrus: - Haluaisin tietää Sokrates. voisiko täällä jossain olla se paikka, jossa Boreas kantoi pois Orithyan Ilissuksen rannoilta?

Sokrates: - Tuo on perinnetarina.

Faedrus: - Ja onko tämä tarkka kohta? Pieni virta on ilahduttavan puhdas ja kirkas; voin kuvitella neitojen leikkivän siellä.

Sokrates: - Luulen, ettei tarkka kohta ole täällä, vaan noin neljännesmailia alempana, missä on Artemiin temppele, ja siellä on jonkinlainen alttari Boreakselle.

Faedrus: - En muista, mutta sanopa Sokrates, uskotko tuohon tarinaan?

Sokrates: - Viisas epäilee, ja olisi kummallista, ellen minäkin epäilisi. Rationaalinen selitykseni Orithyeiasta saattaa liittyä Farmasiaan, kun pohjoinen puuskatuuli tempaisi hänet läheiselle kalliolle. Tämä koitui hänen kuolemakseen, mistä kerrottiin, että Boreas vei hänet pois. Tässä on kuitenkin epäjohdonmukaisuutta, sillä paikallisen kertomuksen mukaan Orithyeian vei Areopagus, eikä tästä paikasta. (Areopagus on kivinen kukkula Ateenan luoteispuolella). Hyväksyn näiden allegorioiden olevan viehättäviä, vaikka ei tiedetä kuka on keksinyt ne. Paljon työtä ja kekseliäisyyttä vaaditaan kertojalta, ja kun hän on kerran aloittanut hänen täytyy tunnustaa kentaurien ja khimeirojen kauheus. Gorgonit ja siivekkäät ratsut tulevat nopeasti esiin, ja lukematon, käsittämätön joukko pahaenteisiä hirviöitä. Mikäli joku on epäileväinen näiden suhteen ja haluaisi todentaa hahmot yksi toisensa jälkeen todennäköisyyden periaattein, niin tällainen karkea filosofia veisi hänen kaiken aikansa. Joten minulla ei varmastikaan ole aikaa tämänkaltaisiin kysymyksiin; kerronko miksi? Minun on ensin tunnettava itseni, kuten Delfoin kirjoitukset sanovat. Mikäli olisin utelias asioista, jotka eivät kuulu minulle, kun olen vielä tietämätön itsestäni olisin naurettava. Ja siksi sanon hyvästit kaikelle tämänkaltaiselle enkä halua tietää siitä mitään, vain itsestäni. Olenko todella monimutkaisempi ja intohimoisempi kuin Taifuunikäärme, tai joku lempeä ja yksinkertainen laji, jolle Luonto on antanut ennustettavan ja alhaisemman kohtalon? (Stebli-Kameskij 1982:90)

Tässä myyttikeskustelussa pohditaan kahden tuulen personointia nimien kautta, pohjoistuulta Boreasta ja luoteistuulta Areopagusta, jonka muisto elää Faedruksen tarinaa elävämmin paikan nimenä. Suomalaisittain tuulet ovat keskeisimmät runojen mainitsemat myyttiset tuulet: luotehinen ja koillinen. Keskustelukatkelma tuo esiin myös aasialaisen tuulten symbolin taifuunin, jota symboloi lohikäärme. Sokrates viittaa myyttiolentojen olevan allegorioita ja mielikuvia ihmisten syvistä tarpeista ja peloista, ja siksi kuvitelmat tuottavat lukuisan joukon toistan hirviömaisempiä tapahtumia ja olennoitumia. Steblin-Kamenskijn tutkimus viittaa myös harvinaisen selkeään zoema-käsitteen ymmärtämiseen.

Kristilliset kirkkoisät painottivat eläimellisyyden osuutta suhteessa hengellisyyteen ja sieluun. Lévi-Straussiin viitatessaan Steblin-Kamenskij toteaa strukturalismin oppositioiden olevan löydettävissä zoemoissa eli sellaisissa eläinfiguureissa kuin kotka ja mäyrä, tai luokitteluisia kuten kasvissyöjät ja lihansyöjät, joiden mediaattorina ovat haaskansyöjät. Eläimet voivat saada myös triplamerkityksen esimerkiksi ravintonsa kautta, kuten sekaravintoinen lihansyöjä, joka syö saaliina lintuja, kaloja ja pieniä eläimiä. (Steblin-Kamenskij 1982:97). Karhu tunnetaan suomalaisessa mytologiassa tällaisena sekasyöjänä, jolle kelpaa ravinnoksi marjat, vilja, kalat, hunaja, hyönteiset, linnut ja nisäkkäät, mutta se pystyy tappamaan myös aikuisen hirven, josta se tekee rosvopaistia eli hapattaa lihan peittämällä ruhon maahan.

Nykymytologian tutkimus muuttuneen sielu-käsitteen muuttumisen myötä. Steblin-Kamenskijn mukaan keskiajalta peräisin oleva sielun merkitys on muuttunut ja muuttumassa tietoisuuden (Consciousness, awareness) käsitteeksi. Suomeksi voitaisiin puhua myös valveutuneisuudesta ja tiedostamisesta, jotka vuorostaan ovat läheisessä suhteessa käsittämiseen ja ymmärtämiseen merkityksen muodostajana. Myytit eivät ajattele meissä, saattavat ajattelutta ja askarruttaa, mutta ne ovat osa meitä ja meissä, osa tietoisuuttamme ja käsityksiämme.

Kaarina Kailo on pohtinut Kultaneidon kulttia suhteessa permiläisten figuriinien lintujumalattareen. Kuten pieni säilynyt tarina Lapista kertoo, Barbmun haltijatar on nainen, joka vastaanottaa muuttolinnot talvehtimaan Etelän mailla. Agricolan jumalluettelon mukaan kuitenkin Ilmarinen on muuttolintujen haltija. Tässä ei välttämättä ole ristiriitaa, tehtäväkenttä vain on toinen, maskuliininen puoli turvaa elinehdot ja feminiininen haltija ilmentää jollain tavoin elämän jatkumista ja hedelmällisyyttä kautta aikojen, sukulinjojen ja ravintoketjujen. Tietty vihje saattaa sisältyä siihen tosiseikkaan, että seppo Ilmarinen takoi Kultaneidon kansanrunojen mukaan. Lintujumalattaren siivekkyys ehkä viittaa myös sieluun, henkeen tai tietoisuuteen, joka kattaa luontoyhteyden eri lajit toisiinsa.

Kuva 4a. Boreas ryöstää Eurydytheian (Rubensin mukaan), ja Kotka sieppaa Gadymede-lapsen (Rembrandtin mukaan).

Yllä olevassa kuviossa on lainausmerkeissä alkuperäisen kuvion suomennos, ja sen alla viite suomalaisen kansanrunouden maailmaan. Pilviin kadonneista puhutaan vaihtoehtoisesti vesitielle kadonneesta. Edelleen, bird-nester on käsite, joka ei ehkä aivan avaudu nyky-suomelle, olettaisin että se sekä että olento, joka käy rosvoamassa lintujen pesiä, vaihtoehtoisesti kyseessä on linnustaja, joka pyytöpäiviin kuuluu myös lintujen pesillä käynti, munarosvovus tai eläin, joka käy syömässä lintujen poikasia. Linturina toimii luonnontarullinen hahmo Ilmarinen.

Kuikka on tietäjälintu Suomessa, ja arkkitetäjä on Väinämöinen. Väinämöinen ei ainoastaan väläyttele salamoita yhdessä Ilmarisen kanssa, vaan hän yrittää sumuttaa kyselijöitä kosimisaikeistaan. Nuorta neitoa verrataan kansanrunoissa lintuun tai kalaan. Tämän selkeämmin en osaa tätä sanoa. Jossain määrin käsittämätöntä minulle on sekin, miten Claude Lévi-Strauss on päätenyt ajatuskehikkoonsa, mutta pätevältä ja sovellettavalta tulkinnalta se vaikuttaa.

Intiaanimytologian "pöllö" on suomalaisittain hyypiö, joka on sekin heteronyymi, kaksoismerkityksellinen ja myyttinen sana, koska sillä tarkoitetaan omituista, erikoista henkilöä ja huuhekajaa (*Bubo bubo*), pahan enteen lintua. Myyttiset jäänteet "pöllön sieppaamasta lapsesta" ovat paremmin säilyneet kansanuskon tarinoissa vaihdokkaista. Maahinen tai peikko sieppaa ihmisvauvan kätkeystä ja asettaa omansa tilalle. Näin uskottiin, kun lapsi oli jotenkin outo ja erilainen.

Kuva 5. Havukkauntuvikko

OSA V ILMANSUUNTA

ILMANSUUNTIEN MERKITYS JA TUULET

Itä on meille ilkeä,
länsituuli lempeä,
pohjoinen kun porottaa,
etelä meitä elättää,
koillisella on kovat kourat,
lounas antaa lounasta
Kaakko kelmi ja kavala,
luode aina on laatuista. (SKVR XIII3 /8402 yk)

#porottaa = myrskyää rajusti.

**KOILLINEN – kotka, haukka,
sulhanen
(osmolainen)**

**KAAKKO - kuikka, kaakkuri,
tietäjä
(patvaska)**

LOUNAS – suvilintu, pääsky, lapsi
antaa lounasta
etelä meitä elättää

Runosäkeiden perusteella voidaan saada neljän myyttisen ilmansuunnan symboliikka esiin. Koillistuulta symboloi kotka, haukka, sulhanen (osmolainen), sanotaan koillisella olevan kovat kourat, ja pohjatuulen porottavan eli myrskyävän rajusti. Kaakko eli kakko edustaa kuikkalintua, kaakkuria, tietäjää, jonka rituaalitehtäviin kuuluu mm. patvaskana toimiminen. Kaakkoistuulesta todetaan sen olevan kelmi ja kavala, itä on ilkeä. Lounaan symboliikintuna on suvilintu eli pääsky, ja lapsi. Lounatuuli antaa lounasta, etelä elättää. Viimeisenä on luotehinen, luoteistuuli, jota symboloi sadepilvet, metsästys, riista, ja josta todetaan sen

olevan aina laatuista, jonka länsituuli nostaa louteisesta ilmansuunnasta. Näin ollen on varmaa, että ilmansuuntamystiikka tuulineen on muinaissuomalaisilla ollut hallussa. Noitien uskottiin osaavan hallita tuulia, muistumia tästä uskomuksesta on tallella joissain kansanrunossa. Rautalammilta on taltioitu seuraava loitsu, jolla on ruumis saadaan painavaksi hautaan viedessä. Samalla runo vihjaa uskomukseen noitien liikkumisesta tuulenpuuskissa.

Ruumis-arkku, jossa on ruumis kierretään kolme kertaa ympäri ensin myötäpäivään ja sitten vastapäivään sanoen:

Tule lounatuuli
Tule pohjatuuli,
Tule yhdeksän kirkon vanhan Väinämöisen väen paino! (SKVR IX4 / 54)

Ilomantsilaisessa tuutulaulussa mainitaan lintuja tuudittajana unten maille matkaan lähdeittäessä. Suvilintu edustaa eteläistä ilmansuuntaa ja kesäistä ajankohtaa.

Tuuti, tuuti, tuomen marja,
Liiku, liiku, lempilintu,
Vaivu valkea kananen,
Tuopi pääsky pään alasen,
Suvilintu silkkipaidan,
Vesilintu liinapaidan,
Sirkkunen sinihamosen. (SKVR VII2 / 3518 yk)

Kaakkolintua voisi ajatella kaakkuriksi. Virroilta oleva kansanruno kertoo köpin saamisesta ja matkasta yhdeksän meren yli pakoon, runo on ketjuruno, jossa tapahtumat seuraavat toistaan.

Verikoira venäläinen,
Tappoi isän tappoi äidin,
Tahtopa vielä minunkin tappaa.
Minä pääsin päistärihin,
Päistäristä ruumeniin,
Ruumenista metsään,
Metsä minulle_sauvan_antoi
Minä sauvan kalamiehelle,
Kalamies minulle kaloja antoi,
Minä kalat riihimiehelle,
Riihimies minulle jyviä antoi,
Minä jyvät possun suuhun,
Possu minulle puolen kylkeänsä antoi,
Minä kyljen koiran suuhun,
Koiria minulle oravan haukku,
Minä oravan kaakkolinnulle,
Kaakko minulle siipensä sulki
Yli meren mennäkseni
Ja sieltä jälleen takasin tullakseni. (SKVR X1 /1583 yk)

Kevätkuulet tuovat vilustumista ja levittävät tauteja, joten luonnollisesti tautiloitsuissakin tuulet mainitaan. Sanotaan jopa tuulen siittäneen taudit, jotka Pohjan akka / Syöjätär sitten synnytti. Yskän loitsusta kerrotaan Kiteellä seuraavaa:

Äkillisessä yskässä valitaan sunnuntaiamu tai torstai-ilta, jolloin saunan uunissa poltetaan kaikenlaisia tuulen heiluttamia esineitä: petäjän helpeitä, tuulen kopria yms. Ensin istutaan paita korvissa saunan lauteilla, lyödään löylyä joka tuulen nimeen. Itä ensin sillä:

Idän tuulet, idän tuiskut,
Idän ilmat ilkeimmät,
Ja idän ilmaiset ihmiset.
Itä, luuve, lintu lännen,
Suvi ja pohjainen. (SKVR VII4 loitsut /3142 yk)

KOVA TUULI

Kuva 6. Vitsimeemi

Papua-guineaisten huumorista löytyy Slonen teoksesta seuraavat tarinat. X 716.6 Smell of breaking wind / 716.7 Disastrous breaking wind / 716.8 Fortuitous breaking wind . Suomeksi break wind on teko, pieraista, ja braking wind l on käännettävissä piereskelyksi. Tietynlaisten ajatusmeemien kylvö on kansanhumoria, eräänlaista ajatuspiereskelyä. Tuuli suomeksi rinnastuu tunnetilaan, ei ilmavaivoihin tai päästöihin.

Sisällöissä kerrotaan Thomas O. Slonen kokoamassa antologiassa pieruhuumorista seuraavaa. a) Pierun haju (716.6 / 114) Mies oli syönyt pähkinöitä ja pussieläintä, aterian jälkeen hän meni nukkumaan kirves päänalusenaan. Yöllä kaksi aavetta tuli taloon, ja arvelivat miehen kuolleeksi, koska hengitys haisi kamalalta. Sitten he haistoivat peräaukkoa, jolloin mies pieraisi ja sieltä vasta kamala haju levisikin, jolloin aaveet totesivat miehen varmaankin olevan kuollut, koska haiseekin jo niin pahalta. Toisessa esimerkissä (/16.6/674) kerrotaan avioparista, joka lähti metsästämään, mutta joutui massalla-henkien ahdistamaksi yöllä. Mies pelastui teeskentelemällä kuollutta, ja kun masalai tarkasteli häntä, niin mies päästi suuren pierun. Masalai arveli hajusta päätellen miehen kuolleen.

b) Pieruhumorista kerrotaan (717.7 / 730) papua-guinealaisten tarinoissa näin. Veljekset olivat metsästämässä, kun he kohtasivat siellä purutulim, joka lyöttäytyi heidän matkaansa. Yön yli nukuttuaan, purutuli lupautui vahtimaan lihoja, jotta veljekset voisivat mennä metsästämään. Vanhempi veli oli nokkelampi ja halusi katkaista purutulim niskat nurin. Purutuli pelästyy, ja lähti hankkimaan polttopuita toisten kanssa. Kun hän yritti koota polttopuita, oksa kopautti häntä päähän ja mieheltä pääsi pieru. Isoveli kuuli tämän ja nauroi katketakseen.

c) Kolmas pieruhumorityyppi kertoo tuhoisasta pierusta (717 / 832) Tarina tosiaankaan ei ole kaunis. Raskaana oleva nainen meni pellolle työskentelemään, mutta iltapäivällä alkoi rankkasade ja alkoi tuulla rajusti, joten nainen meni puutarhamajaan odottamaan sateen lakkaamista, mutta sade jatkui vain. Lopulta nainen yritti sateesta huolimatta paluuta kotiinsa, mutta joki oli tulvinut, joten hänen täytyi palata majaan. Majassa oli polttopuita nuotiota varten, joten hän sytytti nuotion ja meni nurkkaan nukkumaan. Yöllä samaan majaan tuli miesjoukko sadetta suojaan ja he asettuivat nuotion ääreen. He eivät huomanneet ensin nurkassa nukkuvaa naista. Sitten naiselta pääsi olinpaikan paljastava pieru. Seurauksena nainen tuli raiskatuksi, ja kun hän viimein pääsi kotiinsa, hän synnytti kuolleen lapsen.

d) Onnekkään pieremisen tarinassa (716.8H / eleli taitava metsästäjä Tokinavai koiransa kanssa. Kerran he yöpyivät metsäretkellä, kun ensin olivat nauttineet runsaan sika-aterian. Yöllä majan täytti molempien piereksinnän tuloksena vahva katku, jonka haju kantautui lahdella oleskelevan ison käärmeen hajuaistimiin. Käärme seurasi hajua tunnistettuaan siinä sian lihan ja huomasi miehen ja koiran nukkuvan. Niin käärme nieli miehen, mutta metsästäjä pääsi pakenemaan vatsasta terävän bambuvetisensä avulla ja palasi sitten kaiken saaliinsa kanssa kylään.

Lasten sanotaan rakastavan tiettyssä iässä pieruhumoria, niin näyttää olevan myös primitiivisten kansojen keskuudessa, mutta myytti sisältää myös varoitustarinan ruumiin toimintojen rajoittamisen tarpeesta ja varovaisuudesta. Kaikissa esimerkeissä kävi tarinan aktorille huonosti, he joutuivat vaaraan ja onnettomuuksiin, josta onnekkaimmat pelastuivat ja jopa loppujen lopuksi hyötyivät tapauksesta. Perussanomana on, että ääni ja haju paljastivat tekijän, ja haju rinnastettiin mätänemiseen ja kuolleeseen.

Jätetään huumori sikseen ja tarkastellaan maagista myyttiluokkaa D-kategoriaa, jossa puhutaan tuulesta, sen voimasta ja aiheuttajista. Magian avulla nostatettiin niin tuulia kuin tornadoja. Tarinassa miten räkänokka sai upean vaimon magian avulla kerrotaan rajuilman synnyttämisestä. Tarinan pääsankari, räkänokkainen Rebe saa salaa kuulla isän ja tyttären aikovan seuraavana päivänä sienepoimintaan tiettyyn apajapaikkaan. Niin Rebe asettui vahtiin ja esti kotiin paluun nostattamalla rankkasateen ja rajun tuulen. Sienten poimijat joutuivat yöpymään metsämajassa, jossa he viettivät inestisen yön, jonka silminnäkijänä Rebe oli. Tällä tiedolla Rebe sai kiristettyä korean vaimon itselleen. (D 2142 / 726)

Salamointi ja tulvat ovat papuaguinealaisten myyttien aiheita myös. Tulvatarussa (D 2149.1 / 143) kerrotaan, miten lapset leikkiessään lahdella saivat oudon kalan, jonka sisällä oli verta. Kala silti paistettiin ja syötiin verineen. Seuraavana yönä alkoi sataa, voimakas tuuli puhalsi ja alkoi ukonilma. Myöhemmin yöllä lahden vesi nousi ja tulvi kylään hukuttaen koko kylän alleen.

Toinen tarina kertoo, miten masaloiden ryöstämästä pojasta tuli ukkoslintu, kotka. Sankarin nimi oli Malet. Metsäretkellä hän tutustui masalaittyttöön ja vei hänet kotinsa lähelle, tytön isä oli raivoissaan ja nostatti rajun myrskyilman, minkä jälkeen hän sieppasi tyttärensä ja pojan. Vaikka masalaittyttö halusi naida pojan kylästä, niin hänen vanhempansa eivät suostuneet, vaan tappoivat pojan ja alkoivat paahtaa häntä nuotiolla. Savustamisessa kului kuukausi ja toinenkin, sitten pojalle alkoi kasvaa siivet selkään. Hänestä oli tulossa lintu, mutta savustamista jatkettiin silti. Tuli täysikuu ja pojan siivet olivat jo jokseenkin vahvat ja höyhenpuku kaunis. Poika vietiin aurinkoon, joka kärvensi nahkaa, kunnes iltapäivällä poika alkoi äännellä. Sitten poika heräsi ja huomasi muuttuneensa. Hänestä oli tullut suuri kotka, ja kelvollinen avioitumaan masalain tyttären kanssa. Maletin tehtävänä oli saalistaa riistaa ja ihmisiä ruuaksi masalaperheelle. Tässä tehtävässä hän sai lopulta surmansa.

MYTTISET ILMANSUUNNAT JA LUOTOLA

Nurkka on ehkä eniten abjektialue suomalaisen mytologian tutkinnassa, vaikka se puurakentamisen maassa on varsin keskeinen tumpuritaito, ja sisältää myös kansanrunoudessa ainakin kaksi selvästi myyttistä tarinamotiivia. Ensinnäkin Väinämöisen ja Lemminkäisen tulo ”nurkasta”, niin etteivät koirat havaitse heitä lainkaan. Toiseksi nurkkaan ajettuna tuvan tulipalossa viaton Kullervo-lapsi kätkeyssä ja Elina-rouva viaton lapsi käsivarsillaan säilyvät elossa, kun nurkka ihmeen omaisesti vettä vuoti. Elinan suoja tosin kesti vain siihen saakka, kun hän ehti nähdä äitinsä.

Vaikkakin saattaa olla kaukaa haettu selitys kahteen ihmeeseen, koirat ei haista tai havaitse tulijaa ja tuli ei polta uhria, niin uskoisin tarinaston kumpuavan suomalaisugrialaisten käsityksestä ilmansuunnista ja tuulista. Maailma mielletään ihmiskunnan tuvaksi, jossa nykyiset pääilmansuunnat saavat symbolikseen seinät, ja tuvan nurkat edustavat väli-ilmansuuntia. Usein nimenomaan luoteis- tai koillistuulen on mainittu ajaneen osmolaisen tai Väinämöisen kohteeseensa. Missä määrin lounais- ja koillistuulet tuovat mukanaan sadetta ja pyryä, jätän meteorologien harkintaan, mutta kylmiä ilmavirtauksia noista suunnista Suomessa tulee. Myyttinen metatieto voi piillä myös metsästystaidossa, jossa hiipimällä metsästetään naakimalla tuulen alla eli tuulen suuntaan siten, ettei aiottu saalis saa hajuvihä naakijasta. Ehkä tästä johtuu sattuma, jossa tuli ja tuuli ovat kirjoitusasultaan läheisiä, ja tuliainen ja tuuliainen myös. Tulla taloon sellaisesta kulmasta ”nurkasta”, ettei koira haista tai havaitse tulijaa voi edustaa samaa sarjaa, tuloa tuulen alta. Erkki Liikasen timpurin konsteissa on mukana Piispa Henrikin surma, joka on toinen suomalaisista tunnetuista surmaballadeista, toinen on Elinan surma. Edellisen surmaballadin uskoisin alkujaan olleen lallin eli karhun surmasta kertova laulu, joka sitten on kristillistynyt, Elinan surma saattaa olla jäännös hirven naakimisesta.

Suomalaisten tutkijoiden mytologiat eivät ole kiinnittäneet huomiota tuuliin, poikkeuksena Iivar Kempainen, joka on otsikoinut teoksessaan yhden. Manalasta käytetään Pohjola-nimeä, havaitaan tästä toisinnosta, että myös Turja eli Lappi tarkoittaa näissä runoissa Pohjola-

Manalaa, mikä saa selityksensä siitä, että lappalaiset asuivat ilmansuuntamystiikan pahamaineiseksi leimaamassa pohjoisessa ilmansuunnassa.

Kemppinen arvostelee työssään Elias Lönnrotin käsitystä pohjoissuunnassa sijaitsevan kylän nimeämistä Luotelaksi luoteisen ilmansuunnan mukaan, ja puolustaa kantaansa nimimuodosta Luotolahan ... Kemppisen tulkinta osuu oikeaan, koska SKVR-korpuksesta ei löydy yhtä ainoaa mainintaa Luotolasta, mutta kahdeksan mainintaa matka-aikeista Luotolahan, jolla on toisntonimenä Lantola, mikä viittaa maalla olevaan paikkaan, joka toki voi olla saarikin, vaikka sitä ei sanota. Runoista ilmenee vain, että Luotola-Lantola oli paikka, jossa sekä Joukahaisen että Väinämöisen äidin sisko eli täti asui. Tästä voi päätellä Väinämöisen ja Joukahaisen olleen serkuksia, joista nuorempi serkku kadehti Väinämöistä.

Tuopa oli nuori Juokahainen
Lähteäksensä käkesi,
Käydäksensä toivotteli
Luotolahan, lantolahan,
Emonsa sisariin. (SKVR I1/207 yk)

Harmillisesti kahdeksassa runonäytteessä on varsin suuri hajonta sukulaisuussuhteen kuvauksesta ja osumiin mahtuu myös Lemminkäinen, sillä Lemminkäisen virressä lähdetään myös Luotolaan vierailemaan. Kertona esitetään Väinölää synonyymiksi Luotolalle.

Lemminkäinen lieto poika
Aina lähteä käkesi
Luotolahan lankolahan,
Väinölään sisarihinsa. (SKVR VII1/767 yk)

Lönnrotin sanakirjassa Luotola = Luotela, ja esimerkkilauseena on runomaininta: Laski Luotolan merelle , tautiseen paikkaan jossa erilaiset nimettömät taudit temmelsivät.

- - -

Mitäs pohjonon potevi,
Lapset Luotolan latovi,
Taudissa nimettömässä,
Nimen tietämättömässä? (SKVR I1 / 673 yk)

Lemminkäisen virressä kerrotaan myös Luotolasta.

- - -

Luotolan mäen nisällä
Sudet on suitsirenkahissa,
Madot kuihkavat kujilla. (SKVR I2 / 720 yk)

Ja se mikä Kalevalasta on totuttu pitämään Pohjolana lauletaan myös Luotolana. Lemminkäinen sai surmansa Luotolassa.

Siitä Luotolan isäntä
Lauloi lammen lattialle.
Siitä lieto Lemminkäinen
Härän suustansa sukasi,
Se joi lammen lattialta.
Siitä Luotolan isäntä
Lauloi orrelle oravan.

...

Siitä Luotolan isäntä
Kovin suuttui ja vihastui,
Lauloi vesuman vedestä. (SKVR 12 / 802 b).

Yhdessä runossa on eponyyminen viittaus Väinämöiseen toisin päin, Pohjolan emäntää sanotaan Vuojelan emännäksi, ja Vuojela, Vuojola on tyypillisesti Väinämöisen asuinpaikan kertonimi. Sinänsä mitättömältä vaikuttava kiista siitä, tuleeko Luotolan nimi luoteisesta ilmansuunnasta vai merellisistä luodoista on tarkoitteen kannalta toissijainen. Lönnrotilla oli hyvä sanataju ja ymmärrys kansanmielisten tarkoitteiden suhteen, joten aivan muutta mutkitta ei voi Lönnrotin näkemystä poiskaan sulkea, kun hän sanoo Luotola = Luotela, paikka jossain luoteisessa ja luotoisessa ilmansuunnassa. Makuasia on mitä muotoa runonalaulaja on halunnut käyttää.

Luotolan esiintyminen tautien loitsuissa ja Lemminkäisen virressä viittaavat nekin Pohjolaan, mutta hieman toiselta kannalta. Kalevalan (1849) seitsemännessä runossa kerrotaan Väinämöisen tuuliajolle joutumisesta, josta hän pelastuu myyttisen kokon avulla.

Kokko ilman lintu kantoi Väinämöisen tuulen tietä, ahavan rataa myöten Pohjan perukoille, tummaan Sariolaan. Veteen joutumisestaan Väinämöinen kertoo: Ajaa karautimme sulaa merta myöten, kun muutaman päivän päästä saavuttiin Luotolan lähelle, Joukolan jokivesille, jossa vene ammuttiin vahingossa vuotavaksi, vaikka Väinämöinen oli tarkoitus ampua.

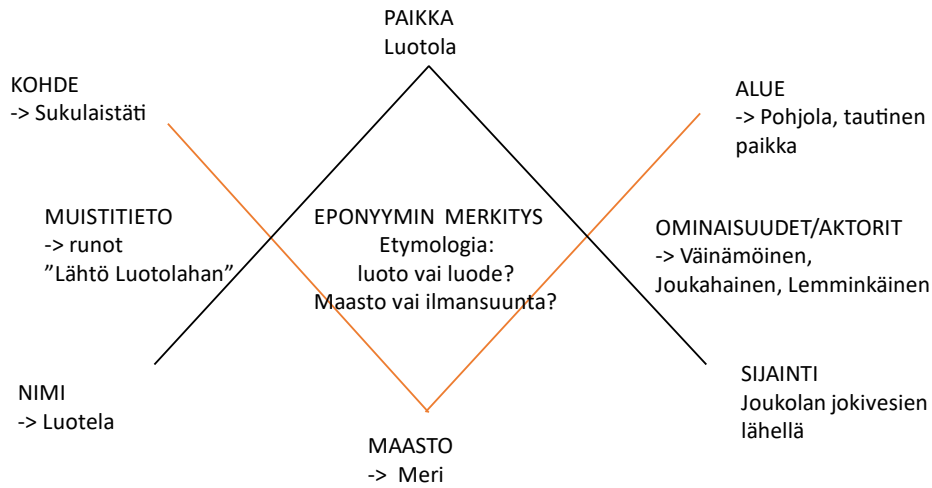
Mitättömältä vaikuttava kiista on pohjimmiltaan merkittävä, ja mahdoton ratkaista ellei ole tiedostanut ikivanhaa käsitystä luoteisen ilmansuunnan "luotehisen" ja tuuliloitsujen yhteyttä. Runoissa tätä ei sanota, sanoma vaivoin erottuu metatiedoista. Lönnrot on siis oikeassa väitteessään, että Luotola = Luotela, ja nimi perustuu luoteiseen ilmansuuntaan ja luoteistuuleen. Näennäisesti täysin toisistaan irralliset runot Väinämöisestä, Joukahaisesta ja Lemminkäisestä muodostavat merkkiverkon, jossa keskeinen sanoma ja runoydin on loitsulaulutaidossa. Väinämöisen ja Joukahaisen tietovisa tunnetaan Kalevalasta paremmin, sen sijaan Lemminkäisen ja Luotolan so. Pohjolan isännän välinen loitsulaulukilpa on vähemmän huomioitu. Periaatteessa kummassakin on kyse siitä, kumpi on tiedolta parempi.

Muuntaessani satukaavan funktiot elonkaavan periaatteiksi, olen nimennyt Vuojolan + Pohjola polariteetin keskeiseksi mytologian aktantiksi, jota luonnehtii eponyymit, myyttiset paikat. Luotola edustaa keskeistä eponyymia kalevalaisessa runoudessa, vaikka ei uskoisi. Kysymys on perustavaa laatua oleva, joten kannattaa tarkastella vielä muidenkin tutkijoiden käsitystä Luotolasta jo mainitun Kemppaisen tulkinnan lisäksi.

Suomalaisen mytologian perusperiaatti P12 muodostuu Vuojolan (Kalevalan) ja Pimentolan (Pohjolan) välisestä jännitteestä, ja muista mytologian topoksista ja eponyymeistä.

P12 Vuojola + Pohjola => EPONYMYMI

Luotolan merkitystä voidaan tarkastella myös Osmola-osiossa muodostetulla toposkaavalla.

EPONYMY LUOTOLAN RUNOJEN KERTOMAA

Eponyymi tarkoittaa joko kuvitteellisen hahmon tai todellisen henkilön nimeä, jonka mukaan jokin kansa, paikka tai muu asia on nimetty.

KK 1915	MAC 1853	IK 1960	MH 1967	OO 1968	ALS 2013
Hiitola	Joukola	Kalevala	Hiitola	Aurinkola	Hiitola
Hyymölä	Kalevala	Luotola	Honkola	Hiitola	Kalevala
Kalevala	Kuutola	Manala	Härkölä	Huotola	Manala
Lappala	Luotola	Pimentola	Ilmola	Härkälä	Pohjola
Luotola	Manala	Pohjola	Kalevala	Kalevala	Päivölä
Manala	Metsola	Päivölä	Kuittola	Kuutola	Sariola
Manula	Osmola	Sarentola	Kuola	Luotola	Tapiola
Matola	Pimentola	Tapiola	Manala	Manala	Tuonela
Metsola	Pohjola	Tuonela	Mehtola	Paimola	Väinölä
Osmola	Päiväjä	Ulappala	Metsola	Pimentola	
Panula	Sariola	Untamola	Paimola	Pohjola	
Petola	Suvantola	Untola	Pimentola	Poitola	
Pohjola	Tapiola	Vuojola	Pohjola	Päivölä	
Tapiola	Tuonela	Väinölä	Päivölä	Sariola	
Tuonela	Tähtelä		Tapiala	Tapiola	
Perälä	Untamola		Tapiola	Tuonela	
Pimentola	Väinölä		Tuonela	Ulomala	
Pimeälä			Vuola		
Pohjola			Väinölä		

Päivölä Sarantola Sariola Untamola Turjala Ulakkala Ulappala Vuojola Väinölä Väinälä				Voiola Väinölä	
---	--	--	--	--------------------------	--

KK 1915	MAC 1853	IK 1960	MH 1967	OO 1968	ALS 2013
Kalevala Manala Pohjola Päivölä Tapiola Tuonela Väinölä	Kalevala Manala Pohjola Päivölä Tapiola Tuonela Väinölä	Kalevala Manala Pohjola Päivölä Tapiola Tuonela Väinölä	Kalevala Manala Pohjola Päivölä Tapiola Tuonela Väinölä	Kalevala Manala Pohjola Päivölä Tapiola Tuonela Väinölä	Kalevala Manala Pohjola Päivölä Tapiola Tuonela Väinölä

Kuvio 19. Kuuden mytologin konsensus myyttisistä topoksista ja eponymeistä

Samaa tarkoittavia topoksia ovat:

Manala => Tuonela

Mehtola => Tapiola (myös Metsolana tunnetaan)

Päivölä => Sariola (sariolassa jumaliset, salajoukko)

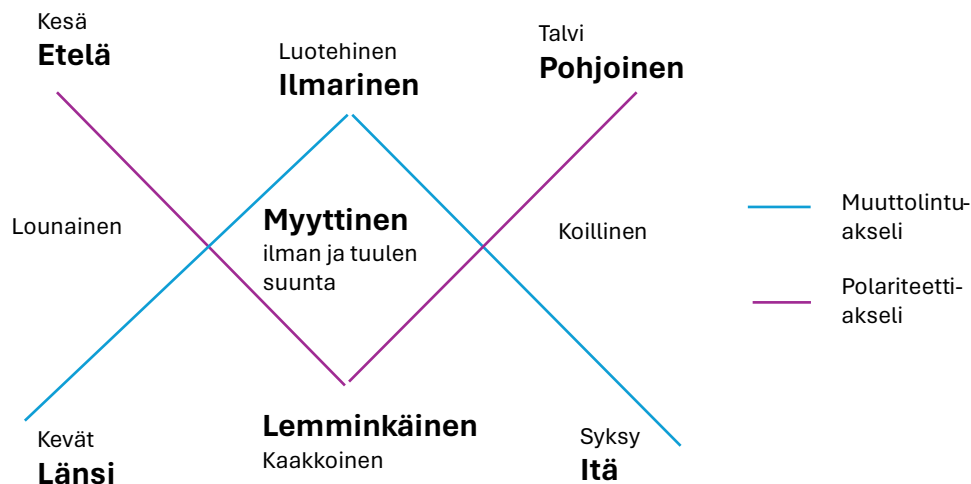
Pimentola => Pohjola

Osmola => Kalevala.

Väinölä = Suvantola

KK 1915	MAC 1853	IK 1960	MH 1967	OO 1968	ALS 2013
Luotola Sarantola Sariola	Luotola Sariola	Luotola Sarentola Sariola		Luotola Sariola	Sariola

Kuvio 20. Kuuden mytologin eponymikäsitys myyttisistä topoksista, konsensusaste.

Kuvio 21. Myyttiset ilmansuunnat

Luotola on niitä myyttisiä topoksia, jotka ovat unohtuneet yleisestä tietoudesta, koska akateemikot Martti Haavio ja Anna-Leena Siikala ovat jättäneet nimen syrjään.

LUOTEHINEN

Luode o läsipohjoinen ilmansuunta, kansanrunoissa luode-sanalle on niukasti osumia, mutta luotehiselle on runsaasti osumia, lähes kolmesataa. Kun otokseen otetaan mukaan tuulet ja puskut, lukema nousee. Puskuista puhutaan 68 kertaa ja tuulisanan johdannaiset vievät meitä kansanrunouden maailmaan, jossa on yli kolme tuhatta osumaa. Teemojen mukaan ryhmiteltynä alustavaksi hakusanaosumien ryppääksi tuli yli kahdeksantuhatta osumaa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että myyttisen hahmon nimestä Ilmatar, ei perusmuodossa löydy kuin kaksi mainintaa, eikä muistakaan taivutusmuodoista mainintoja ole. Ilmarinen - sanalla osumia on kolme sataa. Ilmateema on siten merkittävä, että Kalevalan tulkinnan mukaan maailma syntyi Ilmattaresta emosta, josta luomisen prosessi lähti munaembryosta käyntiin.

On selvää, että korpuksesta ei mytosemanttisesti ole mielekästä tehdä yksityiskohtaista статистиikkaa, menettelyllä ei olisi tulkinnalle suurtakaan lisäarvoa, joten niputa samankaltaiset kohdat ja ohitan kaikki sivujuonteet.

ilmateema	1506
sääteema	2791
tuuliteema	3401
ilmansuuntateema	637
sekalaiset	3382
	11717 yht.

Ilmateemaan kuuluu hakusana Ilma yksikön ja monikon sijamuodoissa. Sääteema muodostuu sää-sanana sijamuodoista yksikössä ja monikossa, tuuliteema sanasta tuuli edellisten tapaan. Luode on runoissa usein muodossa luotehinen, yhteensä eri taivutusmuodoissa sanasta löytyy lähes kolmesataa eri mainintaa, osumamäärä osoittaa luoteisen ilmansuunnan olleen erityinen osmolaisten maassa. Olen Metsola-topoksessa ajatellut metsän puiden liittyvän Ilmarisen hallintaan, koska kasvukaudet ovat luonnossa säästä riippuvaisia. Myös Claude Lévi-Strauss sivuaa aihetta teoksessaan *Savage Mind*, jossa hän pohtii ilmansuuntien ja kasvien vastaavuuksia mytosemantiikassa, ja rinnastaa tietyt puut ja ilmansuunnat myös värisymboliikkaan. (Lévi-Strauss, *Savage Mind*:1996: 140)

Poppeli	valkoinen	kaakko		
Saarnivaahtera	punainen	lounas	etelä	kesä
Jalava	musta	koillinen		
Paju	keltainen	luode	pohjoinen	talvi.

Kuviossa Claude Lévi-Strauss näkee kronotooppisen meta-asetelman, jossa puut edustavat paikkaa, tilaa, toposta ja ilmansuunnat vuodenaikojen kautta vuodenvieroa ja aikaulottuvuutta. Puut tarvitsevat kasvuympäristön, puusto määrittää jossain määrin elinehdot. Kotkat pesivät aihkimännissä, skandinaavisessa mytologiassa kotka on sijoitettu hieman oudosti ja luonnonvastaisesti saarnin latvassa asujaksi. Suomalaisessa kansanrunokorpuksessa SKVR luode on huomattavin ilmansuunta, kuten hakutulokset osoittavat.

Mikäli jotain periprimitiivistä yhteyttä panamerikkalaisen intiaanitaruston ja muinaisugrilaisen käsitysten välillä on, niin pohjoinen ja talvikausi on merkittävin vuodenaika, värisymboleina ovat olleet keltainen ja musta. Yhdistelmä on luonnossa varoitusväri, hyönteisistä ampiaisella ja mehiläisellä on kelta-mustaraidoitus, ja ampiaisen on yhdistetty tietäjän apueläimiin, samoin mehiläinen. Jälkimmäinen lääkkeen tuojana, mikä viittaa tietoisuuteen hunajan antibioottisista ominaisuuksista. Kolmas mustakeltaisen värityksen suomalaisissa myyteissä mainittu hyönteinen on herhiläinen, joka lähimminkin liittyy Ilmarisen toimiin. Miekkan taonta epäonnistui, rautamiekasta tuli herhiläisen toimesta tappava ase. Punainen leppäkertun toisintönimiin kuuluu Lemminkäinen. Valkoinen on tässä sarjassa poikkeus, koska sillä suomalainen kansanrunous viittaa maitoon, munan valkuaiseen tai tuleen, mutta ei väriin, joten sille ominaista hyönteistäkään ei ole.

THE SAVAGE MIND						
SPACE	poplar	white	south-west	south summer	year	TIME
	box-elder	red	south-east			
	elm	black	north-east	north winter		
	willow	yellow	north-west			

Kuvio 22. Ote kirjasta *Savage Mind* ilmansuuntien mytosemantiikasta.

Valkoinen toisinaan esiintyy poikkeuksellisesti runoissa. Etsittäessä värikoodia, valkoiselle, seuraava runonäyte johdattaa mysteerin ratkaisuun. Akonlahdelta Vienasta kerätty runo kertoo keväästä, jolloin metsälaitumille päästettävä karja varataan eli suojataan metsän pedoilta. Suojelijaksi pyydetään metsänemäntää Mielikkiä. Sana minta on jäänyt alaviitteessä selittämättä, mikä on outoa, koska hevostallisanastoon kuuluu vanhassa kansankielessä marhaminta, riimunaru. Minta on tulkittavissa metonymiaksi metsän tallista, Tapion karjasuojasta.

Mielikki, metsän emäntä,
Mintan kultainen kuningas,
Sinä olet syömättä lihava,
Pesemättä puhtukainen,
Valkoinen valelematta!
Metsän tyttö, mielu neiti,
Vaimo valkeaverinen,
Metsän sulho, sulkuparta,
Minä jos lasken lehmiäni,
Sinä kytke koiriasi,
Karhut rautakahlehisin,
Sudet rautasuitsiloihin! (SKVR I4/1366 yk)

Valkoinen liitetään valoon ja puhtauteen. Suoranainen arvoitus on miksi Mielikin puolisoa nimitetään "mintan kultaiseksi kuninkaaksi". Suomenokseksi ei tässä tapauksessa käytä nuora tai naru, mutta jos arvoituksellisella sanalla viitataan kytkökseen, jolla metsänhaltija Tapio voi sitoa hallittavaansa, so. petoeläimet, niin ilmaisu on järkevä. Sulkuparta viitanee viiksekkyteen; mieluneiti on toisintoilmaisu "mieluisasta" ja Mielikistä. Runon tematiikka leikkii mustalla ja valkoisella, metsänhaltijat jumaluuksina ovat valkoisia, aineettomia tarpeita vailla, karhu on musta, sudet ja pedot ovat vaara metsissä kesäaikaan laiduntaville lehmille.

Ilmojen ja säiden sekalaisiin hakusanoihin on otettu mukaan seuraavia sanoja korpusosumiseen:

tuuliainen	7
vihuri	16
ahava	249
tuisku	20
pyry	3
puuska, puska	17
puskut	68

368

Kuva.7. Olaus Magnuksen teoksen kuvitusta myrskytuulesta.

Eriyistä tässä ryhmässä on tuuliaisen, vihrin ja puuskan semanttiset miellelyhtymät noitien liikkeellä oloon. Sekalaisten ryhmään on poimittu SKVR-korpukselta joitain ilmoihiin ja säihin liittyviä sanoja, listaus ei ole tyhjentävä, mutta antanee silti kattavan kuvan runoaiheiden painotuksista.

Hakusana	Osuma kpl
ahava	249
helle, vari	148
jää, jäät	345
jään, jäiden	71
jäässä, jäissä	261
kylmä, kylmät	929
lumen, lumien	96
lumessa, lumissa	31
lumi, lumet	115
myrsky	107
pakkanen, pakkaset	346
pakkasen, pakkasien	250
pakkasessa, pakkasissa	16
puuska	5
pyry	3
rajuilma	2
sade, sateet	63
salama	6
sateeksi	1
sateella	10
tuisku	20
tuuliainen	7
ukkonen	87
vihmoo, vihma	49

vihuri	16
pimiä	119
pimeys	4
pimeä	26
Yht.	3382

Pohjoisessa kaamoksen maassa on ymmärrettävää pakkasen, kylmän ja pimeän runoelmat. Runomuoto pimeälle on pimiä, joka myös sukunimenä tunnetaan. Kun sarjaan lisätään talveen kuuluvia hakusanoja lumi ja jää, niin otos suurenee ja talviaikaan liittyviä sääsanoja on sekalaisten kategoriassa 75% otoksesta. Pohjoisen maan runoudesta on kyse, ilmiselvästi. Selvimmin pakkasesta puhutaan Lemminkäisen virsien yhteydessä, joten ennakkovilkaisu on paikallaan, miten päädyin julkaisusarjani ennakkoinnissa Lemminkäisen virteen fokuksena.

Pelkästä uteliaisuudesta on syytä tässä yhteydessä katsastaa, mitä olen meta-aihioinut julkaisusarjaani kronotoopiksi. Kaavailu on tehty tammikuussa 2024 ja esitetty blogissa Lukuluotsi. Sen vertikaalinen muoto sisältää alla olevan taulukon kirjat.

KRONOTOOPPI

TOPOS -> Metsä

PAHA PAIKKA,
HYVÄT OLTAVAT
Topokset

SANALISTOISTA
LISTATEORIAAN
Lapsukset

SANA (FREKVENSSI) -> Mintan kultainen kuningas

KOSMISEN
KOOSTUMUS
Tähtitarinat

KRONOS -> Karhu

Ennakoiva näkemykseni kirjasarjan metarakenteesta osuu melko hyvin yksin SKVR-sanahaun osumiin. Kalevala-pohjaisen mytologian tutkijat ovat aika ajoin olleet taipuvaisia luontomyyttiseen selitykseen, jossa allegorisesti nähdään Väinämöinen kesän ja sulavesien haltijana ja Joukahainen pohjoisen asukkaana talven tuojana ja Väinämöisen kukistajana. Mytosemanttinen temantiikka näkee asian laajemmin. Suomi, pimeän ja kylmän ilmaston maa on suurimmat kaipuunsa runoillut rajakarjalaiseen Lemminkäisvirsien runouteen. Kalevalan esittämä fokus toiminnassa on Sampo-runosto, jossa Väinämöisen rooli oli merkittävä telostekijä. Hän käynnisti sampo-projektin lennättämällä Ilmarisen taivaan tuulien teitä Pohjolaan sampoa takomaan.

Takaishakuretkellä sampoa hakemassa oli Ilmarisen ja Väinämöisen lisäksi Lemminkäinen. Retki päättyi huonosti, sampo putosi mereen, mutta sen sijaan saatiin uusi soittopeli luoduksi, hauenluinen kannel. Jonkinlainen semanttinen substaatti voi olla sanassa soittaa, joka viittaa sekä musiikkiin että ampumiseen.

PIMENTOLA
Pimiä Pakkanen

ONNELA
Kotikontu, kotiliesi

LEMMINKÄISEN VIRSI
Rajakarjalainen mytologia

Suojan tarve kylmää vastaan on ilmeinen, sikäli parivaljakko on genomiltaan ja fenoomiltaan uskottava toiminnallinen pari.

Luode osoittaa suunnan vaihtoehtoisiiin runoihin SKVR.korpuksessa. D.E.D. Europaeus taltioi vuonna 1845 Suurijärveltä Ontrein Gostialta runomaininnan Väinämöisen kauniista vaimosta. Metatietoina runoteemojen luonnehdintoina on pitkä litania eri aiheita, mutta luodetta tai Väinämöisen vaimoa siinä ei mainita.

Koska runo I1/9 on pitkä, 245 säettä, niin referoin sisällön. Samalla runo on esimerkki siitä, miten tulkintavalinta voi muodostaa voittoisan meemin, sekä miten hankalaa on löytää suuresta korpuksesta oikeita hakusanoja täysien merkitysten esille saamiseksi. Runo löytyi hakusanaryppästä luode kaikkine eri taivutusmuotoineen. Osoittautui vakioformulaksi:

Käänsi päätä päivän alla,
luonti silmät luotehelle.

Alkuformula: Tuopa vanha Väinämöinen, lähteäksensä käkesi, tullaksensa toivotteli,
tätihinsä Vuottolahan, lankohinsa sisarihinsa.

Niin Väinämöinen lähti merireittiä matkaan, kapeet eivät kastele tyrskyillään, aallokko pysyi tyynenä, mutta Tuliniemen kärjessä odotteli nuori Joukahainen, joka sulitti nuolia aikeenaan ampua Väinämöinen. Sekä äiti että vaimo kielsivät, lisäksi kolme syöjätärtä, mutta Joukahainen ei totellut. Joukahainen ei ensi yrittämällä osunut Väinämöiseen, mutta toinen nuoli lävisti hirviveneen ja osui Väinämöisen kainaloon. Väinämöinen suistui mereen, jossa ajelehti mäntypölkkyä seitsemän kesäkautta. Kadonnutta etsittiin, kesäisin naaraamalla, talvisin hiihtäen, turhaan, kadonnutta ei löydetty.

Ensimmäinen juonellinen osuus päättyy ja runo siirtyy maailmanluomisteemaan säkeessä 41, kun sotkonen etsii pesänsijaa, jota ei ensin löydy, mutta sitten Väinämöinen nostaa polvensa merestä, johon sotkonen ilmanlintu (ilmoilintu) muni kolme munaa. Väinämöisen polven päässä olevassa pesässä lintu hautoo munat, pesän lämpötila alkoi kuumottaa polvea, ravistelu vieräytti munat mereen.

Runoteema vaihtuu jälleen. Säkeessä on muistuma siitä, mitä munankuorista syntyi, munankuoren rippeistä tuli pilvien lomina (lonkia). Sitten alkaa tapahtua, kun tuuli nousi luoteesta ja lykkäsi Väinämöisen Pohjolan perään, miestensyöjien, urosten upottajien kylään. Väinämöinen alkaa voivotella, kun huomaa ajautuneensa Pohjolaan. Pohjolan emäntä kuulee itkun, lohduttaa tuuliajolle joutunutta ja haluaa Väinämöisen laativan kirjokannen hänelle sekä lupasi neidon palkaksi. Niin Väinämöinen alkaa takoa, yöt heilastelee Pohjolan neitiä.

Lähdettiin kotimatkalta veneen laidat pullollaan neitosia ja sulhasia. Ensimmäiseen soutuvuoroon joutuivat vanhat, sitten neitokset. Lopulta pursi juuttui suuren hauen harteille. Väinämöisen pyydettyä nuoria miehiä selvittämään pulmaa Joukahainen yritti ensimmäisenä, mutta epäonnistui, hauki ei piitannut miekan sohimisista vähääkään. Sitten sivalsi Väinämöinen miekallaan hauen kolmeksi kappaleeksi. Pyrstö ja keskiruumis upposivat mereen, vain pää jäi käteen.

Väinämöinen vei hauen pään Ilmarisen pajaan ja pyysi takomaan rautaisen haravan, jonka piikkien tuli olla sata syltä eli noin kaksi metriä pitkiä. Haravan saatuaan Väinämöinen meni kaislikkoon etsimään hauen kappaleita ja ruodon palasia. Meni jälleen sepän pajaan ja ryhdyttiin laatimaan kanteletta, koppaan tarvittiin peuran lonkkaluuta, naulat hauen hampaista ja kielet hiiden immen hiuksista.

Kantele valmistui ja etsittiin soittopelille soittajaa, ensin nuorison joukosta. Jälleen nuori innokas Joukahainen (Jougamoini) ryhtyi ensimmäisenä yrittämään, mutta epäonnistui. Sitten Väinämöinen alkoi soittaa, kaikki luodut lumoutuivat hänen soitostaan. Pohjolan väki uinahti uneen kesken askareiden. Silloin Väinämöisen kaunis vaimo kysyi, miksi soittaja ei laula, vaikka on saanut matkaansa kauniin vaimon. Väinämöinen selitti laulavansa vasta, kun omat kotiveräjät näkyvät. Silloin Väinämöisen kaunis vaimo suuttui ja manasi muurahaisen kusemaan kurjen jaloille. Näin tapahtui ja Pohjolan väki heräsi.

Huomattuaan Väinämöisen lähteneen kirjokansi mukanaan, muutti Pohjolan emäntä itsensä kotkaksi, iskulinnuksi ja lähti takaa-ajoon. Purressa Väinämöisen kaunis vaimo kehotti Väinämöistä katsomaan luoteen suuntaan, josta Pohjan akka tulla viiletti karkulaisia kiinni Pohjan iskulintuna. Väinämöinen löi melalla linnulta kynnet poikki. Alkoi uusi takaa-ajo, jonka seurauksena Pohjolan akka kantoi kirjokannen takaisin Pohjolaan.

Runo kertoo Pohjolan emännän lähteneen Väinämöisen purren takaa-ajoon luoteesta käsin. Luotehinen korostuu muissakin Kalevalasta tutuissa myyttisissä yhteyksissä, ei vain sammon ryöstössä. Kun runoissa pyydetään Ukko ylijumalaa lähettämään ukkosilma avuksi, luoteinen ilmansuunta tarvitaan – vai olisiko sittenkin luottehiset?

Oi Ukko ylijumala,
Ylitaatto taivahinen
Taivahallinen jumala.
Luo pilvi luotehelta,
Toinen lännestä lähetä. (SKVR I1/78 yk)

Vienan Vuonnisesta Boreniuksen keräämä samporuno kertoo sekin luoteisen tuulen myrskyvästä merkityksestä.

Luopi pilven luotehelta,
Kolakan lännestä lähetti,
Syrjin yhtehen sysäsi,
Lomitusten loukahutti.

...

Ilma korkeni kovaksi,
Ilma korkeni jaloksi,
Nousi tuuli tuppurihin,
Ranta raivohon rupesi.

...

Siitä vanha Väinämöinen
Jo päivänä kolmantena
Katselee, kääntyilee

Selvällä meren selällä:
Havukoita on haavat täynnä
Koivut täynnä kokkoloita.
Taitaa nyt sota tulla. (SKVR I1/83b yk)

Linnut, haukat ja kotkat on tässä runossa liitetty loppukliimaksi sodan enteenä. Ilmansuuntien yhdistelmä on ukkosilman määrittelyssä olennainen aihe, koillistuuli edustaa vihamielistä ilmansuuntaa, uhkaa, kun kokko lentää koillisesta. Seuraavassa formulassa on koillinen ja luode yhdistetty. Sijamuotona on lta-pääte, kun nykykieli viittaa sta-päätteeseen. Myyttien kerronta viittaa sijapäätteenä, tuulenkolkkan haltijaan, kun taas moderni ajatussuunta sijoittaa tuulen ilmansuuntaan persoonattomana paikkana.

Nousi tuuli luotehelta,
Toinen kohta koillselta. (SKVR I1/117)

Luoteistuuli on myyttisesti merkittävin suomalaisen kansanrunouden tuuli, koska se liittyy sekä sammon ryöstöön että Väinämöisen ammuntaan. Kun Joukahainen oli suistanut Väinämöisen mereen, ja onpa luoteinen ja koillinen myös osallisena maailmansyntyrunoissa. Runokatkelmasta selviää myös, että sotka on ilmanlintu, iskulintu kotka – ei vesilintu.

Tuli tuuli luotehesta.
Ajo vanhan Väinämöisen
Pimiähän Pohjolaan,
Pirun pitkähä perähä,
Miesten syövähän kylähän,
Urosten upottajahan.
Lensi kokko koillisesta,
Koilta ilman, alta taivon,
Liiteleikse laateleikse,

Etsivi pesän sijaa.
Tuopa oli viisas Väinämöinen,
Pisti polvensa pesäksi;
Muni kokko munaista kolme. (SKVR I1/122 yk)

Munista tuli kosmoksen osia.
Kotka rukka, kurja lintu
Muni munia kolme
hierelevi, ahutelevi.
Mikä munassa ruskeata,
Se päiväksi paistamahan.
Mikä munassa valkeata,
Se kuuksi kumottamahan. (SKVR I1/123 yk)

Joskus luoteistuuli ja etelätuuli vaikuttavat Väinämöisen ajautumiseen Pohjolaan. Joissain tapauksissa kerrotaan kolmen tuulen yhteisvaikutuksesta, kun Ukko ylijumalalta pyydetään rajuilmaa.

Nostas pilvi luotehelta,
toinen suurelta suvelta,
Kolmas kohta koillisesta.
Nepä yhteen yhytä,
Lommakkohon loukahuta.
Saa lunta sauvan varsi,
Kehittele keihäsvarsi.
Noille kuumille kiville,
Palaville paateroille.
Siiten kylpi kyisen kyisen kylvön,
Rautakyvyn rapsutteli. (SKVR I1/449 yk)

Luoteisella ilmansuunnalla on myös Lemminkäisen virressä rooli, Pohjolan menevän reitin vaaroissa, sillä tiellä on vaarallinen käärmeaita.

Maasta saakka taivahasen,
Luotehesta koillisehen,
Koillisesta luotehesen.
Matoloilla vitsastettu,
Pääkehät kähisemässä. (SKVR I2/707 yk)

PAIKAT JA LINNUT ERI ILMANSUUNNISSA

Itäinen on Suomessa paitsi sukunimi myös paikannimi. Tyypiltään paikka on Paikkojen tyyppi on kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; maastokohde; metsäalue; pelto/niitty sekä talo. Sukunimi on harvinainen, yleisempi on muoto Itälä.

Läntinen on Suomessa paitsi sukunimi myös paikannimi. Suomessa on yhteensä 9 sen nimistä paikkaa, tyyppeinä esiintyy kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; metsäalue; pelto/niitty; talo sekä vesialue. Muunnelma läntisestä, Länsiö on sukunimi, mutta ei kovin yleinen, paikannimenä se on tyypiltään yleensä maastokohde

Luode on Suomessa esiintyvä sukunimi. Se ei suomalaisilla ole kovin yleinen, ja Suomessa on yhteensä viisi Luode-nimistä paikkaa. Ne näkyvät oheisella kartalla. Paikkojen tyyppi on kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; maastokohde sekä talo.

Kaakko on Suomessa paitsi sukunimi myös paikannimi. Maassamme on yhteensä 9 sen nimistä paikkaa. Paikkojen tyyppi on kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; pelto/niitty; talo sekä vesialue. Kaakko Se on suomalaisilla yleinen sukunimi. Noin joka 4 100:s suomalainen on nimeltään Kaakko. Suomessa on yhteensä seitsemän kaakko-nimistä paikkaa. Paikkojen tyyppi on saari sekä talo.

Kakkuri on suomalaisilla yleisyydeltään tavanomainen sukunimi. Paikannimenä Kakkuri on yhteensä viisitoista kertaa. Paikkojen tyyppi on kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; pelto/niitty; saari; talo sekä vesialue.

Havukainen on Suomessa esiintyvä sukunimi. Se on suomalaisilla melko yleinen. Noin joka 7 000:s suomalainen on nimeltään Havukainen

Kokko on Suomessa esiintyvä sukunimi. Se on suomalaisilla varsin yleinen. Noin joka 1 000:s suomalainen on nimeltään Kokko. Paikan nimenä kokko esiintyy yhteensä 52 kertaa. Paikkojen tyyppi on kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; maastokohde; metsäalue; niemi; pelto/niitty; rakennus; saari sekä talo.

Kokkonen on Suomessa esiintyvä sukunimi, suomalaisilla varsin yleinen. Noin joka 900:s suomalainen on nimeltään Kokkonen. Yhteensä 17 Kokkonen -nimistä paikkaa on Suomessa. Paikkojen tyyppi on maastokohde, niemi, suo, talo sekä vesialue.

Kokkola on Suomessa esiintyvä sukunimi. Se on suomalaisilla melko yleinen. Suomessa on yhteensä 91 Kokkola nimistä paikkaa. Paikkojen tyyppi on asutuskohde; kaupunki; kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; maastokohde; rautatieliikennepaikka; saari; talo sekä vesialue.

Kakkola on Suomessa esiintyvä sukunimi. Se ei suomalaisilla ole kovin yleinen. Kakkola -nimisiä paikkoja on Suomessa yhteensä 9 paikkaa. Paikkojen tyyppi on talo.

Kakkonen on Suomessa esiintyvä sukunimi, joka on heteronyymi, toinen linja juontuu kakkoselta, jolla voidaan tarkoittaa ilmansuuntaa tai lintua. Kakkosella on lisäksi järjestysnumeromerkitys "toinen". Sukunimenä merkitys todennäköisesti on lintuun ja/tai ilmaan liittyvä. Nimi sukunimenä melko yleinen. Noin joka 10 000:s suomalainen on

nimeltään Kakkonen. Paikannimiä löytyy yhteensä neljä, joiden tyyppinä on kohouma, saari sekä virtavesi.

Etelä on Suomessa paitsi sukunimi myös paikannimi. Maassamme on yhteensä 14 sen nimistä paikkaa. Ne näkyvät oheisella kartalla. Paikkojen tyyppi on *talo*.

Pohjola on Suomessa esiintyvä sukunimi. Se on suomalaisilla yleinen. Noin joka 2 100:s suomalainen on nimeltään Pohjola. Paikan nimiä on yhteensä 246, jotka ovat tyyppiltään kohouma; kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; maastokohde; metsäalue; pelto/niitty sekä talo.

Pohjonen on Suomessa esiintyvä sukunimi. Se on suomalaisilla yleinen. Noin joka 4 200:s suomalainen on nimeltään Pohjonen, ja Suomessa on yhteensä kahdeksan sen nimistä paikkaa. Tyyppi on *kylä, kaupunginosa tai kulmakunta; saari* sekä *talo*.

Koillismaa koillisessa Suomessa kolmen kansallispuiston tietämillä.

Sukunimikatsauksesta ilmeni, jo että ilmansuunnat liittyvät sekä sukunimiin että paikkoihin. Sen lisäksi on hahmoteltavissa joitain selkeästi ilmansuuntaan liittyviä lintuja kuten kakko ja havukka, joiden mukaan on myös muodostunut sukunimiä. Alla olevaan taulukkoon on metatiedosta poimittu motiiveja, jotka esiintyvät tietyissä runoissa. Kokkoverressä on usein lopukkeena tuntomerkit morsiamen aikaisista askareista. Pohjan akka osaa loitsia itsensä linnuksi. Nykysuomeksikin puhutaan lounasajasta päivän ruoka-aikana. Joukahaisen nimi tulee joutsenesta, vesilinnusta. Siksi ruutuun on vesilintuassosiaation kautta saatu luonnehdinta "tietäjän varusteet".

Luotehinen – luotteet, loitsulaulu LAPALIEVO Pohjan akan tulosuunta "transformaatioloitsu" (yöaika)	Koillinen – ilmalintu, iskulintu KOTKA kosija, kokko koillisesta "aamutoimet" (aamuaika)
Lounas – päiväruoka PÄÄSKYNEN päivälintu etsi pesänsijaa "lounatuuli" (päiväaika)	Kaakko – kakko, vesilintu KAAKKURI/KUIKKA "tietäjän varusteet" (ilta-aika)

Taulukko 13. Mytosemanttinen kronotopia kalevalaisista kansanrunoista suhteessa kansanuskoon.

Luotehinen, koillinen ja lounainen ilmansuunta on löydettävissä SKVR-korpuksista, kaakkoinen sen sijaan on vaikeammin havaittavissa. Epäsuorasti samporunoston maininta sammon hukkumisesta mereen, voidaan tulkita allegoriaksi auringonkulun kierrosta, jossa aurinko laskee taivaanrannan taa ja alkaa yö. Toinen hyvin vähälle huomiolle jäänyt fragmentti samporunostossa on toistuva kommentti sammon jauhamistyöstä illalla, iltapuhteessa. Tietäjän apulintuna on pidetty kaakkuria ja kuikkaa, kuikkannahkapussi on ollut tietäjän tarpeiston kantoväline.

ILMAN LINTU ON ILOLINTU

Kotkaa kutsutaan runoissa iskulinnuksi, haukkaa siipilinnuksi, mutta lapalievosta on olemassa toisistaan poikkeavia käsityksiä. Jotkut rinnastavat lapalievon vaakalintuun, mutta tässä tulkinnassa lapalievona on lohikäärme, lepakkoon rinnastettava yölintu, kun taas pääsky on poutasäiden ennelintu. Kuviossa lapalievona ja pääskynen ovat aikamäärein ilmaistuja lajeja, kun taas kokko ja kaakkuri ovat rituaalinimiä. Kokkovirret lauletaan aamutoimikuvauksineen hääriittilauluna ja kuikka on tietäjän liikanimi, Suomessa tunnetaan hyvin Kuikka-Koponen tietynlaisena tricksterinä, silmänkääntäjänä.

Kuviossa on väli-ilmansuunnat, jotka osin rinnastuvat pääilmansuuntiin. Lounas ja päivällinen ovat molemmat ruoka-aikojen mukaisia ruokaan liittyviä sanoja. Lounasaika on noin klo 11.00-13.00 välillä ja päivällinen syödään noin 17.00-19.00 välillä. Työpäivä alkaa aamiaisella noin kello 7.00-9.00. Mitä mainittujen myytilintujen taitoihin tulee, niin sekä pääskynen, kotka että lapalievona ovat mestarilentäjiä, mitä kaakkuri ei suinkaan ole. Kaakkurit ja kuikat ovat taitavia sukeltajia. Veteen ja ruokaan liittyy erityinen piirre suomalaisessa kansanuskossa, jossa saukko on iltapala, joka nautitaan erityisesti saunan jälkeen. Maailman syntyrunon sotka on ilmalintuna ehdottomasti kotka. Sammon veteen suistumistarinat voivat viitata aikakausiin, jolloin maaston muutokset tekivät makeasta vedestä suolaista ja suolaisesta makeaa. /Viite 17/ Lounatuulet etelästä ja pilvenlonkien lommaukset viittaavat maan hedelmällisyyteen, kasvuun tarvittiin sekä lämpöä, jonka kevät ja kesä toi että ukkosen maata ionisoiva vaikutus.

Hääriittien kokkovirsien teukamoinen ylistää morsiamen varhain ylös päivän töihin nousemista ja aamuuskareiden suorittamista. Tästä ajatusmaailmasta kummunee kansanuskon vuodentulon suhteen. Lintujen pete -uskomuksessa vuoden tulo on riippuvainen ennen muuttolinnun aamulaulua ylös nousemisessa, ja leipäpalan syömisessä. Pääskyt ovat säilyneet kansan muistissa poudan ilmoittajina vielä kannan huomattavasti vähennyttyä meidän päiviimme. Sampo ilmeisesti jauhoi aamusta iltaan pellonviljaa, ja illasta aamuun vedenviljaa. Hiisi metsänviljan, hirven valtiaana uhaksi ihmisten kauraviljelyksiä ja Tapion karhu jumalanviljaa, karjaa metsässä. Metsän petojen ja karjanhoidon myyttiä kuvataan Kullervo-runoissa. Ilmarisen vaimoksi mennyt Pohjolan eukon tytär sai surmansa petojen raatelemana, kun Kullervo oli loitsinut pedot näyttämään lypsykarjalta. Kokkovirsien teukamoinen ja osmolainen on Ilmarinen, joka hänkin osasi pilvien loukauttamisen.

Ukkonen kuuluu kotkasymboliikan piiriin, kotkan englanninkielinen nimi on osuvasti "ukkoslintu", mitä vastanee suomalainen versio iskulintu, koska salaman sanotaan iskevän, tai nopeaa syöksyä verrataan: iskee kuin salama.

Käärme on salamannopea iskussaan, joten se on saanut toimia salaman visuaalisena kuvaajana, symbolina. Itäinen karjalainen maailmansyntyruno esittää taivaan syntyneen pääskysen munasta myrskytuulen rikkomana.

Valkuaisesta tuli kuu ja ruskuaisesta tähdet ja aurinko taivaalle. Maailmansyntyruno siis oikeastaan on kosmoksensyntyruno. Maahan oli jo olemassa vesineen ja Väinämöisen polvineen. Oliko munan muruset Väinämöisen käsiin sukeltanut kuikka tai kaakkuri? Siitäkö käsitys kuikkalintujen tietäjälinnuksi sopivuudesta?

Pohjolan akan lapalievona lento ei ollut aito transformaatio, vaan piika pikaa tehty tuotekehitemä akuuttia tarvetta varten. Aineksiksi hän otti rikutun laivan osia, peitteitä, leipälapion, vastoja. Muistumaa tuosta tapahtumasta pidetään yllä uskomuksissa, joissa noita lentää tuulispäänä/tuulispäässä tai ottaa lentovälineekseen luudan tai leipälapion matkatessaan Kyöpelinvuorelle Sinivuorille eukkoattribuutteinaan kahvipannu ja kissa. Pohjan akka oli aikansa lepakkonainen, kaikkien lepakkonaisten arkkityyppi.

Ilolintu

Lencqvistin kokoelmien mainitsema merimiesten rukous kertoo: Ilmarinen ilolintu, lennä tuonne kunhan käsen, idän ikuisen perähän, päivän koitonnon kotohan! Pane poskes pussuksihin, puhalla iloinen ilma, minulle myötäinen myry minnekin nyt mennäkseni etc. Tuuli kuvaa myös tunnetilaa, ihminen voi olla hyvällä tai pahalla tuulella. Vihaisena voidaan kehottaa toista lähtemään "hyvän sään aikana" eli ennen kuin toinen suuttuu todella. Ilolintu Ilmarisen määreenä on erikoinen, koska ilolinnusta lauletaan mm. tanssin syntyä. SKVR I2/1189. Myös korpin sanat eli korpin synty mainitsee linnun muodostuneen sammakosta ja nimittää korppia ilolinnuksi, joka on syntynyt ilkeästä. Toinen runossa mainittu kiertonimi korpille on latvalintu. SKVR I4/1279. Tuuliajolla olo voi viitata ihmisen päämäärättömyyteen, mutta voi se olla todellistakin. Ilolintu saa seuraavassa taas uusia vivahteita, kun kaksi "kallion jänöä" odottelee mitä torni eli myrsky maalle tuo. Ja tuohan se, lohikalan ja pikkuruisen hauen, jossa kokko voi suurustaa, ilolintu illastaa. SKVR III1/1119

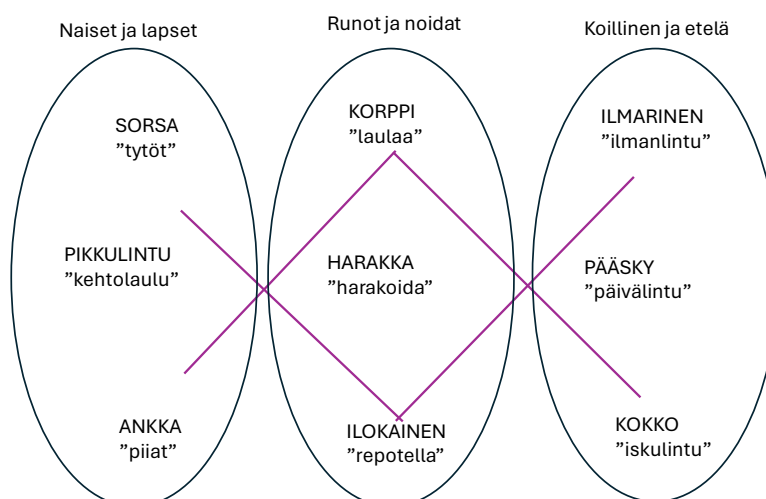
Ilolintua kutsutaan mustaksi linnuksi. Ilolinnun myyttinen merkitys syvenee, kun se ilmestyy pääskyn toisintonimeksi Maailmansyntyrunossa. SKVR IV2/1822. Pääsky on kesoilintu, kielolintu, pääskölintu, päivölintu, ilolintu ja ilmanlintu. Maallisemman merkityksen ilolintu saa laulelevana neitosena tai kun lasta nukutetaan kehtolaululla, jossa ilolintu laulaa illalla. Lasten kylvetyksessä ilolintu on mehiläinen. SKVR XIII3/9131 Merenajoa odottava katras laajenee, kun kokkolintu eli korpilintu istuu meren kivellä ja odottaa aaltojen tuomaan saalista. Runon lopussa kuitenkin puhutaan ilolinnun iltapalasta sorsana: Sieltä saa sorsa suuruksia, ilolintua iltasta. Sorsa soittaa, tikka tanssii, muut linnut iloa pitää. SKVR XV/868

Epäilemättä tässä on koko ajan kyse kotkasta, joka sotkana on sekoitettu vesilintuun, sorsaan. Korppi taas on väärinymmärrystä korpilinnusta, jolla peitenimellä kotkaa on kutsuttu. Mutta mihin mahtaa viitata "kaksi kallion jänöä", pystysuoriin hirvimaalauskalioihin, vai kotkan erikoislaatuisiin peitenimiin. Ilolintu on ilmeinen heterotopia, jonka merkitys on hyvin hämärä, mutta silti merkittävä.

Runolaulajille joko ei lajeilla ollut välejä, tai sitten syvempi ja aidompi merkitys oli jo taltiointilanteessa unohtunut ja merkitys hämärtyneet. Kielastajassa olen aihoinut Kansanrunousarkistosta löytyneen syntytarun linnun nimistä. Tuossa vaiheessa tulkintakehyksenä on ollut mahdollinen syy siihen, mistä ja millaisista motiiveista lintujen ääntenjäljittelyt ovat syntyneet. Ilolintujen lajikirjo laajenee harakalla.

Ilolinnun heterotopiat:

Ilolintu – SORSA – sorsa soittaa, tikka tanssii, muut linnut iloa pitää (tytöt)
 Ilolintu – PÄÄSKY – kesoilintu, kielolintu, ilmanlintu
 Ilolintu – ILMARINEN – lennä idän ikuisen perään, päivän koiton kotohon
 Ilolintu – PIKKULINTU – laulaa illalla, kehtolaulu
 Ilolintu – KORPPI – syntynyt sammakosta ja ilkeästä
 Ilolintu - KOTKA – kokko voi suurustaa, ilolintu illastaa
 Ilolintu - ILOKAINEN – tanssin synty, vinku Viipurin veräjät ilokaista tuotaessa
 Ilolintu – ANKKA - Aa aa ankat laulaa, ilolinnut illuttelee (piiat)
 Ilolintu - HARAKKA hyppi ja keikkui sekä äänteli nauraen, nauraa haratti

Kuvio 23. Ilolinnun symbolista semantiikkaa

Kotka viittaa koillisen ilmansuuntaan. Tanssin synnyn ilolintu, ilokainen paikanmääreineen ehkä viittaa revontuliin, joissa on aaltoileva tanssiliike havaittavissa. Kotkan nimenä ilolintu saattaa viitata kokkovirsiin, joita laulettiin hääpidoissa. Hääriittirunoudessa naisten ja morsiamen vertauskuvina käytettiin kana- ja vesilintuja. Musta lintu voisi viitata korpin ohella myös pääskyeseen, mutta syntymateriaali viittaa enemmän johonkin riettalintuun kuten korppiin. Kyseessä on kuitenkin pikemminkin ilonpilauk. Kaikesta päätellen haukkalajeista kotka on ajateltu Ilmarisen linnuksi. Vaikka kansanrunojen keruupainotus on Väinämöisvoittoista, on perusteltua pitää Ilmarista alkuperäisen suomalais-saamelais-karjalaisen mytologian pääjumalana, ilmojen haltijana hän vaikutti maan kasvillisuuteen ja vuoden satoon ja luonnossa saatavilla olevaan ravintoon. Ilmarinen edusti ekokiertoa silmin nähtävällä tavalla.

Tärkeimpänä yhteyttäjä ja yhdistävänä tekijän maan ja taivaan, jumalten ja ihmisten välillä toimivat puut. Maailmansynnyn katalysaattori oli tuuli molemmissa maailmansyntytaruissa. Tuuli oli toimiva myyttinen subjekti, joka vieräytti alkumunan veteen, munasta syntyi kosminen maailma.

Jossain vaiheessa maalle alkoi myös syntyä elämää ja syntyi kulttuuri tansseineen ja lauluineen. Ilmarisen valtapiiriin kuuluvat mm. pilvet ja sade, ukkonen ja salamet, tuuli ja sää eli ilmat. Kuten mm. Kaarina Kailo on tuotannossaan huomionut, suomalaisen ihmisen elämänpiirin elementit ovat ensisijaisesti ja sananmukaisesti maa ja ilma. Perustellusti, ilman ilmaa eli happikerrosta ei inhimillistä elämää olisi, eikä hapetta olisi ilman kasvikuntaa. Kuten aiemmin on jo esitetty, pilvien lommauttaminen tuottaa rajuilman. Pääskystä nimitetään ilmanlinnuksi, ja nimitys johtunee uskomuksesta säiden enteensä. Ilmanlintua voisi kutsua myös säälinnuksi.

Ilmarisen ja Ilmattaren valtakuntaan kuuluvat vertikaalisuunnassa pilvet ja sade, vedenkierto on pystysuuntainen, kosteus kohoaa puista ja maasta taivaalle, jossa muodostuvat pilvet, jotka vuorostaan tuottavat sateen. Vesi palautuu sateena pilvistä takaisin maahan, lähtökohtaansa, vesielementtiin. Ilmoin eli säihin kuuluu kesä kautena ukkosilmat salamoineen, suuntaus on ylhäältä alas, ilmiö on voimallinen sekä hyvässä että pahassa. Salamet hedelmöittävät maan, mutta ne voivat myös tuhota metsäpalojen ja kuoleman muodossa. Salama edustaa tulielementtiä ominaisuuksiltaan. Ilman toiminnan piiri kietoutuu tuulen ja sään ympärille. Elementtinä on ilma. Kasvit ovat maailman elämänehto, maan elementin tuotteita, joista suurimpia ovat puut. Maan kasvit tuottavat ilman, jota hengitämme, hapen.

- Outo kokoelma kansa runosäkeitä ilolinnusta sisältää monimuotoista ja osin vaikeasti tulkittavaa ainesta, mutta nimi viittaa kahden syntyaikkeen, tanssin ja korpin synnyssä vanhaan tarina-aiheeseen. Tämän laatuista semanttista vyyhteä on loogisesti melko mahdotonta ratkoa, koska suurin osa tiedoista puuttuu. Voi sen sijaan yrittää hyödyntää ugrame-kaavaa semantiikan salojen ratkaisemiseksi. Ratkaisua voi helpoiten lähestyä kysymyksellä, mitkä kaksi kuuluvat yhteen, jolloin ratkaistavaksi jää yhdistävän tekijän etsintä. Naisten tavanomainen eufemismi liittyy vesilintuihin, joten sorsa ja ankka ovat samaa sarjaa.
- Seuraavaksi voi edetä etsimällä lintuvastaavuuksia ilmansuuntiin. Ilmarinen liittyy koilliseen ja kokko myös. Häärunoissa on formula: Lensi kokko koillisesta, mutta runonäytteessä puhutaan iltapalasta. Enää yksi pari ratkottavana, niin peruskehikko on valmis. Alkukantaisimpiin loitsurunoihin kuuluvat synnyt. Koosteessa on kaksi syntyrunotyyppiä. Korpin synty ja Tanssin synty, jossa viitataan ilokaiseen. Jäljelle jää kolme osatekijää, pääsky, pikkulintu, harakka. Harakointi, harehtiminen liittyy loitsimiseen, joten sen paikka on keskikohdassa loitsujen syntyrunojen risteyskohdassa. Täten jäljelle jää kaksi prinssiippiä tai nimeä, pääsky ja pikkulintu. Viime mainittu muoto on kohdallaan, koska kansanrunot eivät puhu laululinnuista, sen sijaan hakusanalla pikkulintu tulee 94 osumaa, joista osa lastenleikkiloruja ja ketjusatuja, ja satuja, joissa kerrotaan eläinten pidoista tai häistä.

Sudenkorentoja kiinni otettaessa loruttiin.

Häkkärä härröö,
Kärpäni pörröö,
Sinisissä silkkilöissä,
Punasissa peipoloissa,
Väistärikki vähän anto,
Pikkulintu paljo kanto. SKVR I3/1884

Eläinten pidoista kerrottiin:

Kurki hyppäsi, kärki tanssasi,
harakka lapsisaunassa,
pikkulintu puita pilkko,
västäräkki vettä kanto. SKVR VII3/3841

Pääsky on lintu, josta kerrotaan legendoissa, joten se kuuluu sakraalikategoriaan, ja ilmanlintuna kuuluu samaan sarjaan kuin Ilmarinen ja kokko. Viime mainitut viittaavat koilliseen, pohjoiseen aamunnousun ilmansuuntaan, pääskyläinen päivälintu on etelän lintu. Symbolisesti on kyse aamun ja päivän jatkumosta. Aamulla herätään, suoritetaan aamuaskareet ja lähdetään päivän töihin. Nyt jäljellä on enää pikkulintukategoria, jonka paikka on sorsan ja ankan pystyjanalla, lastenkamarissa. Ihmisyyden alkuhämmästä nimitetään joskus ihmiskunnan kehdeksi, ja siten viitataan lapsuuteen. Perinteissä tuutulaulut viittaavat ihmiselon osaan Tuonelaan ja kuolemaan. Kautta maailman naisen osa on ollut synnyttää ja tuudittaa jälkeläisiä. Lyhenteeksi ei käy lintu, koska se viittaa kanalintujen hidalagoon, metsoon. Sorsina ja ankoina nuoret tytöt ja piit iloa pitää ilokallioilla laulaen ja tanssien, mutta päätyvät laulamaan kehtolauluja lapselleen. Esimerkki viitoittanee mahdollisuutta laatia runofragmenttien ja formuloiden pohjalta laajempia ja merkityksellisempiä yhteyksiä.

Folkloristi Elli-Kaija Köngäs-Maranda on arvoituksista poiminut semanttisen sarjan naisen elämänkaaresta lehtipuita koskevista arvoituksista, ja hän päätyy tulkintaan, jossa lehtipuiden vuodenkierto on analoginen naisen elämänkaaren kanssa. Suomalaisen puuston naisellisimmat puut ovat koivu ja pihlaja. Yllä olevaa ilolintusarjaa voi pitää jonkinlaisena suomalaisugrilaisena sanamandalana. Korpin sanat viittaavat jonkinlaiseen vuokkomaiseen lintuun, jonka avulla voidaan hankkia tietoja kuten Odin korppeineen. Korppia pidetään tietäjän lintuna, runon perusteella korppi on saanut korttolinnun, pahan linnun enteitä, joka on saattanut edeltää varista pahan ilman lintuna. Ilolintu lienee todella ironiaa, jossa on leikitelty kirjainpudokkaalla, sanotaan ilolintu, kun tarkoitetaan illolintu.

Korp' on konnasta suvettu, Ilo-lintu ilkiestä,#2 Pää pantu pata paloist[a],#3 Kaula kattila ranista,#4 5 Silmät Hien#5 simpukista, Korvat kuukunan#6 kivistä. Konnan korppi, Lemmon lintu, Lenti#7 korppi korskumalla, Latvalintu#8 laulamalla.	Korppi on konnasta sukeutunut, Ilolintu ilkeestä, Pää pantu patapaloista, kaula kattilaranista, Silmät Hiiden simpukoista, Korvat kuukunan kivistä. Konnan korppi, Lemmon lintu, Lenti korppi korskumalla, latvalintu laulamalla.
---	---

Runossa SKVR I4/1234 korppi esiintyy laulajan alkusanojen formulana muodossa: Lenti korppi korskumalla, latvalintu laulamalla. Saatetaan myös käyttää formulaa: Jos otan kukulta kulkun, linnulta lipien kielen, jolloin ao.formula viittaa runonlaulantaan.

TUULEISEN NOSTO

Tuuleisen nostossa keskeinen puhuteltava on tuulimato. Viitasaarelainen loitsu hieman epämääräisessä tarkoituksessa tehdään seuraavasti.

- Sitten ryypätään tuosta pullosta vettä ja se samalla puhalletaan ulos suusta vasempaan käteen, jolloin vesi vie mukanaan ilmaan siinä olevat ainekset. Heti sen perästä lausutaan: Lähe nyt perkele lentämään ja ammu (sitä tai tätä henkilöä, joka nimitetään, siihen ja siihen paikkaan, joka niin ikään nimitetään)! jolloin tuulimato ampuu määrättyyn paikkaan tarkoitettuja henkilöitä. SKVR IX4/248

Tuulimato nousee maasta, ja rinnastuu runoissa käärmeseen, koska Syöjätär sen merestä nosti. Tuo lapakäärme laineista kohosi syömään tulen kipuja. Nuhtelujen jälkeen todetaan tuulimadon syntyperä; tuulella sinun tupasi, kalliolla kartanos. (SKVR IX4/593) Teema toistuu, tuuleinen, tuuleisen synty ja tuulimato -rupriikit sisältävät käärmisiin, tauteihin ja tuuleen liittyviä aiheita. Kun runonlaulaja laulaa tuulimadon olevan "lemmen karva", toteaa hän, ettei hän voi sitä suomentaa. Mitä todennäköisimmin hän silloin puhuu vitun karvasta eli mustasta, mikä yleensä liitetään formulana mato musta maanalaiseen eli käärmeseen. Käärmeen syntyrunoissa Syöjätär on mustan madon alkuperä. Hieman kontaminoituneessa muodossa tämä tulee esiin tuuliaisien syntysanoissa, joka on otsikoitu rupriikilla Tuulimato, mutta runossa puhutaan Sylättärestä lapakäärmeenä. Uno Harvan mukaan sekä Pohjois-Amerikan intiaanit että Aasian pohjoisosien kansat mieltävät ukkosen jättiläislintuna, kun taas Itä-Aasian kansoille ukkonen on lohikäärme, jolla on siivet ja kalansuomut. Ukkosen jylinä on sen ääni, suusta tuleva höyry muodostaa pilviä, ja salamet leimahtelevat sen heilauttaessa pyrstöään. Sen talvehtimispaikka voi olla joko meressä tai aarniometsässä tai suuren vuoren onkalossa, jossa sen hengitys synnyttää sumua, huurretta ja jäätiköitä. (Harva 1948:74)

Tuulimato:

Sylkäsi ilkijän mereen
Laapsautti laineisiin,
Tuuli hänet maalle toi
Veiden henki heilutteli
Aallot maalle ajeli,
Suikulaisen puikulaisen
Keskeltä kemmulkaisen.
Sylättäre merestä nousi
Lapakäärme laineista,
Jonka tuli suihki tutkamelta

Pää paisto auringolta,
Joko nyt teki poikas paaoa
Lapsesi tihulaisttyötä
Ilman emon tietämättä
Vanhemman varottamatta,
Taudit minä ammun taivahalle
Puskut pilvihin puhallan
Kielesi vettä keittämähän,
Hyi syömään tulen kipuja
Tulen lientä lakkimahan.

...

(SKVR IX4/598. yk)

Tuuleisen voiteen luvussa tuulimadon sanotaan olevan tulipunainen, yhdeksän laineen luoma lapakäärme. Voiteen teossa ja käytössä piti sanojen perään sylkeä.

Tuuleisen voije.

Tuulimato tulipunanen,
Lapakäärme 9:stä laineesta.
Empä tieä karvasta[s]i
Kenen karva lienetkään:
5 Koivun karva, näreen karva,
Maan karva, pajun [karva],
Kaiken kanarvan karva.
(Ja sitte sylkeä.) (SKVR IX4 / 602)

Madon tai käärmeen synty on tulkittu Syöjättären tekosiksi, koska Elias Lönnrot kertoo niin Kalevalassa. Vaikuttaa siltä, että tämä on väärinkäsitys. Kalevalan 15. runossa sanotaan:

Sylki Syöjätär vesille, laski laatan lainehille;
vesi sen pitkäksi venytti, päivä paistoi pehmeäksi.
Siitä tuuli tuuitteli, ve'en henki heilutteli,
aallot rannalle ajeli, tyrsky maalle tyyräeli. (UK 15. runo)

Tuuliaisen syntyrunossa Pihtiputaalta on taltioitu säkeet, jossa madon sennyttäjä oli tuuleinen eli tuulimato.

Tuulimato maasta nousi,
Lapakäärme laineelta,
Sylkensä mereen sylki,
Laapsahutti laineeseen,
Tuulipa tuon tuolta toi,
Veden henki heilutteli,
Aallot maalle ajeli. ...
(SKVR IX4/6060 yk)

Tuulenrokko

Suomalaisten muinaisuskosta kertoo Uno Harva koosteena tarinoi yleisestä uskomuksesta, jonka mukaan suomalaiset merenkulkijat kykenivät nostattamaan tuulta. Viittaukset liittyvät solmuihin, mutta epäselväksi jää, millainen solmu tehdään. Kerrotaan vain taikasolmujen avaamisesta. Harva mainitsee solmut tehdyn riepuun, mutta yleensä ei mainita, olivatko solmut tehty kerroksittain vai peräkkäin. Joskus solmut tehtiin sukkanauhaankin. Suomen Kansan Vanhojen Runojen kertoma tuuleisen nostosta kohdistuu tuulen lisäksi tautien parannukseen. Syy-yhteys on selvä silloin kun ”tuulesta tarttuu tuulenrokko”. Periaatteella similibus similibus tautia parannetaan tuulenpesällä. Orimattilalainen keino tuulenrokkoa vastaan on seuraava: Pyyhitään tuulenpesällä kolme kertaa ja lausutaan sanat. Mikä tuulesta on tullut, se tuuleen menköön. (SKVR IX3/597)

Kuva 8. Olaus Magnuksen mukaan tuulensolmut on tehty köyteen vetosolmulla.

Tuulenrokon lisäksi ihminen saattaa joutua tuulen (huun) puremaksi. Muistuma tästä uskomuksesta elää sanonnassa pureva tuuli.

Tuulimato maasta nousi,
Lempo ilmasta lensi,
Käärme-lanko lainehista.
Tuulesta olet tullut:
5 Tuuleen, lempo, lentää pitää.
... (SKVR IX4 / 610)

Tuulimadon synty rinnastuu mustan madon syntyyn, mutta uusi erityispiirre synnyissä on puiden mainitseminen eri värien tuottajana. Mato voi olla maankarva, kuusenkarva, pihlajankarva, koivunkarva, lepänkarva, kanervankarva, tuonenkarva tai pilvenkarva ellei peräti kaiken maailman karva. Tässäkin tiedonannossa kuitenkin puhutaan tuulimadon merestä noususta ja mainitaan lapakäärme tuulimadoksi, jonka vedenhenki oli keinutellut ja aalto kokoon ajellut.

Tuulimato merestä nousi,
Lapakäärme laineesta.
Tuulihan sun tuolta toi,
Aalto kokoon ajeli,
20 Vein henki heilutteli. (SKVR IX4 / 708)

Poikkeama sarjasta esiintyy runokatkelmassa, jossa Tuuliainen rinnastetaan Kullervoon, Keiretyiseen. (SKVR I2) Tuuliainen eli tuulimato on saanut omat syntysanat, mutta nimi on mainittu myös puun syntysanoissa. Ja on tuuliainen päässyt myös siikasen syntyyn. Kun siikanen (vihne) syöpyy silmään tai ihoon, niin todetaan. "Siikanen on meren sileä, pyöritelty paalitelty, lyöty lietohon merehen. Akan huhdan haaroittama, halmeen hajottama, kangaskentän kasvattama, latva laihon liehuttama, tuuliaisen tuudittama, taivosen vesin valama. Päin menit, perin pala" (SKVR I4/341)

Teemasta pompahtaa esiin myös Ahti pellonviljan haltijana. Puun jäljen sanoissa Ahti poika Pellervoinen ottaa kuusia jyviä ja seitsemiä siemeniä, joista kasvoi kuuset kukkalatvat ja ison ilmaset petäjät, Tuuliaisen tuudittamat, Ahavaisen liekuttamat. (SKVR VII3 loitsut)

Honka oli hotjun kasvattama,
Hotjun latvasta vetämä,
...
Haapa oli hiiden huoripoika,
Pihjala pirun tekemä,
...
Kataja pahinta puuta.
kKaikki on puut jumalan luomat,
Vesat Jesuksen vetämät,
Tuuliaisen tuudittamat,
Vilun ilman viihittämät,
Pakkasen imettelemät. (SKVR VII3 loitsut / 272 yk)

...

Kylväjien Ahti ja Sämpsä lisäksi myös Etelätär kylvi, mutta vaikka kylväjät vaihtuvat niin Tuuliainen pysyy, puut ovat tuuliaisen tuudittamat, viluilman viihdyttämät. Todetaan kaikkien puiden olevan Jumalan luomia, mutta joidenkin puiden luonne ja alkuperä on silti epämääräinen. Ilomantsilaisessa loitsussa (SKVR VII3 / 290 yk) on niin kuuset kuin koivutkin kavon kasvattamat, kun taas Immi kasvatti pienemmät petäjät. Runossa haapa on hiiden huoripoika, leppä Lemmeksen tekemä, paju Parmaisen luoma ja pihlaja pirun.

Tuomi on Turkamoisen sukua, Kataja kavon tekemä, mutta honkapuu saa varsinaiset sättimiset osakseen, koska on paha pakastin. Se on pirulaisen pillukarva, persejouhi Joukamoisen, honkapoika Holjamoisen, Tuuliaisen tuudittama, Pakkasen imettämä, vilun hengen viskoama.

Tuuleisen tautia voitiin parantaa. Viitasaarella uksottiin, että jos jokin kohta ihmisessä ajettui ja tuli kipeäksi tai alkoi kovasti särkeä, niin sitä kutsuttiin "tuuleiseksi" eli siihen oli tullut tuuleinen. Parannuskeinona piti panna suolaa rättiin ja sylkeä niihin, sitten purtiin kangasta ja luettiin loitsuluku Tuulimadon sanat. (SKVR IX4 / 599)

Tuuli mato maasta nousi,
Maan rikka laineesta,
Sylki syötäri veteen,
Lapakäärme laineeseen,
Tekikö poikasi pahaa
Tyttäresi tuhoa työtä?
Enempi on emolla työtä,
Virka valta vanhemmalla.

Tuuleista voitiin yrittää parantaa myös voiteilla, jota tehtäessä tuli tuntea voiteen sanat. (SKVR IX4 / 662 yk). Lopuksi syljettiin.

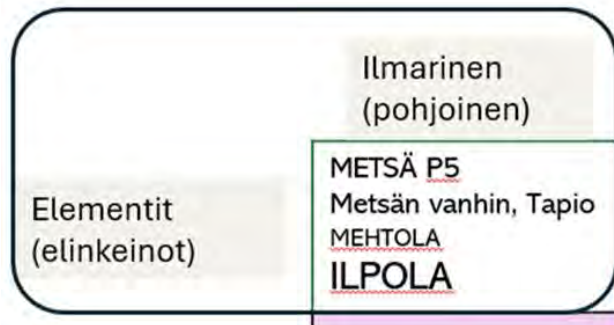
Tuulimato tulipunanen,
Lapakäärme yhdeksästä laineesta.
Enpä tiedä karvastasi
Kenen karva lienetkään:
Koivun karva, näreen karva,
Maan karva, pajun karva,
Kaiken kanervan karva.

Tuuleisen suoloja tehtiin vaihtoehtoisin konstein, Piti visapäpuukko; räsyyn suolat; lakki pannaan polvien alle yhdeksän tulisian edessä, joista otetaan poroa kolmasti veitsen kärjellä suolojen sekaan. Joka tulisijaan loihditaan: - tuuli se tuulee, tuuletpa sinäkin." Sitten pannaan suolat pahkakuppiin veteen, jota hoidettaessa ensin pannaan suuhun ja sitten alaspäin voidellaan. (SKVR IX4 / 603 yk)

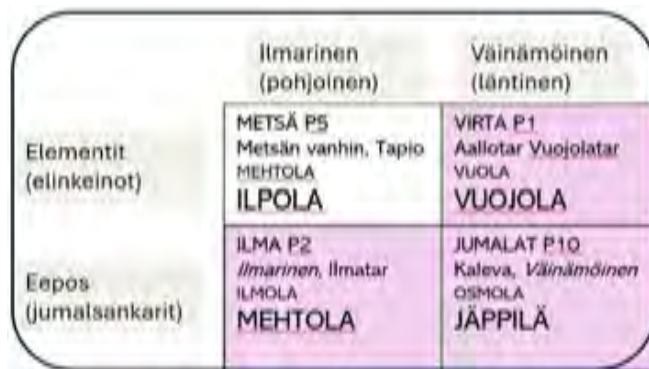
UUSI TOPOSJAKO

	Ilmarinen (pohjoinen)	Väinämöinen (läntinen)	Lemminkäinen (itäinen)		
Elementit (elinkeinot)	METSÄ P5 Metsän vanhin, Tapio MEHTOLA ILPOLA	VIRTA P1 Aallotar Vuojolatar VUOLA VUOJOLA	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo UNTOLA ONNELA	MAA P22 Äkräs Vipunen VÄINÖLÄ	VESI P3 Antti, Melitar "soitka, itäuki" AHTOLA
Eepos (jumalsankarit)	ILMA P2 <i>Ilmarinen, Ilmatar</i> ILMOLA MEHTOLA	JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen OSMOLA JÄPPILÄ	TULI P11 Lemmes, Liekkiö <i>Lemminkäinen</i> PÄIVÖLÄ	VOIMA P23 Kullervo, Rauni UNTAMOLA	KOSTEUSP20 Terhetär, Udutar JOUKOLA
Jumalaiset (palvokset)	RIITTI P9 Hongatar, Kärhu HONKOLA OSMOLA	RAHA P24 Krappi, Loviatar PIMENTOLA	KALLIOT P25 Kimmo, "Hirvi" Maahinen HIITOLA	PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuomatar SARIOLA	VALDIP17 Kuutar Päivätär KUUTOLA
	METSÄNVARO P6 Mimerikki, Pinneys METSOLA	KUOLEMA P16 Kälma, Tuoni MANALA	ILMANSUUNTA P4 Etelätär, Suvetar PÄIVÄLÄ	SAIRAUUS P21 Kuutar, Vammatar MATOLA	AIKA P14 Ajatar, Tähoietär AURINKOLA
	MYTTIELÄIN "kotka" P18 Soikokkar, Käreetar "kettu" PETOLA	VEDENHALTIJAT P8 Vellamo, Vetehinen LUOTOLA	LUONTO P7 Penu, Luonnotar PANULA	KANSANUSKO P19 Tonttu, Haltia LAPPALA	HALTIATTARET P15 Äkatar Vuolahatar VUOLA

RUUTU IA

Laajennettu nurkka: IA,B ja IIA,B

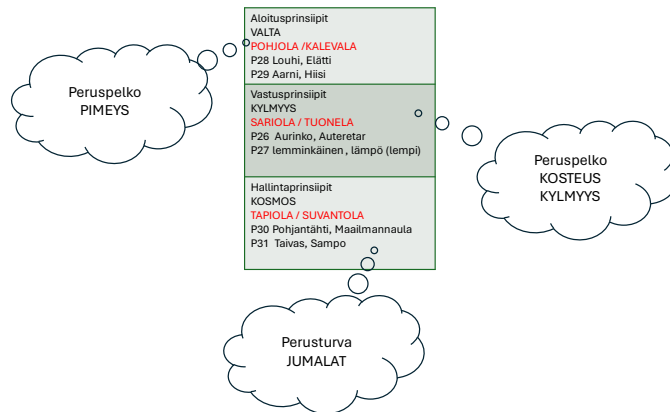
Ugramematriisiasetus:

	Ilmarinen (pohjoinen)	Väinämöinen (läntinen)	Lemminkäinen (itäinen)
Elementit (elinkeinot)	METSÄ P5 Metsän vanhin, Tapio MEHTOLA ILPOLA	VIRTA P1 Aallotar Vuojolatar VUOLA VUOJOLA	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo UNTOLA ONNELA
Eepos (jumalsankarit)	ILMA P2 Ilmarinen, Ilmatar ILMOLA MEHTOLA	JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen OSMOLA JÄPPILÄ	TULI P11 Lemmes, Liekkiö Lemminkäinen PÄIVÖLÄ
Jumaliset (palvokset)	RIITTI P9 Hongatar, Karhu HONKOLA OSMOLA	RAHA P24 Kratti, Loviatar PIMENTOLA	KALLIOT P25 Kimmo, "Hirvi" Maahinen HIITOLA

	Ilmarinen (pohjoinen)	Väinämöinen (läntinen)	Lemminkäinen (itäinen)
Elementit (elinkeinot)	METSÄ P5 Metsän vanhin, Tapio MEHTOLA ILPOLA	VIRTA P1 Aallotar Vuojolatar VUOLA VUOJOLA	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo UNTOLA ONNELA
Eepos (jumalsankarit)	ILMA P2 Ilmarinen, Ilmatar ILMOLA MEHTOLA	JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen OSMOLA JÄPPILÄ	TULI P11 Lemmes, Liekkiö Lemminkäinen PÄIVÖLÄ
Jumaliset (palvokset)	RIITTI P9 Hongatar, Karhu HONKOLA OSMOLA	RAHA P24 Kratti, Loviatar PIMENTOLA	KALLIOT P25 Kimmo, "Hirvi" Maahinen HIITOLA
	METSÄNVÄKI P6 Mimerkki, Pinneys METSOLA	KUOLEMA P16 Kalma, Tuoni MANALA	ILMANSUUNTA P4 Etelätär Suvetar PÄIVÄLÄ
			MAA P22 Äkräs, Vipunen VÄINÖLÄ
			VOIMA P23 Kullervo, Rauni UNTAMOLA
			PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuometar SARIOLA
			SAIRAUS P21 Kivutar, Vammatar MATOLA

Lisää kierroksia.

	Ilmarinen (pohjoinen)	Väinämöinen (läntinen)	Lemminkäinen (itäinen)
Elementit (elinkeinot)	METSÄ P5 Metsän vanhin, Tapio MEHTOLA ILPOLA	VIRTA P1 Aallotar Vuojolatar VUOLA VUOJOLA	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo UNTOLA ONNELA
Eepos (jumalsankarit)	ILMA P2 Ilmarinen, Ilmatar ILMOLA MEHTOLA	JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen OSMOLA JÄPPILÄ	TULI P11 Lemmes, Liekkiö Lemminkäinen PÄIVÖLÄ
Jumaliset (palvokset)	RIITTI P9 Hongatar, Karhu HONKOLA OSMOLA	RAHA P24 Kratti, Loviatar PIMENTOLA	KALLIOT P25 Kimmo, "Hirvi" Maahinen HIITOLA
	METSÄNVÄKI P6 Mimerkki, Pinneys METSOLA	KUOLEMA P16 Kalma, Tuoni MANALA	ILMANSUUNTA P4 Etelätär Suvetar PÄIVÄLÄ
			MAA P22 Äkräs, Vipunen VÄINÖLÄ
			VOIMA P23 Kullervo, Rauni UNTAMOLA
			PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuometar SARIOLA
			SAIRAUS P21 Kivutar, Vammatar MATOLA
			AIKA P14 Ajatar, Tähdetär AURINKOLA
	MYTTIELÄIN "kotka" P18 Sotkotar, Käreetär "kettu" PETOLA	VEDENHALTIJAT P8 Vellamo, Vetehinen LUOTOLA	LUONTO P7 Panu, Luonnotar PANULA
			KANSANUSKO P19 Tonittu, Haltia LAPPALA
			HALTIJATTARET P15 Akatar, Vuolahatar VUOLA

Uraa uurtavassa tutkimuksessaan meteorologisten sanojen merkitysoipista, osassa I Lauri Hakulinen / Viite 18/ lainaa Veikko Antero Koskenniemen Nuijamiesten marssista alkusäkeitä: Meill' on hanki ja jää, meill' on halla ja yö,... ja sitten jatkaa soimaamisella. Toisin sanoen hän pohtii soimata -verbin heterotopiaa, joka merkitsee sekä moittimista että kylmyyden, lämmön ja kosteuden uhoamista. Hakulinen rinnastaa soimaamisen mojottaa teonsanaan ja esittää väitteen tueksi murre-esimerkkejä. Lohjalla mojottaa, kun kylmä pohjatuuli tuulee vasten kasvoja. Pakkanen voi mojottaa vaatteen läpi tuntuu kylmältä. , tai uuni mojotaa kylmältä, ellei sitä lämmitetä. Kylmyys voi mojottaa eli tunkea kengän läpi. Kun tuulee kylmästi, niin tuuli mojottaa. Vermlannissa kylmänmojo oli huurua, joka tulee ovesta sisään, kun siitä kuljetaan.

Mojottamisella on yhteys myös kivun ja säryn tuntemuksiin. Reumaattiset kivut voiva yltyä kylmässä ja kosteassa, palelevia raajoja pakkaneen voi kivittää tai aiheuttaa suonenvedon. Kylmäkosteaa ilma vilustuttaa. Edelleen Hakulinen semiologisoi sanueita ja päätyy luvussa 23. pohtimaan soimaamista uudelta kannalta. Hän tarkastelee soi -verbiä merkityksessä 1) syöstä valokuovia ja 2) syöksyä, rientää. Soimu -sanalle esitetään merkityksiä liekki, soihtu. Kun Jaalassa sanotaan korean soimun olleen edellisyyönä taivaalla, niin soimu on revontulet. Ja jos ennen auringonnousua soimut, suuret säteet nousevat auringosta, niin se tietää sateita ja tuiskuja. Pohjain soimuaa = revontulet roihuavat, liekehtivät. Aurinko säärii, soimuaa, häikäisee, minkä Viva Granlund on hyvin kuvannut Pasilan asematunnelin muraaleissa. Ja siten tunnus on sopiva symboli Hiitolan topokselle ja Lemminkäisen hahmolle, mutta uusi tulostaulukko on saava uudet kuvat.

Kuva 9. Hiitola-topoksen prinsiippi P25 Kalliot, perushahmoina Kimmo ja maahiset.

OSA VI MYTOSEMANTIikka

KERRONNAN KEINOT

Kerron lajit: Synonyyminen, analoginen, antiteettinen

Alla esitetty tehokeinon, kerron lajiluokitus on Lauri Harvilahden, samoin annetut esimerkit.

Antiteettinen kerto

Vastakohtan rakentamisen kautta tiedostamista edistävä lähestymistapa.

Yksinkertainen säkeenkerto - Antiteettinen

Ja Solovej **viheltää** satakielen lailla, se rosvo-ryöväri **kiljuu** pedon lailla.”

Puolisäkeenkerto – Antiteettinen

”Etkö **tahdo kulkea**/vai **etkö jaksa** viedä? – Ali ty itti ne **hoš** ali nesti ne **moš**

Synonyyminen kerto

Synonyymi on korvaava sana tai ilmaisu jollekin sanalle.

Luettelokerto - Synonyyminen (paikkakuvaus, topos)

”Sen mustan **rämeen luona**, sen kaartuvan **koivun luona**, sen Levanidin **ristin luona**...”

Peräkkäiskerto -> Synonyyminen

”Suorakulkuinen tie on **metsittyntyt**, metsittyntyt on tie, **nurmettunut.**”

Analoginen kerto

Analogia on tekniikan maailmassa tunnettu mm. TV-lähetysten tekniikkana, sanalla tarkoitetaan yhtenevää, yhdenmukaista, verrannollista, vastaavaa, samantapaista tai -kaltaista, samatoimisuutta. Esimerkiksi tapahtumat voivat olla analogisia.

Ketjukerto -> Analoginen

Verrannollinen esim. aikaan suhteutus (aikakuvaus, kronos)

”Anna minulle aikaa-elo **kolme vuotta**,

kolme vuotta ja **kolme kuukautta**,

kolme kuukautta ja vielä **kolme päivää**...”

Rinnakkaiskerto – Analoginen

” Vasten silmiä, moukka, **valehtelet**,

vasten silmiä, moukka, **piikkaat!**”

TOISTON LAJIT

Kerto & kertaus

Antiteettinen kerto	Synonyyminen	Analoginen
Yksinkertainen säkeenkerto	Luettelokerto	Ketjukerto
Puolisäkeenkerto	Peräkkäiskerto	Rinnakkaiskerto

Kertosäkeet hyödyntävät toistoa muistikeinona. Runot ovat laulun sanoitusta alun perin, joten kerron tai toiston voi merkitä myös musiikkitermillä *da capo*, jossa tietty sävellyksen osa toistetaan. Lauri Harvilahti tarkastelee väitöksessään kerron (toiston) lisäksi kertausta runokeinona. Kerto ja kertaus ovat toiston lajeja.

Luettelokertoa voi luonnehtia listaamisen tavaksi, jota kansankielellä kutsutaan nimellä ritirimpsu. Luettelo mielletään yleensä vertikaalisesti esitettyksi luetteloksi. Kun aihetta seuraa luonnehdinnat, on kyse peräkkäiskerrosta. Synonyymiseksi asian tekee toisintosanojen ja runsas käyttö.

Yksinkertainen säkeenkerto - Antiteettinen

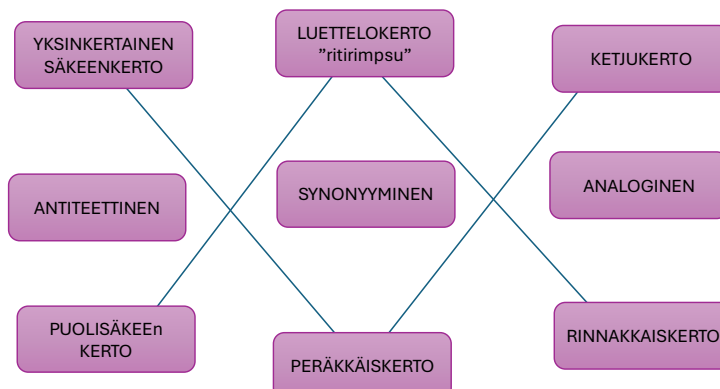
Ja Solovej viheltää satakielen lailla, se rosvo-ryöväri kiljuu pedon lailla."

Antiteettiset kerronnan keinot ovat semanttisesti kuvaavia. Antiteettien toiston lajeissa esimerkkilauseissa on yksinkertaiseksi säkeenekerroksi annettu esimerkki, jossa ryöväri viheltää ja kiljuu. Antiteeseinä on vertaus linnun ja eläimen välillä, mutta toiminnan tasolla semanttisesti on kyse semantiikasta, koska säkeillä kuvataan rosvon tapaa viestittää joukolle luontoääniä matkimalla.

Puolisäkeenkerto – Antiteettinen

"Etkö tahdo kulkea/vai etkö jaksa viedä? – Ali ty itti ne hoš ali nesti ne moš"

Toisessa antiteesiesimerkissä on myös kyse äänteenmukaisuudesta alkukielessä, mutta käännöksessä merkitys kertoo syyn kysymisestä haluttomuuteen kulkea. Antiteesit korostavat sanomaa vastakkainasettelulla.

Kuvio 24. Kerronnan keinojen mallinnuskoe ugramena.

Kertosäe voi muodostaa myös sanonnan tai lentävän lauseen, kuten Suomen kansallisrunoilija J.L. Runebergin runoelmasta Vänrikki Stoolin tarinat säe, "korutont´on kertomaa" on vakiintunut ja kliseeksi muuttunut sanontana ja puheen alukkeena: - Tää korutonta on kertomaa. Kertaamisella ja kertauksella on oma sanontansa: Kertaus on opintojen äiti ja meemin säilymisen edellytys.

METONYMIA

Suomalaisen filologian merkittävin tulkintojen lapsusesimerkki on Aaro Hellaakosken 1928 julkaisema Hauen laulu. Otsikko on metonymia, mutta jostain syystä jopa kirjallisuudentutkijat inttävät ja toistelevat imitaatiomeemiä laulavasta hauesta (*esox lucius*). Itäsuomalaista alkuperää oleva laulurastaan (*turdus philomelos*) nimi on haukirastas, Hellaakosken runossa se esiintyy metonymiana, lyhenteenä hauki.

Metonymiaa ei läheskään aina ymmärretä. Tunnetun Hellaakosken runon otsikkona on Hauen laulu. Hellaakoski oli Oulun kaupungin kasvatteja, joten hänen alitajuntansa runokäsityksiin on saattanut vaikuttaa joikuperinne, jolle on tyypillistä omistaa joiku jollekin nimetylle henkilölle, asialle tai luontokappaleelle.. Hauen laulu kertoo laulurastaasta, Ilmarisen nimikkolinnusta, jota kutsutaan kansanomaisesti salojen satakieleksi.

Kuva 10. Haukirastaan laulupuu, kuusi käpyineen. Kuvälähde Pixabay

Kostea kolo on aamukasteessa kostunut pesäkolo kuusessa tai halkopinossa, josta haukirastas eli laulurastas nousee käpykuuseen aamuateriale ja avaa nokkansa ja hankkii aineksensa mestarilauluun mielen syövereistä. Runon ja sen tulkinnan kannalta on huomioitava leikillinen sanonta, jossa pohditaan lintu vai kalako on kyseessä. Laulava hauki on rinnasteinen semanttisesti käsitteelle lentävä kalakukko tai kansanrunojen lohilaulaja. Lentävä kalakukko on savolainen junan nimi, alun perin se tarkoitti koiraskalasääskeä (*Pandion haliaetus*). Vitsi piilee nimityksen assosioitumisesta uuniruokaan nimeltä kalakukko, jossa leivotaan taikinakuoren sisään kalaa ja silavaan. Lentoon viittaus erottaa natiivin puheessa kummasta on kuse, ruuasta vai linnusta.

Hauen laulussa kerrotaan hauen nousevan puuhun laulamaan. Laulurastaan toisintonimi haukirastas viittaa lintuun liitettyyn puheeseen, jota se harrastaa erityisesti hauen kutuaikaan keväällä. Kun hauki nousee, niin kyse on nousemisesta kutemaan isommista vesistöistä pienempiin vesiin, lahdenpoukamiin ja puroihin, mutta ei nyt sentään puihin.

Haukirastaan nimeäminen Ilmarisen linnuksi tulee linnun seppyydestä, taidosta. Kuten Ilmarinen, puhujarastas on taitava takoja. Laulurastas on tunnettu "työpajoistaan", litteistä laakakivistä, joita vasten se nokallaan kiinni pitäen hakkaa kotiloiden kuoria rikki, voidakseen syödä itse nilviäiset - myös kulorastas osaa tämän saman taidon. Runon hauen tulkitseminen kalaksi on mytosemanttinen **merkittävä lapsus** ja osoitus luonnontuntemuksen ja metonymian heikosta osaamisesta, toistuvana ja itsepäisesti toisteltuna virheenä väärintulkinta edustaa kulttuurisesti merkittävää kvasimeemiä, erityisesti siksi, että pohjavireenä laulussa on kevät ja pirullisen kalan edustamat mielen pohjamudat suhteessa luovaan tuotokseen.

Kuva 11. Laulurastas takoo kotiloa kiveykseen. Kuvälähde Pixabay

Otsikon arvoituksellisuuden lisäksi rastaan laulun luonnehdinta villin-hurjaksi tarkoittanee rajua ja hätkähdyttävää sanomaa, suoraan sanomista, mikä sai kansan vaikenemaan uhkakuvan edessä, koska laulusta kaikui hyökyaalton hukkumisen tunne, ja epätavallisen raju laulu enteili pahaa.

Hauen laulun sanoma voidaan ymmärtää ja tulkita kahdella tavalla. Se on joko a) laulu hauesta ja pahuuden lisääntymisestä ja/tai b) haulle omistettu laulu. Molemmissa tapauksissa laulaja on laulurastas ja laulun kohde "laulettu" on rantavesissä vaaniva hauki. Villiä virsiä vetelevä laulaja lauloi laulunsa kuusesta kukkalatvasta, eli kukkivasta kuusesta väellä ja voimalla. On kummastuttavaa, etteivät tulkintojen valtavirrat ole lainkaan huomioineet Kalevala-viittauksissa laulun ja laulamisen yhteyttä loitsimiseen, sillä sekä runo, lohilaulaja ja hammas viittaavat loitsijaan.

Lauluista puhutaan synonyymisesti myös virtenä tai runona . Tunnetaan mm. Vipusen virsi, Lemminkäisen virsi, Kaukamoisen virsi, Väinämöisen virsi sekä Hekon runo ja Merimiehen laulu. Kaikissa näissä tapauksissa omistusmuoto viittaa laulettavaan objektiin, joka runossa on keskeinen toimija. Näin ollen Hauen laulu kertoo hauesta ja sen symbolisesta kauhastuttavuudesta. Pohjoisen kansan uskomuksissa hauki on korttokala, tabukala, jota ei syödä ja joka rinnastetaan pahuuden symboliksi. Soittokin liittyy lumoamiseen marvimisena eli uneen tai transsiin vaivuttamisena.

Sijamuutosysteemissä tarina on elatiivinen, jotain tulee ilmi, ulos jostain ja merkityslajina on tiedostaminen eli subjektin näkeminen jossain aktanttiroolissa. Lintujen muuttomatkoihin rinnastuu myös siirtolaisuus ja maahanmuutto. Hauen laulussa syksy on tulossa, ilmasto muuttuu, ja haukirastas tunnetaan painkoijana. / Viite 19/

Metonymiassa merkityksen siirto tapahtuu tuttuuden ja asiayhteyden perusteella. Laulurastaasta on monta muutakin nimitystä, haukirastas ei ole ainoa. Toisintonimiä ovat korpirastas, kyntörastas, lahorastas, yörastas, puhujarastas, jonka laulujen sanat ovat suosittu aihe äänten jäljittelyissä. Lintu pilkkaa, pilailee, mutta saattaa joskus ennustaa, miten käy.

- Pihtiputaalla kerrottiin, että muuan isäntä, Tiitukselan Tiitus, oli lähtenyt heinään. Puolimatassa Tiitus oli istahtanut lepäämään. "Tiitus, Tiitus", lauloi rastas. "Keitä myssylläs, keitä myssylläs." Tiitus ihmetteli, mitä rastas mahtoi tarkoittaa. Sitten hän huomasi, että pata oli jäänyt kotiin. Ilman linnun neuvoa hän olisi joutunut keittämään ruokansa myssyllään.

Kuva 12. Laulurastas eli haukirastas kotiloissa, Kuvälähde Pixabay

Hellaakosken Hauen laulussa on poikkeava typografia säikeissä luisesta leuasta. Muotoseikat runossa ovat oleellinen ilmaisukeino. Pseudonyymi Haavi, alias runoilija ja kirjallisuusarvostelija Unto Kupiainen on ilakoinut runoilija Eero Lyyvuon runolla "Isotaivaanvuohi lohduttaa hyljättyä tyttöä", ja antaa runoesimerkkejä erilaisesta tavasta kuvata runomuodossa lintujen viserrystä. Punarintasatakieli-runossa on typograafisesti sanat hajotettu sanat eri äänten korkeuksille. Runo on foneettinen perusluonteeltaan.

Olen ni, mut vi ser rän
 pie
 ja
 laulan
 ko la
 ko sie ni mal
 lu voi

Runosäkeet: Olen pieni, mutta viserrän ja laulan koko sieluni voimalla.

Haavi antaa lisävaloa runojen sanasemantiikkaan, jossa sijamuodoillakin on merkityksensä. Esimerkkisäkeessä: Mies se kulki ympyrää, vastapäivään kiertävää ympyrää, kulki kolon koppisiin." on kyse akkusatiivista, yhtämittäisestä lattian kuluttamisesta, jonka seurauksena lattiaan syntyy ura. Unto Kupiainen laskee leikkiä sanatulkinnoilla, jossa lintu ei ehkä olekaan lintu, vaan kesäleski, miespuolinen vallattomuuksiin vapaa yksineläjä kesäaikaan, jonka peitenimi ruotsiksi on "gräsänka", heinäSORSA. / Viite 20/

TIEDOSTAMINEN – Subjektin näkeminen jossain aktanttiroolissa

Yllyttäjä – kehottaa halonhakkaajaa laiskuuteen
 Irvistelijä – irvailee tupakoinnista ja nimittelee roistoksi
 Laulaja – roska kidassa haittaa laulamista
 Huomioija – toteaa miehen olevan kalassa akan ja lasten kanssa
 Neuvoja – kehottaa miestä laittamaan rysän risujen sekaan, jotta saa haukia
 Tiedottaja – laulaa hauenkudun alkaessa: Hauki liikkuu, pane vatiin.
 Hellaakosken laulaja edustaa laulajan roolia tunteiden tulkkina.

Hauen laulu metonymiana

Suomalaisen filologian merkittävin tulkintojen lapsusesimerkki on Aaro Hellaakosken 1928 julkaisema Hauen laulu. Otsikko on metonymia, mutta jostain syystä jopa kirjallisuudentutkijat inttävät ja toistelevat imitaatiomeemiä laulavasta hauesta (esox lucius). Itäsuomalaista alkuperää oleva laulurastaan (turdus philomelos) nimi on haukirastas, Hellaakosken runossa se esiintyy metonymiana, lyhenteenä hauki. Metonymiaa ei läheskään aina ymmärretä. Runon otsikkona on Hauen laulu. Hellaakoski oli Oulun kaupungin kasvatteja, joten hänen alitajuntansa runokäsityksiin on saattanut vaikuttaa joikuperinne, jolle on tyypillistä omistaa joiku jollekin nimetylle henkilölle, asialle tai luontokappaleelle. Viime mainittu sana on sekin metonymia, koska se viittaa selvästi eläimeen, mutta kuten Hauen laulussa,

tulkintasekaannusta voi aiheuttaa asiayhteys. Kun suomalaisessa iskelmässä lauletaan kappaleesta kauneinta luontoa, luonto on mykkä näkymä, vaikka kappale viittaakin soittamiseen sekä teksteihin.

Hauen laulu kertoo laulurastaasta, Ilmarisen nimikkolinnusta, jota kutsutaan kansanomaisesti salojen satakieleksi. Kosteä kolo on aamukasteessa kostunut pesäkolo kuudessa tai halkopinossa, josta haukirastas eli laulurastas nousee käpykuuseen aamuaterialle ja avaa nokkansa mestarilauluun mielen syövereistä. Merkittävää on runon tulkinnan kannalta myös leikillinen sanonta, jossa pohditaan lintu vai kalako on kyseessä. Laulava hauki on rinnasteinen semanttisesti käsitteelle lentävästä kalakukosta tai kansanrunojen lohi- tai haukilaulajasta. Lentävä kalakukko on savolainen junan nimi, alun perin se tarkoitti koiraskalasääskeä (Pandion haliaetus). Vitsi piilee nimityksen assosioitumisesta uuniruokaan nimeltä kalakukko, jossa leivotaan taikinakuoren sisään kalaa ja silavaa. Lentoon viittaus erottaa natiivin puheessa kummasta on kyse, ruuasta vai linnusta.

Hauen laulussa kerrotaan hauen nousevan puuhun laulamaan. Laulurastaan toisintonimi haukirastas viittaa lintuun liitettyyn puheeseen, jota se harrastaa erityisesti hauen kutuaikaan keväällä. Kun hauki nousee, niin kyse on nousemisesta kutemaan isommilta vesistöiltä pienempiin vesiin, lahdenpoukamiin ja puroihin, mutta ei nyt sentään puihin. Haukirastaan nimeäminen Ilmarisen linnuksi tulee linnun seppyydestä, takomisen taidosta. Kuten Ilmarinen, puhujarastas on taitava takoja, sillä se takoo litteitä laakakiviä vasten kotilon kuorta, jotta voisi syödä sisällön - myös kulorastas osaa tämän saman taidon.

Laulavan hauen tulkitseminen kalaksi on mytosemanttinen merkittävä lapsus ja osoitus luonnontuntemuksen ja metonymian heikosta tuntemuksesta, toistuvana virheenä väärintulkinta edustaa kulttuurisesti merkittävää lapsusta, erityisesti siksi, että pohjavireenä laulussa on kevät ja pirullisen kalan edustamat mielen pohjamudat suhteessa luovaan tuotokseen. Mitä lapsus kertoo suomalaisesta älymystöstä? Tämä yksisilmäinen tuijottelu yhteen väärintulkintaan, jossa hauki on kala, vaikka todellisuudessa kyse on hengenlennosta ja laulurastaasta metonymiana.

Otsikon arvoituksellisuuden lisäksi rastaan laulun luonnehdinta villin-hurjaksi tarkoittanee rajua ja hätkähdyttävää sanomaa, joka sai kansan vaikenemaan uhkakuvan edessä, koska laulusta kaikui hyökyaalton hukkumisen tunne, ja epätavallisen raju laulu enteili jotain pahaa. Hauen laulu tulee ymmärrettäväksi kahta kautta, se on joko a) laulu hauesta ja pahuuden lisääntymisestä ja/tai b) haulle omistettu laulu. Molemmissa tapauksissa laulaja on laulurasta ja laulun kohde "laulettu" on rantavesissä vaaniva hauki. Laulaja lauloi laulunsa kuusesta kukkalatvasta, eli kukkivasta kuusesta väellä ja voimalla. On kummastuttavaa, etteivät tulkintojen valtavirrat ole lainkaan huomioineet Kalevala-viittauksissa laulun ja laulamisen yhteyttä loitsimiseen. Samoin runo, lohilaulaja ja hammas viittaavat loitsijaan. SKVR-korpuksessa ei itse asiassa ole lainkaan otsikointeja laulu-hakusanalla. Sen sijaan puhutaan virrestä tai runosta. Tunnetaan mm. Vipusen virsi, Lemminkäisen virsi, Kaukamoisen virsi, Väinämöisen virsi sekä Hekon runo. Kaikissa näissä tapauksissa omistusmuoto viittaa laulettavaan objektiin, joka runossa on keskeinen toimija. Näin ollen Hauen laulu kertoo hauesta ja sen symbolisesta kauhistuttavuudesta. Pohjoisen kansan uskomuksissa hauki on korttokala, tabukala, jota ei syödä ja joka rinnastetaan pahuuden symboliksi. Soittokin liittyy lumoamiseen marvimisena eli uneen tai transsiin vaivuttamisena.

Sijamuutosysteemissä tarina on elatiivinen, jotain tulee ilmi, ulos jostain ja merkityslajina on tiedostaminen eli subjektin näkeminen jossain aktanttiroolissa. Lintujen muuttomatkoihin rinnastuu myös siirtolaisuus ja maahanmuutto. Ulkосуomalaisiksi kutsutut ovat muuttaneet kotimaastaan ulkomaille. Pohjanmaalaisten suosikkikohteena on ollut Pohjois-Amerikka. amerikansuomalaisten lauluissa. Myös virsikirjassa olevissa lauluissa verrataan ihmisen elämisen kaarta muuttolintuihin.

SKVR_kansanrunokorpuksessa on selvääkin selvempi viittaus metonymiaan oluen uhkauksessa, jossa olut uhkaa ratkoa vanteet tynnyristä, ellei pitoihin saada kunnollista laulajaa. Laulajiksi tarjottiin haukea ja lohea. Lohi on sama kuin lohilaulaja, ja ilmeisesti on aikanaan tunnettu myös haukilaulaja.

Etsittiin laulajata,
Etsittiin, eikä löydetty.
Tuotu hauki laulajaksi;
Ei haussa laulajata,
Kuonassuussa kukkujata,
Hauen hampahat hajalla.
Tuotu lohi laulajaksi;
Ei lohessa laulajata,
Lohen leuat longallaan.
Tuotu vanha Väinämöinen
Lailliseksi laulajaksi, (SKVR 11 / 367 yk)

LANGRISHIN MEEMILUOKAT

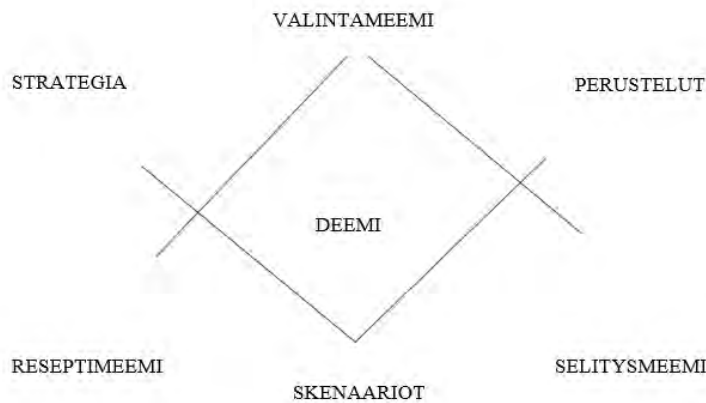
John Langrish (1999) luokittelee kolme meemityyppiä, joiden nimet kuvaavat niiden luonnetta: reseptimeemi (recipememe), valintameemi (selecteme) ja selitysmee mi (explaneme). Reseptimeemit kertovat, miten joku asia tehdään. Valintameemit tarjoavat vaihtoehtoja toiminnan haluttavasta lopputulemasta ja selitysmee mit kertovat, mitkä ovat toiminnan kantavat perusideat. Selitysmee mit auttavat valitsemaan ja valintameemit rajaavat hyväksyttävät reseptimeemit.

Deemillä tarkoitetaan sellaisten ihmisten 'heimoa', jotka jakavat saman uskomusperustan eli meemistön. Tyypillisiä deemejä ovat erilaiset seurat ja klubit, työyhteisötiimit, ja saman katsomuksen omaksuneet tiedeyhteisöt. Yhteisön hyväksyntä kiteytyy institutionaalistumisen kautta yhteisön yhteiseksi järjeksi eli rationaliteetiksi, jonka selitykset ikään kuin kanonisoidaan. Edellä käsitelty tulkinta Hauen laulusta edustaa korkeakulttuurista konsensusta, mistä runossa on kyse. Deemi jossain määrin sokeuttaa näkemyksen ja sulkee pois poikkeavat kannanotot.

Skenaariossa voidaan tuottaa vaihtoehtoisia meemikombinaatioita ja asiantuntijametodein niiden uskottavuutta voidaan testata ja arvioida. Yksinkertaisempiakin keinoja on. Käytetään hyväksi ihmisen kuvittelukykyä ja otetaan malliksi sopiva metafora, johon analyysiä kokeillaan.

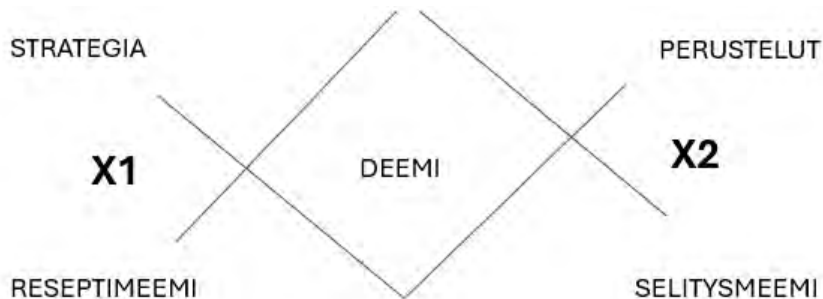
Langrishin meemijako on käyttökelpoinen, kun esitetyille meemilajeille etsitään analoginen vastine, joka on rakenteellinen kertoelementti kuviossa, jota kutsun ugrameksi. Tulkinnan taidossa semantiikassa on monta sudenkuoppaa matkan varrella. Meemit muodostavat tetran, jossa valintameemit edustavat skenaarioita, variaatioita ja vaihtoehtoja, joiden mukaan reseptimeemit eli menettelyt ohjautuvat, minkä jälkeen valittu voittoisa meemi perustellaan selitysumeemien. Lopuksi saavutetaan ryhmän kesken deemi, yhteinen näkemys ja konsensus siitä, mihin pyritään ja millä keinoin ja miksi.

Ugrame laaditaan siten, että meemien kolmikannalle etsitään synonyyminen tai analoginen vastine, jossa valintameemiä vastaa skenaario, reseptimeemiä strategia ja selitysumeemiä perustelut. Deemiä voisi kutsua valtameemiksi, ja se edustaa voittoisaa meemiä.

Kuvio 25. Langrishin meemijako ugramena

Peruskuvion jälkeen on hyvä testata kuvion toimivuutta risteymäkohdissa x1 ja x2, jotka tulkituivat vertkiaaliksi siten, että x1 muodostuu reseptimeemi + strategian välisenä vuorovaikutuksena ja X2 perusteluiden + selitysumeemin vuorovaikutuksena. <

Kuvio 26. Deeminen ratkaisukaava

Rakenne on hyödytön ilman ainesta, johon sitä voi käyttää. Tässä tapauksessa rakennetta voi testata Ilmarisen hahmon tulkintoihin ja tulkintaan vaikuttaviin tekijöihin. Mikä on saanut tietämyksen muuttumaan tietämättömyydeksi? Miten ilolinnusta tuli seppä? Kotiloiden hakkaamisestako? Jos ikivanha hahmon kiertonimi on ilmanlintu, joka Kalevalan tulkinnoissa on takoja iänikuinen, niin jokin meemeissä on muuttunut matkan varrella, tuulenjumalasta ja ilolinnusta on tullut Ilmolan seppä.

Syy on selvä, kansallisessa innostuksessa kohotettiin Kalevala mytologian perusoppaaksi ja ohitettiin alkulähteiden merkitys, tosin melko ymmärrettävistä syistä, koska alkuperäisiin aineksiin oli hankala päästä, eikä painettu SKVR Suomen Kansan Vanhat Runot olleet helposti saavutettavissa, ja jo keruaikanaan kieli oli osin käsittämätöntä monien murremuotojen ja kirjaussekaannusten vuoksi.

Kuvio 27. Langrishin meemistöasetelma suhteessa SKVR-korpukseen

Kuviossa tarkasteltavan deeminä on vallitseva hahmotus Ilmarisesta Kalevalan toisena pääsankarina, Väinämöisen kilpakosijana ja taitavana seppänä. Tämä käsitys on nykyisin vallitseva selitys, mutta Ilmariseen liittyvät muut vivahteet ja samaistukset ovat jääneet vähemmälle, kuten esimerkiksi se, että Ilmarista on pidetty pohjoisessa saamelaiden ja lappilaisten keskuudessa pääjumalana ja/tai tuulenjumalana sekä ilmojen haltijana.

Suomalaisille on tuttua ugramen rakennekaavan luonnehdinnat, mutta kertaus on tieteiden äiti ja kerto runouden, joten pieni selitys on paikallaan, kun yritän siirtää tulkitsemisen painopistettä sankariajattelusta paikalliseen topokseen Ilmolaan, josta eri taivutusmuotoineen SKVR-korpus antaa 25 osumaa. Tarkastelen hieman myöhemmin, mitä nuo osumat kertovat Ilmolasta, mutta ensin exkursio kaavan maisemiin.

Ensin X1 ja Kalevalaentusiastit, joita akateemikko Matti Kuusi nimittää hurmahengiksi, joukossa mm. Ruusu-Risti, joka Pekka Ervastian tulkintaperintöä kunnioittaen tulkitsee Kalevalan pyhäksi kirjaksi, mutta joukossa on muitakin vilkkaan mielikuvituksen luomia tulkintoja kuten Wettenhovi-Aspa, joka sai suomalaisten sukujuuret ylettymään Egyptiin. Joukkoon X2 olen sijoittanut tulkintaa ajatellen alkulähteen, eli arkistojen sisältämät keruuaineokset murre- ja runoaineuksesta.

Suomalaisen mytologian oikeaoppisuuden vartiosto muodostuu Kalevala-Seurasta ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta, joiden jäsenyyteen pääsee helposti äidinkielen opettajat, mutta ei aivan niin helposti esimerkiksi folkloristit, jotka voivat kyseenalaistaa luotuneet näkemykset. Opetushallitus määrittää Kalevalan pakolliseksi osaksi äidinkielen opetusta, lähteenä käytetään Lönnrotin 1849 julkaisemaa Kalevalaa tai siitä tehtyä lyhennelmää Koulu-Kalevalaa.

Suomalaisen kansanrunouden ja kansanuskomusten tutkijat ovat pyrkineet pitäytymään arkistolähteissä tai kenttätöiden tuloksissa, mutta koska tietoa menneistä käsityksistä on niukasti saatavissa, käytetyissä lähteissä on runsaasti kritiikitöntä ristiviittausta.

Siinä tuoksinassa ilolintukin katosi. Uustulkinnan kannalta kiinnostavaksi osaksi jäävät kaavan osiot X2 ja selitysmeeimi, selvitys siitä, mitä tutkijat ovat sanoneen Ilmolasta ja mitä Ilmarisesta, ja mitä SKVR-korpuksessa ja mahdollisesti Elias Lönnrotin sanakirjasta on tulkittavissa jo tiedetyn käsityksen lisäksi ja ohella.

SKVR-KORPUS, SANASTO Ilmola 25 osumaa Ilmarinen 352 osumaa Ilmatar 2 osumaa Ilmollinen 54 osumaa ilma 4582 osumaa ilmanlintu 9 osumaa ilolintu 23 osumaa (Otettu huomioon sijamuodot)	TUTKIMUS, HAKEMISTO 9 TEOSTA Elias Lönnrot EL Kaarle Krohn KK Matias Aleksander Castrén MAC Martti Haavio MH Iivar Kempainen IK Onni Okkonen OO Unto Salo US Risto Pulkkinen RP Anna-Leena Siikala ALS.
---	--

On selvää, ettei tarkkaa analyysiä tässä yhteydessä ole mahdollista tehdä, mutta riittävän hyvän yleiskuvan ajatusten kulusta tälläkin otoksella syntyy. Elias Lönnrotin osalta on huomioit sekä Kalevala että sanakirja, muiden osalta vain yksi perusteos kultakin. Lönnrotin Kalevalassa ei luonnollisestikaan ole hakemistoa, mutta teoksen pohjalta on kyllä tehty useitakin sanastoja eri aikoina, viimeksi Raimo Jussilan Kalevalan sanat. Kaarle Krohnin Suomalaisten runojen uskonto ei sisällä myöskään hakemistoa, ja Unto Harvan teoksesta Suomalainen muinaisusko se myöskin puuttuu. Risto Pulkkinen kansanuskon pohjalta tehty selitysteos on ensyklopedistinen rakenteeltaan. Myyttisen sanaston kannalta Kaarle Krohn on tehnyt tarkinta työtä, koska on pitäytynyt kansanrunojen kertomaan muiden innostuessa soveltamaan vertailevaa tutkimusta muihin kulttuureihin.

Tätä samaa periaate soveltuu myös kahden abjektin Tuulettaren ja Luotehisen tarkasteluun.

SKVR-KORPUS, SANASTO luode (luotehesta) 79 osumaa tuuli (sijamuotoineen) 2697 osumaa	TUTKIMUS, HAKEMISTO 9 teosta Vertailevana hakusanana: Luotehetar Tuuletar
---	---

Vertailu osoittanee, mikä ero on aidolla ja alkuperäisellä lähteellä ja tulkintojen tulkintojen kontaminoima, rämettynyt tieto. Tuhansien osumien seulonta on jätettävä toiseen kertaan, otoksesta on poimittu hehkeimmät näytteet ja keskitytty variaatioihin. Usein formula yhdistää kaksi sanaa kuten "tuli tuuli luotehesta". Samassa runossa voi esiintyä sama sana monessa muodossa, synonyymit ovat

EEPPINEN LUOKITTELU

Eeposryhmät ovat: 1) konsultaatiot, 2) viestit, 3) Matkat, 4) sota ja 5) sankariteot. Ryhmiin sijoiteltuna eri periaatteet sijoittuvat seuraavasti. Ryhmällä on hahmottamisen vuoksi oma symbolinsa. Entisaikain maamiehen almanakka on korvautunut Ilmatieteen laitoksen sää tiedotteilla myrskyvaroituksineen. Tuulen voimakkuus on myrskyn laatutekijä. Kaikkein voimakkaimpia myrskyjä kunnioitetaan nimenannolla, siten hirmumyrsky saa yksilöllisyyden ja on identifioitavissa. Ennusteiden tekoon käytetään mallinnusta, ei kristallipalloa tai sammakkoa. Eikä konsultaatiota enää kysytä etanalta, vaikka loru tunnetaankin lastenloruna ja pääskysten antamat lentoviestit osataankin tulkita.

Sää vaikuttavat ihmisiin monin tavoin. Katastrofit vievät pahimmillaan elannon, kun halla tai muu tuho iskee. Sen lisäksi osa ihmisistä kokee ilmanpaineen vaihtelut voimakkaasti, monelle tulee päänsärkyä ukkosilman lähestyessä. Sateella nukuttaa enemmän kuin korkeapaineen alla.

I Konsultaato

1. Ilmatieteen laitos

13. Merkitykset

6. Sääkartta, esitystapa

20. Säätila

2. Varoitukset

Sääilmiöt kiinnostavat monta muutakin kuin vain maanviljelijäitä, metsästäjiä ja kalastajia. Hyvin kiinnostuneita ollaan lomasäistä. Harrastuksista sääpäiväkirjan pito tai pilvibongaus on suosittua. Säistä on tehty lukuisia oppaita, kuten oma satunnainen lähdekirjallisuus-kokoelmanikin osoittaa.

Megailmastomuutoksen lisäksi mikroilmastonmuutoksia kuten vuodenaikojen vaihtelut. Pohjoisessa ilmastossa vaihtelu voi olla säistä riippuen varsin rajuakin.

II Viestintä

22. Tilastot	5. Säähavainnot	8. Kaudet, jääkausi
15. Ilmastonmuutos		4. Almanakka, kalenteri

Saasteet kulkeutuvat tuulten mukana, joskus varsin kauaksi niiden syntysijoilta. Mytologian matkalaiset ovat purjelaivoilla meriteitse ja avoreessä maitse matkaavia, voiman lähteenä tuulivoima tai hevosvoima sananmukaisesti. Suurin osa entisajan matkoista oli kauppamatkoja, arkaaisena aikana matkoja tehtiin sukujuhliin, häihin ja hautajaisiin saattamaan vainajaa viimeiselle matkalle tai nuorikkoa kohti uutta kotia. Nykyajan matkat koostuvat perinteisten matka-aiheiden lisäksi lomamatkoista, joita tehdään lentäen vieraisiin maihin.

III Matkat

16. Päästökauppa	14. Matkalaiset
17. Terminologia, sanasto	
25. Kestävä kehitys	19. Uusiutuva energia

Sodassa säät ovat vaikuttaneet joskus ratkaisevasti, kuten Suomen talvisodassa. Kansanrunojen ja Kalevalan sotaisa sankari Lemminkäinen joutuu Pohjolan emännän ahdistamaksi ja aseena oli jäätävä pakkane. Katovuosina 1800-luvun lopulla ilmasto muuttui kylmäksi ja nyrjähti sijoiltaan, kylvökset epäonnistuivat, samoin kalankutu. Nälnhätää yritettiin auttaa valistamalla kansaa jäkälän syönnistä, ja moni kuoli suolistotukkeumiin.

Kuva 13. Matka kuuheen

IV Sota

9. Ilmasto

30. Luontokato

24. Ilmastoaktivistit

18. Päästöt

26. Toimenpiteet

Metsäpalojen sankareita ovat niitä sammuttavat palomiehet ja muut vapaaehtoiset. Palon syynä voi olla salama tai tupakka tai huonosti sammutettu nuotio. Siinä rytinässä tuhoutuvat Ilmarisen suojatit pesineen ja pesimäpuineen.

V Sankariteot

3. Metsäpalot...

10. Mytosemantiikka
(Selitysmeeemi)

131. Metsola, Ilmarinen

12. Sormitus

1. Katsaus metatietoon

Semanttinen tulkintakehikko saadaan, kun saadut ryhmät sijoitetaan taulukkoon.

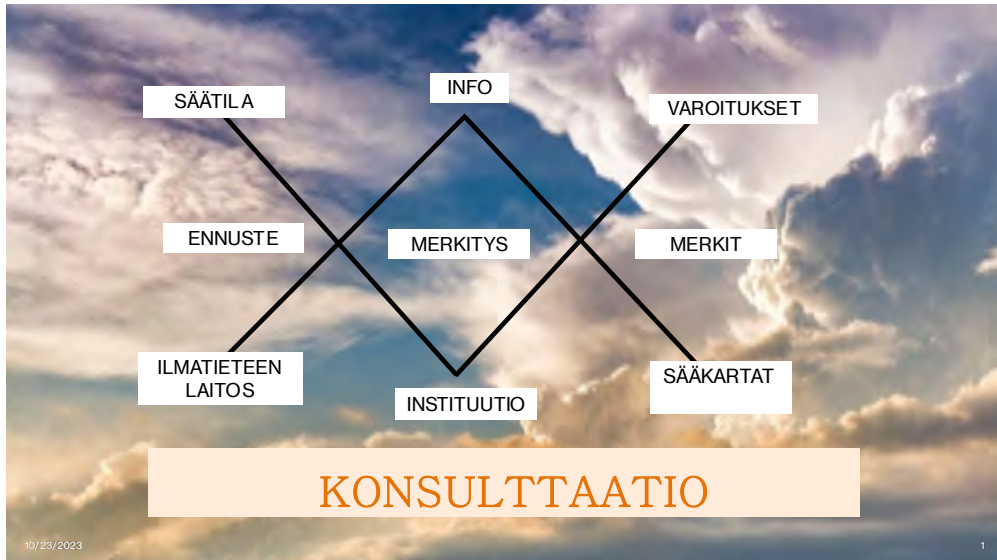
Taulukko 14. Selitysmeeiminä mytosemantiikka, joka muodostuu kantameemistä ja rakennemeemistä.

Fokuksen muodostaa mytosemantiikka ryhmästä sankariteot, se on selitysmeeemi, joka sisältää vertikaalisti rakennemeemin (struktuurin) ja horisontaalisesti kantameemit, eli substanssiaineiston, jota tässä tarkastellaan Metsola-topoksen jumalhaltijan Ilmarisen kautta.

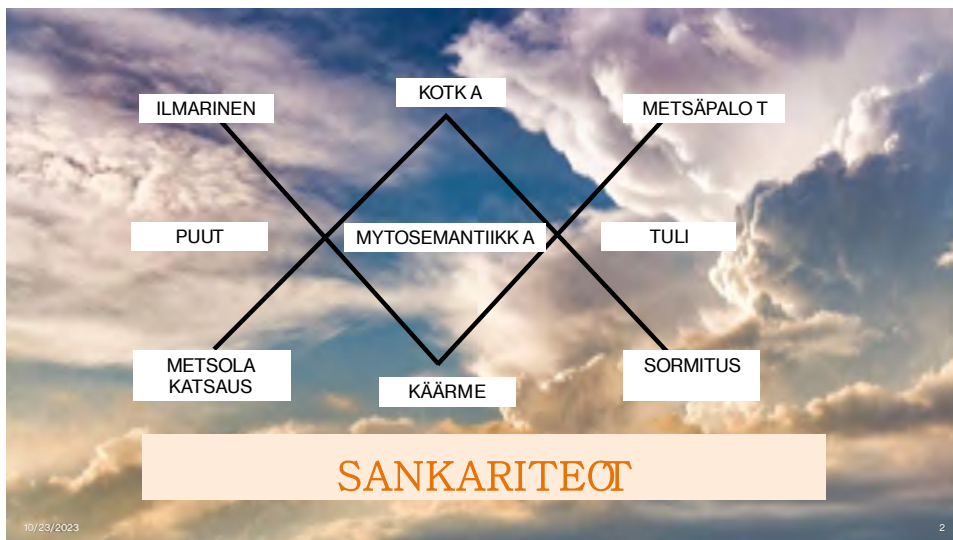
Taulukon värikoodit ovat seuraavat:

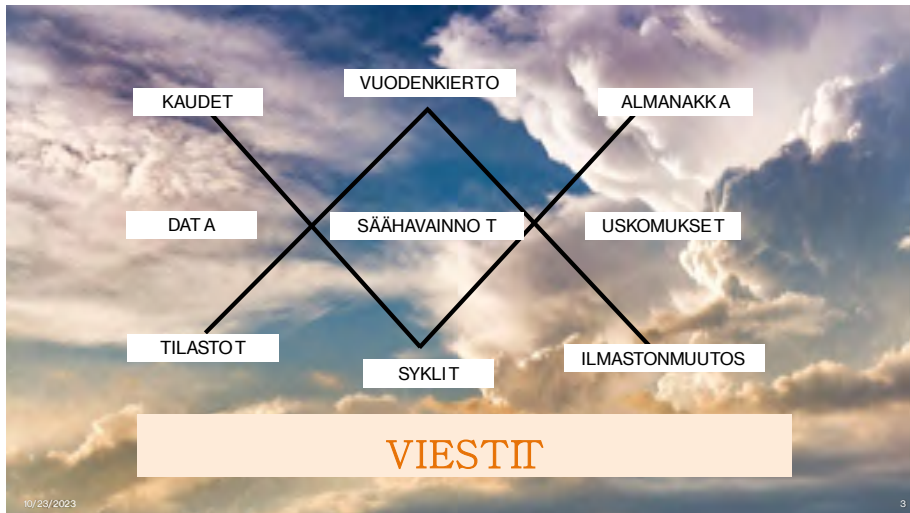
Jakoa on tarkoitus hyödyntää Metsola-topoksen tulkinnoissa, joiden apuna on käytetty edellä tehtyä kategorisointia ja ugrame-muodostelmaa. Ugrame toimii teoksen sisällön hahmotuksena.

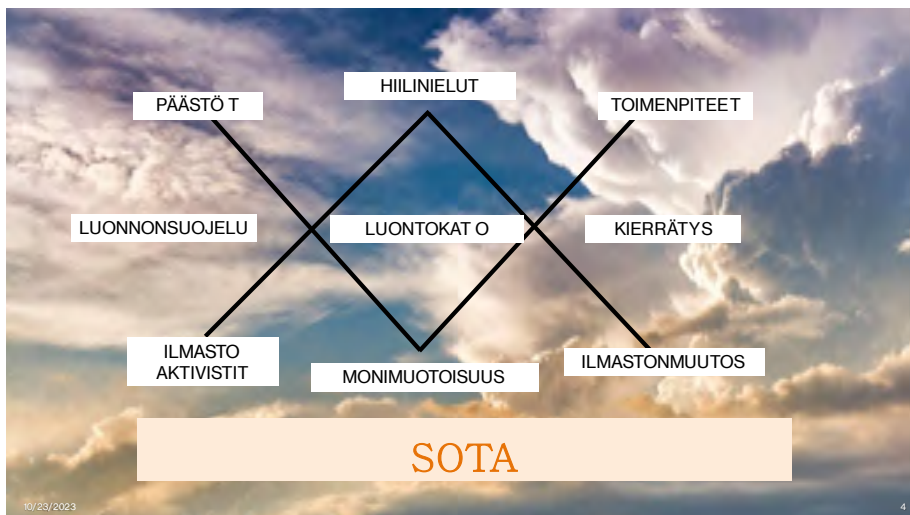
Kuvio. Ilmastoprinssiipit esitettyinä konsultaatio ugramena

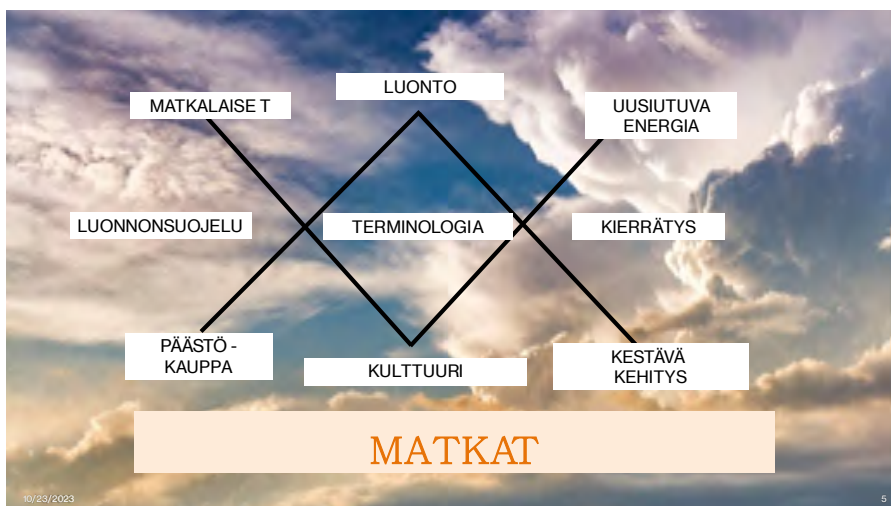
Kuvio. Ilmastoprinssiipit esitettyinä sankaritekougramena

Kuvio. Ilmastoprintsiipit esitettyinä viestintäugramena

Kuvio. Ilmastoprintsiipit esitettyinä sotaugramena

Kuvio. Ilmastoprintsiipit esitettyinä matkaugramena

BURRYMAN - TAKIAISMIES

Burryman-festivaali on Britanniassa vanha tapahtuma, jolla arvellaan olevan myyttiset juuret. Varmuutta myytin alkuperästä ei ole, mutta koska juhla sijoittuu kevätkaudelle, kyseessä voi olla jonkinlainen hedelmällisyysjuhla. Burrymanin rituaalisen asu muodostetaan ohdakkeista ja takiaisista.

Takiaisten (burdock) latinankielinen nimi *Arcticum* tulee kreikan karhua merkitsevästä sanasta. Tämä etymologinen vihje osoittaa osaltaan talvehdintaan, ja horrokseen. Mutta todennäköisempää on, että riitillä pyritään varmistamaan jumalten suosio seuraavallekin satokaudelle, elokuu on sadonkorjuun lisäksi myös elosalamoiden aika. Kuten jäljempänä ilmenee suomalaisessa etnobotaniikassa ohdake ja takiainen on nimetty ukon mukaan. A) Ukonlehti, on isolehtinen takiainen, lappa *nemorosa*, ruotsiksi *torsborre* ja B) Ukonkuusi on jokin iso ohdakelaji.

Kuva 14 . *Arctium lappa* ja *Arctium minus* / Isotakiainen ja pikkutakiainen

Nimet voivat viitata konstellaatioihin Iso karhu ja pikku karhu tai johonkin vastaavuuteen näiden tähtitarujen kanssa. Burryman on vanha kasvillisuus/hedelmällisyysriitti elokuun 2. viikolla, sitä vietetään lähellä Edinburghia Englannissa. Alkuperänä saattaa olla sijaiskärsiminen, mutta ajankohta viittaa elojuhlaan.

Suomessa / *Carduus crispus* ohdake on saanut toisintonimiä: pisteljäinen pistikäinen ruotsakko, venäläinen ; ohdakkeet ja takiaiset kuuluvat asterikasveihin. Arvoituksellisia merkitykseltään ovat muutamat kansanrunosäkeet, jossa ohdaketta käytetään murheen symbolina. Burryman on epäilemättä elojuhla, jossa juodaan maljoja ihmisten vastaiseksikin onneksi samalla kun iloitaan hyvästä sadosta. Ilmeisesti se edustaa jonkinlaista brittiläistä muunnelmaa loiskausuhrista, mutta kun kallisarvoista ainesta ei raskita valuttaa maahan, sijaiskärsijä, burryman saa nautittavakseen niin ilot kuin surutkin, viinan ja piikkien ryydittämänä.

Pahan sulhon saanut

Itki neitonen metsässä,
Helähytti heinikossa,
Kajahutti kangasmailla,
Ruovikossa rojahutti.
- - -
Sepä, sepä, musta mato,
- - -
Seinän alla seisattaja,

Ikkunan korvassa itkettäjä,
Patsahan päässä pajattaja;
Vilun kylyn kylvettäjä
Ohdake olkapäällä,
Närehin kainalossa,
Nokkonen sisuksissa. (SKVR VII2 /
1263 yk)

Ampiaisen sanat.

Sutiainen suden kaima,
Takiainen tarrin vaari,
Pure lantaa, pure rautaa,
Pidätä, piru, piikkisi. (SKVR XI /
1224 yk)

Vaapsiaisen sanat versio 1.

Metiäinen meren emä,
Takiainen taaran muori,
Pure puuta, pure maata,
Mutta älä sitä, joka vieressäsi on!
(SKVR VIII / 28 yk)

Vaapsiaisen sanat versio 2.

Metiäinen metän lintu,
Takiainen talilintu,
Pure puuta, pure maata,
Mutta älä minua. (SKVR VIII / 30 yk)

Kahdessa runosäkeessä viitataan takiaiseen tarrin vaarina, tai taaran muorina. Kolmas esimerkki on jo selvästi hämärtynyt tästä, ja nimittä takiaista talilinnuksi. Alkuperäinen tarkoite tarri-taaralla on ilmeisesti merkitys taari, kaljajuoma, pitojuoma. Burryman siemailee viskiä ihmisten onneksi. Metiäinen "meren emä" tarkoittanee meden (hunajan) emää. Analoginen suhde pistämiseen takiaisilla ja ampaisilla on.

Kuva 15. Burryman pukeutuneena festivaaliasuun.

TOTEEMISUUDEN KAIUT

Mitä syntyy, kun assosiaatiot, sijamuutosysteemi ja hakutoiminnot liitetään yhteen? Seuraavassa tarkastellaan luovasta näkökulmasta suomalaisten puukäsityksiä. Suomi on metsien maa, jossa puuteollisuus on vahva taloustekijä. Hupenevien metsien maailmassa metsät ovat myös ilmastoon vaikuttava tekijä ja hiilinielu. Metsäkylpy-liike on hupenevien metsävarojen ja kaupungistumisen myötä saanut uusia merkityksiä. Epäilemättä suomalaisten metsäarvot ovat moninaiset ja merkittävät.

On uuvuttavaa hakea merkityksiä ja semantiikkaa systemaattisella sanahauulla eikä valmiiksi tematisoiduilla otsikoilla. Klassikkotutkimusaiheisiin suomalaisessa Folkloristiikassa kuuluu kanteleen soitto ja syntyy puisena versiona, alkuperäinen soittopeli oli luinen, hauen leukaluusta tehty. Puut ovat monessa muussakin yhteydessä esiin tuleva sana. Etnopoetiikassa korostetaan tulkinnassa funktiota, muotoa, kontekstia ja sisältöä. Toisin sanoen muoto esimerkiksi perinnelaji eli genre vaikuttaa sisältöön ja vice versa; kun taas Punktio ja konteksti luovat tekstin sosiaalisen kentän. Näin ollen etnopoettinen esitys muotoutuu sekä esittäjän että esitetyn ehdoilla. Performanssissa tarvitaan esittäjän lisäksi kuulijat, joille kerrottu sanotaan jostain aiheesta jollain totunnaisella tai uutta luovalla tavalla jostakin aiheesta tai teemasta.

Seminaarityössäni hirvenmetsästyksen peijaisrunosta tiivistin tavoitteeni saada selville: Mitä merkitsi heille hirvestää? Tässä teloksena voisi esittää isomorfishesti saman kysymyksen. Mitä suomalaisille merkitsee puu kansanrunojen kannalta katsoen? Vaikka sananlasku toteaaikin väheksyen, jos metsää ei nähdä puilta, niin silti on joskus metsänhoidollisista syistä mentävä ja menty risusavottaan.

Entopoetiikasta olivat kiinnostuneita 1980-90 luvuilla toimineista suomalaisista folkloristeista emeritukset professori Pertti Anttonen ja dosentti Lauri Harvilahti ja allekirjoittanut, mutta koska olin orientoitunut myös etnosemiotiikan suuntaan tuolloin, niin opinnäytetyön otsikoksi valikoitu pitkällisen harkinnan jälkeen semiopoetiikka, joka oli risteytys etnopoetiikasta ja mytopoetiikasta, ja joka sitten on kehittynyt mytosemantiikaksi, erilaisten etnonymien (esim. köllit), metonymien (kielikuvien) sekä myyttisten toposten (osmola) tarkasteluksi.

Myös Lauri Honko on sivunnut etnopoetiikkaa. Kansankertomusten kongressissa Helsingissä 1974 pitämässään esitelmässä hän esitti runokeinoista replikan, toiston jakautuvan viiteen toiston lajiin, synonyymeiksi, hypernyymeiksi, oppositionaaliseksi nyymeiksi, limittäis-päällekkäisiksi (overlapping) nyymeiksi ja muiksi vaihteleviksi nyymeiksi (varia). Kuten kaikki luokittelut ja jaot, tämäkin luokittelu ei kata kaikkia mahdollisia variaatioita eikä jako saanut laajempaa kannatusta.

Perinteinen folkloristiikka voi ymmärtää asian "mikroskooppisena triviana" kuten Pertti Anttosen käsitystä etnosemiotiikasta luonnehti Kirsti Salmi-Niklander. Ehkei arvostelija syvemmin ymmärtänyt, mistä puhui. Väittely takertui genderkysymykseen. Sinänsä tämä on varteen otettava lehdistökirjoittelu, koska suomalaisen mytologian tutkimuskirjallisuuden suosituinta

teemastoa kartoittaessani seitsemääntoista sanaan sisältyi tämän Metsola-topoksen teeman ja Ilmarisen jumalahaltijuuden piiriin kuuluvia sententia-meemikenttiä peräti viisi.

Metsola-topokseen kuuluvat sanat: surma, palvospaikka, tuuli, sade, tietäjä. Alla on esitetty näiden toposteemojen vastaavuudet sententioina ja meemienä. Gendermeemi on tässä tapauksessa muutettava genremeemiksi, perinnelajimeemiksi, vaikkakaan tavoitteena ei ole syrjähtää perinnelajianalyysiin.

METSOLA-topos

Teema	Sententia	Meemilaji
surma	Decision / päätös	Väestömeemit
palvospaikka	thought/ajatus	Replikameemit
tuuli	sense/ aisti, mieli	Näkökulmameemit
sade	FokusA = idea/idea	(Gender) genremeemit
tietäjä	determination/määrittäminen	Kognitiomeemit

Meemijakosysteemi on luotu soveltamisen joustavaksi sovellus- ja tulkintavälineeksi. Muodostunut meemistö on puutemana tulkittavissa seuraavasti: Puita ei tutkijoiden suosimien aiheiden topten listaan ole osunut, vaikka metsät ja puut ovat olleet keskeinen osa suomalaista kansanrunoutta ja arvomaailmaa. Lyhyesti mainiten ajatuskulku on tulkittavissa edellä esitettyjen teemasanojen, sententtien ja meemivalintojen ryppäänä seuraavasti. Metsola-topokseen valikoituneet teemat muodostuvat asiasanoista surma, palvospaikka, tuuli, sade ja tietäjä. Ongelmallista tässä valikossa on sen näennäinen sattumanvaraisuus, trivia tai mielivaltaisuus, epäsovinnainen tarkastelutapa.

Tässä työssä hyödynnetään fraseologiaa, kertoa, runokielen replikointia, toistoa fokuoituneena puuteemaan, joten ensimmäiseksi on määritettävä, miten puut mahdollisesti liittyvät Ilmarisen hallinnoimaan topokseen. Päätös puurunouden tutkimuksesta syntyi vuonna 2007 Osmo Pekosen ehdotuksesta ja kannustuksesta, joskaan hän ei sanallakaan vihjannut, mikä häntä aiheessa kiinnosti. Ehkä tyyliä olla eleä ja ajatella. Hän tietävästi arvosti tyyliä sen kaikissa muodoissaan. Kirjallinen tyyli sanotaan muodostuvan pienien seikkojen muodostamasta kokonaisuudesta kuten metsä muodostuu puista.

Kun päätös oli syntynyt ajatus kypsä pikku hiljaa, ja vuonna 2024, kun myyttiset seitsemääntoista vuotta oli alkusysäyksestä kulunut, on tuotoksen aika, vaikka epäilemättä sanotussa on paljon jo aiemminkin tutkittua ja sanottua. Aiemminkin olin ollut jossain määrin kiinnostunut meteorologisista kysymyksistä ns. sääherkkien ihmisten kokemuskerronnan kautta, ja kun mytologista sanastoa laatiessani osoittautui, että viron tuulitarkalla, unkarilaisten taltóksella ja suomalaisten tietäjien tuulennostatuksella oli ilmastonmuuttajan taitoja. Tarinoissa ihmisten luita kolotti matalapaineen tai ukkosilman tulo sai aikaan päänsärkyä niin miehille, naisille kuin lapsillekin.

Ilmarinen on pohjoisten seutujen pääjumala, Biegga-galles. Puihin suhteutettuna meemistö näyttää alustavasti tältä. Jos Ilmarisen matkalaisten suojele ulotetaan sisältämään matkat retket maitse ja meritse, niin metsäisten taipaleiden osuudet olivat puisia, samoin tietä osoittavat osiitit.

Teema/asiasana	Meemilaji	Tutkimuksen konstit ja keinot
Hirttopuut, karsikot	Väestömeemit	etnonyymit
Palvospuut	Replikameemit	kertovan runon keinot, metonymia
Tuulikauppiaat, noidat	Näkökulmameemit	mytonyymit, etnonyymit etc.
Lehtipuut, ekokierto	(Gender) genremeemit	etnopoetiikka
Säätieto, ilmat	Kognitiomeemit	suomalainen kansanrunous, SKVR-korpus

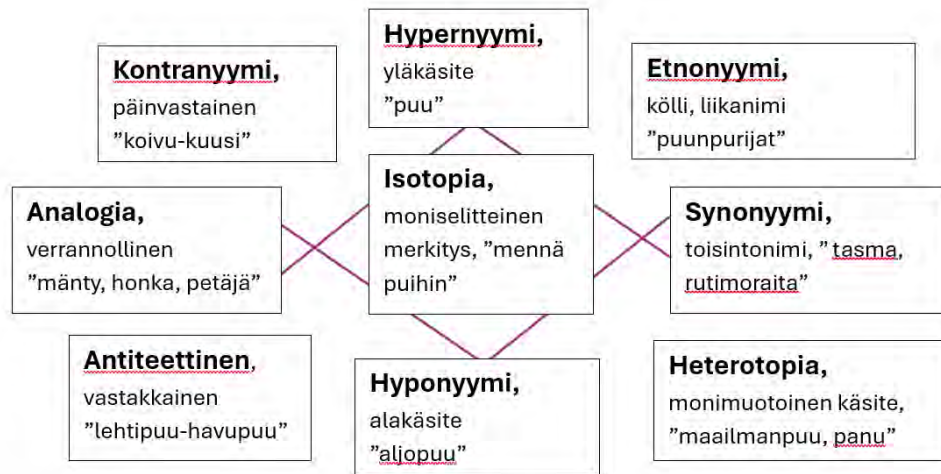

Kuva 16. Luonnontarullinen allegoria talvikauden ja kesäkauden kamppailusta.

Näkökulmameemiksi tutkimuksessa on lisätty mausteeksi yhdeksästä lastenpelotteluryhmistä kaksi, joista toinen liittyy metsään ja toinen sään ja luonnon ilmiöihin. Peloteryhmässä 8 on metsän, veden ja maanviljan vartijat, joista tyypillisesti metsään, ja sinne eksymiseen liittyviä mielikuvitusolentoja ovat ajaka, eksyttäjä, öksyttäjäinen, karu, metsän muutia, metsänkäypä, taikakonna, metsäpelle, pyhäpiru.

Sääilmiöihin kohdistuvassa lastenpelottelussa on sellaisia hahmoja kuin hanahousu, noidanpusku, tuulenpusku, tuuliainen, tuulispää, pakkasen jussi, pakkasen konu, piru ajaa lampaan, pohjan akka ja tuulensuti. Hanahousu on näistä arvoituksellisin, ja lienee yhdistettävissä vihtahousun nimeen, jolla tarkoitetaan metsäpirua, joka voitiin ymmärtää sekä ylikuonnolliseksi olennoiksi että karhuksi. Hana on aiemmin ilmeisesti on ollut haltian nimi. Erityisesti Savonlinnan oopperajuhlien näyttämöä Olavinlinnaa kerrotaan Hanan vartioineen, kunnes tuhoutui linnan tulipalossa.

Ennen kuin puiden kertomaan kasvustoon paneudutaan, on suuntaa antavaksi rakennustelineeksi hyvä laatia kehikoksi ugrame kaikesta kaavailusta. Termistö on alustava, ja luotu palvelemaan tutkimuspyrkimyksen hallintaa ja tietopolkua. Nyymiset keinot/ esimerkiksi kyselyn formulointi on tietuoinnin tapa ja kaava, jolla kysytään ja vastataan, asiakielessä fraaseilla ja kliseillä, runokielessä vakiintuneilla formuloilla, puhekielessä idioomeilla.

Kuvio 28. Mytosemantiikan formuloinnin keinot sanaston avulla.

Aineiston haku SKVR-korpuksesta tuotti sanasemantiikkana melkoisen saaliin. Hausssa hyödynsin suomen kielen sijamuotoja, hakusanana oli "puu" jonka eri sanaversioita löytyi korpuksesta yhteensä 5702 osumaa. Objektina sana esiintyi muodossa "puuta" lähes puolet puusanojen kertymästä eli 2726 osumaa löytyi, ja sana esiintyy mm. loistuissa, jossa tietäjä manaa käärmeeen puremaa sanoilla "luulit puuta purehesi".

Puu: 1275 / Puut: hakutulos 709

Puuni: 4 / puusi 1 / > Taivutusmuodot mitättömiä; raataa 10
raataminen 2 >> savotta 15 >> hakata 69; hakkuu 8

Puussa 274 / puissa 40

Puusta: 306 / puista 239

Puuhun: 457 / puihin 66

Puulla 111 / puilla 116

Puulta: 18 / puilta 4

Puulle: 67 / puille 161

Puuksi 20 / puiksi 18

Puuna 0 / puina 7

Puutta 3 / puitta 5

Puun 1766 / puiden 38

Puisin 2 kpl (instruktiivi?)

Puuta 1361 / puita 1144

Agressiivi ? Pölkkyä (tyhmyri)

Pölkky 31 krt skvr pölkystä 3 / / pölkkyyn 4 / pölkylle 12

Seistä toljottaa siinä kuin puujumala!

Adjektiivit: puisten 1 / puisen 74

Objektit: puuta 1361 / Puita 1144

Tee tunnus tultuasi,
Salamerkki saavuttuasi,
Isännälle ensimmältä
Sormet koukkuhun koverra,
Sydän sytää sykkyrähän,
Pään on vääräksi väännä!
Jos siitä vähä tulisi,
Lapsi vanhin lattialta
Sepä on **pölkyksi** pökerrä! (SKVR I4 / 494 yk)

Luokitteluvaikeuksiin kuuluu erilaisten näkemysten yhteen sovittaminen, sillä eri lähteissä suomalaisiksi puiksi nimetään eri hypernyymejä. Alun perin tavoitteena oli käsitellä puiden mytologiaa tarkemmin, mutta voimavarojen hupeneminen pakotti karsimaan aihetta.

MATKA SFÄÄREISTÄ MAAN KAMARALLE

SKVR_korpukselta eri puulajeista on lukuisia mainintoja. Aiemmin olen esittänyt hypoteesin suomalaisten jumalien planetaarisen olemuksen vaipuneen maan tasalle puihin, puut on koettu välittäjäksi ihmisen ja jumalten maailman välillä, ilmeisesti jossain määrin myös linnut viestinviejänä. Seuraavassa olen luokitellut koemielessä suomalaiset puulajit vastaamaan kutakin zodiak-merkkiä rinnasteiden perusteluineen. Todistelu ei ole eikä voi olla aukoton, se on suuntaa antava. Aihiossa on kuitenkin enemmän kuin nimeksi kattavuutta suomalais-ugrilaiselle puumytologialle, joka ei vastaa kelttien puukalenteria jo havumetsä

LEPPÄ tervaleppä; harmaaleppä 285 /oinas
KOIVU rauduskoivu; hieskoivu 503 /kaksonen
MÄNTY 167 (honka), 129 (petäjä) /skorpioni
HAAPA 122 / kalat
PIHLAJA 214 / rapu
KUUSI 1590, (15 näre) / jousimies
KATAJA 129 / kauris
TUOMI 158 / härkä
LEHMUS 73, (27 niini) /vaaka
TAMMI 569 /leijona
RAITA 36 (rutimo 7) / vesimies
PAJU 208 /neitsyt

Edellisessä osassa 2/10 Osmolaisten maa -sarjassa konstruoin suomalaisen zodiak-vastineen, jolle annoin nimeksi "siivattaratas". Siivatta on koti- tai riistaeläin, jota suomalaisessa perinteessä kutsutaan jumalan viljaksi. Euroopasta tunnetaan druidien puukalenteri vuoden kuvaajana, joten on verrattava, voisiko suomalaisessa perinteessä olla samankaltaista puitten kunnioitusta, koska monet merkit viittaavat siihen suuntaan, kuten palvospuut ja karhunkalloriitti sekä hirven ja tammen yhteys Ritvalan helkavirsissä.

Tammi puuna on kalevalaisessa runoudessa yhtä korostunut kuin meteorologioiden heinäkuu. Eriytyinen piirre suomalaisessa nimiperinteessä on puulajien runsas käyttö sukunimenä. Tuskin on yhtään puulajia, jonka nimistä sukua ei Suomessa olisi.

Rinnastukset olen tehnyt SKVR-korpuksen hakusanoilla, lukema viittaa osumiin sanan perusmuodosta, joissain tapauksissa on käytetty tunnettuja rinnakkaisnimiä. Kuusen osalta lukema on liian korkea, koska todennäköisesti siinä on mukana luku 6 (kuusi) eikä puu. Tämä selittäisi kuusen yliedustuksen otoksissa. Toinen syy kuusipuun merkittävyyteen on sen rituaalinen merkitys kalmiston puulajina, karsikot tehtiin pääsääntöisesti honkapuuhun.

Tähtimerkkien rinnastukset on tehty tapa- ja uskomusperinteen pohjalta. Helpoin oli ensimmäinen sijoitettava rinnastus, sillä leppä, joka suomalaisittain käsittää kaksi lajia harmaalepän (*Alnus incana*) ja tervalepän (*Alnus glutinosa*) on magiassa keskeinen puulaji punaisen mahlansa vuoksi. Punaväristä puu on saanut nimensäkin, leppä on synonyymi verelle. Oinaan symboli mars on veren symboli.

Härän merkin symboli on tuomi, amoristen tunteiden ja keäisen kukintansa takia. Häät ja hautajaiset jostain kummastuttavasta syystä rinnastuvat kansanperinteessä toisiinsa. ja tuomen kukinta assosioituu sekä morsiusuhuntuun että valkeisiin kuolinvaatteisiin. Joinain kesinä puun peittää vain suruharso.

Kaksosen merkkiin ja kesäkuuhun sijoittuu juhannus, keskikesän juhla, jota Suomessa juhlistetaan vieläkin koristamalla juhlahuoneet koivuilla. Koivut asetettiin molemmin puolin ulkorappuja juhannusta juhlistamaan. Kansanrunoissa koivu on tyypillinen käenkukuntapuu, ja käki kukkuu ahkerimmin kesäkuussa. Koivusta tehdään juhannussaunaan vihtomavitsat.

Pihlaja on heinäkuun ja ravun merkin puu, koska jumaltaru Raunin ja Ukon rähinöinnistä kertoo sateesta. Heinäkuussa on ns. naisten viikko, jolloin perimätiedon mukaan aina sataa. Raunin nimi oletetaan tulevan ruotsinkielestä sanasta "rönn" pihlaja.

Iso tammi kansanrunoissa anastaa valosta leijonan osan, toisin sanoen puu on niin mahtava, että pimittää auringon valon. Tammi (*Quercus robur*) esiintyy Ritvalan helavalkeat -riitin loppusäkeissä, jossa lauletaan lemmestä, tammesta ja onnesta. Kalevalassa on oluella iso rooli, ja olut kullankeltainen juoma kypsyy tammitynnyreissä

Seuraavaksi on neitsyt, viljavuuden haltijan merkki, jonka suojeluksessa kasvillisuus on. Merkki saa tunnukseksi pajun, koska pajusta on saatu särkylääkettä, ja yrtilääkintä tekee neitsyen merkistä myös kansanparantajamerkin. Kansanomainen taksonomia ei läheskään aina tehnyt eroa puiden ja pensaiden välillä. Pajut (*Salix*) voivat olla puita kuten hopeapaju *Salix alba Sibirica* tai pensaita.

Vaaka on yhteisöllisyyden, taiteiden ja tasapainon tavoittelun merkki. Mieleen tulee lehmus siivekkäine siemenineen ja ilmalentoineen. Metsälehmus (*Tilia cordata*) on ollut myös palvontapaikkojen puu, koska juurakosta versoo uusien lehmusten piiri kannon ympärille. Todennäköisesti tämä latvustoon suuntautuva pyhän lehdon piiri on alkusysäyksenä sanalle lehmusto, joka nyky-suomessa tunnetaan sukunimenä. Lähinnä vastaava sana on vaivaiskoivua kasvavasta maasta, jota sanotaan marastoksi, joka tornionjokilaaksolaisille merkitsee kuivaa maata. Lehmustot olivat pyhättöjä metsässä, niistä ei puhuttu ja niin lehmusto on sanakirjoissa tuntematon, vaikka se vastaa varsin tunnettua puupensasmuodostelmaa katajistoa, joka sekin on sukunimi mm. kahden suomalaisen näyttelijän.

Skorpionin merkkiä pidetään myyttisenä ja maskuliinisena kuolemaan liittyvänä merkinä, johon kuuluu kokonainen sarja tyyppisiä sarjamurhaajista ja kulttijohtajista pyhimyksiin, henkiin opettajiin. Suomen metsän puista merkille on omistettu mänty (*Pinus sylvestris*), jonka kansanomaiset toisintonimet ovat honka ja petäjä. Puu, josta saatiin nälänhädässä pettä ja lapset saattoivat veistää kaarnalaivoja. Mänty on karhunkalloriitin puu, se on vainajan kunniaksi tehty karsikkopuu. Se on erämiesten nuotiopuu, kun istutaan hongalla.

Länsimaisen kulttuurin perusjuhliin kuuluu joulun aika. Suomessa sen perinteinen symbolipuu on kuusi (*Picea abies*), joka on saanut juhlakoristeena käyttönimen joulukuusi. Puu rinnastuu Jousimiehen merkkiin, talvipäivän seisauksen ja joulujuhlan aikaan.

Saturninen merkki Kauris vuorostaan on systeemissä saanut vastineensa katajasta (*Juniperus communis*), joka on pensas, mutta ollut pohjoisessa Suomessa pyhättöjen "puulaji". Metaforisesti suomalaisia kutsutaan katajaiseksi kansaksi eli niukoissa oloissa eläväksi sitkeäjuuriseksi joukoksi, joka asuttaa karua kallioista seutua.

Sydäntalven kuukausi tammikuu saa nimikkopuuksi raidan (*Salix caprea*), jota kalevalainen runous usein kutsuu rutimoraidaksi, ja joka mielletään tuonelaksi. Kasvit viettävät talviuntaan lumen alla kuin kuolleet, vain talventörröttäjät odottavat kevätuulia tulevaksi. Joskus tapaperinne voi antaa vihjeen toiminnallisesta aisaparista, toisinaan muut vihjeet. Aiemmin on jo nimetty tammi Leijonan merkin tunnuspuuksi, Vesimiehen merkille on laitettu raitapuu. Runoissa käytetään formulaa, jossa rutimoraita ja tammi rinnastetaan.

Sai kirves hiotuksi,
Tasaterä tahkotuksi.
Astui yhden jalkojansa
Juurille rutimoraidan,
Raitapehkon persiehen;
Astui toisen jalkojansa
Juurille lavean tammen,
Tammen laajan tanterille.
Lyöpi puuta kirvehellä,
Tammea tasaterällä,... (SKVR XII2 / 6071 yk Pistoksen lohtoruno)

Vielä on vuodenkierrossa jäljellä maaliskuu, ja kierros on täynnä. Kalojen merkin nimikkopuuksi on jäänyt haapa (*Populus tremula*) Haapio on suomalais-ugilaisen kulttuurin vanhin vesillä käytetty ruuhi, ja kuten nimikin sanoo, haapapuu oli helposti työstettävänä puulajina sopiva materiaali ruuhen tekoon. Haapa on hirven suosima ravintopuu, ja tämä on saattanut olla virike hirviveneen kokan muotoon ja metaforaan runorekenä.

Mytosemantiikassa perinnejälkien seurannalla on mahdollista luoda omakulttuurinen, perusteltu vastine vaikkapa puukalenterille, ja sillä tavalla rekonstruoida muinaista mielenmaisemaa tai vain rikastuttaa nykykulttiiria uusilla mielikuvilla.

Kustaa Vilkun toteaa Vuotuisen Ajantiedon kolmannen painoksen lopputekstissä astrologian olleen järkevää rakennelmaa ennen kuin se kukistui tieteen tieltä. Eläinrata nähtiin ihmisruumiin osina ja taivaallisina allegorioina. Ihminen oli mikrokosmos, pienoismaailma.

Kalenterissa korostettiin jokapäiväiseen arkeen sopivia aikoja, kalastukseen ja viljelyyn sopivat ajat samoin kuin sopivat ajat mm. kuppaamisen. Almanakka oli Vilkun toteaman mukaan ennen kaikkea terveysopillinen ohjekirja. (Vilkuna 1991:272)

KÄTKETYT KOODIT

Claude Lévi-Strauss on mytologian perusteissaan tetralogissaan Mytologiikoita käyttänyt eri kirjoihin siroteltua koodien tulkintaa, ja samaa taktiikkaa noudattaa soveltaen myös osmolaisten maan myyttisten toposten jaottelu, jossa tietyt topokset voidaan rinnastaa peruselementtien mukaisiksi toiminnallisiksi pareiksi.

Väinämöinen VUOJOLA	VESI	Kalevala OSMOLA
Louhi PIMENTOLA	MAA	Jätit JÄPPILÄ
Lemminkäinen HIITOLA	TULI	Pidot PÄIVÖLÄ
Ilmarinen METSOLA	ILMA	Kotikontu ONNELA
	ELÄIMET	
	ILPOLA	

Jaottelussa Osmolaa vastaa tunnetummin Kalevala, jonka toisintonimi Osmola on. Kalevalan pääsankariksi on määritetty Väinämöinen ja hänen seikkailunsa. Osmolassa painopiste siirtyy tietäjyyteen ja tietäjään ansiotyörunojen perusteella. Tässä osassa Metsola tarkastellaan Ilmarisen työarkaa ja alaa Kalevalantulkintoja laajemmalti. Ilmarinen on pohjoisen mytologian pääsankari ja jumalhaltijahahmo, joka säätelee säitä, ilmoja ja vuodenaikoja, jotka ovat kotiseudun onnen ja vaurauden, viljan kasvun edellytyksiä. Kuten pula- ja katovuodet sen ovat osoittaneet, säillä on suuri merkitys ihmisten hyvinvoinnille ja toimeen tulolle. Hiitolan pääsankariksi laitettu Lemminkäinen tunnetaan Karjalassa ensisijaisena eppisenä sankarina ja Päivölän pitojen kutsumattomana vieraana. Parittomaksi jää metsän eläinten valtakunta Ilpola, joka esiintyy myyteissä totemismina ja myyttijäänteinä lastensatuina ja loruina.

Kielastajassa on aihioitu myyttisten nimien ryhmittelyä apukeinoksi mytosemanttiselle tulkinnalle. Yhteensä 51 nimeä on luokiteltu 17 myteemiksi, joista kaksi koskee Metsolan teemaa eli ilmaelementtiä ja puita. Jaottelu on vuodelta 2009 ja sitä on revisioitu vuonna 2016. Aihioinnin ajoista tulkinta on muuttunut ilmäteeman moton osalta, koska Metsolan myyttisyyteen kuuluu oleellisena osana lintujen kevät- ja syysmuutto. Mytologisesti ilmaisten tuonilmaisiin meno. Kaikki eivät matkasta selviydy, vaan suistuvat surman suuhun. Valikoiduista nimistä vain vihreällä merkityt nimet Ilmatar, Ilmarinen, Manalatar, Manalainen (Manatar, Maanaluinen) esiintyvät useimmissa lähteissä. Metsäteema on rinnastettu Proppin satukaavassa taikaesineeseen, ja toden totta ylitse yhdeksän meren suuntautuvien lentojen mahdollistajana on köpi, joka ilmenee runoissa formulana "metsä mulle köpin antoi" ja on usein luonnehdittu rupriikilla "Pakeneva". Rupriikiksi kutsun varsinaisen otsikoinnin lisäksi SKVR-korpuksen hakuluonnehdintoja, jotka usein viittaavat johonkin formulaan. Yksittäinen myyttinen nimikin on miniformula, jolla luonnehditaan kompleksista uskomusainesta ja merkitys jää runokontekstista hyvin tulkinnan varaiseksi. Muuttolinnut lähtevät säitä karkuun.

Mytologiikat teoksessaan Claude Lévi-Strauss esittää intiaanimyyttien kosmologian kolmikerroksisuuden, joka muodostuu kolmesta kerroksesta: astronomisesta, meteorologisesta ja viljelyyn liittyvästä. Oulankalainen suomalais-karjalainen runolaulaja Marina Takalon uskomusmaailmassa on vastaava rakenne muistissa. Juha Pentikäinen kuvaa hänen tietämystään seuraavasti.

" Marina on tarkka taivaankappaleiden nimistä. Kuten karhua ei luonnossa eikä taivaalla (Otava, Iso Karhu) saa mainita karhuksi, myös taivaan ilmiöistä pitää käyttää kiertoilmauksia. Kuuta nimitetään Oulangassa kuutomaksi, aurinkoa päiväksi ja tähtiä kiilujaisiksi. Tähtiä ei saa nimittää tähdiksi niin kauan kuin vilja on korjaamatta. _ Jos sanot tähdiksi, halla vei viljan. – / Viite 21/

Takalon maailmassa näkyy muistuma agraarin kulttuurin ja kosmologian yhteydestä, jossa säällä on välittäjän rooli. Astronomisella tasolla tähdet ovat tabuja, joita tulee kutsua kiilujaisiksi, taburikkomus tuottaa sääilmionä kylmät hallayöt ja vie viljasadon. Meteorologisena ilmiönä on pakkasyöt, joka vaarantaa viljasadon. Uskomus heijastaa kosmologisen ja kulttuurisen välistä yhteyttä, jossa vuodenaikojen vaihtelu kytkeytyy tähtien kiertonimikäytänteeseen. Kevätkylvöstä sadonkorjuuseen, kasvukautena tähtiä ei sopinut nimittää tähdiksi, ne olivat kiilujaisia tai kansanrunojen pilkat pilvien välissä. Marina Takalon esittämässä vienankarjalaisessa uskomuksessa on havaittavissa intiaanimytologioiden ja ugrilaisuuden perusmyytti, jossa kiellon (tabun) rikkomisesta on seurauksena epätoivottavia tapahtumia, sato menetetään, jos tähtiä kutsuu tähdiksi ennen aikojaan. Uskomus heijastaa myyttistä ajattelua.

Astronominen – tähdet –
kiilujaiset TABU

Agraarinen – viljakasvit –
 kasvukausi SATO

Meteorologinen – hallayöt –
 pakkane KATO

Kosmologinen edustaa ihmisen maailmassa maailmankuvaa, jonka kulttuuri on luonut. Marina Takalon vienankarjalainen maailmankuva kielii ikivanhasta käsityksestä, jossa viljely ja erästys ovat riippuvaisia säistä ja myös jumalten ja haltijoiden suosiollisuudesta, jossa taivaan ylimyksiä tuli kunnioittaa kiertoilmauksin. Hallitsijaa ei sovi puhutella sinuttelevaan tai tuttavalliseen sävyyn. Ajatuskokeena on kiehtovaa mieltä. mitä edellä mainittu tiedonsirpale kuvastaa laakemmassa mielessä ja meemikaavaksi muutettuna.

MAAILMANKUVA
"kosmologia"

JUMALHALTIJAT
"astronomia"

SATOKAUSI "vuodentulo"

KATOKAUSI "nälkävuodet"

SÄÄILMIÖT
"meteorologia"

KULTTUURI
"viljely"

Viljalla on keskeinen merkitys suomalaisessa kansanrunoudessa, jossa sekä riistaa että kasveja nimitetään viljaksi: Kalat ovat vedenviljaa, viljakasvit pellonviljaa, riista metsänviljaa ja karja jumalanviljaa. Kiertoilmauksissa on viitteitä tästä kosmologisesta järjestyksestä. Kuusamon seuduilla halla usein vei viljan ja pettu eli männynkuorileipään jouduttiin turvautumaan usein. Ajat ja ennusmenetelmät sekä uskomukset ovat muuttuneet agraarikulttuurin ajoista, mutta edelleen säätiedotuksilla on merkittävä rooli eri kulttuureissa katsottiinpa sitten sään "muutteen" tilastollisen mallinnuksen tai ennusmerkkien perusteella. Hauki on suomalaisen kalalajiston ykköskala kiertoilmausten määrässä, tuskin on sattumaa, että hauen maksasta on myös tutkittu vuoden säitä ja haueksi nimitetään myös kevätpäiviä hangella puiden juurella keväällä, kun päivä alkaa paistaa. Tabustrategialla pyritään varmistamaan hyvä viljasato, ja taburikkomuksella selitetään katovuodet. Mänty on ollut merkittävä hätäleipälähde, kaarnakuoren alla olevasta nilasta on jauhettu pettua eli petäjäistä, karhun myyttinen rooli ulottuu täten männyn välityksellä tähdistöstä viljalaariin vaikkakaan mitään suoraa vaikutusta karhulla ei säihin uskota olevan, mutta karhun talviunikausi on verrannollinen kasvukauteen. Talvikautena karhuakin saattoi sanoa karhuksi, ja metsästystä karhunkierrokseksi, tähtiä tähdeksi. Nälkävuodet tai huonot elämisen ehdot ovat saaneet ihmismassoja liikkeelle ja muuttamaan ulkosuomalaisiksi muihin maihin, paluumuutto on ollut satunnaisempaa kuin muuttolinnoilla, noilla ilmojen matkalaisilla. Ilmarisen voidaan siis välillisesti olevan säiden jumalhaltijana (Juha Pentikäisen haastattelema Marina Takalo toteaa jumalhaltijoista esimerkiksi näin: Jumala eli veden kuningas eli vedenhaltija, miten minä sen sanoisin, ajoi ne kalat verkkoon.) vastuussa kaikenlaisten matkalaisten ja muuttajien matkoista.

Pohjois-Suomessa Ilmarinen on tunnustettu pääjumalaksi, ja on mahdollista että Veralden Olmai "Maailmojen herra" tarkoittaa Ilmarista. Säätöissä tuulella on suuri merkitys. Stephanie Takalo (Marina Takalon äiti, nuottakunnan johtaja (kynsi tuulen nostamiseksi purjetta ja maanitteli: Meren pieni koira, tse, /pane tuulesi tuulemaan, / vihrusisi vihellelemään, / kuljeta venettäni, / kanno sukkelampaan, / meren pieni koira, tse! /Viite 22/ Tarina ei kerro, mitä meren pienellä koiralla mahdollisesti tarkoitetaan, viiksekkäistä vedeneläjästä puhuttaessa kyseessä voi olla saukko tai hylje. Arvoitukseksi jää, miten veden pieni koira liittyy tuulen nostattamiseen.

Tropiikissa Papua-Uusi Guineassa ilmoihin vaikuttaminen on jossain määrin erikoistunutta noitaitoa, koska kaikki noituuden lajit eivät ole yhden ja saman miehen hallinnassa. Useimmissa tapauksissa noita osaa asettaa nostattamansa tuulen. Toisinaan taas taito liittyy vain tietyn tuulen hallintaa, noita saattaa kyetä nostattamaan ja seisauttamaan lounaisen tai läntisen tuulen, mutta ei muita tuulia tai sadetta, joihin on omat ilmaspesialistinsa /Viite 23/ Kiwai-papualaisilla on Gunnar Landtmanin havaintojen mukaan luoteisen ja kaakkoistuulen tuomat monsuunijat keskeisiä. Toinen tuuli tuo kuivan jakson, toinen sateisen jakson. Nämä kaksi vuodenaikaa on jaettu kolmeentoista kuukauteen.

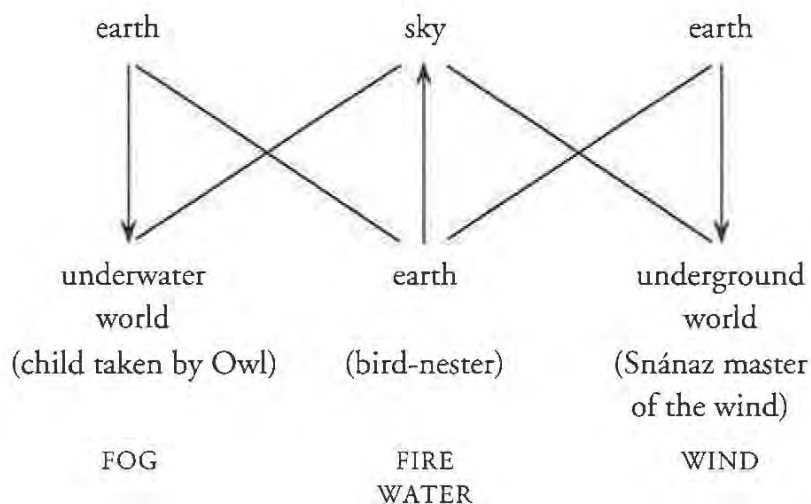

Kuva 18. Myrskyn nostatus vahingontuottotarkoituksessa, hevosenpääsauhalla osoitettiin loitsuja laulaen sitä kohti, jolle tahdottiin vahikoa. Noitavaimolla on kädessä vuotava saavi samassa tarkoituksessa.

Kuvaillessaan papualaisten toteemijärjestelmää Gunnar Landtman mainitsee joitakin esimerkkejä klaanien nimistä. Näiden nimien joukossa on tuulen suuntien mukaisia klaaneja, mutta vain kahta lajia ja nekin ovat yhdistyneenä väli-ilmansuuntien kanssa. Krokotiiliklaanin ja merikäärmeklaanin alaluokkiin kuuluvat kaakko ja itä, kun taas koiran, kasuaarin ja perhosen klaanien ilmansuunta muodostuu luoteesta ja lännestä. Erikseen ja omassa arvossaan klaanijaossa pidetään **haukkojen** klaania.

Lévi-Strauss kertoo perulaisesta 1600-luvulla taltioidusta muistitiedosta, jonka mukaan tietyissä osissa Perua erittäin kylmän kauden kohdatessa pappi kutsui maan asukkaista koolle kaikki ne, jotka olivat syntyneen perätilassa, huulihalkioisina tai kaksosina. Heidän tuli syödä suolaa ja pippuria ja tunnustaa ja katua syntinsä. Kaksoset on yhdistetty kautta maailman ilmastollisiin muutoksiin, ja esimerkiksi Kolumbiassa kaksosilla uskottiin olevan kykyjä, joilla voivat tuoda hyvän ilman tai tyynnyttää myrskyn. /Viite 24/

Syy uskomukseen liittyy poikkeavasta ja vaarallisesta synnytystilanteesta ja epämuodostumasta, jotka myytit esittivät kosmologisena ilmiönä ja tällaisena syntyneet tulkittiin välittäjähahmoiksi ihmisten ja taivaan jumalten välillä. Osittain samaa uskomusta edustaa suomalainen uskomus perätilassa eli jalat edellä syntyneistä tietäjän lahjoja omaavana. Monissa tapauksissa tällaisten ihmisten uskottiin edustavan myös yhteisöä uhkaavaa vaaraa, joten heidät voitiin surmata vastasyntyneinä.

Kuva 19. Lévi-Straussin tulkinta intiaanimyyteistä ja niiden elementtijaosta.

Suomennos edellisestä.

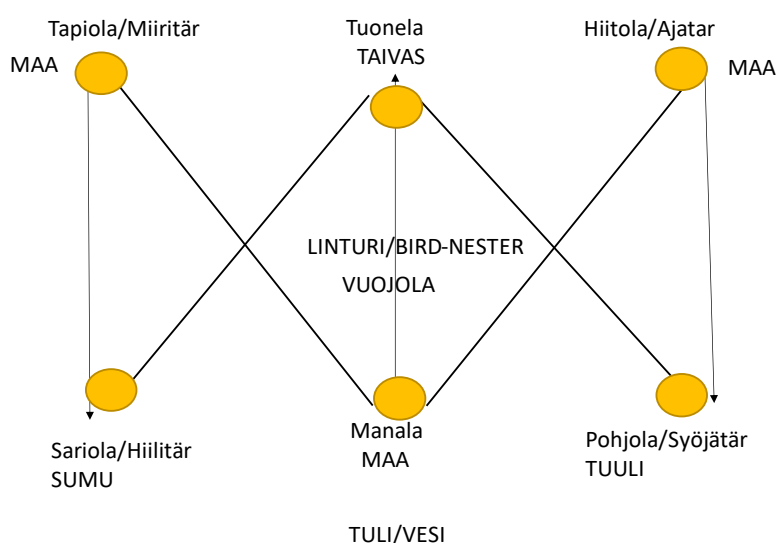
MAA	ILMA	MAA
VEDENALINEN MAAILMA (pöllön viemä lapsi)	MAA (<u>linturi</u>)	MAANALINEN MAAILMA (<u>Snánanz</u> tuulenhaltija)
SUMU	TULI VESI	TUULI

Tämän tutkielman sääteeman kannalta Claude Lévi-Straussin esittämä myyttikuvio on kiinnostava, koska siinä on elementtien ohella mainittu yhteys niihin, myytteihin, joiden perusteella maestro on päätelmänsä tehnyt. Keskustekijäksi kohoaa linturi-myytti, jonka suomentaminen on hankalaa. Ilman tarkempaa tutustumista Claude Lévi-Straussin tulkintaan bird-nester -myyteistä on mahdotonta etsiä vastaavuuksia suomalaiseseen mytologiaan tai siihen onko Snánaz jonkinlainen intiaanimytolegian Ilmarinen tai Ilmoinen. Edelleen mahdollisesti kansanrunon Vesitiellä ryöstetty neito saattaa olla variaatio pöllön sieppaamasta lapsesta. Bird-nesterin suomentaminen linturiksi on merkitykseltään ehkä liian kaunisteleva ja harjaanjohtava, lintujen pesien ryöstäjä, munarosvo taas liian pejoratiivinen.

Siksi on tulkinnan kannalta tärkeää selvittää juurta jaksain, mitä mahdollisesti "bird-nester -myytit" tosiasiallisesti tahtovat kuvata, vaikkakin tulkintaa hämärtää alkuperäisen intention hämärä ja kielikynnys, kun on turvauduttava käännöksen käännöksiin ja tulkitsijan aiemmin tekemiin valintoihin. Koska suoraa tai yksiselitteistä vastausta ei tarinaan voi saada, on asiaa lähestyttävä kautta rantain, kiertäen maan ulottuvuuksien kautta. Tuulen ja sumun, tulen ja veden. Tulen ja veden yhteys taivaaseen on suomalaisessa kulttuurissa itseisarvo vielä nykyäänkin, saunan auvo ja autuus on suomalaiselle mentaliteetille ja elämäntavalle tärkeä toimitus. Saunan haltijapari Autereinen ja Auteretar viittaavat suoraan tuen ja veden kosketukseen luonnossa, sillä autereinen ilma muodostuu vai n lämpimässä kesäillassa, kun maasta nouseva kaste nostattaa maasta kosteutta, ja nostattaa alaville maille sumuverhon, johon laskeva aurinko siilaa säteensä. Päivän paiste ja sen myötä viriävä tuuli hälventää sumuverhon.

Saivartelusyytteen uhallakin on mietittävä suomenkielistä ilmausta vetelä. Vakiintuneen käytännön mukaan maanalainen on vakioilmaistuna manala, mutta vedenalaisesta (vedenalaisesta) ei puhuta vetelänä. Vetelät menevät housuun, jos on ripuli, tai puurokeitos voi olla vetelää, vellimäistä, mutta siksi ei kutsusta vedenalista maailmaa, jolle ei itse asiassa ole olemassa manalan kaltaista lyhennettä lukuun ottamatta vesituonela. Ei, tässä ei päästä puusta pitkään ellei ensin selvitetä, mitä pohjimmiltaan "linturilla on tarkoitettu. Jonkinlaisesta tuhoutumisesta on kyse, kun lintu vie lapsen, jotain katoaa kuin tuhka tuuleen, tai munat viedään pesästä.

Ratkaisun avainta etsittäessä on pohdittava, mitä yhteistä noilla lahdella maahan liittyvillä alamaailmoilla on. Suomen maaperä on hyvin vetinen, soita ja järviä on suuri osa maan pinta-alasta, joten suomalainen mytologia on sopiva lähde etsittäessä tähän dilemmaan vastausta. Vastaus todennäköisesti piilee Hiisi-sanan monimielisyydessä, mm. tautiloitsut puhuvat vesihiidestä ja metsähiidestä. Jopa maahinen saattaa olla semantiikaltaan alun perin maahiisi. Hiiden olinpaikkaa kutsutaan Hiitolaksi. Lévi-Straussin esittämä myyttikuvio vihjaa ugrilaisen Hiisi-käsityksen sisältäneen Vesi-Hiitolan ja Maa-Hiitolan sekä mahdollisesti myös helvetin tulelta leiskahtelevan Tuli-Hiitolan. Tulen ja veden liittorituaalina suomalaiset harrastavat saunomisen yhteydessä avantouintia ja lumikylpyjä, elävää ja tuntuvaa elementtien vaihtelua iholla. Kallioissa tai metsissä oleva Hiisi viittaa Maa-Hiiteen, jonka jälkeläisinä tarinoissa elävät peikot, maahiset ja kufittaret ja Hiiden hirvet.

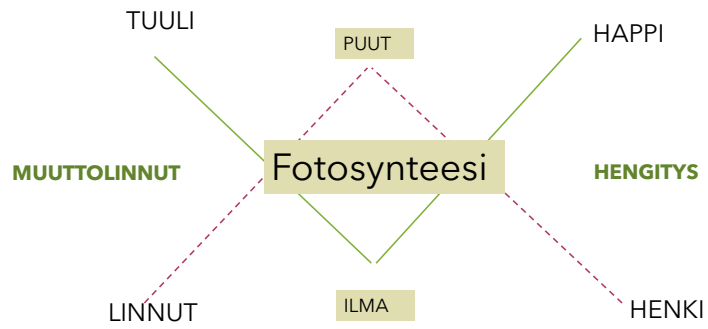

Aiempi aihe linturiteeman sovelluksesta haltijahahmoineen. Kuolleet menevät suomalaisessa mytologiassa vesituonelaan, tulituonelaan tai tuonilmaisiiin.

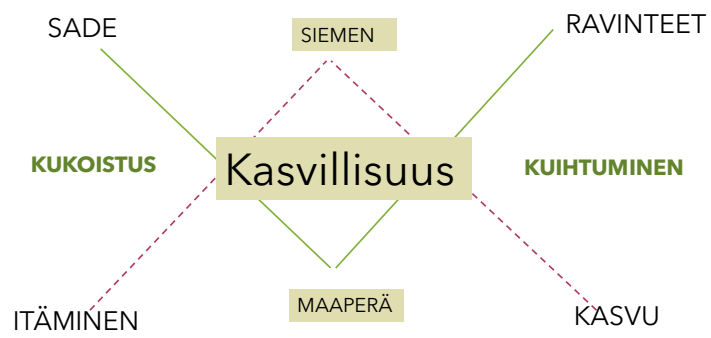
Alussa on esitetty aihe julkaisusarjan merkkiverkosta ja sen keskinäisistä viittauksista. idea menettelyyn on saatu Claude Lévi-Straussin tavasta esittää myyttisiä ulottuvuuksia kirjasarjassaan Mytologiikoita, jota edeltää ja täydentää muut julkaisut kuten Savage mind, Villi mieli, joka julkaistiin ranskaksi vuonna 1962. Siinä on jo idullaan lintujen merkitys, mutta "birdnester" -myyttejä ei vielä mainita sanallakaan. Sen sijaan neliosainen tekstikorpus Mytologiikoita käsittelee aihetta eri tavoin. /Viite 25/

Bird-nester myyteissä on keskeistä toimeentulon teema, jonka arvoituksellisuus on sen myyttiaiheen alkeellisuudessa, jota Martti Haavio nimittää chartaksi, esimyytiksi, josta sitten ajan mittaan kehittyy varsinainen myytti ja viime vaiheessa riitti. Myytin kehitysjatkumo Haavion mukaan sisältää siten linjan charta-myyttiö-riitti. Länsimaisessa konsulttikielessä tarinan kehityskulku olisi vastaavasti: Konsepti – tarina – jargon.

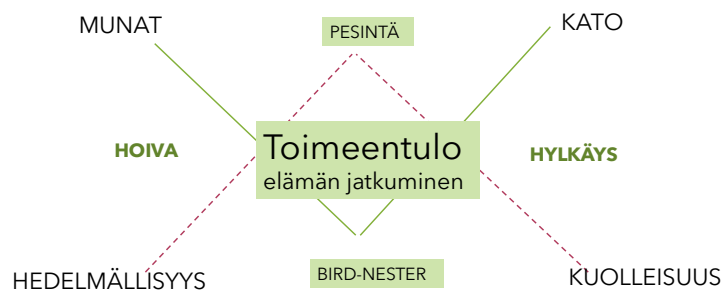
I-TASON UGRAME

II-TASON UGRAME

III-TASON UGRAME

MYTOSEMANTIIKAN TASOLLA SARJASSA ON KYSE TOIMEENTULOSTA
Perussanat: PESINTÄ ja BIRD -NESTER (Munarosvo)

OSA VII MYYTTITOPOS

HUOTOLA LUOTOLANA

Seuraavassa sikermä poimintoja myyttitopoksia tuotannossaan tarkastelleilta. Mukana on Kaarle Krohn KK, AC Alexander Matias Castrén, IK Iivar Kempainen sekä OO Onni Okkonen

A) KK

Samaa käsitystä vahvistaa Sämpsän runossa kuvaus Huotolassa, s.o. Luotolassa, asuvan Ahdin rikkaudesta: Ahti aina arvelevi, toivoo maallehen makua, pelloillehen pehmitystä -- rahojansa raksuttavi, helkyttää hopeitahan kaksin päivin, kolmin päivin: rahat raksui pöydän päällä, helkkyi Huotolan hopeat.

Huomattavin on Väinölän eli Väinälän ja Väinön yleinen käyttäminen Luotolan kertosanana Lemminkäisrunossa. A. Luotolahan lankolahan, Väinöläh sisarihinsa. B. Luotolahan lankoihinsa, Väinöhön anoppihinsa. Luotolana olen pitänyt Varsinais-Suomen saaristoa, jossa Agricolan mainitsevat luotolaiset asuivat, omistaen kristinuskon kauan ennen suomalaisia, jotka "manterissa asuivat". Mutta Huotolassa, s.o. Luotolassa, hallitsevana olemme nähneet Ahdin, joka muuten mainitaan Saaren kuninkaana, Saarella asuvana ja Saarelaisena. Luotolaa on siis vaikea erottaa Ahdin ja Kaukamoisen pitopaikasta Saarialasta

Lemminkäisen ottavat Luotolassa hänen oma sisarensa ja lankonsa vastaan vihamielisesti ja saavat hänen miekastaan surmansa.

2) MAC eli A.Matias Castrén rinnastaa Luotolan Joukolaan. ...mainitaan eräässä Kalevalan episodissa Joukola eli Luotola, joka oli nuoren Joukahaisen koti ja joka uudessa laitoksessa on selvästi sijoitettu Lappiin.

Kommentaari: Kalevalassa on muutettu kansanrunon maininta tulin Luotolan lähelle Joukolan jokivesille muodoksi Luotolan lahti.

3) IK

Luotola-maininta sivuilla 13, 76, 157, 158.

Tässä Lönnrot näyttää Luotola-sanaa selittäessään erehtyneen sanan sekä muodosta että merkityksestä, sillä kansanrunon alkuperäiset tosinnot esittävät yleensä sanan muodossa Luotola, jonka kantasana on luoto eikä luode.

Luotola, Ulappla ja Untola. Vuojola-käsitteen selvittämisen yhteydessä on eräitä muita Pohjolan toisintonimiä, kuten Luotola, Ulappala ja Kirjava kivi eli Pohjolan kivimäki.

Väinämöinen päättää lähteä Luotolaan eli Pohjolaan lankoihinsa ja sisarihinsa, siis sukulaistensa luo vieraisille. Mutta Väinämöistä varoitetaan lähtemästä Luotolaan (Saareen) aivan samoin kuin Lemminkäistä varoitetaan lähtemästä Päivöian pitoihin (SKVR 1 1 No. 13):

4) OO

Väinölä oli kalevalaisten maa ja etäällä Pohjola, ja jossakin sivummalla sitten erillinen Saari eli Luotola tai Päivölä. Luotola taas Kalannin tai Ahvenan saaristoon, jolloin Väinölä on jäänyt edustamaan suomalaisen merenrannan viljelysseutuja.

Luotola on ollut Suomen länsisaariston puolella historiallisessakin käytännössä, kun sen sijaan nirnijohdannaiset itsestään Väinästä ovat olleet Suomenlahden pohjoispuolella hajanaisempia.

"Manteren matalaksi sepäksi" mainittu Ismaroinen on joissakin inkeriläisissä laulannoissa esitetty Luotolan kuninkaan Ahdin tavoin kultiaan kumahuttelevana tei Kullervon Kalevan pojan tavoin rikkauksineen "vierivänä" selvällä meren selällä "ujuakseen" Kuuttaren mäelle, Saaren kylän korvaiselle.

Kaukosaari. Luotola

Onko Saari yksi ja ainoa, vai luonteeltaan monisyntyinen ja monirnerkityksellinen? Onko lähtökohta sijoitettava maalliselle merelle - Saarenmaahan, Koivistoon, Kalannin Luotolaan, tai kauas Gotlantiin, kuten on myös arveltu - vai onko se Pohjan tavoin sijoitettava myy tillisen meren "tuolle puolen", mielikuvituksen avaruuksiin?

Laajentumisen tietä on Saaresta tullut Saariala ja luodosta Luotola. vielä alimaailmaan sijoitetun residenssin valtias. "Luotolan lapsien" kertokäsitteenä on joskus "Pohjolan pojat".

Varsinaisena Saaren eli Luotolan kuninkaana eli vanhimpana mainitaan nimeltään Ahti, jolla on kulta- ja hopearikkautensa ja erityinen myyttillinen "aita". Hän onkin saanut attributeikseen "Saaren vanhin", Saaren kultainen kuningas", mikä yhteiskunnallisestikin kiintoisa terminologia yhdistää hänet suomalaisen runon Huotola-Luotola-Saari -käsitteeseen. Hänet on kuviteltu auvoiseksi ja rikkaaksi, kuten Antiikin Pluton, hänellä on laajoja maita, kultia ja hopeita, joita hän raksuttelee pöytänsä päällä. Ahdilla on Saarella "aitansa", merellä "aittänsä.

Lemminkäistarua edustaa muinaisrunoudessa parhaiten matka Luotolaan ja toinen matka PäivöIän pitoihin sekä siihen liittyvä sankarin surma. Kokonaisuus on saanut mystillis-koriateellisen luonteen. Versio, jossa Lemminkäinen Luotolan matkallaan surmaa pahan "sukulaisensa", johtuu, kuten edellä on Päivölän kohdalla osoitettu, muinaisista aurinkotarusta.

Lemminkäisen matkojen sävyarvoissa on huomattavaa eroa: matka Luotolaan on kuvattu jyrkemmin ja realistisemmin ottein ja siinä on muinaismyyttillinen luonne uskollisesti säilynyt, kun Lemminkäinen mainitaan Rahasaaren vartijaksi, mikäli on puhe kuninkuudesta nähdäksemme Luotolan tai Huotolan kuninkaaksi. Sillä Luotola oli se paikka, jossa kuninkuus on varmimmin mainittu. Voimme tuskin runon Ahti Saarelasta erottaa Sämsän "tuottajana" esiintyvän Ahdin, Huotolan eli Luotolan kuninkaan sukuyhteydestä.

Lemminkäisen Luotolassa käynti suuntautuu PäivöIän mäelle, Kuutolan kujien suuhun, Vietolan mäelle, Luotolan veräjän suuhun, Väinölän mäen etehen. /Viite 26/

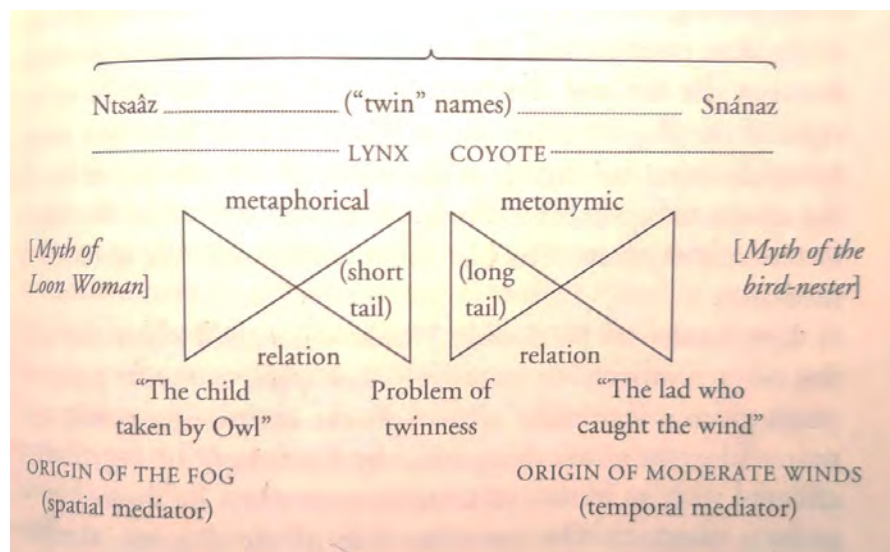
Kuriositeettina nimivaihdoksista on mainittava kansanruno Paanajärveltä, jossa puhutaan Pohjolasta Ulkkolana ja mainitaan Paimola. Latvajärveltä Arhippa Perttuselta saadussa runossa kerrotaan laulajan keinoista saada taitonsa entistä ehommaksi. Väinämöisen runosuoni on ehtynyt Päivölän pidoissa. Säkeissä ilmenee myös, että runo on laulajan synonyymi. Oro on näveri, napakaira.

Sanoi vanha Väinämöinen:
 "Toki mä sanon todetkin,
 Jos vähän valehtelinkin,
 Olin Päivölän pidossa,
 Sariolan juomingissa
 Parahina laulajina,
 Tietävämpinä runoina.
 Lauloin päivän, lauloin toisen,
 Niin päivänä kolmantena
 Rikkoutui reki runolta,

Jalas taittui laulajalta,
 Alla vanhan Väinämöisen
 Niissä Päivölän pidoisa,
 Saariolan juomingissa.
 Läksin Tuonelta oroa,
 Manalalta vääntiötä,
 Reen uuden laatiakseni,
Ratsun rakentaakseni." SKVR I1
 /362 yk)

KAKSOSTEN PROBLEEMA

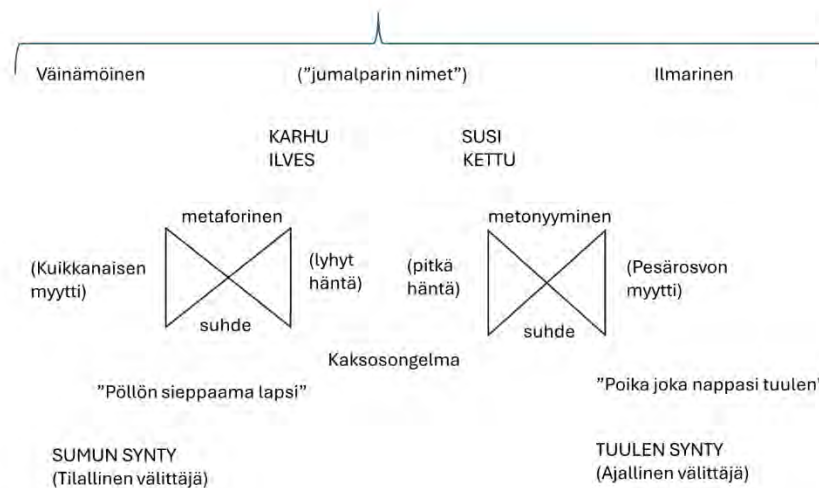
Neliosaisen mytologiikkasarjan jälkeen Lévi-Strauss palasi bird-nestter aiheeseen kirjassa *The Story of Lynx*. Koska maestron perustelujen kuvaus on varsin monimutkaista, siirryn syoraan hänen esittämänsä kuvioon, jossa hän pohtii kaksosuuden ongelmaa kahden intiaanimyyttien sankarin Ntsaâzin ja Snánazin tarujen perusteella- Yksi harvoja johtolankoja muinaiseen taruyhteyteen panamerikkalaisen ja ugrilaisen perinteen välillä on sanonta: Veljekset kuin ilvekset.

Kuva 20. Kaksosten zoema metonymiana ja metaforana

Kahden sankarin jännite on kuvattu monimutkaisena vuorovaikutussuhdeverkostona ja kaksoismorfologiana, jossa toiseen kohdistuvat myytit ovat kuikkamyyttejä ja toisessa ryhmässä ovat pesärosvomyytit. Metaforisella puolella on sankari Ntsaáz ja metonyymisella puolella sankari Snánaz. Koska kaksoset on merkitty kuviossa lainausmerkkeihin, kaksosuus voi olla muutakin verisidettä tai sukulaisuutta kuin biologinen kaksosuus. Peruslähtökohtana voi olla sankaripari, kuten Suomessa esiintyvät Väinämöinen ja Ilmarinen tulen iskijänä. Suomalaisessa mytologiassa lyhyhäntäistä petoeläintä edustaa karhu (*ursus arctos*) paremmin kuin ilves, ja kojoottia kettu (*Vulpes vulpes*). Tällainen asetelma olisi kuitenkin jotenkin epäsuhtainen, lyhyhäntäisten petojen kategoriassa Suomen eläimistöissä ja saaduissa ovat karhu ja ilves, kun taas pitkähäntäisiin petoihin kuuluvat kettu ja susi. Susi ja karhu ovat haitaksi suuremmille eläimille kuin ilves ja kettu.

Ajatuskokeena on syytä hahmotella, voisiko mytosemanttisesti luoda vastine intiaanimyytin asetelmalle. Perussankarit Väinämöinen ja Ilmarinen tulivatkin jo mainittua. Ennen kehittelyä seuraavassa suomennos kuvioista.

Kuvio 29. Lévi-Straussin bird-nester -myytin suomennoskuviota, jossa on kronotooppinen (spatiotemporaalinen) jäsenyys suhteessa sankareihin so. jumalhaltijoihin.

Kahden ajallisesti ja paikallisesti kaukaisen mytologian vertailu analogiana on uhkayritys, josta aukotonta kuvaa on lähes mahdotonta muodostaa, varsinkin kun ei aivan ole selvää, miten maestro on päätenyt kuvioon. Tulkintaa vaikeuttaa moni kielellinenkin seikka. Bird-nester tulkittuna henkilöksi/eläimeksi, joka ryöstää lintujen pesistä munia tai poikasia ei ehkä ole alkuperäisten myyttien koko sanoma, rinnalla on voinut olla linnustajankin, lintumetsällä kävijän merkitys. Intiaanimyyttien sankareiden Ntsaázin ja Snánazin elämä ja teot eivät varmaankaan ole samat kuin Väinämöisen ja Ilmarisen. Rinnastusperusteena ei olekaan sankareitten samankaltaisuus muutoin kuin toiminnallisina pareina. Ukonilmoihin liittyvästä salamoinnista on formula: Iski tulta Ilmarinen, välähytti Väinämöinen. Suomalaisittain myyttejä, jotka kertovat alkuperästä nimitetään synnyiksi tai sanoiksi. Näin nimettyjä runoja ei kuitenkaan SKVR-korpuksesta löydy. Ei myöskään mitään kohtalaisesta tuulesta, leudosta ja lämpimästä kylläkin. Väinämöisen tarinaan liittyy sumu Sampo-tarussa, kun hän eksyttää takaa-ajajia nostattamalla sumun. Ilmarinen lentää tuulella kuusen latvassa, kun Väinämöinen on nostattanut tuulen "tuppurihin", eli tuulipyörteeseen.

Myytti sumun alkuperästä on ajateltavissa metaforiseksi, koska suoraa syntykertomusta ei tästä luonnonilmiöstä ole sumun sanoin eikä syntyinä. Sen sijaan sumua kuvaavat Terhetär ja Udutar nimen sumuisessa, terhenisessä kärjessä. Tämä naisolennoituma vastannee intiaanimyyttien kuikkanaisen myyttiä. Kuten sanottu, Väinämöisen ja Ilmarisen veljeys on toiminnallista yhteyttä ukkosilmojen synnyttäjänä. Ilmarisen puolella on mainittu intiaanimyyttikuviossa "bird-nester", joka on tässä suomennettu pesärosvoksi. Lähinnä näitä myyttejä SKVR-korpuksessa ovat muutamat rupriikeissa linnunpyytäjän sanoiksi nimetyt runot, jossa esiintyy huuhekajaa tai pöllöä merkitsevä sana hyypiö, jolla on myös sivumerkitys epämääräisestä olennoista.

Kiuruvedeltä 1800-luvun alussa saatu runo kuvaille linnunpyytäjän sanoissa näin. Alkuperäinen runon nimi on Mehtän sanoja. Runoviitteessä on selvä viite ukkoon tai ukkosilmaan kahta kautta. Toivottua saalista uhataan kirittää ukonkivellä (vaajalla) tai ukontuhniolla (taikakeinolla).

Mehtän sanoja.

Hyypiö, hyvä emäntä,
Varvutar, valio vaimo,
Pane kynnet kytteleihtämään,
Varpaat vapuilemaan,
Minun pyytö paikolleni,
Että saalis salmilleni.
Jos et juokse mielelläsi,
Niin minä kiidätän kivellä,
Mukkoon maamunalla. (SKVR VI2 / 5041 yk)

Samoin 1800-luvun loppupuolelta on Kaarle Krohn kerännyt Alvajärveltä Tuuleisen sanat, mutta otsikoinnissa kerrotaan kyseessä olevan tuuleisen voiteen teko. Siinä puhutaan epämääräisestä lapalievosta, tuulimadosta, joka nousi yhdeksästä laineesta, mutta jonka ulkonäöstä ei voi sano mitään varmaa.

Tuuleisen voide

Tuulimato tulipunainen,
Lapakäärme yhdeksästä laineesta.
Enpä tiedä karvastasi
Kenen karva lienetkään:
Koivun karva, näreen karva,
Maan karva, pajun karva,
Kaiken kanervan karva. (SKVR IX4 / 602 yk)

Esitetyt muutamat runoripheet osoittaa Ilmarisen vaikutuksen ja linnunpyytäjän sanojen muuttumisen ajan mittaan. Runosäkeissä on sumun ja udun haltijoiden tehtävänä ollut harhauttaa linnustajaa näkemästä saalistaan. Vielä varhempi kerros viittaa tuulien haltian Ilmarisen hallinta-alaan kuuluneen tulipunainen, yhdeksän laineen lapakäärme. Koska käärme on salaman symboli ja Ilmarinen ja Väinämöinen yhdessä ovat salamoinnin syntyyn osallisia, niin saatua merkitysheiijastumaa kannattaa tarkastella suhteessa Ukkoon, ukkoseen, Pitkäsen tuleen ja Räsäseen. Merkitsevää on sekin, että säilyneissä kansanrunoissa karhun synty sekoittuu käärmeen syntyyn ja Pohjolan pahamaineiseen Syöjättäreeseen, josta käärmeen lisäksi sikisivät taudit.

Ukkosen runo.

Oi sä korkehin Jumala,
Tahi taatto taivahinen,
Kytke tuli taivahalla,
Estä virta kosken alla.
Pisarat kauas kavauta,
Pidättele pikkaraista
Ilman impeä utuista,
Ettei tulvia tulisi,
Maan päälle langeaisi. (SKVR X2 /
5188)

Ukkosen sanat

Näin minä vanhan Väinämöisen
tunturivuorta veistävän.
Näin minä nuoren Joukahaisen
Ilmassa tulta iskevän.
Salama salattu,
vahvueudssa varustettu;

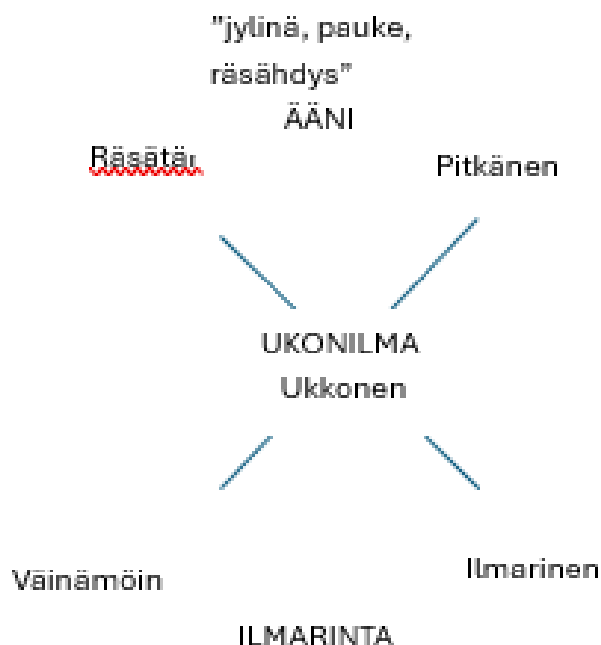
varjele minua vahani,
tule turvaksi luojani! (SKVR X2 /
5190 yk)

Ukkosen luku.

Ukkonen ylinen Herra,
Mies tarkka taivaallinen!
Jymähytä jyskyjäsi,
Pamahuta paukkujaisi,
Nosta pilvi luotehesta,
Toinen lännestä lähetä,
Kolmansi koillisesta kolista;
Syrjin yhteen sysää,
Lomatsta loukahille!
Ukkonen ylinen Herra,
Mies tarkka taivaallinen!
Tempaa tulinen miekka,
Tulisen tupen sisästä;
Mustan käärmeen verinen,
Jolla hiisiä hosut,
Hävittelet häijyläistä. (SKVR
XIII3/1017 yk)

Vaikkakaan sumusta tai usvasta ei ole syntysanoja taltioitu, niin ukkosen sanat ja ukkosen synty löytyvät SKVR-korpuksesta. Ukonilman maata väkevöittävä voima tulee runoissa esiin tietäjäksi toivovan ohjeistuksissa. Piti ottaa ukkosilmalla maata jalkojensa alta. Taikavoimaa sai myös karhun jäljen leikkaamisesta.

Tietäjäksi opetetaan siten, että otetaan maata niistä jalkain sijoista, joissa seisotaan silloin kuin ensikerran ukkonen kuuluu. Se maa pannaan sen tietäjäksi opettelevan tuluksiin ja sitten mennään pyhää vasten yöllä metsään ja halkaistaan semmoinen haapa, jossa on paljon pahkoja ja siitä raosta puhutaan tievot, niin muistaa. Sitten mennään kosken rannalle ja tietäjä kosken vedellä valaa oppilaansa ja sanoo:
 "Karaistukoon luontososi, niinkuin ensikerran ukkosen kuuluissa!" niin sitten nousee luonto pahan ajo toimissa ja muistaa hyvin neuvokin. SKVR I4 /4 yk.

Vanha kuikkamyytti

Myytti kuikkanaisestä saa lähimmän vastineensa Jumalan ja saatanan maailman luomisesta. (SKVR VII1/11 yk). Merkintä on kerätty 1900-luvun alussa Väinö Salmisen toimesta. Siinä yhdistyy sekä sumu että kuikka.

Kuikka oli merellä, ilma oli sumuinen. Saatanan henki ilmestyyv kuikalle.

- Miks sinä olet täällä merellä?" Kuikka sano
- Minä olen vesilintu, täällähän minun pitää ollakin, merellä.
- No mitä sinä täällä olet merellä olija, kun ei ole meillä maata?
- Mistäs sitä maata, kun ei sitä ole olemassakaan
- Onhan sitä maata meren pohjassa, kun sinä olet vesilintu, niin käy etsimässä meren pohjasta. Kuikka menee meren pohjaan, tuo maata nokassaan. Ei ole kuin vähän jäljellä tullessa, vesi huuhtoo. Saatanan henki sanoo.
- Mene vielä, toisen kerran käy, tuopa vähän enemmän maata sieltä! Kuikka toi.

- Menehän vielä, opi tuomaan vielä enemmän. Kuikka kävi kolmannen kerran, toi vähä enemmän. Tehtiin yksi maaosuus merelle ja eletään.

Sattui Jumalan henki siihen heidän joukkoon.

- Mistä te tähän olette maata saaneet?
- Kuikka kävi merenpohjasta.
- No käykää tässä yhdessä rakentamaan, kun kerta tätä maata on meillä! Jumala tiedustelee, onko maata enemmän.
- -Eikö maata ole salattu minnekään? Pahahenki pisti maata suuhun, omaksi maaks olisi erottanut.

Jumala vain sanoi:

- Maata pitää olla enempi jossain, ei ne tähän kaikki menneet. Pahahenki vanhoit:
- Ei sitä ole enempää. Jumala silti väittää, että on.
- Avaa suu! Siellä on maata poskessa. Katsos, onhan täällä, mitä vanhoit, ettei ole maata. Pahahenki sylkee maat päin pohjoista. Sinne kasvaa kiviä, kallioita, vuoria. Käydään sitä maata vaeltamaan. Koskee saatana kahden kiven väliä. Häntä alkaa pöhöttä,ä pakottaa, verta vuotaa. Jo rukoilee Jeesusta.

- Mitä tälle kivulle tehdään nyt? Jeesus sanoo:
- Miksi salasit maata Jumalalta, katso nyt kasvoi kivet, kannot, kaikki pahat. Jumala puhuu saatanan sormeen... [seuraa Kiven sanat,]

Toisessa linnunpyytäjän sanat -runossa puhutaan myös ututyöstä, uduttaresta ja terhen neidistä eli terhettärest-

Ututyttö, terhen neiti,
Seuloi seulalla utua,
Tien ohista tersuttelee
Linnulla nenän edessä,
Jotta ei kuulisi kulkijata
Ei näkisi matkalaista!
Lennä, lennä, lintu parka,
Pienoisille puuhusille,
Mataloille maahusille,
Kunkin jousen jouduttaisin,
Käsikaaren käänyttäisin,
Kusta nuoli noppajaisi,
Linnunpyytäjän sanoja (SKVR I4/1270 yk)

Metsän emännältä pyydetään suojelusta, jotta hän lähettäisi sumun metsästäjän silmille ja laskisi utua ansalankojen päälle. Ututyttö, terhen neito eli Udutar ja Terhetär esiintyvät taioissakin. Lintujen uskottiin tulevan metsästää luo, kun piti suussa sormsuta, jolla vähintään kolme pari oli vihitty, ja Mikkelinpäivänä kiersi metsästyssalan, jolta aikoi metsästää. Kiertämisen jälkeen piti vuolla kolme hitusta muurahaiskekoon ja sanoa:

Utu tyttö, neito terhen,
Metsolan metinen neito,
Miellyttele metsiäsi,
Kostuttele korpiasi! (SKVR XII2/6629)

Ensi kerran metsälle mentäessä, peseydyttiin ja pukeuduttiin puhtaisiin vaatteisiin. Kun ensimmäisen viljan (saallin) sai, niin sen verta laskettiin muurahaiskekkoon.

Kuriositeettina mainittakoon, että kun kuikka on hyponyymi kaakolle, joka on sekä ilmansuunta että vesilintu, ja koillinen edustaa kotkaa, kokkoa, niin on viitteitä siitä, että varhempi ilmansuuntasymboliikka varhaiselta suomalais-ugrilaiselta ajalta on sijoittanut mainittuihin väli-ilmansuuntiin nisäkkäitä. Toistaiseksi on olemassa vain yksi vihje. Carl-Herman Tillahgenin teoksen kansilehdellä on kuva väli-ilmansuuntien haltijoista, joissa posket pussuksissa ovat Bublolanus (Luode), Autter (Koillinen), Aparnas (Lounas) sekä Zoyhyrus (Kaakko). Mutta kun etsii nettihaualla tuulenumala Autteria, saa tulokseksi saukon kuvia, eli sana viittaa sanaan "Otter". Vaikka todisteita ei toistaiseksi ole, niin jokin ugrilainen myyttinen elementti tähän liittyy. Vanhimpiin suomalaisiin jumaluuspareihin kuuluvat Auterinen ja Auteretar, jotka olivat saunomisen haltijoita, ja kuten sanastaja Christfrid Ganander toteaa, suomalaiset eivät parempaa parannuskeinoa tienneet kuin saunakylyyn. Kustaa Vilkunankin mukaan almanakka on ollut pohjimmiltaan kansanparannusopas, joten kalendaarinen ajantieto ja muu mytologinen tieto on hyvinkin voinut säilyä erikoisissa sanajäänteissä kuten saukkonen, eli iltapala saunan jälkeen. Komin syrjääneiltä on löydetty muinainen aurinkokalenteri, jossa saukko edustaa periodia lokakuun alusta joulukuun puoliväliin. Komi-syrjääneille saukko edusti alamaailmaa sekä vedenhaltijan ruumiillistumaa. /Viite 27/

SARIOLA

Luotola rinnastettiin usein Saarialaan, joka nykyisin on tunnetumpi muodossa Sariola. Seuraavassa neljän auktoriteetin näkemysten vertailu.

1) KK - ei mainintaa

2) OO

Sariola (Saariala) maininnat sivuilla 26, 119, 174, 1S9, ?22, 271, 272. Laajentumisen tietä on Saaresta tullut Saariala ja luodoste Luotola.

Kirjoverkojen pidoille toisintonimiä ovat: Saarialan juomingit, Saarivon pidot, Väinölän pidot, Paimolan pidot.

Saarialan tai PäivöIän pidoissa Kauko on esitetty juopuneena kärkkääksi jumaluudeksi, kuten ukkosominaisuuksia omaavat Hadad ja Bel, jota viimeksi mainittua Kaukon silmien kuvaus muistuttaa: Kaukon silmä on toinen karsas, Siimä on kiero, toinen karsas!

Kalevan niityn kaltaisiita Saariala-kuvitelmissa. Ori ei ole helvetillistynyt Hiiden olioksi, siinä on vielä säilynyt Helioksan uhrihevosten pyhyttä.

Että nämä kutsut, pidot Päivölässä eli Saarialassa olivat juhlapidot, selviää myös maininnasta, että oltiin "kirjoverkojen vakoissa.

Luotola, Saariola saavat sellaista korkeampaa merkitsevyyttä, mihin edellä on pyritty tulkitsemaan. Jumalien puutarhan kuvitelmat tuolla tähdistöissä ylhäällä valaisevat sellaisia runon käsitteitä kuin Kalevan niitty, Osmon pelto, Viroi uudistumisen paikkana.

Tämä paikannimi muodoissa Saariola eli Sariola on Kaukamoisen ja Pätöisen pojan runojen yhdistyessä joutunut kertosanaksi Päivölälle. Päivölän alkuperäisemmän kertosan satajoukon ja Saariolan sekaannuksesta on muodostunut Saarijoukko. Sariola muodon on Lönnrot sovittanut kertosanaksi Pohjolalle, eikä ainoastaan silloin kun tämä on Päivölän asemella, vaan muutenkin Pohjolan kansanomaisen kertosan Sarajahan sijalle.

Kaukamoisen runoon kuuluvissa juomingeissa mainitaan Kaukon ja Veitikan (< Vetrikän) ohella joskus vielä Ahti läsnäolleen. Juopui Ahti, juopui Kauko juopui Veitikka veräjä(!) Saarialan juomingista, Kirjaverkolan vakoista.

3) MAC

Summasta sariolasta pimeästä pohjolasta.

Saran talo on tässä sama kuin Sariola. Sara saraheinää kasvava paikka.

4) IK

Pohjola = summa Sarajas, synkkä Sarentola, sivuilla 7· 6. Sarentola s. 50. Sariola sivuilla 12, 13, 14, IS, 84, 11 2.

Suomalaisen manalauskon yksi tunnusomaisimpia piirteitä on käsitys Manalan pimeydestä ja hämäryydestä. Suomalaiset muinaisrunot käyttävät toistuvasti nimityksiä pimeää Pohjola, summa Sariola, utuinen niemi ja terheninen saari.

Päivölästä on käytetty toisintonimeä Sariola, vaikka tämä liittyy sarajas sanaan, millä tarkoitetaan Manalaa: summa Sariola = pimeä Pohjola (SKVR 1 2 No. 701): Laati Päivilä pitoja, Sariola juominkeja.

Pohjolan kertosanana tai rinnakkais- ja toisintonimenä runoissa tavallisesti esiintyy nimi Sariola tai summa Sariola (sekä edelleen Saraja, Sarajala, Sarahala, Saraoja, saraojassa, sarajaossa, sarajoessa, sarajahassa, saran nenässä, saralahessa, saraikossa, sarakkalassa jne. eri muodoissa kansanrunon teksteissä), minkä nimen Lönnrot selitti johtuneen saraheinää kasvavasta suoseudusta, selittää Ahlqvist puolestaan tämän nimen johtuvan tienoon sumeasta, sumuisesta ilmanlaadusta, j a hän jatkaa : »Tätä samaa ilman ominaisuutta luulen tarkoitettavan eräällä toisellakin Pohjolan liikanimellä, nim. Pimentola.

Kalevalaa olisi todennäköisen arvelun mukaan haettava Vuoksen virran laskupaikoilta (Laatokan länsirannalta), mikä oli vanhaa karjalaisten rintamaata ; ja siinä tapauksessa, kuten hän jatkaa, olisi Laatokan pohjoisrannoilta haettava se Pohjolan eli Sariolan kansa, joista kalevalaiset monen taistelun perästä saivat voiton.

Ja Lönnrot jatkaa: »Oli monta muutaki nimeä Pohjolalla nk. Sariola, Luotela.

4) ALS – ei mainintoja

VIVAN MYYTTITOPOS

HALTIJATTARET P15 Näsä VUOJOLA	PUUSTO P12 Lohen- pyrstönurkka SARIOLA	VEDENHALTIJAT P8 Kynsinurkka LUOTOLA	KALLIOT P25 Vinsonurkka HIITOLA	RAHA P24 Viistonurkka PIMENTOLA
MYYTTIELÄIN P18 Pitkänurkka PETOLA	METSÄNVÄKI P6 Kirkkonurkka METSOLA	VESI P3 Jyrkkänurkka AHTOLA	LUONTO P7 Korvossalvain PANULA	KOSTEUS P20 Sasunurkka JOUKOLA
METSÄ P5 Kalevan nurkka MEHTOLA	TULI P11 Leukapii PÄIVÖLÄ	VIRTA P1 Hakanurkka VUOLA	MAA P22 Tappinurkka VÄINÖLÄ	VILJA P13 Lukkonurkka UNTOLA
RIITTI P9 Kämmenys HONKOLA	VALOT P17 Pilarinurkka KUUTOLA	ILMA P2 Hammasnurkka ILMOLA	KUOLEMA P16 Olkanurkka MANALA	SAIRAUS P21 Sisälukko MATOLA
JUMALAT P10 Lautanurkka OSMOLA	VOIMA P23 Umpilukko UNTAMOLA	ILMANSUUNTA P4 Kakkonurkka PÄIVÄLÄ	AIKA P14 Läpilukko AURINKOLA	HALTIJAUSKO P19 Salanäsä LAPPALA

Metaprinsiipit

Aloitusrinsiipit VALTA POHJOLA / KALEVALA P28 Pyrstönurkka P29 Koirankaula
Vastusrinsiipit KYLMYYS SARIOLA / TUONELA P26 Karhunoerse P27 Tappinurkka
Hallintaprinsiipit KOSMOS TAPIOLA / SUVANTOLA P30 Lapinlastu P31 Suomen salamo

Taulukko 15. Timpurin prinsiipit tulostaulukkoruutujen nimikointina.

Alkusanoissa mainittujen salvostermien lisäksi on lukuisia muita nimivariantteja, joista metaprinsiipeille on poimittu omat nurkkanimisanat satunnaisotannalla. Kuten timpurintaidon salvoksissa, kyse on tyylinimestä. Tässä tapauksessa nimikko rinnastuu systeemissä tiettyyn valittuun tematiikkaan ja sitä vastaavaan topokseen. Rajat eivät tietenkään ole jyrkät, vaan aiheet limittyvät toisiinsa monin eri tavoin. Keskusidea on taikataitoisten tietäjien taidonnäytteessä tulla nurkasta tupahan. Hatarat salvokset ja hirren välit toivat myös lunta ja viimaa tupaan, ellei rakennelmaa oltu tehty tiiviiksi ja taitavasti. Neutraali, abstrakti nimi on käytännöllinen systeemisessä ajattelussa, koska se ehkäisee assosiaatioita menemästä vikasuuntaan. Melko varmaa on, ettei kolmen konstin timpureita enää paljoa elä keskuudessamme.

Kolmiulotteisen maailman hahmottaminen 3D-tekniikkana on monelle visuaalisesti lahjakkaalle tuttu asia, mutta saman näkemyksen muodostaminen ajattelussa on huomattavasti vaikeampi hahmotettava, puhumattakaan 5D-ajattelusta.

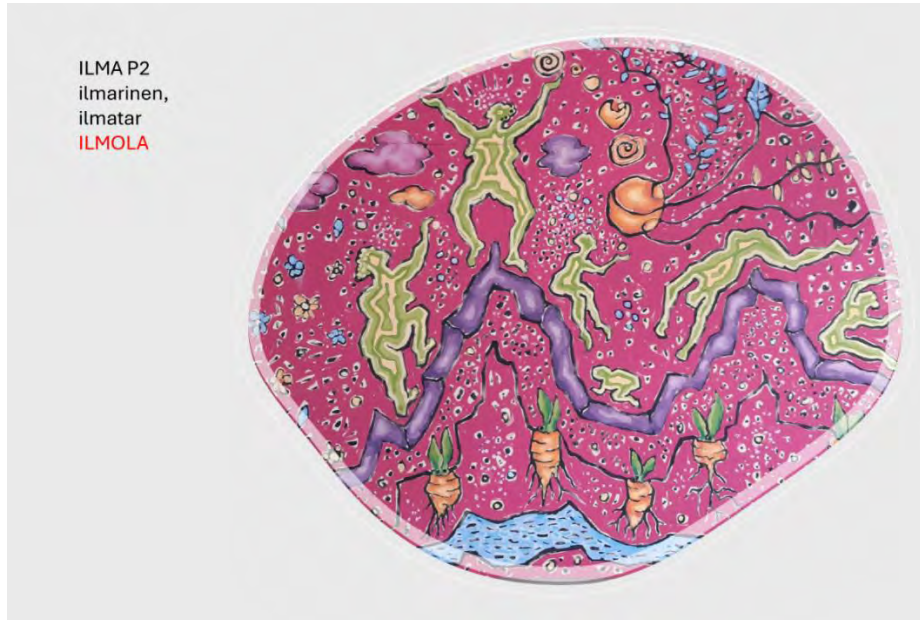
- 26 karhunperse
- 27 tappinurkka
- 28 pyrstönurkka
- 29 koirankaula
- 30 lapinlastu
- 31 suomen salamo

Seuraavassa sikermä eri toposten rinnastuksista kuvataiteilija Viva Granlundin kuvamaailmaan. Kuvakielen avulla paremmin selviää vivahde-erot esimerkiksi sanastollisesti synonyymisten toposten kuten Mehtola ja Metsola näkökulmaerot.

Kuva 21. Päivälän topos ja Viva-topos.

Köynnöskasvit pyrkivät kiertämään vartensa aina myötäpäivään. Tässä pieni keltainen hahmo kuin päivänsäde johdattelee kasvua.

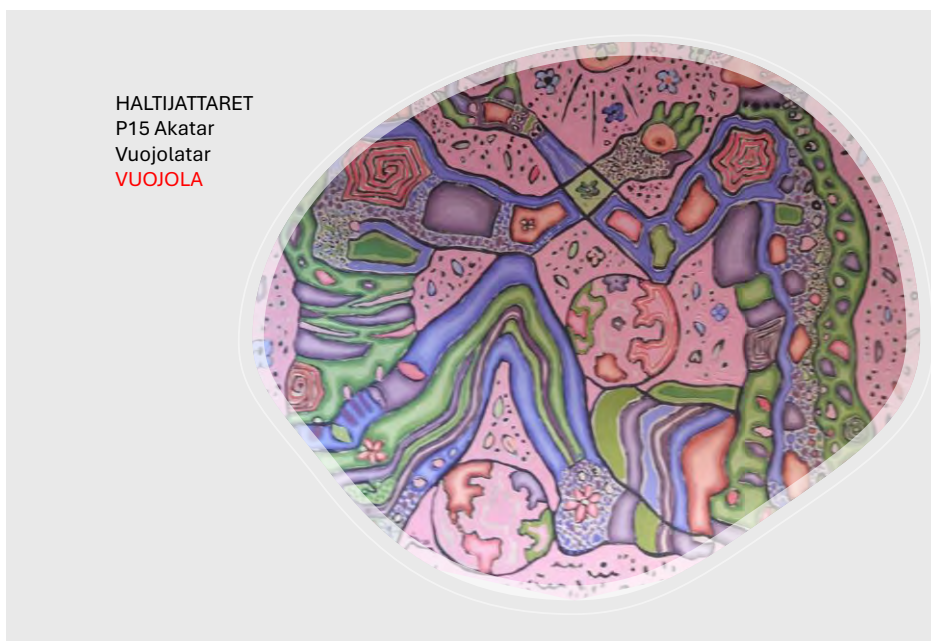
Kuva 22. Ilmola-topos ja Viva-topos rinnastus

Kuva on valikoitunut Ilmolan tunnuksiksi, koska kuvio muistuttaa solukkoa, joka tarvitsee hapetta elääkseen ja kasvaakseen.

Kuva 23. Manala-topos ja Viva-topos symboliikka

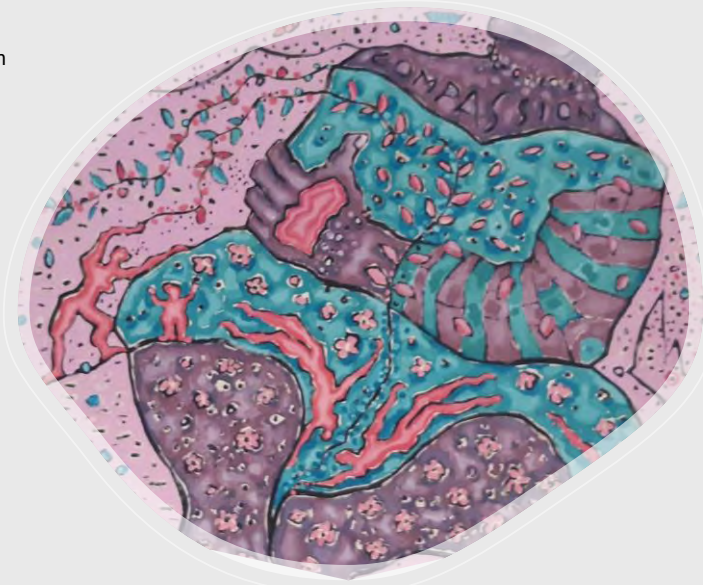
Maa vetää puoleensa, ennemmin tai myöhemmin, ja koko ajan ihminen on tietoinen lähestyvistä lopusta, elämän rajallisuus pitää otteessaan.

Kuva 24. Vuojoala-topos ja Viva-topos rinnastus

Kuvassa on planetaarinen elementti sekä naishahmo yhdessä miehemmän hahmon kanssa.

KALLIOT P25
Kimmo, Maahinen
HIITOLA

Kuva 25. Hiitola-toposj a Viva-topos rinnastus

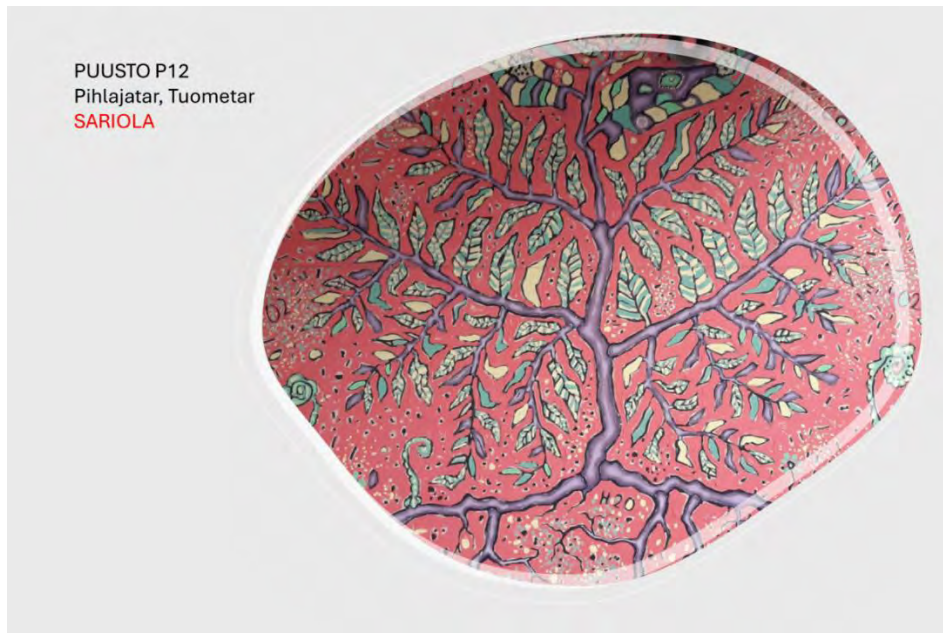
Mahtava hahmo on iholtaan kuin graniittinen peruskallio ja maan povi, jonne hakeudutaan lepäämään ja lohtua saamaan.

RIITTI P9
Hongatar,
Karhu
HONKOLA

Kuva 26. Honkola-topos ja Viva-topos rinnastus

Karhunkalloriitti ja mänty kuuluvat oleellisena osana Honkolaan, joka nykykielessä tosin paremmin tunnetaan Honkalana. Hongattaren synonyymi on Hongotar.

Kuva 27. Sariola-topos ja Viva-topos rinnastus

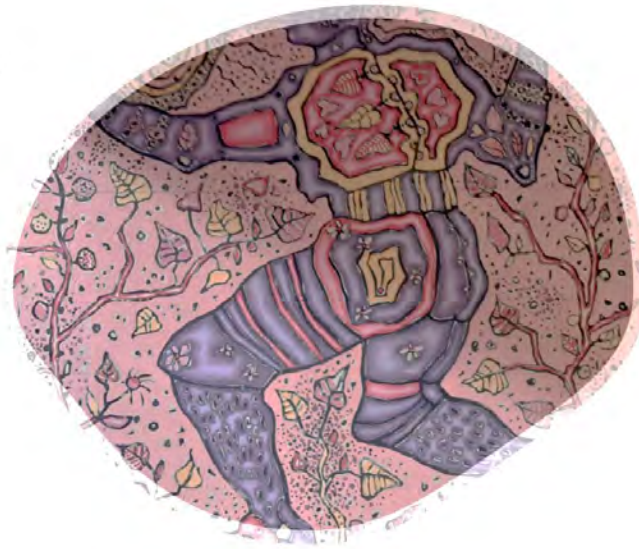
Koska topostaulukossa ruutuun on sijoitettu markkeriksi puusto, niin puu-lehvästokuva sopii hyvin.

Kuva 28. Pimentola-topos ja Viva-topos rinnastus

Kuvassa on hoviasetelma, joka kielii matriarkaatista, jossa vauraus vallitsee.

VILJA P13
Rongoteus, Pellervo
UNTOLA

Kuva 29. Untola-topos ja Viva-topos rinnastus

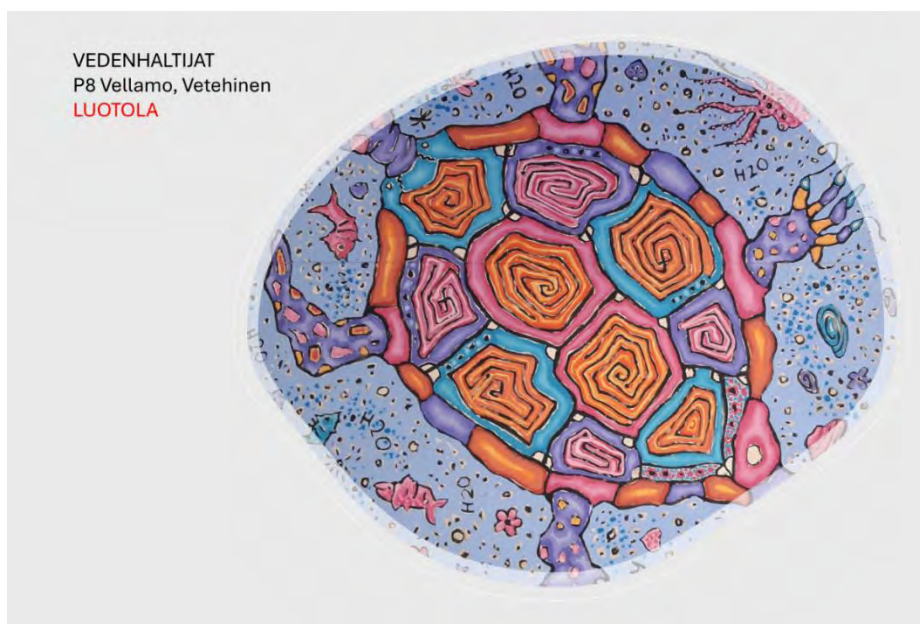
Untola assosioituu herkästi Kullervon taruun ja Untamoon. Paikka on kuitenkin unenomainen, joten siihen sopii mikä tahansa myyttiseltä vaikuttava hahmo. Sota alkoi viljelysten pilaamisesta.

KOSTEUS
P20 Terhetär, Udutar
JOUKOLA

Kuva 30. Joukola-topos ja Viva-topos rinnastus

Myyttiset hahmot viittaavat usvaan ja sumuun, Joukola oli myyttisen Luotolan matkan varrella. Kuva näistä topoksista on sumuinen, epäselvä.

Kuva 31. Luotola-topos ja Viva-topos rinnastus

Pohjoismaiseen faunaan eivät kilpikonnat kuulu, mutta mitä todennäköisimmin Luotola on merellinen paikka, saari, joten vesielävä sopii hyvin symboliksi.

Kuva 32. Aurinkola-topos ja Viva-topos rinnastus

Topos kuuluu nimeltään tilapämuodostelmiin, vaikka aurinko onkin pohjoisessa palvottu ja arvostettu luonnon ja säiden elementti. Punainen symboloi lämpöä, aurinko in aurinkokuntamme kiintotähti ja keskus.

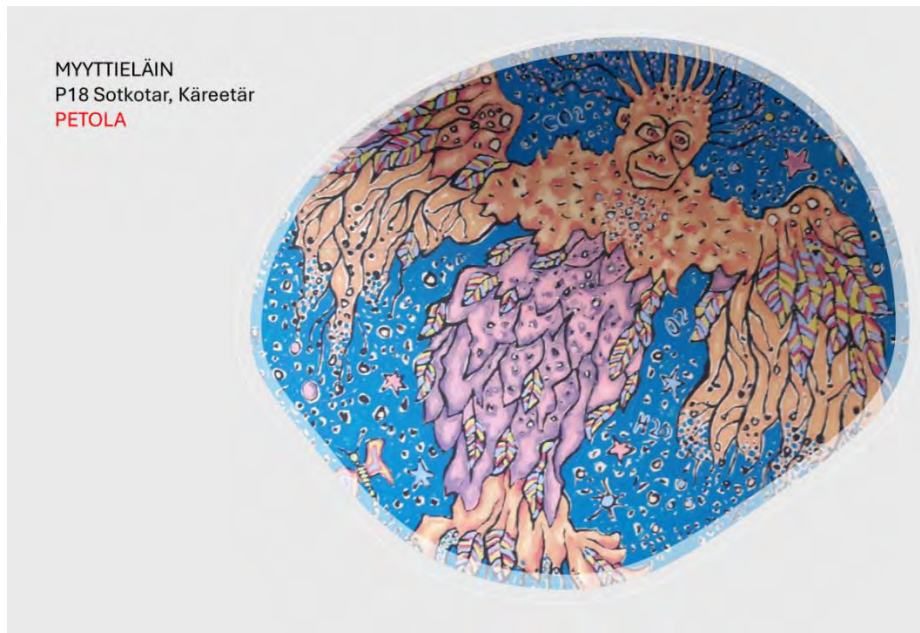
Kuva 33. Päivölä-topos ja Viva-topos rinnastus

Lemminkäinen on Päivölän pitojen antisankari, jota ei tahdottu kutsua, koska hän oli tunnettu lempipuhistaan naisten kanssa sekä riitaisuudestaan. Päivölän pidot ovat kuin häjyjen häät.

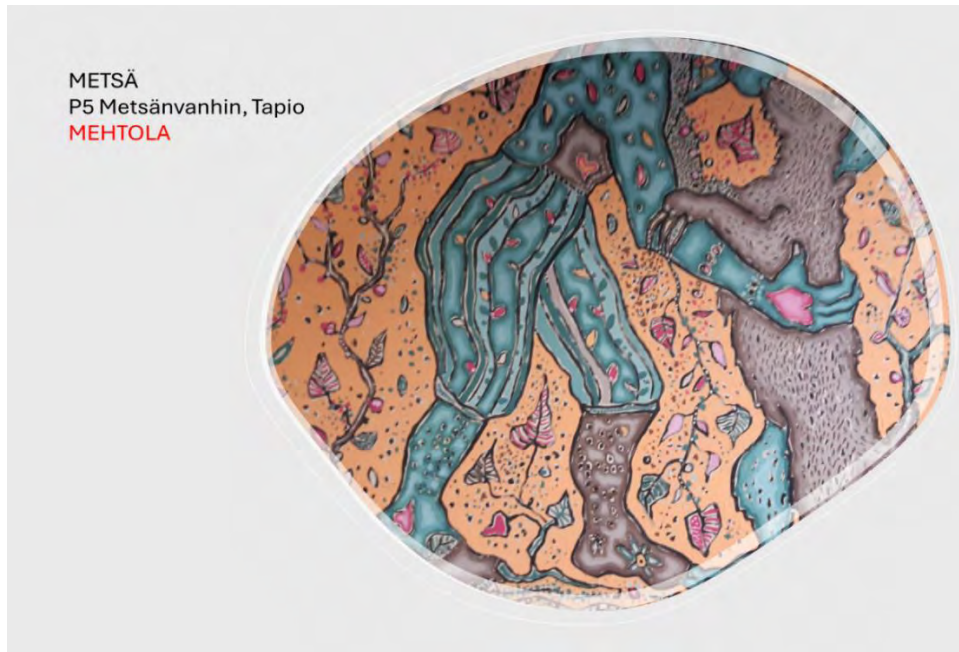
Kuva 34. Osmola-topos ja Viva-topos rinnastus

Osmotar ja Kalevatar esiintyvät rinnan Kalevanpoikien ja osmolaisten kanssa. Vaikka epäselvyyttä on siitä, ketkä olivat kalevanpoikia, niin Väinämöinen kuuluu kalevipoikiin. Runot tuntevat myös Väinättären. Osmolaisten kosinnan kohteet ovat eri toposten tyttäriä.

Kuva 35. Petola-topos ja Viva-topos rinnastus

Sotkotar on myyttinen lintu, joka itse asiassa on haukkalintu, kotka. Kalevalaiset sankarit kykenivät muuttamaan itsensä havukaksi.

Kuva 36. Mehtola-topos ja Viva-topos rinnastus

Tapio metsänvaltiaana suojeli riistaa, karhua kutsuttiin metsänkoiraksi. Metsä kasvaa Suomessa varsin kalliisesta maaperästä.

Kuva 37. Metsola-topos ja Viva-topos rinnastus

Metsola on läheisessä suhteessa, lähes synonyyminen Mehtolan kanssa. Tässä systeemissä Mehtola on varattu metsään liitettyihin yleisimpiin mielikuviin, jota Metsola kansoittaa monin erilaisin myyttihahmoin, yhdestä ideasta versoo monia mielikuvia.

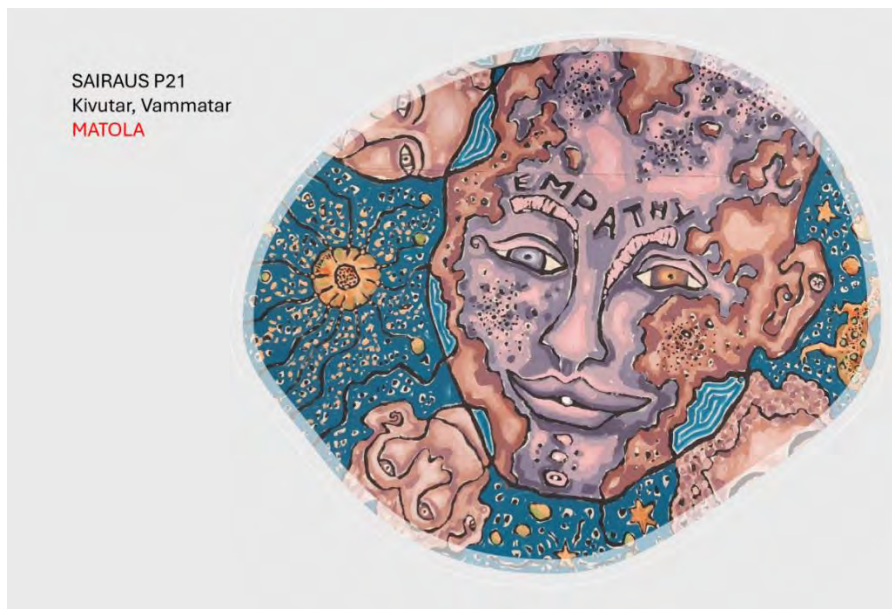
Kuva 38. Panula-topos ja Viva-topos rinnastus

Varsinaisesti Panu on sekä tulen että puiden haltija, mutta se on samalla myös elämän ja kasvullisuuden haltija, Luonnottaren alaan kuuluvat kukat ja kasvit, kasvu.

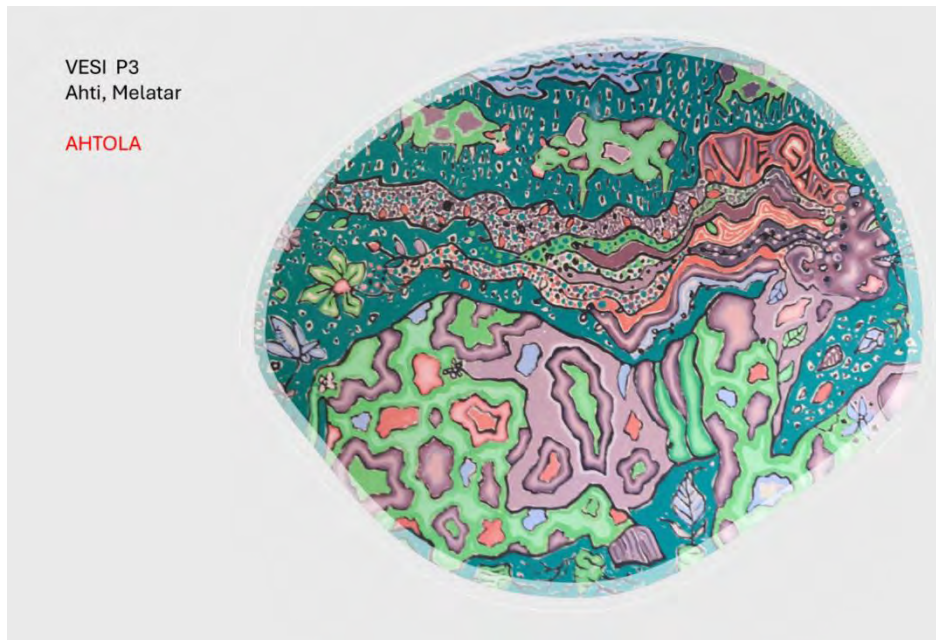
Kuva 39. Lappala-topos ja Viva-topos rinnastus

Lappi on syrjäyttänyt myyttisen Lappalan, joka viittaa tietäjien kylään. Lappa tarkoittaa taskua, jossa tietäjä piti taikakalujaan. Tietäjien roolin on kansanuskomuksisa ottanut haltijausko.

Kuva 40. Matola-topos ja Viva-topos rinnastus

Tautiloitsuissa on hyvin edustettuna mm. madon sanat, jolla useimmiten tarkoitetaan käärmettä kuoleman edustajana. Parannusriitit ovat olleet sekä aikansa lääkintää että sairaanhoidollista empatiaa.

Kuva 41. Ahtola-topos ja Viva-topos rinnastus

Ahtolainen liittyy sekä veteen että ahoihin. Melatar on veneessä peränpitäjä, joka ohjaa venettä virtapaikoissa.

Kuva 42. Untamola-topos ja Viva-topos

Suomi on voimamiesten maa, Kullervo on kansanrunojen voimamies, ja Rauni sai rähinöillään kunnan ukkosmyrskyn aikaan.

MAA P22
Äkräs,
Vipunen
VÄINÖLÄ

Kuva 43. Väinölä-topos ja Viva-topos rinnastus

Sekä Äkräs, kaksoisnauris että Vipunen, maatunut tietäjä ovat osa maaperää.

VALOT P17
Kuutar,
Päivätär
KUUTOLA

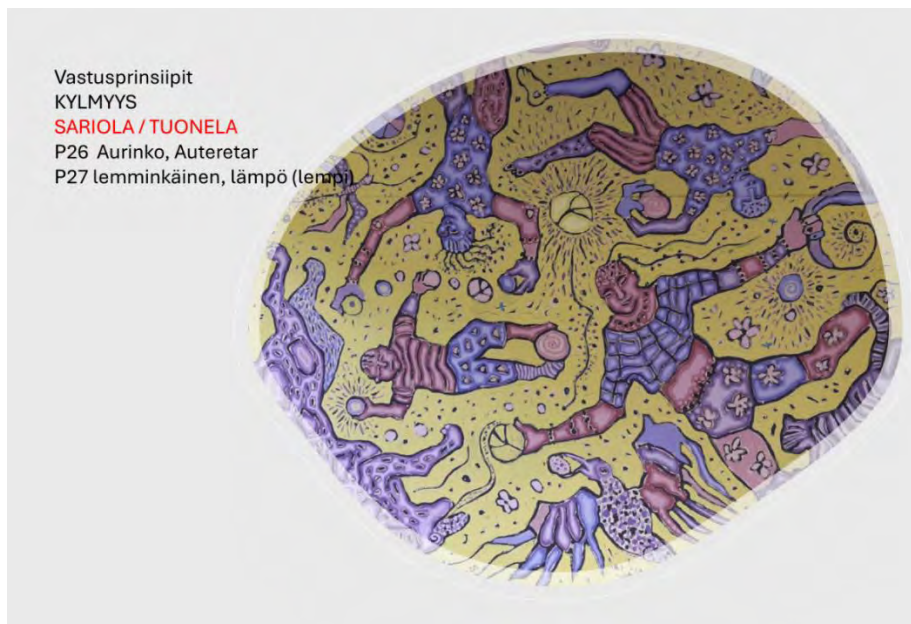
Kuva 44. Kuutola-topos ja Viva-topos rinnastus

Valoon liittyviä haltijoita ovat Kuutar ja Päivätär, jotka kiertävät rataansa taivaalla.

Kuva 45. Vuola-topos ja Viva-topos

Virta venhettä vie, mutta puhutaan myös ihmisvirrasta. Vuolaus voi liittyä myös puheeseen.

Kuva 46. Sariola-topos ja Viva-topos rinnastus

Tässä topoksessa on kaksoistopos, Sariola on rinnasteinen Tuonelalle, ja samoin prinssiipejä on kaksi, jotka liittyvät energiaan, peliin ja leikkiin.

Hallintaprinssiipit
KOSMOS
TAPIOLA / SUVANTOLA
P30 Pohjantähti, Maailmannaula
P31 Taivas, Sampo

Kuva 47. Tapiola/Suvantola topos ja Viva-topos rinnastus

Sammosta sanotaan kummunneen kaikenlainen kasvu. Suvantolainen on Väinämöisen toisintonimi.

Aloituspriinsiipit
VALTA
POHJOLA / KALEVALA
P28 Louhi, Elätti
P29 Aarni, Hiisi

Kuva 48. Pohjola/Kalevala -topos ja Viva-topos

Pohjola/Kalevala on stereotyyppinen vastakkainasettelu Kalevalassa, jossa Kalevan väkeä on tulkittu erheellisesti rauhantahtoiseksi (Väinämöinen ryöstää Sammon, Lemminkäinen tappaa Pohjolan isännän), kun taas Pohjolaa on pidetty sotaisana ja rahanahneena kansana.

OSA VIII HAHMOTUSKEINOT

PERUSPRINSIIPIT

Jääkausi sijoittuu ilmastoprinsipeissä viestintäkategoriaan ja on 8. prinssiippi, matkalaiset edustavat muuttolintuina ja muina matkantekijöinä prinssiippiä 14, jotka Proppin satukaavassa edustavat Punktioita puute ja taikaesine. Puutteen vastinparina on puutteen poisto, prinssiippi ja Punktio 19. Taikakalu on sidoksissa koetilanteeseen, prinssiippiin 12, jossa tarinan sankari joutuu koetteelle, mutta selviytyy siitä taikakeinonsa turvin. Lintujen muuttomatkoihin vaikuttavat tuulet ja sään lämpötila. Prinssiippi 20 sijoittuu konsultointiin.

Samalla tavalla kuin mandan-intiaanien myyteissä, lintujen muuttoon liittyviä rituaaleja ei suomalaisessa kansanrunoudessa ole kerrottu, mutta tapaperinteessä on silti havaittavissa jälkiä näistä rituaaleista kekriinä ja kevätrouvailmiönä, joissa molemmissa on mukana keritsimet kurjen hahmoa kuvaamassa. Tapaperinne on muuttunut ja siihen mahdollisesti liittyvä myyttinen kekrihahmo elää suomen kielessä semanttisena substraattina nimessä pahakurkinen. Samanlainen substraatti-ilmiö on 14:n prinssiipin kehoitus käärmeelle odottaa metsäistä kalikkaa. Tuo kalikka tunnetaan alkujaan köpinä, taikasauvana, jolla mm. käärmeen sai pidätettyä aloillaan. Viestilajina on loitsun uhkaus. Konsultaatioesimerkki puutteesta viittaa kosijan ansiotöihin, jossa formulana on yleensä: Paha on naiseita eleä.

Vaikka lintujen muuttomatkoihin liittyviä rituaaleja ei suomalaisessa mytologiassa juuri tunneta, niin tuuliin liittyvästä perinteestä on Olaus Magnuksen 1500-luvulla antaman tiedonannon jälkeenkin selviä osoituksia. Muun muassa merimieslaulut vaalivat purjetuuli - tyyliä lauluja. Merimieslaulu "Nyt tuulet nuo viestin jo toivat" kertovat kahdesta prinssiippikategoriasta, oli aika alkaa merimatka. Kalevalassa ja suomalaisissa kansanrunoissa on kaksi ansiotyötyyppiä, johon liittyy lintuja. Ilmarisen tuli pyydystää Tuonelan hauki, tehtävän onnistumisessa auttoi Pohjan neidon konsultaatio ja neuvot. Toisessa ansiotyössä Lemminkäisen tuli ampua Tuonen joutsen, jotta saisi kosimansa. Sankari menehtyi Tuonen virtaan, josta hänen äitinsä onnistui noutamaan hänet ihmisten ilmoille. Poikansa etsintämatkalla Lemminkäisen äiti kyseli mm. pulta poikansa sijainnista.

P20 paluu - MATKAT

Tuuli purtta tuuitaapi, tuuitaapi, vihettäapi; hoho-väki holhittaapi, hahteamma huiskuttele[e].

P14 taikaesine - VIESTINTÄ

Oota, konnan poika, Mettämästä kalikkaa! (käärmeen lumous, leppä)

P8 puute - KONSULTAATIO

Ennenkun ilman ollaksensa, Naisetta elelläksensä; Murhe on muoritta elää, Haleus on naisuetta.

Tässä tulkinnassa lähtökohtana ovat nimilistat.

Väinämöinen	VESI	Kalevala
VUOJOLA		OSMOLA
Louhi	MAA	Jätit
PIMENTOLA		JÄPPILÄ
Lemminkäinen	TULI	Pidot
HIITOLA		PÄIVÖLÄ
Ilmarinen	ILMA	Kotikontu
METSOLA		ONNELA
ELÄIMET		
ILPOLA		

Kuvio 30. Yhdeksän toposta keskeisine teemoineen ja elementteineen.

Keskushahmot liittyvät eläimiin, mikä on luonnollista, jos suomalaisten pääklaanit ovat olleet hirvi- ja karhuklaanilaisia, helusiineja ja okseja, kuten Pentikäinen väittää. Hirviteemaa kuuluu silti erikseen Hiitola-topokseen ja karhua on käsitelty Osmola-teemassa, koska osmo on sekä karhun että sulhasmiehen vertaus.

Pieni sanastotesti on tehty kolmesta lähteestä. Risto Pulkkinen Suomalainen kansanusko, Anna-Leena Siikalan Itämeren suomalainen mytologia sekä Unto Salon Kalevalan mytologia I-III. Otos on riittävä ajantasaistettu uskomustiedon ja myyttihahmojen nimeämisen osalta.

LÄHTEET

a)	Pulkkinen	Suomalainen kansanusko	KUS
b)	Siikala	Itämeren suomalainen mytologia	ISU
c)	Salo	Kalevalan mytologia I-III	KAL

Näistä kahdessa tai kolmessa esiintyvät yhteiset nimet on merkitty värikoodilla.

- e) esiintyy molemmissa KUS+ISU
- P) esiintyy kolmessa KUS+ISU+KAL

Kolmen perusteellisesti aihepiiriinsä perehtyneen teoksen asiasanahakemistoissa on vain neljä yhteistä myyttihahmoa, ja ne ovat Hongatar, Tapio, Kullervo ja Ilmarinen, joten Väinämöis-painotteisuudesta on uusissa tulkinnoissa pyritty eroon. Seuraavassa olen 34 yleisintä asetellut pareittain, ja etsinyt niille tulkintaa varten nimiä/sanoja luonnehtivan nimittäjän, asiasanan.

Uudemmat yleisimmät, Salo, Siikala, Pulkkinen

	aisaparit		ASIASANA
1	hongatar	Tapio	karhu/metsä
2	katajatar	ämmä	palvospaikka
3	pihlajatar	pohjanakka, louhi	kallio/kivet
4	tuometar	tuonentyttö	tuonela
5	joukahinen	jumala	kohtalo
6	lemminkäinen	naara, nainas	lempi
7	palvainen	suurjunnkari	seita
8	tarsilainen	elina	antilas
9	vipunen	virokannos	tietäjä
10	väinämöinen	köndös	vanhuus
11	egres	pellonpekko	peltomaa
12	ahti	lowehetar/syöjätär	tuuli
13	kullervo	pohjanneito	surma
14	ilmarinen	biegga-galles	kosinta
15	pellervoinen	rongoteus	vilja
16	kaleva	äijä	jättiläinen
17	ukko	rauni	sade

Taulukko 16. Kolmen mytologin mainitsevat hahmot 2000-luvun kirjallisuudessa.

Vertailun vuoksi on otettava vuoteen 2000 mennessä esitettyjen myyttihahmojen frekvenssi 17-jaolla.

Aiemmat yleisimmät Krohn, Haavio etc.

- 1 Imatra
- 2 Aallotar
- 3 Ahti (Lemminkäinen)
- 4 Ahto
- 5 Ahtolainen
- 6 Aluenjärvi
- 7 Etelätär
- 8 Hiisi
- 9 Joukola
- 10 Kankahatar
- 11 Katajatar
- 12 Louhi (Pohjolan emäntä)
- 13 Mana, Manalainen
- 14 Manutar
- 15 Horna
- 16 Pohjolan isäntä, Pohjolainen
- 17 Wammatar

Ei kahta ilman kolmatta, jotta ajan saatossa tehdyt painotukset tulisivat esiin on yllä olevista kahdesta listauksesta tehtävä vertailu, mitkä ovat samoja, mutta otetaan vertailuun saman verran nimiä eli 17 yleisintä asiasanahakemistojen hakusanaa.

ASIASANA	Koonti kaikista Salo, Siikala, Pulkkinen	
karhu/metsä	hongatar	tapio
palvospaikka	katajatar	ämmä
kallio/kivet	pihlajatar	pohjanakka, louhi
tuonela	tuometar	tuonentyttö
kohtalo	joukahinen	äijä
lempi	lemminkäinen	naara, nainas
seita	palvainen	suurjunnkari
surma	kullervo	elina
tietäjä	vipunen	virokannos
vanhuus	väinämöinen	köndös
peltomaa	egres	pellonpekko
tuuli	ahti	syöjätär/lowehetar
antilas	tarsilainen	pohjanneito
kosinta	ilmarinen	biegga-galles
vilja	pellervoinen	rongoteus
jättiläinen	kaleva	jumala
sade	ukko	rauni

Taulukko 17. Anna-Leena Siikalan, Risto Pulkkisen ja Unto Salon esittämät yleiset nimet.

Tulkintaa varten on edellä esitetystä tehty uusi järjestys, ja rinnastettu ne sententioihin. Esimerkiksi surma luonnehtii kahta surmaballadityyppiä, Kullervon tarua ja Elinan surmaa, joista toinen esiintyy sekä Kalevalassa että kansanrunoissa, Elina kansanrunoissa ja Kantelettaressa.

UUSJÄRJESTYS

kallio/kivet	pihlajatar	pohjanakka, louhi
palvospaikka	katajatar	ämmä
tuonela	tuometar	tuonentyttö
kohtalo	joukahinen	äijä
tietäjä	vipunen	virokannos
karhu/metsä	hongatar	tapio
vanhuus	väinämöinen	köndös
surma	kullervo	elina
seita	palvainen	suurjunkkari
kosinta	ilmarinen	biegga-galles
jättiläinen	kaleva	jumala
tuuli	ahti	syöjätär/lowehetar
antilas	tarsilainen	pohjanneito
peltomaa	egres	pellonpekko
sade	ukko	rauni
lempi	lemminkäinen	naara, nainas
vilja	pellervoinen	rongoteus

Taulukko 18. MyyttisanaPrekvenssin uusjärjestys.

Alla vielä näkyviin rinnastussovellus saaduista asiasanoista. Niillä ei sellaisenaan ole suurtakaan merkitystä, arvo voi tulla esiin vain sovelluskohtaisesti, kyseessä on monimutkainen merkkiverkko, jossa tapauskohtaisesti vastaavuudet voivat päteä tai niitä joutuu siirtelemään tulkkiutuvuuden vuoksi. Kyseessä on verrattain raakilekehitemä. Mutta otetaan esimerkiksi kallio/kivet asiasana, joka rinnastuu luettelossa mielipidesententiaan, merkityslajii I ja ennakkointimeemiin. On itsestään selvää, ettei maaperä voi olla tärkein eikä ainut keino ennakoida tulevia. Niin ei ole ollut, eikä ole, mutta palvoskiviltä ja seitakiviltä on kuitenkin yleisesti kysytty tulevaa metsästysosonetta tai muita kohtalon kysymyksiä. Yleisyys ei tarkoita ainoastaan levinneisyyttä tai tunnettuutta, vaan myöskin vakiomuotoisuutta, ensimmäistä merkityslajia luonnehtiikin filosofinen sääntö, yleisen näkeminen yksittäisestä. Otetaan esimerkki vaikeimmasta päästä. Kun kansanrunoissa lintujen ohella odottaa kaksi kallion jänistä merenajoa tulevaksi, niin mitä yleisesti tunnettua nuo kaksi jänöä edustavat? Jänis on kiertoilmaus hirvelle, joten voisi olettaa mystisen maininnan olevan mysteerimaininta veden äärellä oleviin pystykallioiden kalliomaalauksiin. Ennakointia tässä edustaa se, että ilmaus tuli esiin ilolintutoisintoja tutkiessa vuoden 2024 ensimmäistä teosta Metsolaa varten. Ennakoitu julkaisuohjelma sisältää syksyksi 2024 Hiitolan, hirvi-kalliomaalausteeman. Jokainen myyttinen tulkinta edustaa mielipidettä, jonka meemisuosio jää muiden varaan. Esitetty tulkinta saa kannatusta, tai sitten ei, sitä ei voi tietää. Jokainen asiasana systeemissä on vain ajatukselle suuntaa antava virike, kuten myyteissäkin on asianlaita.

Asiasana	Sententia/Merkityslaji/sententiamäär	Meemilaji
kallio/kivet	SENTENTIA = MLI opinion/mielipide	Ennakointimeemit
palvospaikka	SENTENTIA = ML II thought/ajatus	Replikameemit
tuonela	SENTENTIA = MLIII Feeling/tunne	Altruismimeemit
kohtalo	SENTENTIA = MLIV purpose/päämäärä	Evoluutimeemit
tietäjä	SENTENTIA V = determination/määritys	Kognitiomeemit
karhu/metsä	SENTENTIA VI = will/tahto	Regiimeemit
vanhuus	SENTENTIA VII = proverb/sananlasku	Kielimeemit
surma	SENTENTIA VIII = decision / päätös	Väestömeemit
seita	SENTENTIA IX= vote/äänestys	Credomeemit
kosinta	SENTENTIA X = judgement/ arviointi	Innovaatiomeemit
jättiläinen	SENTENTIA XI = voice/ääni	Meemipleksi
tuuli	SENTENTIA MLXII = sense/ aisti, mieli	Näkökulmeemit
antilas	SENTENTIA XIII = meaning/tarkoitus	Kilpameemit
peltomaa	SENTENTIA XV = signification/Merkitys	Verkkomeemit
sade	SENTENTIA FokusA =idea/idea	Gendermeemit
lempi	SENTENTIA FokusB = notion/käsite, mielikuva	Vaihtoehtomeemit
vilja	SENTENTIA XIV = sentence/lause	Imitaatiomeemit

Taulukko 19. Sententiajako myyttisanaston keskeisiin teemoihin ja meemeihin suhteutettuna.

Tulkintavuorossa olevan Metsola-topoksen kannalta nimilistojen mukaan vuonna 2015 ennakoitu näkemys pitää kuta kuinkin kutinsa edelleen laajempaa metanäkemyistä ajatellen. On aika tarkastella arbitraarisesti muotoutuneen sententiajaon merkitystä tarkemmin. Myyttimääritelmistä on kiistelty koko sanan olemassaolon ajan, yhtenäistä käsitystä ei ole syntynyt. Myytti epäilemättä on primitiivisessä oliomuodossaan puhuttu ja kerrottu tarina. Nykykulttuuri tuottaa myyttejä monella muullakin tavalla, ja myytit saavat yhä enenevässä määrin meemisen luonteen.

Entisaikojen myyttisiilojen vartijana olivat runot eli tietäjät ja runonlaulajat, runon esittäjää kutsuttiin esityksensä mukaan runoksi. Tietäjä piti yllä yhteisönsä tietoisuutta perinteisistä arvoista ja tapakäytännöistä. Kalevalan mailla Väinämöinen on sankareista se, joka tiesi ja ohjasi ihmisiä neuvoillaan, neuvokkirunot alkavat usein kehotuksella "elkätten". Opetus annettiin kielona. Kielto oli lähtökohta, ja kielto on myös yksi Vladimir Proppin satukaavan perusfunktioista. Alan Dundes on pohtinut Proppin satujen morfologiaa intiaaniasatuihin vertaamalla.

Suomalaisessa tutkimustraditiossa morfologisen kaavan funktioista on lähtökohtana korostettu funktioita puute (L Lack) ja puuteen poistaminen LL Lack Liquidated). Alan Dundes pohtii motifeemiparien muodostusta intiaanimytyissä, ja esittää niistä esimerkkejä. Yksi esimerkeistä muistuttaa suomalaista kuikkatarua, jossa kuikka eli kakko sukeltaa maata meren pohjasta, ja siitä muodostui Luotola. Dundesin esittämässä malliesimerkissä toimintoparista tehtävä (T Task) ja tehtävän suorittaminen on maansukellustarina. Alussa maata ei ole tai se puuttuu tietyistä paikasta (L), tarinan sankari saa tehtävän hankkia maata, usein suorittajana on vesilintu (TA), muutaman epäonnistumisen tai toisten aiheuttamien hankaluuksien linnun onnistuu tuoda meren pohjasta hieman mutaa (TA Task Accomplished) (Dundes 1980:63)

Edellä on meemisententioiden joukosta valittu erikseen tarkasteltavaksi kognitiomeemien joukko, jota määrittävät suomalaisen mytologian tietäjä ja systeemisana determination/määritys. Kognitio on yhteydessä tietämiseen, mutta myös tietoisuuteen tai valveutuneisuuteen (awareness, consciousness). Monimutkaiselta vaikuttava elonkaava johtaa helposti harhaan, oleellista ei nähdä yksityiskohtien metsästä. Ugrame on monelle liian abstrakti ajattelutapa, ellei semantiikan ja relatiivisuuden suhdetaju ole kehittynyt. Siksi on syytä selvittää perusugramen ideaa muuttamalla se lastenpelin jätkänsakin muotoon, kummassakin tapauksessa on yhdeksän osatekijää, kutsuttakoon niitä nyt prinsiipeiksi, jolle voi antaa haluamansa merkin, parametrin tai merkityksen kunhan kokonaisuus pysyy koherenttina.

Morfologiatulkinnassaan Alan Dundes tarkastelee yhdeksää morfologista funktiota Proppin satukaavaan vedoten, ja puhuu kompleksisista tarinoista. Lähtökohtana on perusmuodossaan jonkin puute, disharmonian tila, jota yritetään korjata harmoniaksi. L -> LL. Dundesille toiminnot ovat sekvenssejä, joissa toinen pari muodostuu kiellostä ja kiellon rikkomisesta (Interdiction, Violation). Lisäksi on toimintapari petos ja petoksen uhriksi joutuminen (Deceit, Deception). Näin on kasassa kuusi osatekijää, joita täydentävät kolme muuta. Ensiksikin kiellon rikkomisesta aiheutuu seurauksia (consequences), taburikkomuksissa yhteisön tasapaino häiriintyy. Proppin satukaavassa on kyse sankaritarinoista, joten keskeinen tarinaa kuljettava funktiopari muodostuu tehtävästä (task) ja tehtävän suorittamisesta (TA).

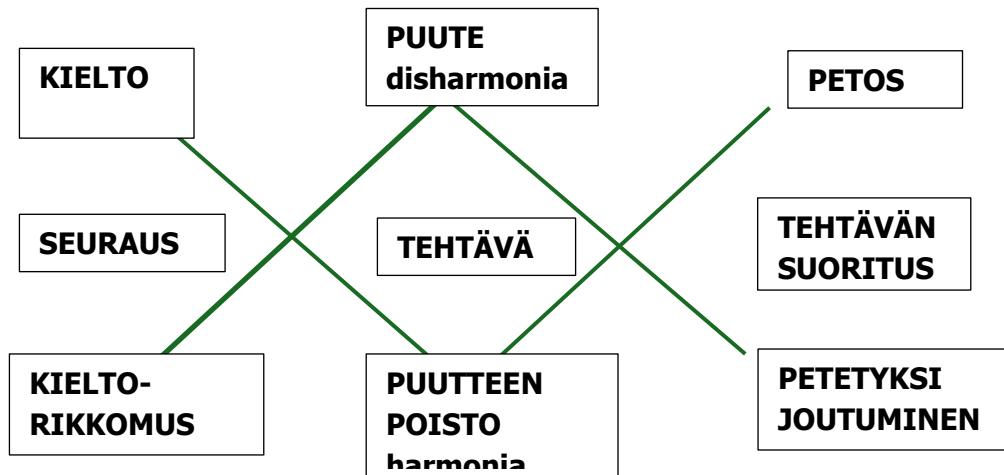
Semantisoituna tämä on hankalasti hahmotettava kuvio, mutta se voidaan yksinkertaistaa ugrameksi ja siitä popularisoida sekä mallintaa jätkänsakin muotoon. Edellytyksenä on, että linjat pysyvät samaa sarjaa edustavana sekä horisontaaliksi ja vertikaaliksi ja muodostavat näin ollen kolme maailmaa kahdesta eri näkökulmasta katsoen. Siten kognitiomeemiä täydentää hyvin myös näkökulmameemit. Voittoisat meemit valtaavat tulkinnoissa alaa, ja siten kulttuuriperintö on altis köyhtymiselle.

Kun esiin on saatu mytosemantiikan kannalta tärkeimmät meemit, joita edustavat sanat tuuli ja tietäjä, niin kerrottakoon vastapainoksi tuulitarkoista paroni von Münchhausenin versio tuulentekijästä.

- Tuskin olimme tulleet Egyptiin, kun puhkesi sellainen myrsky, että luulin sen pyyhkäisevän minut hevosineni, vaunuineni, väkineni. Maantien vasemmalla puolella oli seitsemän tuulimyllyä rivissä ja niiden siivet pyörivät niin vanhasti kuin parhaan kehrääjän rukinpyörä. Vähän matkan päässä siitä näin miehen, joka oli paksumpi kuin Johan Falstaff, painavan peukalollaan vasenta sieraintaan. Huomattuaan, kuinka vaivalloisesti me ponnistelimme eteenpäin rajuilmassa, hän kääntyi meihin päin kumartaen niin syvään kuin pitäjänkappalainen piispalle. Suureksi ihmeeksemme oli myrsky samassa lakannut, ja seitsemän myllyä seisoivat aivan hiljaisina, siivet paikallaan. Ihmettelin moista ilmiötä sanoin miehelle: "Kuulehan, mitä tuo merkitsee? Riivaako sinua paholainen vai oletko itse paholainen omissa persoonassaan?"

- "Suokaa anteeksi, teidän ylhäisyytenne, vastasi hän, "Minä vain hankin vähän tuulta isännälleni mylläriille, mutta etteivät myllyt pyörisi liian vanhasti, pidän kiinni toisesta sieraimestani." / Viite 28/

Näkökulmasta riippuu, mitä haluamme tietää ja miten siitä kerrotaan. Tarinan kehikko usein on sama. Perustasolla on kolme sekvenssiä eli sarjaa.

Kuvio 31. Elonkaavan perussekvenssit ugramekaavana.

Asetelma on jossain määrin muuttunut alkuperäisestä muodostelmasta, mutta jäsenitys auttaa yksinkertaistamaan tapahtumain kulkua, kun siitä tehdään 9-ruutuinen jätkänsakkikuvio. Pelissä pyritään saamaan peräkkäinen joukko rasteja tai ympyröitä samaan linjaan, joten kuviota voi lukea sekä pystysuoraan että vaakasuoraan.

Kielto	Puute (epätoivottava tila)	Petos
Seuraus	Tehtävä (sankariteot)	Tehtävän suoritus
Kieltorikkomus	Puutteen poisto (tasapaino)	Petetyksi joutuminen

Taulukko 20. Ugramen perussekvenssit matriisina.

Kiellon merkitys avautuu, jos asiaa ajatellaan lainsäädännön kannalta. Kun lakia rikotaan, niin siitä on seurauksena tuomio, ja tulkinta on tällöin pystysuoralla linjalla. Monimutkaisin tulkittava on pystyjanalla petosten, vilpin ja vääryyden sekvenssi, jonka korjaamistoimiin tehtävää suorittava joutuu. Päämääränä on entopian ja harmonian palauttaminen järkkyyneeseen systeemiin. Vaakasuoraan semantiikka muuttuu suhteiltaan, ylävaakarivissä kielto varoittaa häiritsemästä asiain luonnollista järjestystä, mutta kielto on kategorinen eikä sitä välttämättä perustella seurauksilla.

Petos voi liittyä valheelliseen määräykseen, tai vaikkapa itsehillintään, kiellosta huolimatta itsekuri pettää ja otetaan riski. Toisella vaakajanalla on kyse tekojen seurauksista, tarinallisesti seuraus on lähtötilanne, joka luo sankarille tehtävän, jonka suorituksesta tarinassa kerrotaan. Tämä on juonellinen sekvenssi, jossa korostuu syyt, motiivit tekoon. Viimeinen vaakajana muodostaa selitykset, miksi olot huononivat, mutta miten tasapaino palautettiin ja kuka tai mikä petti ketä.

Systemaattiseman kuvion asiasta saa, kun ruudukkoa ajatellaan moduleina tai periaatteina, jotka muodostavat sekvenssejä. Jolloin saadaan kaksi kolmen sarjaa A-C vertikaalisti ja A1_C3 vaakasuoraan. Esimerkissä parametrit on otettu morfologisista tarinan keskeisistä funktioista. Karkeistaen voisi luonnehtia pystysuoran ruuduston edustavan kognitiomeemiä, tiedon tai myytin rakennetta, kun taas vaakasuorat linjat ovat semanttisia, tulkinnanvaraisia kompilaatioita. Näin saadaan kaksoismorfologinen näkemys asiasta, jossa toinen edustaa mytosemanttista tulkintaa, ja toinen loogisempaa kerronnan rakennetta.

A1 Kielto	A2 Puute (epätoivottava tila)	A3 Petos
B1 Seuraus	B2 Tehtävä (sankariteot)	B3 Tehtävän suoritus
C1 Kieltorikkomus	C2 Puutteen poisto (tasapaino)	C3 Petetyksi joutuminen

Taulukko 21. Ugrameprinsiippien suhde matriisina.

Kognitioiden ja näkökulmien suhde on ollut länsimaisessa kulttuurihistoriassa kirkkoisien luomaa. Keskiajalla kirkkoisät pohtivat tosissaan, voiko naisella olla sielua ja rinnastivat naissukupuolen eläimeen. Vastapainoksi alettiin korostaa miehistä älyä ja järkeä. Ihmiskunta on saapunut tietoisuudessaan tekoälyn globaaliin maailmaan, jossa kognitiotieteellä ja tietoisuuden tutkimuksella on suuri merkitys. Vertikaalista tulkintalinjaa näin ollen edustaa tietoisuuden tutkimus, näkökulmalinjaa vuorostaan mm. mytosemantiikka, joka korostaa tulkinnan taitoa systeemisyyden rinnalla ja ohella sekä sen lisäksi valveutuneisuutta, jota hokselaaisuudeksikin voisi sanoa. Vertikaali piirtää päälinjat, lateraalinen luo vivahteet tulkinnalle.

Matriisiin sijoitetut osatekijät on sijoitettu periaatteella mutkat suoriksi, mutta kokonaistilanne sofistikoituu, kun periaatteet sijoitellaan ugramen mukaiseksi.

A1 Kielto	A2 Puute (epätoivottava tila)	A3 Petos
B1 Seuraus	B2 Tehtävä (sankariteot)	B3 Tehtävän suoritus
C1 Kieltorikkomus	C2 Puutteen poisto (tasapaino)	C3 Petetyksi joutuminen

Kuvio 32. Ugramen periaatteet.

Suomalaisissa kansanrunoissa peruspuute on vaimon/tiedon puute, jota sankari lähtee hakemaan estelyistä ja esteistä huolimatta, mutta joutuu moneen kertaan pettymään toiveissaan. Lopulta tasapaino saavutetaan, vaimo/tieto lähtee matkaan mukaan, mutta asia ei läheskään aina ole sillä selvä. Morsian saattaa osoittautua petolliseksi tai muutoin vastoin toiveita olevaksi. Joka tapauksessa sankari joutuu suorittamaan monia ansiotöitä.

Langrishin esittämät meemilajit reseptimeemi, valintameemi ja selitysmeeми voidaan sijoittaa vertikaalijoukkojen nimittäjäksi, jolloin nimittäjä toimii deeminä. Myytti on pyhä kertomus, jolla on kaanon, mikä lujittaa yhteisöä ja yhteisön arvoja. Traditionaalisti deemit ovat miehisestä näkökulmasta kehitettyjä. Ensin kaavio meemien deemisekvensseistä.

DEEMIT		
A1 Kielto	A2 Puute (epätoivottava tila)	A3 Petos
B1 Seuraus	B2 Tehtävä (sankariteot)	B3 Tehtävän suoritus
C1 Kieltorikkomus	C2 Puutteen poisto (tasapaino)	C3 Petetyksi joutuminen
SELITYSMEEMI Miksi? Formula Väinämöinen: "elkätte"	VALINTAMEEMI Mitä? Formula Ilmarinen: "otti tuonkin tehdäksensä"	RESEPTIMEEMI Miten? Formula Lemminkäinen: "tuli työ, satu tapahtu"

Taulukko 22. Meemien jakautuminen prinsiippisekvensseihin.

Kristillisen kaanonin ja intiaanimytilogian kehyskertomuksen välillä vallitsee isomorfia. Kristikunnan vaalima lunastuskertomus on myytti, johon uskotaan. Muodon ja sisällön suhde on monimutkainen. Koska tässä työssä on kyse Metsolan säistä, niin on syytä verrata elonkaavan ja satukaavan rakennetta suuntaruusuun ja suomalaiseen taikamerkkiin nimeltä linnunsilmä. Ovathan tuulet ja tuulensuunnat oleellinen osa muuttolintujen reittejä. Mutta miten tähän isomorfiseen sekvenssiin voitaisiin päätyä? Ensimmäinen oletukseni on, että taikamerkeissä on taustalla usein luonnontarullisuus tai muu ekopsykologinen yhteys tajuntaan ja tietoisuuteen.

Oleellista kuvioiden hahmottamisessa on tiedostaa, mikä on endoa (implisiittistä) ja mikä eksoa (eksplisiittistä). Tämä erottuu parhaiten jakamalla sekvenssitaulukko kaksoismorfologiaksi. Fokus pysyy kiintopisteenä kummassakin versiossa.

Eksosekvenssi 1.

Kielto		Petos
	Tehtävä (sankariteot)	
Kieltorikkomus		Petetyksi joutuminen

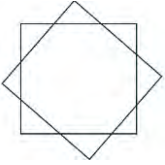
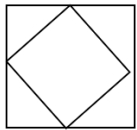
Endosekvenssi 2.

	Puute (epätoivottava tila)	
Seuraus	Tehtävä (sankariteot)	Tehtävän suoritus
	Puutteen poisto (tasapaino)	

Raamatun Genesiksessä Luoja kielsi ihmisiä koskemasta hyvän ja pahan tiedon puuhun paratiisissa, mutta käärme petti Eevan, ja houkutteli hänet syömään puusta hedelmän. Kun asia paljastui Adamille, hänkin söi, ja niin kieltorikkomus oli tapahtunut. Tarina selittää ihmiskunnan kärsimystä ja syntiin lankeamista tällä kehyskertomuksella. Alun perin ihmisten tehtäväksi oli määrätty lisääntyminen ja maan varjeleminen. Endotasolla kiellon rikkomisesta seurasi rangaistus, ihmispari ajettiin ulos paratiisista tekemään työtä ja raatamaan sekä kärsimään puutetta ja kaipuuta kadonneeseen onnen aikaan. Ihminen oli kyvytön paluuta itse suorittamaan, joten Luoja loi pelastusmenettelyn. Syntyi Kristus Daavidin poika, joka kärsi ristinkuoleman ihmisten syntien lunastamiseksi.

Myyttinen rakenne voidaan esittää monella eri tavalla. Suuntaruususta tunnetaan ns. pääilmansuunnat ja väli-ilmansuunnat. Pääilmansuunnat edustavat eksosekvenssiä, väli-ilmansuunnat endoa. Tämä tulee esiin kansanrunokorpuksessa kätkeytyneenä tietona koillis- ja lounaistuulista, jotka ilmeisesti myös Antiikin mytologiassa ovat olleet samassa keskeisessä roolissa tarustossa. Linnunsilmä kuviosta muodostuu rakenteen kautta. Näennäisessä erilaisuudessaan kaikissa kolmessa on hahmotettavissa kaksi neliötä, suuntaruusussa neliöt ovat ristikkona.

Edellä on esitetty kristillinen myytti saatuun sekvenssijakoon. Kaavan kestävyys mytosemanttisenä tulkintavälineenä testautuu soveltamalla sitä SKVR-korpuksen aineistoihin, jossa ansiotöiden osuus on merkittävä tehtäväkenttä.

Suuntaruusu (media)	Kannuksenpyörä (ekso)	Linnunsilmä (endo)
		

Eksosekvenssi 1 kansanrunojen mukaan.

Kielto KAPEET KIELSI		Petos LUPAUSTA EI PIDETÄ
	Tehtävä (sankariteot) ANSIOTYÖT	
Kieltorikkomus LÄHTÖ		Petetyksi joutuminen ANSA

Lemminkäisen tarussa sankari aikoo lähteä Pohjolan pitoihin, mutta luonnottaret kielsivät, samoin äiti, joka varoitteli matkan vaaroista. Silti sankari lähti matkaan, voitti vaarat matkan varrella, mutta lopulta suistui Pohjolan väen virittämään ansaan, kun ei tuntenut vesun vihoja. Tavoite jäi saavuttamatta, koska lupaus palkinnosta petettiin, ja sen sijaan vaadittiin lisänäyttöjä.

Endosekvenssi 2.

	Puute (epätoivottava tila) LIHARAVINTO, NÄLKÄ, KYLMA	
Seuraus	Tehtävä (sankariteot) HIRVENHIIHTO	Tehtävän suoritus
	Puutteen poisto (tasapaino) RIISTANMETSÄSTYS, RUOKA, TALJA	

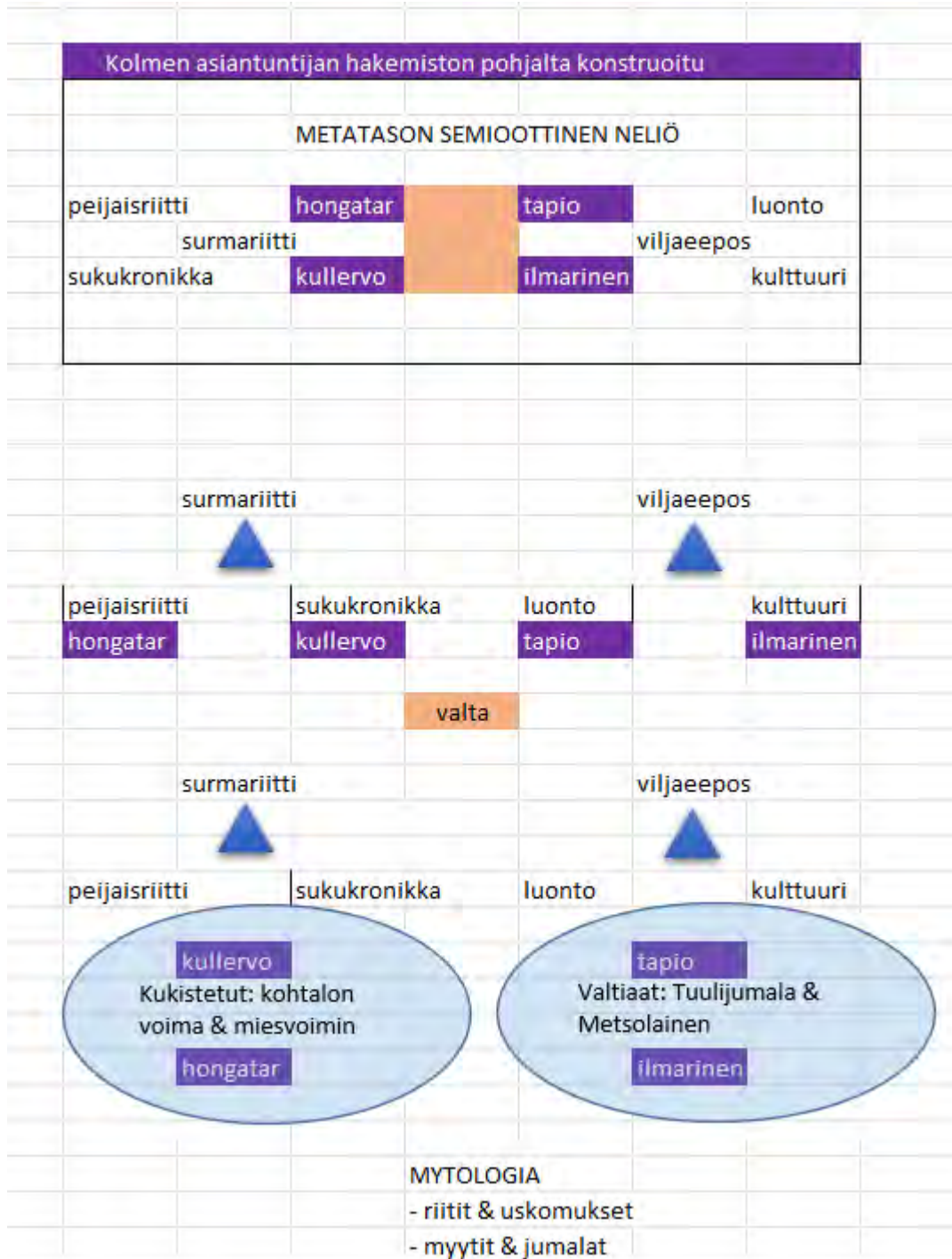
Pysytään Lemminkäisen tarinaesimerkissä endotasolla. Tarina tunnetaan Hiiden hirven hiihdäntänä. Pohjolan emännän liha-aitta kaipasi riistaa, joten hän määräsi Lemminkäisen pyydystämään Hiiden hirven. Hiisi kuuli tämän, ja laati kvasihirven ajettavaksi puuaineksista. Kielloista huolimatta Lemminkäinen oli lähtenyt matkalle, ja oli nyt suorittamassa kohtalokasta tehtäväänsä Pohjolassa. Kaksi ensimmäistä retkeä onnistuivat lopulta alkuvastuksista päästyä, Hiiden hirvi ja ruuna tuli pyydystetyksi, mutta kolmannella kerralla Tuonen joutsenen pyynnissä ei käynyt yhtä hyvin. Sankari kuoli tehtävää suorittaessaan. Sitä ennen sankari oli epäonnistunut metsästyksessään ylimielisen asenteensa vuoksi. Kaksi edellä esitettyä tulkintaesimerkkiä osoittavat sekvenssit yleispäteväksi ja sopivaksi välineeksi sekä primitiivisten että kulttuuristen myyttien tulkintaan, vaikka rakenne pohjautuuakin kansansatuihin. Kansanomaisissa myyteissä on kuitenkin ilmeisempää implisiittinen näkemys, korkeakulttuurisissa myyteissä vuorostaan korostuu eksplisiittinen näkemys. Jakoa voisi karkeasti luonnehtia myös patriarkaatin ja matriarkaatin tavaksi hahmottaa maailmaa.

Koillisen ja luoteisen ilmansuunnan korostuminen suomalaisessa mytologiassa viittaa ugrilaiseen yhteiseen aikaan Pohjois-Siperiassa ennen Beringin salmen sulkeutumista. Pohjoisten väli-ilmansuuntien korosteisuus voi heijastella myös elinympäristöä, havumetsävyöhykettä, jossa hirvet ja karhut ovat metsän eläimistä suurimmat ja kunnioitetummat maassa, ilmatilaa vuorostaan hallitsi kotka.

Eero Autio on kirjassaan *Kotkat, hirvet ja karhut* tutkinut permalaisia figuureja, joista Kaarina Kailo on tehnyt päätelmiä matriarkaatin lintujumalattaresta alkuaikojen emuuna. Siivekkäät figuriinit eivät kuitenkaan välttämättä viittaa lintujumalattareen, vaan yleensä ottaen jumalhaltijahahmoon, joka voi olla vaikkapa suomalaisten kansanrunojen kave kaunotar korea luonnottaren hahmossa. Jonkinlaisesta faunan suojelijasta lienee kuitenkin kyse.

Kuva 49. Jättiläinen puhkuu tuulta isännälleen.

Kuvio 34. Eriote Prekvenssinimilistan tulkinnoista vuodelta 2015, alustava tulkintakuvio.

Kuviossa on peruskolmion lisäksi meemikaavatekijöiksi tulkittu Tapio muutostekijäksi tulkinnessa ja Ilmarinen arkkimyteemiksi. Luonnollisesti jokainen viitesana on tiivistelmä suuremmasta aihepiiristä, ja ei välttämättä ihan kohdalleen osunut ensi yrittämällä. Valtiaat on määritelty Tapion ja Ilmarisen perusteella, jossa Ilmarinen on rinnastettu tuulenjumalaksi ja Metsolainen metsänhaltija Tapioksi, joka on ongelmallinen luokiteltava.

Tapio metsänhaltijana hallitsee metsää kokonaisuutena, johon kuuluvat niin eläimet, linnut kuin puutkin sekä Tapion haltijakumppanuudet sekä myös linnut metsän riistana, mutta muuttolinnut ovat Ilmarisen hallinnassa, koska muuttoliike rinnastuu vuodenaikojen vaihteluihin. Tietyssä mielessä Ilmarinen on kaikkien siirtymäriittien haltija, myös sosiaalisten riittien kuten iskulintutulkinnasta voi päätellä.

Myyttiset hahmot tuskin ovat vanhempia kuin noin 10000 vuotta vanhoja enimmillään, muistumia jääkauden jälkeisestä Suomen asuttamisesta, jään reuna lähti sulamaan kaakosta Laatokan rannoilta, jossa osittain oli asutusta myös jääkauden aikaan. Siten on oletettavissa vanhimman myyttisen aineiston olevan kotoisin Laatokan Karjalasta ja Raja-Karjalasta kallion jänöinä, mutta reliektejä saattaa olla jäljellä myös suomenruotsalaisessa perinteessä, koska se on edustanut kielivähemmistöä ja sellaisena säilyttänyt uskomusperinteen vanhakantaisempana ja tiiviimpänä kuin laajemmalle levinnyt suomen kieli.

HALTIJATARKUVIA

Suomalaisista nykykuvataiteilijoista Viva Granlundin katutaidekuvat osuvat yllättävän hyvin mytologian tulokorttiin, johon olen aihioinut myyttitoposten ja myyttihahmojen kenttien keskinäisen suhteen. Joskus kuvat puhuttelevat enemmän kuin sanat, kuten Viva Granlundin kuvissa, niin käytän osana analysoitavaa materiaalia Pasilan asemalla vuonna 2022 ottamiani kuvia. Kuvat ovat olleet esillä Pasilan asematunnelissa.

Kuviossa on nähtävissä myös kaksoismorfologisia asetelmia. Osmolaisten maan sarjan osiossa Metsola on kyse lähinnä Ilmarisen piiristä, vaikka nimi viittaa metsään ja johonkin ihan muuhun kuin ilmojen teihin. Metsä riistoinen on Tapion valtakuntaa, jonka kuninkaana käyskelee myös Ursus Arctos. Tässä on suomalaisen mytologian ristiriita ja paradoksi, jota ei erityisemmin ole kummasteltu. Keitosta sotkee lisäksi metsien kruunupää alces alces eli hirvi, jota myöskin sanotaan kuninkaaksi. Aiheesta tuskin on uljaampaa runoa tehty kuin Aleksanteri Aavan Kolmen kuninkaan kuolema, joka on samalla tutkielma toisintonimien laadusta ja merkityksestä kunnioitettavien olentojen ollessa kyseessä.

Tapiolan aihepiiri kuuluu julkaisusuunnitelmassa Ilpola-osioon, koska suomalaisten mytologiakäsitykset liittyvät metsän ja riistaeläimet tiiviisti yhteen. Kalastus ja kalakanta sijoittuvat Vuojola-topokseen.

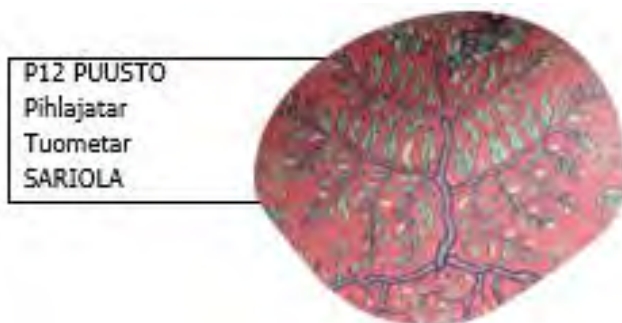
Suomessa on tuskin näyttävämpiä esityksiä mytologiasta naisen näkökulmasta kuin Viva Granlundin seinämaalaukset. Ne puhuvat omaa kieltään, sitä samaa, jota yritän mytosemantiikalla tavoitella. Kaarina Kailo on ihan aiheellisesti kritisoinut listausten merkitystä mytologian tutkimuskeinona, ja suosittelee pyrkimystä kehämaiseen päättelyyn. Oma tulkintakehikkoni näkee mielellään asiat kahtena, näkemys asioista muodostuu ihmisen silmissä kahdesta hieman toisistaan poikkeavasta kuvasta, josta mieli muodostaa yhden tulkinnan. Siispä esitän tässä vielä sapluunan kaksi metsään kuuluvaa ruudukkoa.

Tämä kuvio liittyy vuorostaan läheisesti metaprinsiippiin kosmos, jonka topoksina systeemissä ovat Tapiola ja Suvantola. Tutkimus on osoittanut Tapion ja Ahdin olevan vanhinta ugrilaista perua suomalaisessa mytologiassa. Elementteinä nämä edustavat maata ja vettä, elinkeinoina metsästystä ja kalastusta. Tapion ja Tapiolan valtapiirissä voi nähdä heijastuman Lemminkäisen hirvenhiihtoon, ja Suvantolainen viittaa Väinämöiseen ja kalakantaan. Erällä olo edellyttää suunnistustaitoa, jossa Pohjantähdellä kiintotähtenä on ollut erityisasema. Tapiolan ja Suvantolan topoksia luonnehtii lylyttely ja kielastus. Eräriiteissä kyse oli lahjataloudellisesta asenteesta.

Kuvien utuisuus ja varjoisuus on tarkoituksellista, koska se kuvaa osuvasti myyttisen tiedon hämärää ja runsautta. Kuviossa on vielä yksi hämävä ruutu, ja se on puustoteemaksi merkitty Sariola. Kansallisrunoilija Aleksis Kiven mytologiassa Sariola edustaa metsää, kun hän laulaa Sariolan vainioilla painivansa karhun kanssa. Sariolan haltijattarina ovat puiden haltijat Pihlajatar ja Tuometar.

VERTAILU VARHEMMISTA NIMILÄHTEISTÄ

Edellä on selvitetty viimeisimmät näkemykset ja esitykset suomalaisen mytologian sisällöistä ja hahmoista. Vertailun vuoksi on hyvä ottaa sanalistaukset myös koko prosessin alkuun panijoilta, tutkijoilla on erilaiset painotukset, M.A. Castren oli kielitieteilijä ja etnologi. Kaarle Krohn oli syventynyt folkloristiikkaan ja jatkoi isänsä Julius Krohnin työtä. Elias Lönnrot oli folkloristi, lääkäri ja filologi, ensimmäinen suomen kielen professuurin haltija. Näistä kolmesta Krohn ja Lönnrot tekivät tulkintansa omien ja toistensa runokeräelmien perusteella. Lönnrot toimi myös sanastajana uransa loppuvaiheessa. Siksi kannattaa tarkastella heidän yhteistä näkemystään, jotta voisi arvioida mahdollisen kontaminoitumisen määrän. Ainakin lappalaiset ja matkalaiset on akateemisen arvovalan voimin tulkittu varsin harhaan johtavasti. Lönnrotin myyttisanaston olen poiminut itse mainitusta sanakirjasta, joten vajeita listassa voi olla, mutta tuskin merkittävässä määrin. Kaarle Krohn arvosteli Lönnrotin myyttinimien muodostusta teoksensa alaviitteissä. "Kansanlaulajain runollista nimensepittelyä on Lönnrot sekä Kalevalassa että Kantelettaressa jonkun verran jatkanut. Ennen huomautettujen lisäksi mainittakoon Aallotar (UK 48: 130) sekä Suometar ja Sorsatar (Kant. III 1: 13) ynnä itse Kanteletar." Silti hän erehtyy itsekin, mytologian kannalta jää merkitys hämäräksi, kun sana tulkitaan nuoreksi mieheksi. Metsäsuomalaisille soini oli karhu, yksiselitteisesti, mutta koska karhun peitenimenä käytettiin miestä, niin nuori mies ilmeisesti tarkoitti nuorta erauskarhua. Myös monet myyttiset nimet ovat saman nimen toisintoja.

M.A.Castren Luentoja suomalaisesta mytologiasta 1853	Elias Lönnrot Ruotsalais-suomalainen sanakirja 1880	Kaarle Krohn Suomalaisten runojen uskonto 1915
---	--	---

Näille listoille yhteisiä nimiä olivat alle listatut hahmot. Kun tätä listaa verrataan 2000-luvun mytologiatulkintatarjontaan, voi se heijastaa ajan arvojen muutosta. Kun verrataan myyttinimiä, jotka ovat säilyneet kaikkien listalla yli vuosisadan nimilista kutistuu vähiin.

ahti
egres
ilmatar
lemminkäinen
pellonpekko
rauni
tapiotar
väinämöinen

aallotar	kratti	rauni
ahti	kullervo	rongoteus
ajatar	kuutar	sotkotar
akatar	käreetär	suvetar
auringonväki	lemmes	tapio terhetär
egres	liekkiö	tonttu
etelätär	loviatar	tuometar
haltia	luonnotar	tuoni
hongatar	maahinen	udutar
Ilmarinen	melatar	vammatar
Ilmatar	metsänvanhin	vellamo
kaleva	mimerkki	vetehinen
kalma	pellervo	vipunen
karhu	phlajatar	vuolahatar
katajatar	pinneys	väinämöinen
kimmo	päanu	
kivutar	päivätär	

MYTOLOGISET NIMET

Perustaltaan osmolaisten maan toposjako sisältää yhdeksän toposkategoriaa, joille on annettu nimet vakiintuneiden kansanrunoissa esiintyvien paikannimien perusteella. Osa on vaihdettu kliseisten mielikuvien välttämiseksi, Pohjola on systeemissä Pimentola, Kalevala Osmola ja Kontu Onnela. Yli sadan vuoden mytologiatutkimuskirjallisuudessa on myös vähälle huomiolle jätettyjä nimiä, joista yksi on Akkala, vaikka kansanrunot mainitsevat Akkalasta kosinnan. Ukko ja akka ovat olleet myös palvoskivien yleisnimitys ikään kuin jumalparina. Perusanoista johdetut muodot Ukkonen ja Akkanen ovat Suomessa esiintyviä sukunimiä. Tuomas Salsten sukunimi-infon mukaan Akkanen on melko yleinen, noin joka 9 000:s suomalainen on nimeltään Akkanen. Erikoista kyllä Ukkonen on harvinaisempi, noin joka 3000:s on nimeltään Ukkonen.

Perusmuodosta muotoutuu -nen päätteisiä nimiä niin jumalille kuin ihmisillekin, ja akat nimetään tar-, tär-päätteellä. Gananderin sanakirja mainitsee tällaisen nimeämiskäytännön olleen erityisesti Savossa ja Hämeessä käytäntö. Tämä selviää kiertoteitse. Hakemistossa löytyvät sanat Airaxinen ja Ajraxitar sanakirjan numerolla 10147. Mainittu kohta viittaa sanaan költti.

Sattumoisin viimeksi mainittu nimiesimerkki viittaa sekin ilmojen mahtiin, ukkosilmaan ja salamointiin. Näin viattomalta vaikuttava yleinen suomalainen (noin joka 600:s) sukunimi on peräisin luontomyyttisestä jumalhaltijan nimityksestä. Kaija Mallat on tutkimuksessaan naisiin liitettyistä paikannimistä koonnut liitteeseen kaikki akka-johdannaiset, joiden joukossa on myös Akkala-nimiset paikat. Näistä kylien nimiä on mm. Tohmajärvellä ja Mikkelissä sekä Ruokolahdella.

Topos la-päätteineen viittaa joko kylään tai taloon. Mallat tukeutuu Paula Sjöblomin näkemykseen, jossa paikannimi edustaa muutakin kuin yksilöintiä. Näitä muita tavoitteita ovat a) opetus, b) pilkka, c) houkuttelu, c) viihde, jotka toimivat assosiaatoiden voimalla. Paikan nimet niihin liittyvine tarinoineen toimivat ankkureina, joihin yhteisön ja yksilön assosiaatiot ja kollektiivinen muisti kiinnittyvät.

Suomalaiset myyttiset tarinat sisältävät lukuisia paikkojen nimien syntyjä. Paikkoihin liitetyt tarinat kumpuavat uskomuksista ja historiallisista tarinoista. Myyttiset paikat voidaan jakaa kahteen eri tilaan, sauna on hallitseva myyttinen sisätila, erilaiset palvospaikat ja muut erottuvat maaston muodot edustavat ulkoista pyhää tilaa.

Kansanrunokorpuksen myyttiset paikannimet eivät kerro nykyihmiselle salaisuuttaan kuin vain osittain, mutta nimeämisen perinne elää. Siitä mestarillinen näyttö on arkkiatri Risto Pelkosen luoma pienoismytologinen maailma Tuohelan kylän väki. Tuohela on Koivakan kirkonkylä, ja siellä asuu kaarnaväkeä. Arkkiatri on tehnyt kaarnapienoisihmiset lastenlapsilleen, joten tarinoissa on opettava sävy parhaiden intiaaniperinteiden tapaan.

”Kukaan ei oikein tiedä, mistä kunnan ja kylän nimet ovat saaneet alkunsa... Akanselälle on annettu kaksi selitystä. Toisen mukaan selän muoto muistuttaa naisen selkää, toisen mukaan nimi johtuu siitä, että vanhaa tapaa noudattaen kylän naiset pantiin airoihin, kun veneellä lähdettiin liikkeelle.” (Pelkonen 2011:14) Mutta ehkä Pelkosen alitajunta sittenkin tietää. Pienet olennot on luotu kaarnasta, joten luonteva kylän nimen muodostus olisi tietenkin Kaarnala, mutta nimeksi on laitettu silti Tuohela, vaikka tuohta ei näy missään.

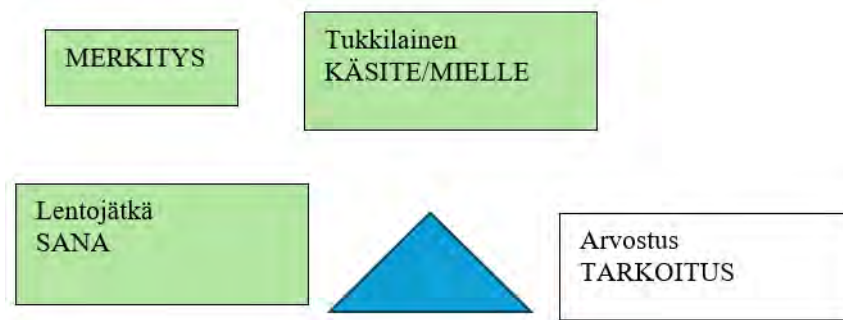
Kuvissa heijastelee sisäinen näkemys, kovan miehisen kuoren alla piilee lämmin ihminen eri rooleineen. Havupuun kuori on symboliarvoltaan maskuliininen, koivun tuohi edustaa feminiinisyyttä. Paperiraha lienee antanut tuohelle sivumerkityksen rahana, turkiskauppa on saanut puhumaan riistasta rahana, aikaisemmin sitä puhtaana eli pyhänä Luojan antimena. Näinä terveydenhoidon kriisiytymisen aikoina korostuu entisestään se miten rahavirrat hupenevat, hoitohenkilöstö kutistuu kutistumistaan, kun raha ratkaisee ja jättää inhimilliset arvot unohtukseen, kaukaiseksi tarinaksi menneistä hyvistä ajoista.

Kuva 50. Arkkiaatri Pelkonen, Toukolan kylän tekijä ja näkijä, kuvattuna HUS-Helsinki vittriininäyttelyssä väkineen.

Epäilemättä näytteessä on myös kujeileva sävy, varsinkin sen loppuponnessa, jossa epäillään Ukonniskan saaneen nimensä ukkojen häpeästä, kun akat olivat olleet ukkojen töissä ja saaneet soutaa pitkän matkan järven selällä. Topoksen väen sen luoja hahmotteli kaarnaveistoksin, tarinat selittivät hahmojen elämää ja toimintaa. Kansanrunoilija tekee saman sanoilla ja kielikuvilla. Tuohelan väessä on Suhosia, Vihisiä ja Hämäläisiä, on uiittomiehiä ja lentojätkä Reiska. Pääasiallinen tarkoite Toukolan muodostamisessa lienee ollutkin ajankulu luovan harrastuksen parissa ja viihdyttäminen tarinoilla ja pihan sommitelmilla. Vain lapsuutensa ukkinsa tarinahahmojen kanssa viettäneet voivat kertoa, mikä merkitys niillä heille oli, epäilemättä he oppivat monia uusia käsitteitä ja sanoja.

Lingvistien merkityskäytännettä soveltaen tulkinta muodostuu seuraavista tekijöistä.

Nimeäminen voi myös luoda mytologiaa. Paikka on myytin merkityksen ilmaisija, josta paljastuu sen rituaalinen luonne. Kansanrunous ei tunne lentojätkiä, mutta lentotaitoiseksi muuntuvan Pohjan akan se tuntee, kun Pohjan akka raivokerta lähtee kiukusta pihisten takaa ajamaan sammon ryöstäneitä. Raivokerta on viinapannun kannen nimitys.

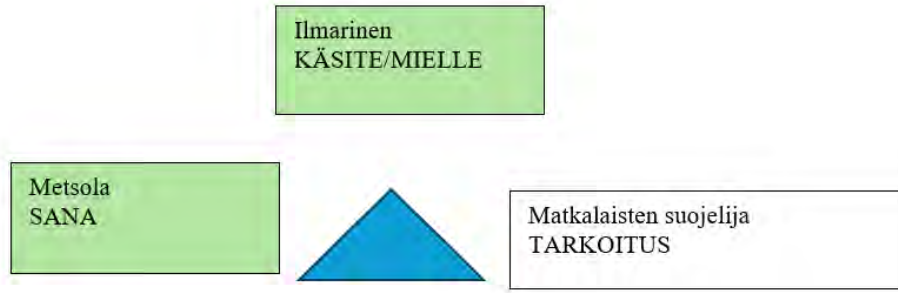
ILMA P2
Ilmarinen,
Ilmatar
ILMOLA

ILMANSUUNTA P4
~~Etelätär~~
Suvetar
PÄIVÄLÄ

Edellä esitetty lingvistinen merkitysmalli voidaan hyödyntää, kun tulkitaan Metsolan myyttisen topoksen piiriä Ilmarisen alaisuudessa.

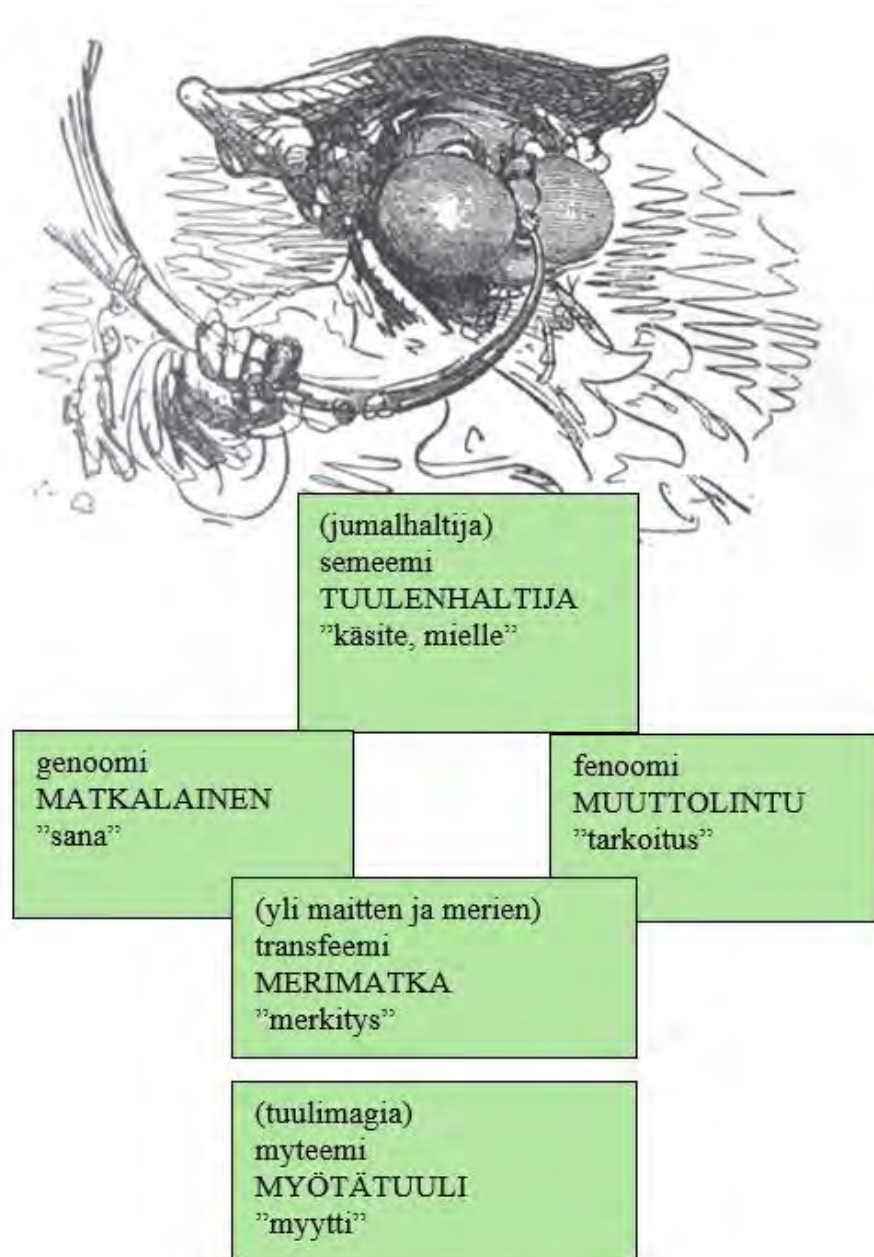

Merkitys tulee Kaija Mallatin toteamana käsitteen ja sanan symbioosina. Perustarkasteltavana on Metsola-topos, mutta hämäävästi nimi ei viittaa suoraan Ilmolaan. Pikkulinnut ovat muuttolintuja, jotka muuttavat talvehtimaan lämpimämpiin maihin, ja muuttomatka on pitkä. Agricolan luettelossa Ilmarinen on kuvattu rauhan ja ilman valtiaaksi. Tämä tarkoittaa tyynen ja myrskyilman säätelyä, ja sellaisena myös sekä merimatkojen että muun matkaamisen suojelua. 1500-luvulta Olaus Magnuksen esittämä Pohjoisten kansojen historia kuvaa sivumennen tätä Ilmarisen alaan kuuluvaa pirullista menoa, lapalievona lentelyä,

tuulennostatusta ja matkasäitä avotaivaan alla. Tuulennostatuksesta tiedetään lähinnä kansanuskomuksien ja satujen kertomana, kansanuskomuksiin kuuluu myös käsitys noitien lentelystä tuulispäänä tai kyöpeleinä, vaikka kalevalainen kansanrunous kertoo myyttistä tarinaa samasta ominaisuudesta, kun pohjan akka sai siivet alleen lähtiessään Sammon ryöstäjien takaa-ajoon.

Tarina ei kerro missä ilmansuunnassa Pohjolaan nähden Kalevala sijaitsi, joten pitäydytään Metsola-topoksen merkityksen muotoilussa, ja helpoiten asia ratkeaa perusmeemikaavalla, kun kolme perustekijää tunnetaan. Semanttinen primitiivi muodostuu Agricolan jumalluettelon väitteestä, jossa Ilmarinen matkalaiset edesvei eli johdatteli matkaan. Peruskysymys kuuluu: Mitä tämä kaikki oikein merkitsee?

Kuva. 51. Tuulien meemikaava, taustalla torven puhaltaja posket pussukissa

Pohjois-Pohjanmaalta ja Kainuusta on poimittu kolme loitsurunoa, jossa Ilmarinen on ilolintu, jota käsketään menemään jäiseen itään, päiväkoiton maahan eli myyttiseen koilliseen. Siellä ilmojen haltijan tuli panna posket pussuksiin, pullolleen ja puhaltaa iloinen, myötäinen tuuli matkalle. Loitsu on tuulennostoloitsu, jota informantit ovat kutsuneet pyynnöksi (gväde), rukoukseksi tai lauluksi. Ilmariselta anotaan myötätuulta, ja myös muuttolinnut tarvitsevat sopivia ilmavirtauksia matkalleen.

Ilmarinen ilolintu,
 Lennä tuonne kun mä käsken;
 Jään ikuisen perähän,
 Päivän koittaman kotohon!
 Pane posket pussuksihin,
 Puhalla iloinen ilma,
 Meille myrsky myötäminen
 Minnekki nyt mennäkseni! SKVRXII2/8013; 8011; 8011)

HALTIJATTARET P15 Akatar auringonväki VUOJOLA	PUUSTO P12 Pihlajatar, Tuometar SARIOLA	VEDENHALTIJAT P8 Vellamo, Vetehinen LUOTOLA	KALLIOT P25 Kimmo, Maahinen HIITOLA	RAHA P24 Kratti, Loviatar PIMENTOLA	Metaprinsiipit Aloitusrinsiipit VALTA POHJOLA /KALEVALA P28 Louhi, Elätti P29 Aarni, Hiisi Vastusrinsiipit KYLMYYS SARIOLA / TUONELA P26 Aurinko, Auteretar P27 lemminkäinen , lämpö (lempi) Hallintaprinsiipit KOSMOS TAPIOLA / SUVANTOLA P30 Pohjantähti, Maailmanaula P31 Taivas, Sampo
MYTTIELÄIN P18 Sotkotar, Käreetär PETOLA	METSÄNVÄKI P6 Mimerkki, Pinneys METSOLA	VESI P3 Ahti, Melatar AHTOLA	LUONTO P7 Panu, Luonnotar PANULA	KOSTEUS P20 Terhetär, Uduatar JOUKOLA	
METSÄ P5 Metsänvanhin, Tapio MEHTOLA	TULI P11 Lemmes, Liekkiö PÄIVÖLÄ	VIRTA P1 Aallotar vuolahatar VUOLA	MAA P22 Äkräs, Vipunen VÄINÖLÄ	VILJA P13 Rongoteus, Pellervo UNTOLA	
RIITTI P9 Hongatar, Karhu HONKOLA	VALOT P17 Kuutar, Päivätär KUUTOLA	ILMA P2 Ilmarinen, ilmatar ILMOLA	KUOLEMA P16 Kalma, Tuoni MANALA	SAIRAUUS P21 Kivutar, Vammatar MATOLA	
JUMALAT P10 Kaleva, Väinämöinen OSMOLA	VOIMA P23 Kullervo, Rauni UNTAMOLA	ILMANSUUNTA P4 Etelätär, Suvetar PÄIVÄLÄ	AIKA P14 Ajatar, Auringonväki AURINKOLA	HALTIJAUSKO P19 Tonttu, Haltia LAPPALA	

Taulukko 23. Tulokortin osioiden joukkoja

P2 ILMA Ilmarinen Ilmatar ILMOLA		P4 ILMANSUUNTA Etelätär Suuetar PÄIVÄLÄ	
---	---	--	--

OSA IX LUKULUOTSI

KOMPOSITION LUKULUOTSAUS

Tämä(kin) kirjoitus on alkanut rajoittamattomasta ideoinnista, ja siten kertynyttä aineistoa loppua kohti jouduttu karsimaan. Aiemmassa tuotannossa kehitelty sententiajako toimii jonkinlaisena tulkinnan koodiavaimena. Alkusanoissa on pohdittu nurkkien salvosten nimeämistä ja valittu lukuisista timpurien käyttämisestä tyylinimistä markkerit työn loppupuolella esitettyyn topostuloskorttiin, lisäksi noille 25:lle ruudulle on valittu Viva Granlundin muraalitaiteesta oma visuaalinen markkeri. Ohuena korulankana juonessa mukana ovat rinnastukset meemeihin ja myteemeihin.

Aiemmissa töissä on kehitelty myös telosten eli alun aikomusten ja saavutetun lopputuloksen välistä suhdetta. Yhden asian loppu on seuraavan alku. On jo myyttisestä tietoisuudesta unohtunut, miksi nurkista tupaan ilmestyminen on tietäjän mahdin merkki, mutta todennäköisesti se viittaa sekä muodonmuutoskykyyn että henkiseen tietoisuuteen, jumalten kaltaisiin sankareihin, joita antiikin myytit kuvaavat siivekkäinä hahmoina. Kansanlaulujen neidot silti toivovat sulhon saapuvan ovesta, ei nurkista.

Kokonaisuudessa on yhdeksän päälukua aloitussanojen ja johdannon lisäksi. Osittain teksti rönsyilee, mutta kokonaisuuden kannalta sivujuonet on jätetty paikalleen. Teksti itsessään ei erityisesti korosta meemejä sellaisena kuin suuri yleisö sen käsittää, kuvallisina puhekuplavitseinä. Poikkeuksena on alkusanoissa esitetty salvosten nimi näsä, joka on myös koomisen hahmon nimi. Meemi kuvaa presidentti Alexander Stubbia tyyppisine nauruineen. Toinen kuvameemi löytyy kappaleesta kova tuuli, jossa pohjoisessa asevoimat joutuvat kamppailemaan tuulitunnelimaisissa olosuhteissa. Asiallisempaa linjaa työssä edustaa Langrishin meemijako, ja oma kehittäni meemien sententtien rinnastuksista. Lopputulemissa korostuvat kognitiomeemit ja näkökulmameemit subtasolta tarkasteltuna, lukuluotsaus kohdistaa katseen fokussententioihin, joissa FokusA edustaa ideoita ja lajimeemejä (genre/gendermeemit), FokusB käsitettä, mielikuvaa (notion) eli vaihtoehtomeemiä.

Laulaja Erkki Liikasen ralli vaihtoehtoisesta historiasta tuo esiin timpuritaidon mestarinäytteen, salvoksen eri tyylilajeineen. Se muodostaa keskeisen näkökulman lopun topostaulukkaan. Myytin tulkinta muodostuu väistämättä valinnaiseksi katsojastaan ja kuulijastaan riippuen. Yhtä oikeaa tapaa tulkita ja kertoa ei ole. Kansallisissa tieteissä tosin on muoteja, jotka ohjailevat tulkintoja. Olaus Magnukselta on kierrätetty yhtä ja toista käsitystä, mutta luonnonhistoriallisen koulukunnan käsitys on jäänyt unhoon. 1500-luvun käsityksissä talven ja kesän taistelu personoitiin toisiaan vastaan taisteleviksi ratsumiehiksi, toinen seppelöitynä, toinen turkiksiin varustautuneina. Tietynlainen riittirelikti lienee englantilaisessa Burryman-hahmossa, jossa takiaiset ja kukitus kohtaavat, kukinta voittaa seuraavanakin keväänä talventörröttäjät.

Metsola-topos kuuluu osmolaisten maan sarjaan 3/10, jonka alkuihe perustuu tsundokusta kotikirjastossa. METSOLA -> XIV Mytologia ja IX Folklore, joiden Senate-korpuskirjoja ovat:

- XIV Mytologia/käsite: 1) Introduction to mythology; 2) Calendars and Constellations
- IX Folklore/tarkoitus; 1) The Handbook of Folklore – tradition, beliefs, practices, customs, Stories and sayings; 2) Dictionary of Faiths & Folklore – beliefs, superstition and popular customs.

Kautta tekstin on tuttuun tapaan esitetty ajatuskuviot ugramena, mutta ne voi nähdä myös kaksoismorfologisina nurkkina, joilla 9-kohtainen tasoruudukko voidaan muuntaa 3D-syvyyksivaikutelmaksi semanttisesti ja graafisesti. Akseleita voi merkitä "nurkka a" ja "nurkka b", jolloin vaakatason osiot muodostavat syvyyksiakselin c. Kahden akselin nimeäminen nurkiksi on tosin harhaan johtava, koska kyseessä on näkökulman vaihdos ulkoisesta sisäiseen. Ulkoinen nurkka on kulma. Nurkkasalvos näkyy parhaiten ulkopuolelta. Miehinen tapa suosii eksplisiittistä tarkastelua, feminiininen on taipuvaisempi sisätilaisiin huomioihin kuten tunteisiin. Kansanrunojen naiset tulevat vihastuksissaan tuiskuna tupahan, miehet tunkevat nurkista huomaamatta, jos tuntevat vetoa talonväkeä kohtaan.

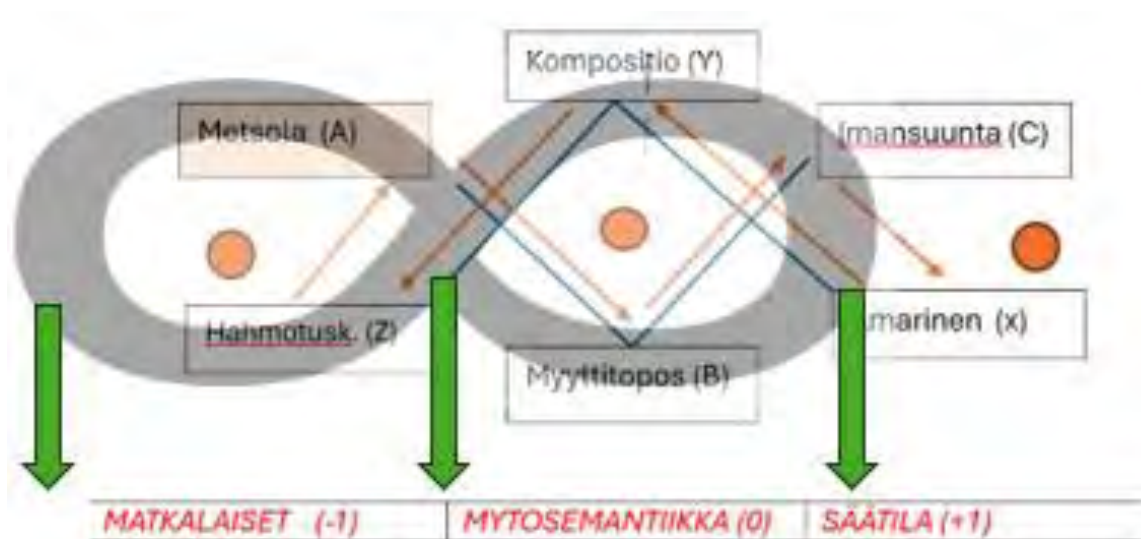
Tähän loppupohdintaan on vaikuttanut Ilkka Råman, joka kannusti yrittämään mallinnusta, muutoin on vaarana, että kukaan ei ymmärrä mitä päässäni oikein liikkuu. Mallinnuksen kohteeksi joutui 9-ruudukko, koska se on valmiiksi osioiltaan/ruuduiltaan yhtenevä ugramen tekijöiden kanssa. Mallinnan nyt sisällysluetteloaihelman, jossa on yhdeksän pääkappaletta. Ensin matrisiimuodossa ja siteen ugramemuodossa, minkä jälkeen osoitan kaksoismorfologisen vastaavuuden. Tärkein ensin, otsikon topos Metsola.

METSOLA (A)	MYTTITOPOS (B)	ILMANSUUNTA (C)
<i>MATKALAISET (-1)</i>	<i>MYTOSEMANTIikka (0)</i>	<i>SÄÄTILA (+1)</i>
ILMARINEN (X)	KOMPOSITIO (Y)	HAHMOTUSKEINOT (Z)

Ensimmäisen nurkkasalvoksen muodostaa yläriivi, a) metsola; b) myyttitopos, c) ilmansuuntamystikka. Toisen akselin nurkkasalvos sisältää osatekijät a) Ilmarinen, b) kompositio (lukuluotsi) ja c) hahmotuskeinot, joista tarina alkaa kertovan runon tyylikeinojen formuloiden tarkastelusta. Siivekkäiden sanojen ja lentävien lauseiden maailmassa englanninno "Weathered words", viittaa alkuosassa ilmaan, ilmaviin sanoihin. Suomeksi voisi sanoa ilmaisuihin, mutta se ei ihan täsmälleen ole sama asia, vaan laajempi merkitykseltään. Päätuloksena on, että muotoja, formuloita voi olla myös rakenteellisesti kuten Proppin ja Dundesin esittämä myytin peruselementin toimintafunktiot. Formula ei ole pelkkä sanallinen tyylikeino. Jostain syystä, ehkä syyttä venäläisillä formalisteilla on ollut länsimaisessa tieteessä aliarvostettu, jopa halveksittu asema.

Sovitaan, että a-b-c edustaa tasoajattelua ja x-y-z syvyyssuorittuvuutta, niin löytyy Adrianen lanka, joka voi johtaa tekoälyn kykyyn tehdä tasomassasta kolmiulotteinen. Tämän selventämiseksi on palattava elonkaavan kieltoprinsippiin, jolla on vastineensa satukaavassa. Kieltoa on sanottu käänteiseksi kehotukseksi, ja sitä se on. Kun Lemminkäiselle sanottiin kotona: Älä lähe Pohjolahan, niin hän sai samalla kuulla matkan vaaroista ja seuraamuksista. Niistä välittämättä hän lähti.

Kielto = a; kiellon rikkominen = b; seuraus = c. Vastaavasti voidaan merkitä, että kielto = x; kiellon rikkominen = y; ja seuraus = z eli mitä teosta pohjimmltaan ja syvimmlttään seuraa. Yleensä ryhdytään vastatoimiin tasapainon saavuttamiseksi ja menetetyt takaisin saamiseksi ja metatasolla sen kertoo keskijana ugramessa ja matriisissa. Tietyssä katsannossa kuvio muodostaa lumotun silmukan.

Kuvio 35. Lumottu silmukka matkalaisten mytosemantiikasta

Esimerkki on laadittu sisältöluettelon perusteella, joten sisältö edustaa nurkkanäkökulmaa a-b-c. jossa sarjan 3. osa Metsola on lähtökohtana pohdinnoille. Erheellisesti Metsola rinnastetaan havumetsien riistakantaan, mutta nimi tulee näyttävän kanalinun, metson soitimesta. Yhtä erheellisesti suosittu Mikael Agricolan jumalluettelossa mainittu Ilmarinen matkalaisten suojeelijana on tulkittu ihmisen kannalta, vaikka kyseessä ovat ensisijaisesti muuttolinnot ja sen myötä vuodenaikojen vaihtelu kevät- ja syysäineen.

Osmolaisten maa on jaettu yhdeksään topokseen. Työn kuluessa osoittautui, ettei toposajattelua ole systemaattisesti hyödynnetty. Jonkinlaista koostetta on yrittänyt Kaarle Krohn koululaisille suunnatussa oppaassaan. Toki on myönnettävä, että jo runolaulajilla oli hämärtynyt tieto toposten oikeasta olemuksesta ja siten kaikenlaisia ristisiitoksia syntyi runsain joukoin. Myyttisillä topoksilla ei ole osoitettavissa realistista maantieteellistä paikkaa, vaikka paikallistarinat kertovatkin ao. paikan nimestä myyttisiä tarinoita. Myyttiset ilmansuunnat ovat topostietoisuuttakin kadonneempi aihe. Suomenruotsalaisessa aineistossa FSF puhutaan vielä leipätuulesta, mutta sen toisaalla mainitaan olevan Kåckovind. Eli jos viittauksella tarkoitetaan kokkoa, niin kyse on koillisesta, mutta jos kyse on väärinkirjauksesta, kyse voi olla kaakosta, kakkotuulesta. Tästä lingvistiikan ja etymologian erikoisvaikeuksista johtuen luovuin alun perin lähteeksi kaavailemastani FSF-korpuksen käytöstä.

Samoin ilmaan liittyviä monia ilmiöitä on jätetty toiseen kertaan käsiteltäväksi, sade, usva, sumu, pilvet ovat perusluonteeltaan vettä, joten ne tullee käsitellyksi Vuojola-topoksessa. Ongelmalliseksi aiheen käsittelyn tekee sen monimuotoisuus kansanrunouden kannalta, kun pitää ottaa huomioon niin vesitielle eksyneet kuin pilviin kadonneetkin. Pitkin matkaa on väläytelty Harvilahden esittämää antiteettista kertomarunouden keinoa, seuraavaan Hiitola-topokseen jääkin tarkasteltavaksi kuivuus, kulo, helle ja sen antiteesi pakkanen, hyineen jääneen ja lumineen.

Työhön on jäänyt epätarkkuuksia terveyden tilasta johtuen, mutta pidin muodollista oikeellisuutta tärkeämpänä pysyä julkaisurytmissä ja keskittyä sisältöön. Siksi monet aiheet on siirretty toisaalle odottamaan aikaa parempaa. FSF-korpusta toivon voivani hyödyntää Onnela-topoksen yhteydessä. Myös riimujen käsittely jää toiseen kertaan, koska sen yhteydessä ilmeni erikoinen ongelma. Suomalaisilla on saattanut olla oma luukalenteri, joka on jollain tavoin perustunut haukeen. Siitä sanonta, sata luuta hauen päässä, joka luulla nimi. Tunnetuissa luukalentereissa luun nimi viittaa viikon nimeen. Vaikka nimien rippeet on jäljellä, tieto on tuulen viemää.

KÄSITTEET

Anafora Saman äänteen, tavun tai sanan toistaminen peräkkäisten säkeiden alussa. Voidaan käyttää myös pikkusanoja säerakennetta jäsentävänä piirteenä. Sanan painokas toistaminen.

Deemi yhteisön jakama konsensus tulkinnasta, voittoisa meemi

Ketjukerto. "Anna minulle aikaa-elo kolme vuotta,
kolme vuotta ja kolme kuukautta,
kolme kuukautta ja vielä kolme päivää..."

Kertosäkeet eli parallellismi. Bylinoiden semantiikkatutkimuksessa Lauri Harvilahti on jaotellut venäläisen ja suomalaisen runoepiikan kerron käytön lajeja. Pääsäkeen sisältö toistetaan jälkisäkeessä synonyymisesti, analogisesti tai antiteettisesti.

Luettelokerto. "Sen mustan rämeen luona, sen kaartuvan koivun luona, sen Levanidin ristin luona..."
Iteroiva tyylikeino.

Meemiluonne; John Langrishin meemien jaottelu 1) reseptimeemeihin, 2) valintameemeihin ja 3) selitysmeeimeihin.

Metonymia Sanan korvaaminen toisella, ajatuksellisesti tai merkityksellisesti, yleiskäsite voidaan korvata erityiskäsitteellä tai päinvastoin. Metonyminen on vieraan sotajoukon nimitys sila t. siluska (välki, voima) tai ratsulle annettu liikanimi ruhosäkki.

Peräkkäiskerto. Kahdessa peräkkäisessä säkeessä ensimmäisen säkeen loppu toistuu toisen säkeen alussa. "Suorakulkuinen tie on metsittyntyt, metsittyntyt on tie, nurmettunut."

Puolisäkeenkerto. Jakaa säkeen kahteen symmetriseen puoliskoon toiston tai riimin avulla. "Etkä tahdo kulkea/vai etkö jaksa viedä? – Ali ty itti ne hoš ali nesti ne moš

Rinnakkaiskerto. " vasten silmiä, moukka, valehtelet,
vasten silmiä, moukka, pilkkaat!"

SKVR Suomen kansan vanhat runot, painettu 34-osainen kansanrunojulkaisu ja nettijulkaisu osoitteessa finli.fi

Synekdokee Metonymian sukuinen runokuvaio, jossa osa edustaa kokonaisuutta. Eläinkuntaa voi edustaa yksittäinen laji.

Weathered -> Päivänpoltama, virttynyt, kauhtunut, haalistunut (myytti – runo – puhe); formuloitu eli kaavamainen lausuma

Yksinkertainen säkeenkerto. Pääsäkeen sisältö toistuu jälkisäkeessä, "Ja Solovej viheltää satakielen lailla, se rosvo-ryöväri kiljuu pedon lailla."

VIITTEET

Osa viitteistä on merkitty suoraan tekstin yhteyteen.

- Viite 1 Kolmijako on tuotekehityksen erikoisammattitutkintoni lopputulos vuonna 2009. Lähtökohtana oli kronotoopin käsite, jota täydensin kahdella muulla. Jakoa on sovellettu mm. projektijohtamiseen ja laatujärjestelmään.
- Viite 2 Helamaa 2004:234 Vanhan rakentajan sanakirja — rakentamisesta, rakennuksista, rakenteista /
- Viite 3 <https://riemurasia.fi/kuva/Alexander-Nasa/146824>
- Viite 4 käännöskukkaset Claude Lévi-Straussin kirjasta Pöytätavat
- Viite 5 Moieties (puolikkaat, kahtiajako) ; Katso Liite, jossa on luonnehdittu jo julkaistujen kirjojen ja julkaisusarjan kirjojen kaavailtuja ”sormiotteita”. Idea on kummunut puheenparresta, käsittämistä varten on saatava ote asisoista.
- Viite 6 Seblin-Kamenskij M.I.
- Viite 7 Aarne 1923: 121
- Viite 8 Muuttohaukka · Riki Sorsa Muuttohaukka © 1983 Sony Music Entertainment (F) Oy
https://www.youtube.com/watch?v=6j6Qhe_-okc / Riki Sorsa – Muuttohaukka
- Viite 9 Haavio Legnda Aurea, Jacobus de Voraigen (1230-1298)
- Viite 10 Haavio(Haavio 32: 64-65)
- Viite 11 Legenda aurea
- Viite 12 <https://luontoportti.com/t/478/haukat-accipitridae> 24.11.2023
- Viite 13 Agricolan ajantieto, julkaistu teoksessa Kaukametsä
- Viite 14 Lappalaisten mytologian myyttiset nimet, Marita Råman, Kielastajan liite 2009
- Viite 15 Krohn Kaarle, Kertovainen runous. Suomalainen kansanrunous ss. 15-35.
- Viite 16 **Pando**, nettilähde Julkaistu: [27.11.2022](https://www.hirvikota.fi/2022/11/27/maailman-suurin-organismi-tekee-kuolemaa-tuhansia-vuosia-vanha-haapametsa-painaa-6-000-tonnia/) | Kirjoittanut: [Hirvikota](https://www.hirvikota.fi/)
Maailman suurin elävä organismi Utahin osavaltiossa Yhdysvalloissa on tuhansia vuosia vanha yhdysvaltalainen haapametsikkö, joka on viime vuosina joutunut sorkkaeläinten hampaisiin. Pandoksi nimetyn haapakloonin on arvioitu painavan 6 000 tonnia, mikä on kolme kertaa enemmän kuin maailman suurimman yksittäisen puun, Kaliforniassa kasvavan mammuttipetäjän General Shermanin paino. Metsän jokainen puu kasvaa samasta juuristosta ja on geneettisesti yhtä ja samaa haapaa. Pando saattaa olla jopa 80 000 vuotta vanha, mutta todennäköinen ikä 12000 vuotta.
<https://hirvikota.wordpress.com/2022/11/27/maailman-suurin-organismi-tekee-kuolemaa-tuhansia-vuosia-vanha-haapametsa-painaa-6-000-tonnia/>poimittu 5.11.2023
- Viite 17 Reuter
- Viite 18 Hakulinen Meteorologisten sanojen....Ks. KOTUS
- Viite 19 Panikoija ; [https://www.tiedonportilla.fi/laulurastas/poimittu 241023](https://www.tiedonportilla.fi/laulurastas/poimittu-241023)
- Viite 20 Haavi (Unto Kupiainen)
- Viite 21 Pentikäinen 2010: 403
- Viite 22 Pentikäinen 2010: 366
- Viite 23 Landtman 1927 s. 62
- Viite 24 Lévi-Strauss Claude 1979:25
- Viite 25 Mytologiikoita sisältää neljä teosta.
- Viite 26 Luotola esiintyy Okkosen tutkimuksessa sivuilla jossain määrin samaa toistaen. 5, 6, 43, 64-72, 142, 153-54, 210, 214, 215, 232, 268, 271, 272, 303-04
- Viite 27 Komi Mythology, toim. Vladimir Napolskin, Anna-Leena Siikala ja Mihály Hoppál, Akademia Kíado, Budapest 1999.
- Viite 28 Münchhausen 1947:143
- Kuvat Public domain ellei toisin mainita
Kuvat Public domain ellei toisin mainita (2, 5, 14,)
Kuva 1. Helamaa Erkki
Kuva 3. Råman Samuli
Kuva 4. Gustave Doré kuvakaappaus Paroni Münchhausen -teoksesta
Kuva 4a. Råman Marita, piirros ja kuvakäsittely
Kuva 6. <https://hausk.in/29616/kova-tuuli>
Kuva 7-8. kuvakaappaus Olaus Magnus/Tillhagen
Kuva 9. Råman Marita

Kuva 10-12. Pixabay
Kuva 13. Gustave Doré kuvakaappaus Paroni Münchausen -teoksesta
Kuva 15. <https://www.ferryfair.co.uk/the-burry-man?lightbox=dataItem-k6nobqqc>
Kuva 16. kuvakaappaus Olaus Magnus/Tillhagen
Kuva 17. Lévi-Strauss Claude Story of Lynx -teoksessa
Kuva 18. kuvakaappaus Olaus Magnus/Tillhagen
Kuva 19-20. Lévi-Strauss Claude Story of Lynx -teoksessa
Kuva 21-48. Råman Marita, Viva Granlundin muraalit, Pasilan alikulkusilta
Kuva 49. Gustave Doré kuvakaappaus Paroni Münchausen -teoksesta
Kuva 50. Råman Marita, Toukolan väki, HUS-Helsinki
Kuva 51. Gustave Doré kuvakaappaus Paroni Münchausen -teoksesta

Kuvioita 33 kpl
Taulukoita 23 kpl

Figurat Muiodostuvat taulukoista, kuvista ja kuvioista.

KIRJALLISUUSLUETTELO

Aarne Antti, Arvoitukset ss. 109-125, teoksessa Suomalainen kansanrunous

Agricola Mikael, otteita kalenterista (Rucouskiria Bibliasta, 1544) ks. Kaukametsä

Burne Charlotte Sophia, The Handbook of Folklore, Traditionsal beliefs, practices, customs, stories and sayings Random House UK Ltd, London 1996

Burroughs William J, et al., esipuhe John Zillman; Sää – Ihmeellinen luonto, suom. Sirkka Salonen ja Tuulikki Valta, Gummerus Jyväskylä-Helsinki 1998.

Castrén M.A. Luentoja suomalaisesta mytologiasta, suom.ja toim. Joonas Ahola, Tietolipas 252, SKS, Helsinki 2016

Folk Narrative Research, Folk Narrative Congress, Studia Fennica, toim. Juha Pentikäinen Tuula Juurikka; Helsinki 1974, SKS, Helsinki

Foley John Miles, How to Read an Oral Poem, , University of Illinois Press, Urbana ja Chicago 2002

Foley John Miles, The Theory of Oral Composition, History and Methodology, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1988

Foley John Miles, Immanent Art, from Structure to Meaning in traditional Oral Epic, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1991

Frog and Lamb (ed.) Weathered Words, Formulaic language and verbal art, pub. the Milman Parry Collection of Oral Litterature; Distr. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & London, England 2022

Dömötör Tekla; Hungarian Polk Beliefs, Indiana University Press, Bloomington, 1982

Dundes Alan, ed. Lauri Honko, The Morphology of North American Indian folktales, Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki 1980

Ganander Christfried, toim. Liisa Nutuinen, Sanakirja ja hakemisto, Nytt Pinski lexicon, SKS, KOTUS, Helsinki 1997

Haavi, Kirjallisilla kalavesillä, Pakinoita ja "kulttuuripiruulia" WSOY Porvoo * Helsinki 1946

- Haavio Martti*, Lohikäärme ja neito vertaileva runotutkimus, eripainos, SKS, Helsinki 1932
- Hakulinen, L.* (1941). Meteorologisten sanojen merkitysoppia I. *Virittäjä*, 45, 157. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/31019>
- Harjama Erkki*, "Onko huomenna pouta", Kirjapaino R.Luukka Ky, 1986
- Hartonen Sari*, Sää ympäri vuoden, Kirjapaja, Helsinki 2008
- Harva Uno, Suomalaisten muinaisusko, WSOY Helsinki 1948
- Harvilahti Lauri*, Kertovan runon keinot, Inkeriläisen runopeiikan tuottamisesta, SKS 1992 Helsinki
- Harvilahti Lauri*, Bylinat, venäläisiä kertomarunoutta SKS Helsinki 1985
- Hazlitt W.C.*; Dictionary of Faths & Folklore, Beliefs, superstitions and popular customs; Studio Editiona Ltd, England Spence 1995
- Heidorn Keith, Whitelaw Ian*; Luonnon ihmeet, kenttäopas; käännös Leena Nilsson, Schildts&Söderströms, 2012
- Heikkilä Timo*, Kalevalan metafysiikka ja fysiikka Like Helsinki 1999
- Heikkinen Taisto – Irene Vainio*, Sannakkoprofessorin sääopit, WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1997
- Hotakainen Markus*, Suomen sääsitoria, Helsinki-kirjat, Ilmatieteen laitos, Helsinki 2010
- Häkkinen Kaisa*, Linnun nimi, Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki 2004
- Ilman ennustaja*, uusintapainos kirjasta Uusi ja vakaa ilman-ennustaja eli tarpeellisia tietoja sään eli ilman muutteista, v. 1851, / Facto-kustannus 2005
- Itkonen T.I.* Suomen lappalaiset, II osa; WSOY Porvoo-Helsinki-Juva 1948
- Kailo Kaarina*, Pohjolan mytologia, Saunan maa-ilma, haltiajt ja jumalt/taret. ISBN 978-952-94-5857-8, 2021
- Kaukametsä*, suuri suomalainen lukukirja (toim.) Hannu Mäkelä, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1994
- Kemppinen Iivar*, Suomalainen mytologia, Kirja-Mono Oy, Helsinki 1960
- Korhn Kaarle*, Suomalaisten runojen uskonto, digipainos: Doctrine Publishing Corporation Digital Book
- Krull Hasso*, suom. Hannu Oittinen, Luomisen hurma ja tekstuuri, essee vanhankansan kosmologiasta Palladium Kirjat 2012
- Landtman Gunnar, The Kiwai Papuans of British New Guinea, MacMillan and Co, Limited, London 1927
- Lévi-Strauss Claude*, Myth and Meaning, Shocken Books, New York 1979
- Lévi-Strauss Claude, The Sroy of Lynx, transl. Katariina Tihanyi, Chicago Unirversity Press
- Lévi-Strauss Claude, Savage Mind, 1966
- Mallat Kaija*, Naiset rajalla; Kyöpeli, Nainen, Naara(s), Neitsyt, Morsian, Akka ja Ämmä Suomen paikannimissä
- Okkonen Onni*, Somalaisen muinaisrunon maailmankuva, Kalevalaseuran julkaisuja 3, Helsinki 1968
- Paasonen Seija*, Suomen sää 2009, Sääpäiväkirja, YLE, Helsinki 2008
- Paulaharju Samuli*, Lapin muisteluksia, SWOY Porvoo-Helsinki-Juva 1997

Parooni von Münchhausenin ihmeelliset seikkailut maalla ja merellä ja retki maan keskipisteeseen, kuv. Gustave Doré, suom. Yrjö Korhonen, Nide Hämeenlinna 1947.

Pelkonen Risto, Tuohelan kylän väki, Maahenki, Helsinki 2011

Pentikäinen Juha, Marina Takalo, runolaulaja ja näkijä, SKS, Helsinki 2010

Person Jr., Raymond, Formulas and Scribal Memory, A Case Study of Text-Critical Variants as Example of Category-Triggering, Ohio Northern University teoksessa *Weather Words* ss.146-172

Plunket Emmeline, Calendars and constellations of the ancient worlds, Random House UK Ltd, London 1997

Porthan Henrik Gabriel, Suomalaisesta runoudesta, käänt. Iiro Kajanto, SKS, Helsinki 1983

Pretor-Pinney Gavin, Pilvibongarin taskuopas, suom. Ulla Lempinen, Atena, Jyväskylä 2013

Propp Vladimir, Morphology of the folk tale, ap. 1928, käänös 2. painos Massachusetts Institute of Technology, nettiversio, käänös 1968 The American Folklore Society and Indiana University

Pulkkinen Risto & Lindfors Stina, Suomalisen kansanuskon sanakirja, Gaudeamus, Helsinki 2016

Rinne Juhani, Koistinen Jarmo, Saltikoff Elena (toim.); Suomalainen sääkirja etanasta El Niñoon; Yhtyneet Kuvalehdet Oy, 1998

Rinne Juhani, Koistinen Jarmo, Saltikoff Elena; Suomalainen sääopas; ISBN 978-951-1-22320-7 2008

Råman Marita, Kielastaja, supisuomalainen mytologia, ISBN 978-952-92-6054-6 Espoo 2009

Saukkonen Lea, Suomalainen sää, Ilmastonmuutos ja ääri-ilmiöt, Minerava, Helsinki-Jyväskylä 2008

Seblin-Kamenskij M.I., Myth, Karoma Publishers, Inc., 1982.

Sheldon Sidney, Pelkäätkö pimeää? suom. Hilikka Pekkanen, WSOY Helsinki 2004

Siikala Anna-Leena, Itämerensuomalaisten mytologia, SKS Helsinki 2012

Similä Artturi, Vuorela Toivo; Artturi Similän sääkirja, Ennusta omat lomailmasi! WSOY Porvoo-Helsinki-Juva, 1981

Slone Thomas H., toimittanut ja käääntänyt; One Thousand One Papua New Guinean Nights, folktales from Wantok Newspaper vo. 2: Tales from 1986-1997/Indices, Glossary, References and Maps; Masalai Press, Oakland Kalifornia 2001

Spence Lewis, Introduction to mythology, Studio Editions Ltd, London 1994

#kir

Suomalaisten esihistoria kielitieteen valossa, Tietolipas 147, SKS, Helsinki

Suomalainen kansanrunous toim. F.A. Hästesko, Yleistajuisia tutkielmia koulutyön ja itseopiskelun avuksi. Otava Helsinki 1923

Sääkalenteri, kuvat Tove Jansson, WSOY, Helsinki 2016

Tillhagen Carl-Herman, Himlens stjärnor och vädrets makteri, Natur och Kultur, Tukholma 1991

Varis Markku, Sumea kilei, Kiertoilmauksen muoto ja intentio nykysuomessa, SKS, Helsinki 1998

Watts Alan, Sääennustaja, käääntäjä Marko Niemi, Readme.Pi, 2012

...

METEOROLOGIEN

EROTTUNEET TEEMAT

aallot	<i>aallot</i>
auringonsäteily	ihminen ja sää
Föhn-tuuli	<i>linnunrata</i>
ihminen ja sää	<i>perimätieto</i>
ilmakehän kerrokset	<i>sade</i>
ilmakehän lämpötilous	<i>salama</i>
ilmanpaine	<i>sananparret</i>
ilmanpaine ja tuulet	<i>sumu</i>
ilmastonmuutos	tuuli
linnunrata	<i>ukkonen</i>

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

meri- ja maatuuli

perimätieto

pilvet

polaari

sade

salama

sananparret

sumu

Suomen ilmasto

sää

säähavainnot

tornado ja trombi

trooppiset hirmumyrskyt

tuuli

ukkonen

vuodenajat

yksi tai useampi sama aihe

yleinen kiertoliike ja

tuulivyöhykkeet

SADE

AALLOT

SUMU

LINNUNRATA

SANANPARRET

PERIMÄTIETO

TUULI

SALAMA

UKKONEN

fokus

Sää IL 1998

Sääkirja AS 1981

Sääkirja TV 1981

Suom. Sää LS 2008

Sääopas R K S 2008

Sääkirja RKS 1998

Onko huomenna pouta? EH
1986

Suomen säähistoria 2010

Sää ympäri vuoden 2008

Ihminen ja sää

Mukana yhteensä yhdeksän kirjaa.

MYTTISTEN NIMIEN SYSTEEMI

LIITE 2

25 paria

tehty vanhan kaartin listasta

virta	P1	aallotar	vuolahatar
ilma	P2	Ilmarinen	Ilmatar
vesi	P3	ahti	melatar
ilmansuunta	P4	etelätär	suvetar
metsä	P5	metsänvanhin	tapio
metsänväki	P6	mimerkki	pinneys
luonto	P7	panu	luonnotar
vedenhaltijat	P8	vellamo	vetehinen
riitti	P9	hongatar	karhu
jumalat	P10	kaleva	Väinämöinen
tuli	P11	lemmes	liekkiö
puusto	P12	pihlajatar	tuometar
vilja	P13	rongoteus	pellervo
aika	P14	ajatar	auringonväki
haltijattaret	P15	akatar	katajatar
kuolema	P16	kalma	tuoni
valot	P17	kuutar	päivätär
myyttieläin	P18	sotkotar	käreetär
haltijausko	P19	tonttu	haltia
kosteus	P20	terhetär	udutar
sairaus	P21	kivutar	vammatar
maa	P22	egres	vipunen
voima	P23	Kullervo	Rauni
raha	P24	kratti	loviatar
kalliot	P25	kimmo	maahinen

3 metaparia

P26	aurinko	lemminkäinen	P31	Vastusprinsiipit
P14	loviatar	hiisi	P29	Aloitusprinsiipit
P12	pohjantähti	maailmannaula	P18	Hallintaprinsiipit

		vesi- virrat				
	luonto P1	puusto P12	vedenhaltijat P8	kalliot P25	raha P24	
	myyttieläin P18	metsänväki P6	vesi P3	P15 haltijattaret	kosteus P20	
metsä- palo	metsä P5	tuli P11	virta P1	maa P22	vilja P13	
	riitti P2	valot P17	ilma 2	kuolema PP16	sairaus P21	
	jumalat P10	voima P23	ilmansuunta P4	aika P14	haltijausko P19	
			ilma- virrat			
					maa- perä	

Suomalaisen mytologiakirjallisuuden keskeisteemat prinssiipeinä ja suhteutettuna 25-ruudukkoon, tulokorttiin. Tutkimuksen kuluessa esim. P2 riitti on täydentynyt chartan, esimyytin käsitteellä. Nyt käsitelty Metsola-topos on tarkastellut aihetta kahden prinssiipin kautta P12 puuston ja P4 ilmansuunnan.

Tätä voisi tulkita siten, että puiden liiallinen tai tarpeeton kaato on kielletty, siinä täyttyy kieltofunktio, koska seurauksena on hiilinielun pienenminen. Kiellon rikkomisesta, liikahakkuusta seuraa ilmastonmuutos ei toivotulla tavalla. Jollain tavoin tämä on korjattava. Perinneuskonnoissa loukattua luonnon tasamaipoa hyvitetiin jumalille P10 uhraamalla, ja noihin personoituihin jumaluuksiin kuuluivat myös ilmansuunnat tuulineen, jotka toivat sairauksia.

TVOHELAN KYLÄ

LIITE 3

Arkkiatri Risto Pelkonen; installoini Paavo Halonen
Näyttely HUS-Helsinki; valokuva Marita Råman

